

d) Visitar prostitutes

Les relacions sexuals estaven totalment prohibides fora del matrimoni, la qual cosa afavoria les visites a cases de prostitució per part dels joves del sexe masculí. Els nois de 17 o 18 anys ja tenien l'edat suficient per a practicar aquesta activitat.

"Anar-ho a veure allà i entrar, però moltes vegades et feien marxar" (PE-07, p. 201).

Abans de la guerra a Vic hi havia can Xiringuito i més cap aquí, cala Gitana. Cal Set n'era una altra, però al cap de tres o quatre anys després de la guerra va desaparèixer. De cala Gitana jo em recordo que quan era petita encara existia i en sentia a parlar.

"Hi vien dones ben vestides, com hi ha hores que les veus en el cine. Es posaven més una cama damunt de l'altra, però no t'ensenyaven res. Ara, si per cas, et venien allà a la falda i et tocaven, això sí. Es deixaven tocar i et deien: "Au, va, anem cap a dalt". I et venien beure. A.n a mi em fotia un fàstic el beure d'allà. Una de les primeres vegades que hi havia anat, hi va haver una ampolla que tenia el tap a dintre. Era una mica trujo. Havies de demanar una cosa que fos tapat" (PE-07, pp. 200-202).

Por a les malalties venèries

En aquestes visites la por sempre hi era present. La por a les malalties venèries. "Això era el que et fotia, la por. Uii! aquesta por! Si no hagués sigut aquesta por, rai! (riu) Aquesta por!" (PE-07, p. 202). Era omnipresent el fantasma de les purgacions i la sífilis. Fins i tot, desdramatitzant la cosa, hi havia una dita: "Si et foten purgacions, toca't els collons!".

El cas és que la por no era imaginària, ja que tothom coneixia casos concrets, inclús en el mateix poble de Folgueroles, d'homes que havien mort de sífilis. "Un germà de la Ció de can B., ja parlo d'anys, aquell hi va morir-hi" (PE-10, p. 202). El que frepava més, però, era la mort de tercers a causa d'aquesta malaltia. "Hi havia en Tetar, que n'estava malalt i en va morir el seu nano. Va agafar xiflis, bastant fort. Llavors va venir un nano i aquell nano va morir que tenia tres o quatre anys, però sempre malalt, ben xiflat" (PE-07, p. 202).

Els informants no en diuen sífilis, sinó xiflis. I d'aquesta paraula se'n deriva l'expressió "estàs ben xiflat". Paraules que se solen dir a una persona que fa coses que fugen del que és considerat normal.

Era amb això sobretot, amb el que els pares i adults feien més por als joves, perquè no anessin a les cases de prostitució. Els deien també: "Oh, i n'hi han que els hi tenen de tair. S'els infla, se'ls hi fa pus i t'ho tenen de tair!" D'aquesta manera, només els més atrevits infringien les normes. Els més temorencs agafaven por i acabaven per no anar-hi.

Fins i tot de cara al matrimoni era un desavantatge, perquè les noies, que volien casar-se, també ho tenien en

compte, car els feia por que els encomanessin la malaltia. "El quin agafava la mala fama d'això, ja estava l'lest" (PE-07, p. 203). Les noies no volien sortir amb ell, no era un bon partit per casar-se. Deien: "Aquell està podrit!" (PE-01, p. 1021).

La por a les malalties i a agafar mala fama hi era per una banda, però també hi havia la por de casa. "Ui! ui! Mare de Deu! Si ho haguessin sapigut!, que hi anàvem! Agoita, només tens de comptar que jo podé tenia 25 anys o més i no sé què... xerrant a la taula (a casa), dinant: "Sí, una dona ja es coneix con és una puta o aixís". I el pare em va agoitar amb una mala cara i em va dir: "Escolta, que les coneixes, ja?". Dic: "Home, pare, Déu nos en guard que no les conegués en aquesta edat que tinc. És que seria be-neit!". I diu: "Sí, sí, tens rao". Però ho controlaven.

"Només té de dir que, con varen fer la pel·lícula *Gilda* a Vic, jo almenos tenia 25 anys, ja era gran. Ui! per anar a veure aquella pel·lícula... No ho podies pas dir que havies anat a veure la *Gilda*. Noooo! Es clar, la *Gilda* era una cosa molt grossa, era un escàndol. Hi vàrem anar, però no déiem res a.n a ningú. No, perquè semblava qui sap què" (PE-07, p. 203).

11.4 EL MATRIMONI

La societat, que descrivim, es basava en la divisió sexual del treball. En conseqüència, els seus membres havien de pensar tard o d'hora en el matrimoni, si volien integrar-s'hi plenament. Abans d'iniciar la vida matrimonial la parella passava per un període anomenat festeig, que podia ser més curt o més llarg, segons les circumstàncies de cadascu. La seva finalitat era donar-los facilitats per tal que es poguessin conèixer el millor possible.

11.4.1 EL FESTEIG

El ball, com ja hem dit anteriorment, era el principal punt de reunió d'ambdós sexes, i el lloc on s'organitzaven la major part dels festejos, a les primeres dècades del segle XX.

"La Terseta de cala R., sí, que es va casar amb el de Roda, (...) es varen enamorar aquí al ball. I io també, es clar..." (PE-01, p. 998).

"Anàvem al ball i ballàvem i, mira, agafaven xicot. D'atres que no, segons, oi? Però llavors era molt natural agafar el xicot aixís, anant a ballar, eh! Se n'hi feien moltes de parejes.¹ De forasters, que deien, amb noies del poble, i també del poble, eh! Sí, sí, n'hi 'vien de tots, això sí" (PE-01, pp. 1006-1007).

No obstant això, no cal oblidar altres indrets que, en èpoques anteriors, havien ocupat un lloc rellevant i que en aquells moments encara podien afavorir aquests encontres. És el cas, per exemple, de les fires i mercats² o fins i tot els desplaçaments als pobles veïns a causa del treball.

El fet que les noies de Folgueroles anessin a treballar a les fàbriques tèxtils de la vora del Ter, possibilitava la relació amb nois d'aquests indrets. "Com que anaven a la fàbrica, a Salou, allà es relacionaven i els (nois) de Roda i de Salou les pujaven a acompanyar cap a Folgueroles, con 'vien plegat (de la fàbrica)" (PE-10, p. 594).

a) Edat de festejar

Era de consuetud que en una parella l'home fos més gran en edat que la dona.

"En té la culpa la dona que els homes siguin tres i quatre anys més veis que no pas la seva dona, perquè una nena de 15, 16 o 17 anys a.m un de la seva edat ni se'l mira. Aquestes mosses es miren aquells que en tenen 20, 21 i 22. Aquells són els que els fan la gràcia, i per 'xò hi ha

¹ Pronuncia la "j" castellana.

² Hi ha una dita que fa: "Qui no troba xicot pel mercat del Ram, no en troba de tot l'any".

la diferència. En general, és aixís. Doncs, és culpa de la dona" (PE-07, p. 282).

"La primera, que la dona s'enveieix abans que l'home i, segona, que la dona té la caletxa més oberta" (PE-09, p. 281).

També es podia donar el cas que la dona fos més gran que l'home, però era l'excepció.

"Home de vegades també n'hi 'via algun que era més gran la noia, eh!, però sé que deiem: "Agoita, la Maria de la S. té tres anys més que el seu home. (...). I la Roseta de les C. també era més veia. (...). Sí, per un regular havia de ser més veï el noi que la noia, però, mira, també n'hi 'via alguns aixís.

"També n'hi 'vien alguns que ho eren massa de veï, però festejaven. No sé com dir-ho. Però ja deien: "Per massa veï, malament i per massa jove, encara més". No n'hi 'vien gaires, no. Per un regular eren això: tots una mica més grans, l'home que la dona" (PE-01, p. 1022).

Una noia es posava a festejar entre els 14 i el 16 anys. La que havia passat els 20 anys i no tenia xicot, ja podia començar a alarmar-se; i la que no n'agafava abans dels 25, ja deien que era una "tieteta", "quedava per tia". N'hi havia que es posaven a festejar joves i festejaven 6, 7 i 8 anys fins que es casaven. Un oncle de la meua mare va "enraonar amb una noia durant 13 o 14 anys" (Q, 608).

Però també es donaven casos de festejos més curts, com és el cas de la següent informant, encara que sigui sota la circumstància que el noi ja havia festejat anteriorment amb una altra noia: "Vet aquí que el meu (...) va festejar molt temps amb la germana de la meua cunyada, (...). Almenys hi va festejar cinc o sis anys i la va deixar. I m'agafa a.n a mi, mira, i, com que era bastant guapo, mira, no ho sé, em va agradar i ens vàrem saber entendre. I no vàrem pas festejar un any, que ja ens vàrem casar" (PE-03, p. 1991).

Una noia "de 25 anys en amunt ja era grandota. Ja casibé totes es casaven a 21, 22. Home, també n'hi 'via alguna aixís gran, eh!, de 25 i tot, però ja... uí!, ja eren grans, eren grans. (...). Es clar, si has de tenir família, val més tení'ls a de joves, perquè tens més humor i no ho sé. i con ets gran, ja tot costa molt més" (PE-01, p. 1026).

La guerra civil (1936-1939) va destorbar moltes parelles. "Molts, oi?, que s'hi 'gueren posat o s'hi posaven i, en 'cabat, es va haver de deixar. Con va haver passat la guerra, llavors... Però, es clar, els uns ja varen ser més grans, els altres... Hi va haver de tot, de més joves i tot. Però, si no hagués set la guerra, ja se n'hi posaven de jovenets, ja, a festejar. Però nosatres també ja vàrem ensopegar aquella època, que res! La guerra, ja malament rai!" (PE-01, p. 1025).

"El primer que festejava ja A., que aquell també li agradava molt, (...) també era bastant guapo (...). Però aquell (...), amb la guerra, se'n va anar cap a França, però després no sé què li va passar, però de totes maneres es va

morir" (PE-10, p. 1412). "Aquest va marxar cap a França, amb atres, eh! I encara em va escriure alguna carta, però, ai, Déu meu!, marxar cap a França i això, re! I ens ho vàrem deixar estar" (PE-01, p. 1025). "Io vaig dir que marxant aixís no, perquè, ui!, els pares... Ia em 'via dit, si hi volia anar, con em 'via escrit. Els pares es 'gueren mort de neguit, pobrets. Ai!, no!" (PE-01, p. 1026).

b) Tenir permís dels pares

Els pretendents havien d'agradar als pares, altrament aquests ho impedièn. "Hi 'via en Ramonet de la S. que primer havia festejat amb la Ció de can P., però els de la S. els semblaven poc els de can P." (PE-10, p. 62).

"A.n a mi m'agradava en P. Bueno, sempre vàrem anar ballant, eh!, i ens vàrem fer igual, però res! de festejar. Io vaig pensar: "Es clar, a can P. són rics, a casa teva són pobres". Li devien dir: "Amb què et vòs anar embolicar ara tu?". (PE-01, p. 1008). "Però vaig pensar: "No. En P., impossible. Tu no pots pas servir per can P." (riu). I és veritat" (PE-01, p. 1710). "I m'hi jugaria el cap, que a can P. (...) li devien dir: "No t'engresquis amb aquesta noia, una fabricanta". Ui!, aqueíl temps! Ara podé no n'h(a)urien fet cabal, però en aquell temps una fabricanta no la tenien per re. (...). I nosatres tampoc no gonyàvem, eh?, a la fàbrica no gonyàvem res" (PE-01, p. 1711). "Llavores les fabricantas, ui!, eren una cosa rebaixada, treballadores pobres, miserables" (PE-10, p. 479).

"Io vaig saber, temps a venir, que (els seus sogres) es 'gueren estimat més que (el seu fill) hagués anat també amb una noia de pagès. Io anava a la fàbrica, eh!, era una fabricanta, eh?" (PE-01, p. 1040). "Però ella (la seva sogra) li 'uria agradat més una pagesa. Una pagesa i, per 'nar bé, que hagués tingut peles" (PE-01, p. 1712).

Fer un bon partit

La noia que es podia casar amb un home, que tingués terres i una mica de bestiar, ia deien que "feia un bon partit".

"Ui!, pels partits! Aquella gent d'aquell temps per fer un bon partit, betunada món! A.hi via aquell, en Joan de can P.", que esta enamorat de la M. "I la M. també d'ell. Però no!, la mare d'ella, ui!, no!, era un paleta i no...". Volia que la M. es casés amb "en T., perquè era un pagès i de peles.

"I llavons en aquella època, ui!, eixint de la guerra!, els pagesos varen pujar, demana! I a la T. tenien molta anomenada". Al final la M., tot obeint la seva mare, es va casar amb en T. "Pots contar!, hi va ser ben desgraciada, pobre M." (PE-01, p. 996).

"Però, noi, un paleta era poc. (...). Peles! Tota la vida s'han mirat les peles per 'xò, eh! I serà. Mentres el món existirà, serà això" (PE-01, p. 1014).

"Una noia de la B. festejava amb en V. Això era abans de

la guerra. En V. la va deixar. I això que la dona que té en V. és lleja, una dona que no... Però era la pubilla (...) i tenia pessetes. I no varen pas tenir mai família. I aquesta de la B. era guapassa, era molt guapa (...) i, doncs, la va deixar perquè... Aquesta era una treballadora, anava a la fàbrica, treballava a Salou (...). La va deixar per casar-se amb una pubilla rica" (PE-10, p. 1801).

Anar a buscar la xicota

Quan una parella ja havia obtingut l'autorització els pares i es posava a festejar, els nois anaven a buscar les noies a casa seva les festes a la tarda (encara ara ho fan).

"Llavons ia et venien a buscar a casa i et començaven de deixar sortir (...) i que "a tal hora has de ser a casa" i tot això, però era molt diferent d'ara (...), allavons et vegilaven més" (PE-01, p. 1016).

Si el compromís no era formal del tot, com que les noies anaven a l'església a rosari (a l'estiu a les tres de la tarda i l'hivern, a les dues), ells les esperaven a la sortida. Aleshores anaven a passejar-se a la carretera nova i de vegades se sentia dir: "Agoita fulano, cap al bosc! a tal puesto... ". "Agoita, a.hi 'via aquella pareja³ a tal puesto i a tal atre" (PE-10, p. 595).

c) Vigilar les parelles

Les noies, tant si festejaven com si no, eren molt controlades per la seva família. La raó principal d'aquesta vigilància era la por a l'embaraç, perquè "era un rebaix molt gros!", "perquè no els fessin caure (a la família) en una vergonya". La noia que s'havia de casar ia era mal vista per sempre més i la casa i la mare de la noia també, "perquè no l'havia educada bé" (PE-09 i PE-10, p. 52). I si s'escampava el rumor que una noia, tant si havia festejat com no, no era verge, "ia podies donar per segur que no trobaria ningú que s'hi volgués casar" (PE-09, p. 64).

La família mantenia un control estricte sobre les seves filles, tant si festejaven com si no. S'havien de conservar verges fins al matrimoni.

"Mira, la primera vegada que vaig veure cine (primera meitat dels anys 1920) va ser perquè la tia i les seves amigues varen dir que volien anar a veure cine (a Sant Julià). Com que havien de baixar les Pedreres a les fosques, la padrina⁴ li va dir: "Si voleu anar a veure cine, hi ha de venir una de les nenes (de 8 o 9 anys)", i m'hi varen fer anar a.n a mi. I, agoital, no les varen deixar anar cap a Sant Julià totes soles" (PE-10, p. 51).

³ Pronuncia la "j" castellana.

⁴ La padrina de la informant era la mare de la seva tia, la qual tenia aleshores 15 o 16 anys.

"La A. festejava amb el (que seria el) seu home i el meu pare (...) els va veure que baixaven de Sant Julià i feien de bracet. I, es clar, llavors va veure la A. l'aindemà, diu: "T'espiaré a.m la teva mare". Diu: "Per què?". Diu: "Perquè feies de bracet". Diu: "Ai! No ho digués(s)eu pas!". Allavors era un pecat! Què vòs fer de bracet?! Ara pla, ja s'ha acabat això" (PE-16, p. 997).

"Con que, si per cas, festejant, n'hi 'vien que sí, que també. Diríem, per 'quests boscos. Diuen: "Agoita, els han atrapat a tal puesto i a tal atre. Festejant, si d'allò, jo tampoc, mai. Sempre, jo aquell temor! Cony! És un pecat molt gros!, que et toqués gaire" (PE-10, p. 1880).

Por a l'embarç

La por a l'embarç era el principal motiu per a mantenir una severa vigilància sobre les parelles.

"Oita! més cap aquí (després de la guerra), jo me'n recordo que hi 'via la Lola de can C., con festejava amb el que va ser el seu home, que sempre veies que hi anava amb ells la seva germana petita, que llavors devia tenir 6 o 7 anys. Jo ia era un vailet de 10 i 11 anys i aquestes coses les veia" (PE-07, p. 52).

Però el fet de vigilar-los no sempre donava el resultat esperat.

"Havia sentit a dir a.n en Pep S., que es va haver de casar abans de la guerra, que la mare de la seva dona deia: "És que no ho sé pas, hasta ho trobo estrany, perquè no els deixava marxar mai i els vegilava sempre. Sempre els vegilava!". I diu que en Pep S. li va dir: "Oh! pero us en 'nàveu a baix, a donar menjar als conills!". (PE-07, p. 51).

"De vegades n'hi 'via que deien: "Sí, mira, allà, al replà de l'escala, tot marxant", con es despedien" (PE-10, p. 51).

"Bueno, això no devien... (fer-ho gaires). Home, gaires! Podé també n'hi 'vien que ho feien (riu), no ho sé. Però... no, la majoria no. Carai! Verge! 'Vè-se de casar!" (PE-01, p. 1017). "Ui! Sí! Perquè llavors una noia soltera amb una criatura ia la marcaven amb el dit. Mare de Déu! Era molt diferent (d'ara)!" (PE-01, p. 1019).

d) Haver-se de casar

Una noia, que s'hagués de casar, era molt mal vista. "Ui! Sí, sí. És com ara també les prostitutes (prostitutes) i aquestes dones de món" (PE-03, p. 2011).

"Sí, prou n'hi 'vien hagut. Ia n'hi 'via alguna, sí! Ia ho crec! (...). Sempre n'hi 'via alguna que l'embarçaven. Mira, sempre ha set i sempre serà, eh? Perquè a banda d'amor no t'hi pots posar, perquè no saps si aquelles persones faran bondat ni si no en faran. Això depèn de les conciències (riu)". Aquesta noia era molt mal vista i la gent la criticava. "Sí. Sí, sí. Ia ho crec! Mare de Déu! Si 'vien

de tenir la criatura abans de casà-se, ia tothom... Vaia, ia la tenien per, mira, per una poca cosa, vet aquit" (PE-03, p. 2012).

"Ui! ui! La seva mare es va cuidar morir. I llavòs, per postres, el vailet i tot es va haver de casar. La seva mare em pensava que es moriria. També va arribar... Es clar... ara ia, agoita, tantes de solteres que en tenen de canaia, pots contar. Però allavòs era una deshonra tan gran! Mare de Déu, que no es podia pas suportar això.

"Més per una filla, ui!, sí! Per un noi també, però no tant. Però per una filla, Verge Santa! La seva mare es va tornar mig boja. Es varen casar, però ia a casa del seu home, com que eren gent de figurar molt, ia no la varen poguer veure més. I ella ho va passar molt! malament" (PE-01, pp. 996-997). "Ia el vè-se de casar, aquella gent ia... ia no els va pas caure a.m gràcia, ia mai més els va fer res bé i ia... ia va estar fotut, vet aquit" (PE-01, p. 1015).

"La seva mare en va estar ben malalta. Ara ia no en faria ni més ni menos tampoc, però ara ia fa anys que és morta" (PE-01, p. 1017).

Els homes no sempre responien positivament. Alguns d'ells no es volien casar ni fer-se càrrec de la criatura. Aleshores la situació de la dona era molt més dramàtica.

"Io havia sentit a dir (...) que aquesta la S., doncs, es clar, es va haver de casar, i la volia deixar ell. Sí, sí, volia marxar. (...). I allavòs algú es veu que el va convèncer que no ho fes, i s'hi va casar. Que l'haguera deixada, eh!" (PE-01, p. 1018).

Mares solteres

"Ui! Abans! Sí, moltes s'ho amagaven i... Io sé que alguna... Allà Roda n'hi 'via una (...), que no es va pas saber fins que el va tenir, d'estreta que anava! Amb això, conta, que ia patien ia, pobres mosses. Però el 'vien d'anar a dur a la borderia. Que no se sabés pas, perquè ia tothom se'ls mirava amb uieres de llarga vista, que deiem.

"Ara això no es mira prim, però, ui!, llavors sí. Mare de Déu! Mare de Déu!" (PE-01, p. 1038).

"Mira, (una mare soltera) sí tenia sort, no sé com dir-ho, també prou en trobava algun, eh?, i no en feien cabal, però ia... ia... no ho sé, mala fama, ia... se n'esquivaven. No sabia com dir-ho. (...). "Sí -deien- pots contar! Ha tingut una canaia, l'ha portada a la borderia i..." coses aixís. Ia tenia mala anomenada, vet aquit" (PE-01, p. 1043).

Els primerencs

Quan una parella "feia pasqua abans de ram", no li quedava cap més remei que casar-se cuita-corrents. D'aquesta manera neixien moltes criatures de "set i vuit mesos". La família deia que l'infant "no era ben arribat", que havia nascut abans de temps. N'hi havia que també deien: "Hasta no té ungles", tot intentant corroborar la certesa de les seves

afirmacions.

Encara que la parella es casés, la gent s'ho mirava malament: "Sí, pots contar!, s'ha hagut de casar! He!".

Al carrer Nou va durar una temporada, abans de la guerra civil, que, a bona part de les cases, hi va haver parelles que es varen haver de casar. "A tot aquell carrer en deien el carrer dels primerencs (riu), perquè tot Déu es 'via de casar.

"Sí, també la gent ja en feien. Abans ho volien amagar més però, pots contar! Coi! Aquí a can C. aquella dona (...), una dona tan sèria! i tan posada i tot, cony!, també es va haver de casar! I tants!

"La meva cunyada també es va haver de casar. Ui! la meva sogra em penso que els 'guera mort. I sats què? Varen dir que era setmesó. No ho era, no! Era un nen. Però ho varen arreclar aixís. Ho varen tapar" (PE-01, pp. 1038-1039).

e) L'amor segons el cinema

Amb l'arribada del cinema i les pel·lícules romàntiques, amb un determinat concepte de l'amor, va influir en la relació amorosa, que les parelles havien tingut fins llavors.

"De petons a la boca abans les parejes⁵ no se'n feien pas. L'amo que jo treballava, em va explicar que con ell es va casar, varen trobar a la mateixa fonda uns, que eren de França que, com ells es 'vien casat. Varen anar una mica a passeig i s'agafaven! i es feien uns petons!, hasta les babaies els queien! Uns petons a la boca! La dona del meu amo li deia: "Oita, que són porcs!". I eren casats! Això era un any o dos abans de la guerra. Però el cine d'abans no era com ara! I menos veure-ho al llit. Al llit encara menos! Això no!" (PE-07, p. 50).

Els petons

Els petons entre ambdós sexes eren considerats pecaminosos, idea especialment fomentada per la religió catòlica.

"I tenien aquells llibres, que (...) ja a hi 'via els dimonis, que cremaven els pecadors. Oh, hi havia... què sé jo, que ho veies tan, allò que et donava respecte i por. Perquè, Verge!, Déu nos en guard, de fer un petó a.m un noi; soltera, Verge Santa!, quin pecat! No, no. Vaja, sempre n'hi 'via alguna, que queia a la ratera, per 'xò, eh! Però jo sempre pensava, con serà el teu home, llavors seràs seva, però mentre no d'això re', això re'! Mare meva, tan sagrat que era!" (PE-03, p. 2011).

"Io sé que un vailet d'aquí, a can S. -l'hereu devia ser- que una vegada, sortint del ball em va acompanyar fins allà davant de casa i em va agafar aixís pel braç i em va dir, diu: "Et volia fer un petó" (ella el va amenaçar amb un castanyot). No va venir mai més a acompanyà-me. Io ja vaig

⁵ Pronuncia la "j" castellana.

pensar: "No! Mare de Déu!". I primerament que no teníem mare, eh!, i sempre pensava io (...), que havíem de vegilar" (PE-03, pp. 2011-2012).

Hi havia nois, que volien ser ells els primers en tot, també en fer els primers petons a la dona, que seria la seva muller. En Pep de la I. sempre deia, "que volia una noia amb la cara neta, que no la volia, una noia, amb la cara bruta. Volguent dir, que li 'guessen fet petons atres (nois), que hagués agafat xicots, d'atres. El pensar, si li han fet petons. Sempre deia que es volia casar amb una noia amb la cara neta (riu) (...). I, per cert, que s'hi va casar, eh! Perquè (...) era una noia (bona noia). (...). I a l'hora, a casa; i si es 'via d'anar a rosari a la tarda, s'hi anava. El diumenge, que sempre feien rosari. Es va casar amb una persona cara neta" (PE-03, p. 2012).

"Mira, con festeges, es clar, també no ens pas d'enganyar, (et) fas algun petó. (...). De petons sí que ens en fèiem, però a davant de la gent, mai de la vida! A la cara. A la boca... pots contar... algun... re', com ara, no. Ia pots pensar" (PE-01, p. 2095).

"Un petó davant... pful, davant del pare i la mare! I què? Ia pots contar (riu), tot plegat, tant era ara com suara, però, noi, no es deixava, no.

"Fer un petó fins que ia feia temps qu' hi 'naves (riu). Ai, sí! Quines coses! T'ho juro! Tot ha ben canviat! Mira, al radera feies com tothom, el que podies (riu). Però no, segons què hi 'via més escrupol, ui! ui!" (PE-01, p. 1017).

"És que semblava que t'ho 'vies d'amagar. Ho feies igual, però havies d'amagar-t'ho tot. No sé, era molt! diferent d'ara, ui!, sí! Ui! Si ha canviat! Una cosa fora de mida. Pots contar, sí, n'hi 'vien que podé feien tant o més, però... ho amagaven!, sats?, ho amagaven. Ara, ia pots contar!, ningú mira prim!, si... Ho fan tot a davant de tothom, però allavores no" (PE-01, p. 1039).

"Avui dia per 'quí al carrer se'n fan (de petons). Veus gent que van abraçats aixís i, au!, s'aturen i ho veig (...). No els fa por per ser pecat" (PE-03, p. 2012).

11.4.2 LA VIDA MATRIMONIAL

a) Requisits per arribar al matrimoni

El vistiplau dels pares i família era imprescindible en tot projecte de matrimoni. Sobretot entre les famílies de bona posició social, ja que s'hi posaven en joc importants interessos econòmics.

Els pares "eren els que et deien... Perquè, per exemple, si tu haguesses anat amb un noi, festejar, i a casa teva 'guessen dit: "No, no, aquest noi no". No fa, vaia. Per l'herència o perquè si no està bó o per una atra cosa. I un atre (noi)... i... els 'gués semblat (millor) aquell. Mira, tu 'uries cregut i t'h(a)uries casat amb aquell atre. I és aixís" (PE-07, p. 1056).

Tant els amos de les cases de pagès com els masovers grossos, "gent que tenien i èxit, i, ia veràs, casibé sempre es feien els casaments entre ells. (...). Es feien els casaments dels uns als altres i es casaven aixís" (PE-10, p. 479).

Entre els pobres i treballadors succeïa semblantment, encara que entre ells potser primava més l'honra i la fama de la família amb qui s'anaven a emparentar. "Si als avis no els venia gaire bé pe' 'lguna cosa o pe' 'lguna atra, si no era de l'agrat de tots, malament. Ia els deien que no, que no s'hi casessin" (PE-10, PE-09 i PE-07, p. 49).

Antigament no se'n parlava gaire d'estar enamorat i de l'amor. No se li donava tanta importància com avui dia a l'hora de casar-se. "Principalment les dones ia eren educades per: "T'h(a)uràs de casar amb aquest" o "què us.a sembla aquell?", "sí, sí, doncs, ia m'hi casaré". En general, em sembla que era mes aixís" (PE-07, p. 49). Casar-se amb un hereu o una pubilla podia ser la màxima aspiració. "Aquí hi han cèntims i allà no n'hi han. Aquell és un bon xicot i aquell és un tavalot. Tant per part d'homes com per part de dones. I si per part de dones alguna arribava a agafar una mala fama, ia estava. Mala fama d'anar amb altres homes. Llavors, consevol s'hi casa! Ia havia caigut, ningú no la tenia per res. I els homes encara li anaven més al radera per veure..." (PE-10 i PE-09, p. 50).

"Es clar! Deien: "Calla! Aixís com va amb aquell, a veure si ara vindrà amb tu!". Sempre ho ha sigut aixís. A la nostra joventut també. Aquella sempre tenia requesta, més que una atra que fos una bona noia, encara que fos guapa. Sempre en tenia (d'homes) que l'anaven a acompanyar, però, con se venia l'hora, no s'hi casaven" (PE-07, p. 50).

Les malalties eren un altre impediment a l'hora de "fer una bona sort" en el matrimoni. Si un noi o una noia estaven o havien estat malalts durant la seva joventut, les possibilitats de poder-se casar eren molt escasses, per manca de pretendents. Es tenia por que la malaltia passés als fills. Si una parella s'havien posat a festejar i la malaltia venia després, "continuaven festejant fins que es moria o..., però no per casar-s'hi" (PE-10, p. LXIII).

"Si no era una cosa de palmons, pf! (encara tenia possibilitats de casar-se), però, si veien que ia havia tingut malaltia de palmons (ho tenia difícil). Perquè llavors, en aquell temps, ia deien: "És tornarà tísic o serà tísic". Ia era una mala emfermedat. Però, si no era de palmons, mira, si ho passaven, eh!, hi 'vien tifuls també i això i ho superaven, ia estava" (PE-01, p. 1044).

"Em vaig ensopegar amb la nòvia, que enraonava, que es va tornar tuberculosa i la vàrem haver de dur a aquell sanatori de Santa Coloma de Farnè (...) i allà ia s'hi va morir. Feia tretze o catorze anys que enraonàvem. Però io no la vaig volguer deixar mai. Això, que m'ho deien molts, m'ho deien: "Deixa-la, ia no hi ha res a fer, que ací que allà". (...). Però io, con (com) que no em va d'això mai, no em va fer mai res per poguer-la deixar, doncs, io no la vaig volguer

deixar, perquè sempre pensava: "N.a tu no t'agradaria pas". (PE-13, p. 1228).

"Si alguns es casaven era perquè se'n en conformaven ells dos, però els veis ia miraven que no ho fessin. Això tant per part d'homes com de dones, però les dones més, es clar. El que no era ben perfecte i ben sa ia no es casava. Es quedaven solters i eren els tios i les ties i ia ningú els tenia per gaire res. La gent deia que si no es 'vien casat era o perquè tenien mal caràcter o perquè estaven malalts. "Un tio i una tia, una nit i un dia" (es refereix al dol que s'havia de dur, quan es morien)" (PE-10, p. LXIII).

b) Els casamenters

En l'antiga societat rural, la divisió sexual del treball estava molt més ben delimitada que en l'actualitat. Per tant un home o una dona sols, sense un suport familiar, tenien una existència molt difícil. Per aquesta raó, quan algú enviduava tenia la necessitat de tornar-se a casar, per a poder viure en plenitud en la comunitat de la que formava part. De manera que no era estrany que hi haguessin persones que afavorissin o "arreglessin" casaments.

"Com que estava sol, volia companyia. Li varen portar el casament. Es veu que devia dir que si trobava alguna atra dona, encara es tornaria casar. Li varen trobar la F., que també era viuda, estava sola i no s'ho passava pas gaire bé (econòmicament)" (PE-07, p. 49).

L'organització dels casaments no anava dirigida únicament i exclusiva als vidus i vídues, els solters també se'n podien beneficiar. Havia sentit a dir moltes vegades a la meva iaia paterna, nascuda el 1882, que el capellà del poble li va proporcionar casar-se amb el que després fou el seu marit. Ella n'estava molt descontenta, perquè no li havia dit que estava malalt. Ell va morir a l'edat de 44 anys i la va deixar vídua amb quatre fills entre 14 i 4 anys d'edat.

"Abans sí que ho feien això, ui! Mare de Déu! De dir: "Agoita, aquest i aquesta farien..., mira, bona pareia per casà-se". I els ho proposaven i els ho arreclaven. Molts eren aixís, que... podé ni entrebais devien festejar" (PE-07, p. 1055).

c) El casament

Un cop acordat el matrimoni, calia pensar en tota una colla de formalitats com, per exemple, el vestit, les joies, l'àpat,⁶ del dia del casament.

La cerimònia religiosa solia tenir lloc al matí, "el més tard era a les dotze" (PE-10, p. 218). "Ia a la una els capellans casibé no volien casar, perquè havien d'estar dejuns des de les dotze de la nit del dia abans. I els

⁶ Vegueu el tema corresponent als capítols matrimonials.

nuvis, si havien de combregar, igual" (PE-07, p. 218). Però l'hora de casar-se, per a la immensa majoria de la gent, era entre les vuit i les nou del matí.

Es deia que, si el dia del casament plovia, la dona hauria descurar l'olla i que les gotes de pluja assenyalaven llàgrimes i penes. (PE-10, p. XLVII).

Guarniments de la núvia

El vestit de les núvies acostumava a ser negre. Als anys 1950 encara es casaven amb el vestit d'aquest color. Només les de les cases riques el duïen blanc. Més tard, quan va arrelar el costum de casar-se blanques, corrien rumors que n'hi havia que llogaven el vestit.

Les joies de la núvia solien consistir en arrecades i anell. "Les arrecades eren... feia un penjoi bastant llarg, i al cim era platino i a sota or. Maques, eh! L'anell també. (...). Les de la mare són d'or, eh! Primetes, però són molt maques. (...). Són molt antigues, eh! Amb una pedreta que penja, un atra aquí al mig. (...). En aquell temps ja no sé cont els varen valguer. Però és prima, és una arracadeta prima! No és allò, aquell or gruixut, no, perquè, pots contar, pobrets!, els trebais que devien tenir! per pagar-les" (PE-01, p. 1048).

"Un que no tingués joies, ja era un casament molt pobre. Allavons; ara, més en enllà, ja va anar venint que, pf!, si l'un en tenia, l'atre si no en tenia o es comprava unes arracadetes, no sé com dir-ho. Però... no, no, el que figurava una mica, tenia joies i prou. Llavons era el plat del dia, que era molt" (PE-01, p. 1049).

L'àpat

Després feien un bon tiberi a casa d'un dels conjugues. "Molt, molt, es feia a casa, mataven ànecs, conills..." (PE-07, p. 872).

Durant l'àpat, en arribar a les postres, les administradores de la Mare de Déu, hi feien acte de presència. "Teníem una safata, amb Mare de Déu al mig". (...). I posaves la Mare de Déu allà al mig de la taula i la gent hi tiraven cèntims, eh!, i ametlles, bastantes. Les ametlles sí que te les podies quedar. Els cèntims... home, es clar, si te'ls 'gueses volgut quedar (riu), però allò es 'via de dur al mossèn, el rector. (...).

"Podé no en donaven tantes (d'ametlles) com a.m un bateig, eh!, però també en donaven. Sé que em varen donar bastantes ametlles i llavors els cèntims. I, es clar, l'assafata era ben plena! Ho vaig agafar i t'ho ficaves al monedero i llavors, con era... ja ho 'naves a dur a.n al rector" (PE-01, p. 1108).

Les famílies, que s'ho podien permetre, com serien els masovers d'alguna casa de pagès, anaven a dinar fora de casa. "Nosatros vàrem anar a fer un dinar a can Ventura

(Vic). Sé que vàrem menjar arròs, veies tu. Arròs, em sembla, vedella i pollastre i pastel de nuvis i cafè, i ia va estar. (...). Ara, que, es clar, de dinar se'n fan de moltes maneres. Però no, no, tots els que podien casibé feien un dinar" (PE-01, p. 1049).

Els quins es casaven al matí, a primera hora, "llavors feien un esmorzar i ia estava, de xocolata desfeta, per exemple, llet i cafè, i algunes pastes o aixís. O sinó.s ia un dinar" (PE-01, p. 1049).

d) El viatge de nuvis

No es ben casat,
qui no va a Montserrat.

El viatge de nuvis, a les primeres dècades d'aquest segle, "no es feia gaire lluny, eh! (riu), perquè no hi 'vien calers llavors, no es 'nava com ara. Però uil... (Anaven) a Montserrat, per un regular. Algun que no hi pogués anar, perquè era pobre, s'ha de dir. Perquè deien, que qui no anava a Montserrat, no era ben casat. I 'vien d'anar a Montserrat. Montserrat i Barcelona.

"I molts enlloc, pots contar, una mica per 'quí i s'ha acabat. Sí, també n'hi 'vien que, mira, no hi podien pas anar. Això que era molt més barato, eh!, les coses, però no estava com ara, no hi 'vien calers, la veritat, no hi 'vien calers, vet aquit" (PE-01, p. 1114).

El viatge durava molt poc, un dia o dos. "Anar-hi avui i demà tornar, per exemple. Sí, no, per quedà-se aixís com fan ara, uil!, vuit dies i tot això, re. No. Amb què fos més brato, però no hi 'vien calers, no s'hi podia pas anar, no. Molts, anar i tornar el mateix dia, veies tu!

"Sí, sí, era poc. Vaia, no ho sé, podé... Home, també n'hi 'vien alguns que sí, eh!, que podien més; però la majoria, ai!, Mare de Déu!, ia no... re, no hi podia anar. Io em sembla que el pare i la mare no sé pas si s'hi varen quedar. Em sembla que deien que havien anat i tornat el mateix... (dia). Mira, anar a fer una visita a Montserrat i tornar" (PE-01, p. 1114).

"Vàrem estar tres dies a fer la passejada. Vàrem anar fins a Barcelona i vàrem tornar. Vàrem dir: "Aquest deu duros a.m plata els hem de gordar, per començar a tirar la vida". Però llavors eren molts cèntims. Però ni cèntims al banc ni... re, re, re. La misèria punyetera" (PE-03, p. 2023).

A mesura que varen anar passant els anys i les parelles varen disposar de més mitjans econòmics, el viatge de nuvis es va perllongar més dies.

"Abans tothom hi anava a Montserrat. Uil! Ia ho crec! Con es casaven, tornant de Barcelona... Molt, molt, 'naven a Barcelona i a Montserrat. Oh, sí, encara Déu n'hi dó!

"Varen començar de dir: "Agoita, aquells ia han anat a Mallorca! Uita, fulano ha anat a Mallorca!". Això, l'any cinquanta (1950)... el coranta-cinc (1945) o aixís, aquests... Els pagesos, com que feien calers, eren els que

anaven a Mallorca!, con es casaven. Ha anat dos dies a Mallorca". Els altres continuaven anant a Barcelona i Montserrat. "Mare de Déu!!! Després de la guerra i els anys cinquanta i... i tot això, ia ho crec! Fins passar del xixanta (1960). Llavors al xixanta ia... ia tothom va començar de..., llavors la es voltava més.

"Nosaltros, agoita, ens vàrem casar el xixanta-quatre, i vàrem anar a València, a Mallorca i a Madrid. Bueno, però i encara... Encara nosaltros llavors, en aquell temps, encara vàrem fer un bona passejada pe' la nostra categoria" (PE-07, p. 871).

A començaments dels anys 1940, el viatge de nuvis ia solia durar uns vuit dies. "Con es va casar el meu germà gran, vuit dies. Vuit dies, gaire més de vuit dies, ia no. Podé encara n'hi 'vien que no s'hi estaven (tant), ia no me'n recordo" (PE-07, p. 872).

En els darrers anys els nuvis de Folgueroles han viatjat fora del continent europeu. A principis de la dècada dels noranta, anar a Amèrica, principalment als Estats Units, era considerat un fet normal, per bona part de la classe treballadora folguerolenc. Amb la crisi econòmica, que actualment (1992) s'albira, això pot canviar.

Xoc cultural

Abans de la guerra civil (1936-1939) els nuvis anaven fins a Barcelona. El contrast entre el món urbà i el món rural, podia ser extremadament xocant per algunes parelles, de les quals se n'expliquen diferents anècdotes.

"Una mica fins a Barcelona, sí... Encara, sí. El veí i la veia T. (...) diu que també varen anar a Barcelona. Es devien casar com... El pare i la mare també hi varen anar a Barcelona. I con varen arribar a Barcelona (els vells T.), baixen del tren, diu: "Ho veus gran això?". Diu: "Ui! Io, molt!", i... "Cap on 'nirem?". "Noi, no ho sé". Diu: "Sats què? Tornem agafar el tren i marxem?" (riu). I no es varen moure de l'estació (riu). Varen tornar agafar el tren i... (cap a casa) (riu). Devien dir: "Ara pla! Si ens perdem!" (riu)" (PE-07, p. 871).

En un altre cas, els nuvis no gosaven perdre l'hotel de vista, per por de perdre's. "Con es varen casar, sortien de l'hotel i, mira, es passejaven només el tros del carrer, 'cera amunt i 'cera avall. Però marxar d'allà, no! (riu), perquè no... Devien dir: "Si ens perdem..." (PE-07, p. 872).

Por de passar gana

"Llavors, en aquell temps, després de la guerra, tothom, con marxava, se'n duia pa i una llangonissa, si podia. Si la tenien, ia ho crec! (riu)". Tenien por de passar gana. "Es clar!!! Sí! Com que de pa, no n'hi 'via i... i d'allò, mira, lo menos... con els.a semblava... (podien menjar). I llavors molts nuvis tornaven i deien: "A mi ja nit fèiem rressopó. Con ens.a semblava, taiàvem un bon tai de llango-

nissa" (riu). I llavorens menjaven llangonissa. Es clar, en aquell temps, (a l'hotel) no (els donaven) gaire (menjar). O es 'via de pagar molt. Però no veus que el pa estava racionat, ni hi 'via... no hi 'via pa per ningú.

"Carai, qui era?, uns de Vilanova... I con varen marxar els nuvis, la mare d'ella va dir... Varen fer el tiberi, no sé si el varen fer a casa seva. (...). Diu: "Oita, ia us he omplert ben bé la fiambrrera -diu- de cuixes...". I els va omplir una fiambrrera ben plena! (riu) i se la varen endur. (...). Lo menos un dia menjaven bé" (PE-07, p. 872).

e) Fer esquellots

Si ambdós cònjuges o un dels dos era vidu, segur que hi havia esquellots.

"El vespre anaven a casa seva a fer-li fressa. L'un amb una galleda veia, amb una corneta, amb el que fos!. Fins que els donaven vi, els feien esquellots. Si ia al primer dia els deien: "Prou! Aneu a tal puesto!" o si tenien un bot de vi allà i els en donaven, els esquellots s'acabaven; però si no els en donaven el primer dia, hi tornaven i hi tornaven fins que els en donaven" (PE-07, p. 48).

A Folgueroles, com en altres llocs, se n'havien fets molts d'esquellots.

"Al pubill de can R. els hi varen anar a fer a Vic. Con que es va quedar (a viure) a Vic (...), doncs els hi varen anar a fer allà.

"I aquí, con se casava un viudu... A casa meva varen venir!, perquè el meu pare es va casar amb una dona de Vilanova, con va quedar viudu. Si, ia ho crec que varen venir! (PE-03, p. 2027).

"I fins que els donen la paga d'anar a fer esquellots, que és això, una mica de beure, no paren. Però un cop els ho has donat, llavores se la carregarien, si anaven a moles-tà'ls.a, eh! Però això és com una cosa de... de poble. Mira, una cosa típica. Què sé io! Els daven alguna mica de... alguna cosa per menjar i beure. (...). Patim! Patam! Qui amb pots, qui amb tapadores (riu), aquell patim! patam! patum! I, au!, con els 'vien dat el beure... (s'acabava). N'hi 'via que eren marrans!, que... (no volien pagar). Passava vuit i quinze dies, au!, cada dia tots ia tenien l'hora i, au!, una estona, un' hora o un quart o mija hora allà, anà'ls.a fent fressa. (riu). No paraven, eh! I l'Ajuntament no... (hi deia res), perquè era com... això, una tradició del poble. Dòs, es feia molt, molt, això" (PE-03, p. 2029).

Jo encara em recordo que a mitjan anys 1960 la gent de Folgueroles va anar al nou lloc de residència d'una vídua de Folgueroles, que s'havia tornat a casar amb un vidu, i durant dies li varen fer esquellots. Però el cas mes proper i que jo he presenciât data de l'any 1981, quan es varen fer esquellots a mig camí entre Sant Julià de Vilatorça i Folgueroles (entre Collsespolles i el Col.legi), terme de Sant Julià. Hi havia cap a un centenar de persones, entre les que predominaven els joves de sexe masculí, encara que també hi havia noies. Els qui feien els esquellots no

passaven de la vintena, els altres s'ho miraven. Els esquellots els feien picant amb pals de fusta sobre un contrabaix vell i sobre un bidó de llauna. S'anaven rellevant. La gran majoria eren de Sant Julià o d'altres pobles. N'hi havia pocs de Folgueroles.

El matrimoni, d'uns 35 a 40 anys estaven asseguts a un portxo davant de la casa, prenent la fresca i anant-s'ho escoltant molt tranquilament. Fins i tot varen entrar dins la casa a buscar una càmera fotogràfica i ens varen retratar.

La memòria popular conserva altres casos, entre els quals:

"Me'n recordo que n'hi 'via una a Canlletenes, que tampoc els volia donar vi. Hi varen anar temps!, molts dies! El carrer era ple de gent.

"N'hi anaven de Tardell, de Tona i hasta amb orquesta! Ia parlo d'una vintena d'anys (finals dels 50 - principis dels 60). Com que deien que no els a n'hi volien donar (de vi), doncs, hi havia una gentada!, perquè: "Ah, sí? No ens en voleu donar? A veure qui se'n cansarà abans!". Ia deien que no se'n 'vien vistos mai d'esquellots com aquells.

"Abans es casaven molts viudos, pero, com que no hi 'vien gaires cèntims, no els deixaven picar gaire, els hi donaven el vi al primer dia. Aquests que volen trigar, es con es van engrescant i cada cop s'hi reuneix més gent. Abans, com que, con un es casava, ia ho sabia que havia de pagar, no els deixava picar gaire. Al primer dia ia els deia: "Aneu a tal puesto i apa!". Pagava un bot de vi, si tu vols, i mentres el bot rajava, en donaven. O bé també tants litros, si eren 10 o 15, i, con s'ha acabat, s'ha acabat. Ara s'ho agafen més amb conya i a veure qui se'n cansarà abans (es refereix als esquellots de l'any 1981, suara esmentats)" (PE10, p. LVI).

No sempre eren ben rebuts els esquellots. "A.n a mi també me'n varen venir a fer. (...). Però fa una... un neguit et fa, ràbia i neguit" (PE-01, p. 1051). "Aquell dia io, con varen venir aquí casa, em va fer una ràbia! (...). Hi ha gent que s'ho 'gafen de totes maneres. Aquí casa la mare s'ho va agafar plorant, doncs... A nosatros (els fills que eren petits) ens feia molta ràbia, eh!" (PE-01, p. 1053).

f) Relacions sexuals

La moral catòlica predicava que tota activitat sexual havia d'estar destinava a la procreació dintre el matrimoni, altrament no era lícita.

Postures

Les postures adoptades per la parella, en fer l'acte sexual, variaven, segons el còdig moral pel que cada una es regia. Aquest és un tema que caldria investigar amb més profunditat. Cal suposar que aquest còdig moral seria diferent segons si el mitjà de subsistència de la parella era únicament agrícola o es basava en un sou, procedent

d'alguna de les indústries de la comarca: treballadores del tèxtil, picapedrers, etc.

"En les converses de la fàbrica (entre dones) moltes vegades es parlava de fer-ho "a tai d'arrancar naps", posar-se amb les mans a terra i ell al cim, com les bèsties. També es feia, la dona plana o ben alta amb les cames enlaire, de tota manera" (PE-10, p. 245).

Mètodes anticonceptius

Després de l'abstinència sexual, que no era gaire popular, "el recular" (ejacular fora de la vagina) era el mètode més acceptat i difós. Malgrat tot, moltes famílies adoptaven l'actitud de "els (fills) que Déu vulgui".

"Ia ho deia de vegades en T., diu: "Només faig que tirar el jec al cim del llit i la dona ia la tinc embaraçada" (riu).

"I la por que et feien! Les monges. Vaia, els capellans, que si estaves a l'estat del matrimoni, 'vies de complir. (...). Ara tothom es condemnarà (riu) (perquè es fan servir mètodes anticonceptius).

"Sí, és això, que (el recular) ho prohibien. Sí, perquè això era un pecat. Si t'embaraçaven, 'vies d'estar a l'embaraç i tenir tantes criatures com vagin venint. Mare de Déu Santíssima!" (PE-03, p. 1993).

Cal indicar que els qui adoptaven el mètode de "recular", gairebé mai eren treballadors de la terra, sinó que la majoria pertanyien al sector secundari de la societat, amb una altra visió del món i més independents del poder que exercia l'església sobre la població pagesa. Els picapedrers erien un exemple.

"No ho sé. Bueno, diuen això de la religió, que això no ho permet, que aquí, que allà. És veritat, però què? Per anar posant fills al món i llavons fan una guerra o tot això i els han de matar. No és trist això? Val més no posà'ls-hi" (PE-01, p. 1058).

g) Natalitat alta

Els matrimonis que només tenien un fill no eren gens ben considerats en la seva comunitat. Deien: "Sembles la niarada del cucut, un i encara mal fotut", perquè tenir-ne només un era molt poca cosa. "Ara la majoria només en té un i abans el que en tenia un era ben bé perquè ia no n'hi podien haver més. Hasta se'n donaven vergonya. Per 'xò es deia molt allò: "Un matrimoni sense nanos són com dos duros sevillanos", que no valien res, no eren bons" (PE-07, p. 466).

L'Església era la principal defensora d'una descendència nombrosa. En les seves prèdiques recordava constantment als seus feligresos, que la seva obligació era acceptar tots els fills que "Déu els enviava" i que no els era permès de fer res per evitar-ho.

"Al senyor rector, que li dèiem mossèn Pau (després de la guerra) encara li havia sentit a dir: "Què coi! S'ha de

tirar endavant! Dels fills, tant és tenir-ne tres com deu. Déu sap perquè els hi posa. Podé l'últim, que es té, és del que te n'has de refiar. Tant pot sortir un sant con un savi". (PE-13, p. 613).

"Oh, una vegada, encara io això me'n recordo, abans es feien sermons a l'iclésia, ara ia no se'n fan. Feien el novenari i tot això. Aquest em sembla que era pel novenari, no ho sé. Festes grosses de l'iclésia, un sermó. Missions i tot això. Però això ho tinc ben present!, encara em sembla que veig aquell predicador allà a la trona (...), que va dir: "Mireu, un matrimoni sense nanos són dos duros sivillanos, que no serveixen per re!" (riu). Aixís mateix ho va dir, t'ho juro! Sí, com que en tinguessen la culpa ells. Molts, sí no en tenien, bona pena que passaven, eh? Doncs, va dir això (...). I perdicaven que es 'vien de tenir fills i tot això" (PE-01, p. 1067).

Una altra informant deia: "la meva mare a.m nou anys va tenir set fill. Io i la meva germana són del mateix any" (PE-02, p. 509).

"Io era prou jove, tenia prou feina amb la canaia, mira, cada dos anys un, cada dos anys un. Pots contar, vaig passar quinze o setze anys només canaia petits" (PE-03, p. 1995). Es va casar als vint anys. "En T. (el primer fill) té vint anys menos que io. Al cap de nou mesos, encara no feia ben bé els nou mesos, que em 'via casat, ia vaig arregar en T. I 'xint de l'un, l'atre. Llavors eixint d'en T., en R. Però entremig d'en T. i en R., vaig tenir dos abortos. Sí, perquè hi ha una mica de diferència. Però llavors, con vaig 'ver tingut a.n en R., a l'any o l'any i mig ia en tenia un atre. Eixint d'en R., un atre nen que es deia J., que se'm va morir que tenia dos anys. I 'xint d'aquest nen, que tenia dos anys, que se'm va morir, llavors va venir la C. I llavors eixint de la C. (...), la M., però (...) amb la M. i la C. a.hi 'vien tres anys de diferència. I 'xint de la M. en vaig tenir un atre, que es deia Carmeta. La tia d'aquí, de cal Dragó, li era padrina, li va posar C. Se'm va morir, que tenia nou mesos aquella. I això que a.m vuit dies morts, eh!" (PE-03, p. 1989).

"No veus en S., pobret? Era un tros de pa. Que en va tenir aquell aguergat de canaia! (somriu). Com que aquell home, sí, que ho crec, que anava ben bé a la religió!, pobret (somriu). I, agoita, la colla que són. Eixint de l'un, l'atre" (PE-01, p. 1067).

"Con se va casar tenia la regla i no se la 'via vista mai més! Mira, con en treien l'un, ia casibé (hi posaven) l'atre. Bueno, mai més... i com que de vegades n'hi han que mentee crien, casibé no... n'hi han que els ve molt poc la regla, però els primers mesos casibé no els venia abans" (PE-10, p. 1806).

El problema s'agreujava quan els fills venien de dos en dos. Hi havia famílies que havien tingut dues i tres bessones.

"En R. és bessó amb una seva germana i, con varen néixer, la seva mare va dir: "La nena la donarem a dida i el nen m'el quedaré io", perquè diu que era molt sec i petit, que no es pensaven pas que visqués" (PE-02, p. 510).

Abortaments

Quan el mètode anticonceptiu fallava, si és que se n'havia utilitzat algun, l'única sortida que quedava era l'abortament. A ell hi recorrien principalment les noies solteres.

"Io havia sentit a dir que la Maria C., con festejava amb el seu home, va quedar grossa i per fer-se'l perdre... Llavors tenir una criatura... Tu diràs, una soltera! Què et sembla! I per casar-se, el seu xicot no es volia casar, perquè llavors els picapedrers eren els que manejaven els quartos i es veu que anava amb alguna atra (dona). I varen fer mans i mànigues per perdre-se'l. I con diu que el va tenir, abans d'hora, diu que li va sortir com una bola, que només feia com uis, com un capros amb uis. Es clar, amb lo que es prenien... (per perdre'l) i encara gràcies que ella quedés viva. Va arribar molt fumuda! Contes n'hi 'via que agafaven morraja i es morien" (PE-10, p. 249).

Per a provocar un abortament es recomenava prendre infusions d'herbes que fessin "rebaixar la sang", com poden ser la ruda (*Ruta graveolens* L.) o la flor de tei (*Tilia platyphyllos* Scopoli). "Principalment l'aiga de til·la que rebaixa, aiga que rebaixi força, que et facin remoure la sang" (PE-10, p. 250). Si aquests remeis casolans no donaven resultat, també es podia recórrer a alguna dona que, encara que en secret, tenia fama de provocar-los.

Per abortar prenien, "em sembla que deien: safrà picat, trinxat, i amb aigardent (...). Que pendre allò, que sí, que abortaven, eh?, que en deien perdre la criatura" (PE-01, p. 1057).

En les dones casades també eren freqüents els abortaments, involuntaris o provocats, però en elles no eren motiu d'escàndol, puix que, entre embarços ben arribats i gastaments, es passaven la meitat del temps prenyades. "Bueno, però no en deien un abort, no. "L'ha perdut", deien. Bueno, ha perdut la criatura. (...). Pots contar que aquestes pobres dones desocupaven d'un i ia tornaven quedar d'un altre, i anaven passant la vida aixís" (PE-01, p. 1060).

"La mare sempre (estava embarçada). Va tenir nou fills, cinc de morts i quatre de vius. Això, els que vàrem arribar a les fonts (baptismals); i els que no varen arribar a les fonts... Una vegada va tenir un gastament que, con se'n varen adonar, ia la sang li saltava per sota el llit. Va arribar molt apurada; casi escolada, s'ha de dir. Amb els matalassos d'ara ia li costaria més, però llavors només hi 'via una mica de matalàs i una màrfega de pel·lofes" (PE-10, p. 252).

Els bords

Els fills que naixien i no eren volguts, els portaven a la borderia. "I llavors la gent els deien bords, pobrets! Això tampoc no ho 'vien de dir, perquè quina culpa hi tenen

les criatures, eh? (...). Però, mira, era un bord. Deien: "És un bord". Doncs, això tampoc no es diu, pobrets. Més pena per ells. Con ets gran i saps que no... que el teu pare i la teva amre no saps qui són, eh?" (PE-01, p. 1019).

"'Via sentit a dir de gent més gran que nosatres, eh! Més gran sí, però... Ara és un dir-ho, que hi 'via aquella la M., que io no sé si és veritat ni si no és veritat, però bé ho deien que el 'via anat a portar a... Bueno, abortat, el va tenir, i el 'via anat a portar a allò que deien la borderia" (PE-01, p. 1057).

"Abans un pobret, que el portaven a la borderia, no tenia cap culpa, però semblava que... deien: "Ai, un bord!". Eh? (...). No sé què s'afiguraven un bord. (La gent se'ls mirava) una mica malament), això mateix, sí. Pobrets. Vós que t'ho digui? Que el món sempre ha... Com més desgraciat, més malament. Encara acaven d'aterrà'ls a vet aquit" (PE-01, p. 1057).

En aquesta època també es donaven casos de criatures trobades, que algú les havia abandonades. El qui les trobava o bé se les quedava o les portava a la borderia.

Fills il·legítims

Els fills nascuts fora del matrimoni eren considerats il·legítims i no gaudien dels mateixos drets que els que eren anomenats fills legítims.

Així, les dones solteres, que havien tingut un fill i no s'havien casat, tant si l'home era casat com solter, eren molt mal vistes. El mateix passava amb les dones casades, que havien tingut un fill d'un home que no era el seu marit. Aquest, si per cas era fill d'un atre (home), no hi volien saber-hi res, perquè no els apoiaven pas. Se'l 'via de cuidar la quina el tenia. (...). Com aquell: "Perquè t'hi posaves bé!". "Si no t'hi haguessis posat bé, no t'h(a)uria passat". (PE-10, p. 252).

h) Relacions extramatrimonials

Malgrat la moral tan estricta de l'època, les infidelitats conjugals no escassejaven. Solien ser molt discretes, tot s'ha de dir. Però al final, se sabien. Sempre que es portessin amb correcció, la comunitat feia els ulls grossos, encara que per sota mà es criticqués aquesta conducta. És a dir, hi havia una doble moral.

"Canvien molt les coses i... Uii!, sí! Abans hi 'via, Mare de Déu!, molt escrupol. No vol dir que d'amagat... Pots comptar, la gent també, oi?"

"I això que homes (casats) van amb atres dones (casades), això sempre ha existit, eh!, però podé no ho deixaven veure tant. No sé com dir-ho. Ho tenien més amagat, vaja. I ara, ia pots contar. I ara, uii!, no, ara ia ho fan a tot arreu,

ia pots pensar, ia no en fan ni més ni menos" (PE-01, pp. 1017-1018).

"Ia havia fet tronar i ploure, ia, la P. (...). Eixint de la guerra, llavors que no hi 'via pa, he!, hi anava aquell de la G. (...), que ell era viudo. No feia pas patir a.n a ningú. De pagès. (...). Tenia moltes peles. I en aquell temps només tenien pa aquesta gent i bé li duia pans d'aquells de deu lliures tan grossos, fets de la seva farina i bons. I, bueno... io... io no li 'via pas vista mai (somriu) amb cap home, però, he!, d'escrúpul no en tenia pas" (PE-01, p. 1717).

"Diuen que ara el jovent... És veritat! És un escàndol, sí, però abans perquè moltes coses no se sabien. Perquè la T. era una bellíssima persona i bé deien també que s'entenia amb aquell, que (un cop mort) va volguer ser vestit de frare. Vaia, bé els hi va deixar tot i aquella casa tant gran d'allà a davant de casa ciutat.

"Ah! Allavors ho feien d'amagat i, com deia mossan Pau, "pecat amagat és mig perdonat" (riu). (...). Abans ia en feien també ia. Ia pots comptar! Mare de Déu! Mare de Déu! Calers! Calers!" (PE-01, p. 1717).

"I veig que, noi, abans... No ho sé, diuen d'abans, d'abans, però, agoita, també havia sentit a dir (...) que a (la casa) de la T. (...), aquella dona, també deien que els venia la casa... Bueno, que ho deia tothom, que els a l'havia regalada aquest, l'amo del R., perquè s'hi entenia. Home... de mentides se'n diuen moltes, eh!, però diu: "Con els gossos lladren, alguna cosa senten". I bé ho deien. Mira, bé els varen fer la casa allà. I aquell home ia ho... de dones ho era, ui! Els hi fan fer el que que volen a.n aquests homes i... mira, i van aixís.

"Molts, sí, el buscaven les dones, però segons quines els engegaven, eh? Però la dona que vol fer... buf!, ia va a l'ideia ia. (...).

"Doncs, Mare de Déu! de dones aixís, n'hi han hagudes sempre i n'hi 'uran!, i n'hi 'uran!

"Mare de Déu! Abans no es 'nava a trebar, molts anys enradera. Com io i la teva mare, ia s'hi 'nava, però anys abans les dones a casa i moltes carregades de canaia. (...). Moltes, si ho feien, és perquè... ho 'vien de fer-ho. Bueno, ho 'vien de fer-ho, no, si volien; però, mira, no ho sé, feien calers i... i ho arreclaven aixís. Ai, no, io abans me'n 'guera anat a captar; però, vaia, Déu nos en guard de trobà'ns-hi aixís. I sense cèntims, no tenien cap cèntim. Doncs, mira, s'entenen. Ara, que entendre's per entendre's, cony, val més un de ric que un de pobre (riu), perquè almenos n'arregles" (PE-01, pp. 1718-1719). "Conta que cobraven, si no era amb cèntims, amb gènero" (PE-01, p. 1803).

"N'hi 'vien també que deien que (la E.) ho feia pe' la miseriota. Perquè, es clar, venien aquesta gent (tenien carnisseria) i li devien donar el fato de franc, el gènero, diguéssim, eh? Mataven algun porc, que no es feia com ara de matar tants porcs" (PE-01, p. 1043).

i) Privilegis masculins

Els fills, mentre eren petits, estaven exclusivament a càrrec de la dona o dones de la família. Els homes no agafaven els seus fills a coll gairebé mai, "perquè com que sempre anaven pixats, no hi volien saber-hi res" (PE-10, p. 257). Es considerava una feina indigne d'un home.

No tenir cura dels fills

"Abans no veies cap pare que tingués un minut un fill. Ho 'via d'arreglar tot la mare" (PE-13, p. 614).

"Un home, con io era canaia, un home que hagués sortit al carrer tenint el crio al braç, li haurien dit: "Quin calçaces!". Ui! Era un cosa molt... (riu)" (PE-07, p. 749).

"Ia li han posat les calces les dones. Era un rebaix molt gros per un home això. I tant! Ni anar a comprar ni re, ai ca! Era un rebai per un home. Li prenien tots els galons ia, ia no era home ni era re" (PE-09, p. 749).

"Ja venia just que a casa et fessin carícies. Sí, però no cap disbrat. Sí, io me'n recordo que el pare, seure-li a la falda (...), sí, una mica, però no com ara, eh! Primera que no era tant a... (casa), ia veràs, fent de pagès i al bosc i... El pare anava a bosc i a vegades s'estava vuit dies que era fora i no era tant a casa. (...).

"De la mare, sí, que me'n recordo de moltes coses. Això, *El sol de l'ermità, Mà, manetes* i fer-me saltar a corda i coses més... la mare que no pas el pare" (PE-07, p. 749).

"Al carrer re. Com ara que surten..., que veus un matrimoni i porta més el crio l'home que la dona a coll, ui!, llavons haurien dit... (que era ella qui portava els pantalons)" (PE-07, p. 750).

Malgrat tot, també es podien trobar excepcions, però no feien res més que confirmar la regla.

"Io a casa, no sent que ho fes perquè només hi era io (filla única), però io sí que me'n recordo que estava molt per mi. Sí, sí. I la mare també, eh!. S'ho deixava fer tot, pobrot. Li pujava a la falda, el pentinava, li llevava la gorra i li feia pessigoies i... coses aixís. Ia et dic, podé perquè només tenint-ne una, (...). Això, segons els temperaments.

"A l'hivern, més que tot, con nevava, con plovia i això, portar-me l'esmorzar al llit, sí, també. A.n a la mare també. Sí, sí, com que estava acostumat a llevar-se molt d'hora, llavorens al dematí ia es llevava de bon dematí i ens torrava pa (...) i ens portava un tros de pa torrat allà al llit amb un tai de botifarra negra i au" (PE-09, p. 750).

Divertiments excloents

Tampoc no hi havia costum de sortir el matrimoni amb la canalla a passejar junts el diumenge a la tarda. L'home se n'anava a divertir-se pel seu compte i la dona i la canaia es quedaven a casa o bé anaven a rosari a l'església.

"I sortir amb la dona a passeig el diumenge amb els crios, xt!, això n'hi pensar-hi (riu)" (PE-07, p. 750).

"Em penso que ho tenien per pecat els pares a passejar la canaia i la dona pel carrer. No en veies mai cap!

"La dona es quedava a casa amb la canaia i ell cap al café llavons. El café o divertir-se amb el vici que tinguessin. Tant podien ser caçadors, com anar a pescar peixos al riu, com anar a fer un xeflis amb uns quants a la font o fer el truc al café o jugar a cartes. Era lo seu abans.

"Io (nascut el 1900), con era canaia, me'n recordo que havia anat a veure el pare, Déu li perdó, amb els seus companys d'ell allà a can Vilar de Baix, que hi tenien una taula en aquells portxos del radera, i allà feien el truc de sis o vuit i s'hi jugaven un porró de vi. El vi que gastaven durant aquell rato, el pagaven els que perdien i ia estava. S'hi passaven la tarda del diumenge.

"I les dones, a la tarda del diumenge, cap a rosari. I tu diràs! Ara ia fa molts anys que no n'hi ha de rosari. Alguns homes també hi anaven a rosari, però molt pocs; s'hi podien comptar. Només canaia i dones" (PE-13, p. 614).

El campaner tenia obligació "cada festa y diumenja al ivern a las dos de la tarde tocarà a Rosari ab la campana major fent vint o trenta batalladas y luego ab una de las dos chicas per asseñalar la doctrina que se pregunta cada diumenje"⁷

L'any 1961, la tarda dels diumenges, encara es feia doctrina i es deia el rosari.⁸ Això almenys va durar 5 o 7 anys més.

Consum de carn

"(Els homes) se'n 'naven al café... i molt a brenar els diumenges (riu), a brenar. Els homes, a brenar. El diumenge anaven a brenar i la dona i la canaia a casa i, mira, si no en tenien... Devia ser aquest el costum. Com que no n'hi devia haver per tots, l'home, mira, anava a menjar, i au!" (PE-07, p. 750).

"Abans de la guerra, els diumenges a la tarda els homes sortien i anaven a berenar. Abans hi 'vien més hostalots on jugaven a cartes i al mateix temps berenaven. Els homes de pagès, però també els del poble, ho feien molt això. Passaven la tarda allà i qui es menjava un parei de pilotilles, qui es menjava una costella. I a casa la dona i la canai sense res. Per 'xò es cantaven aquelles cançons:

El pare es menja un tai
i la mare una sardina
i io, perquè en sóc petit,
me'n fan llepar l'espina.
S'ha, s'ha, s'ha d'anar fent.

"Llavors passava que un tai per tots els de la casa no hi devia ser-hi i ell, mira, perquè era l'home i era qui gonyava els centims" (PE-07 i PE-10, p. 113).

Per aquesta raó la carn de xai, que no fos la mica que

⁷ A.P.F., Consueta 1893, p. 43.

⁸ Full parroquial, any 1961.

de vegades es tirava al brou, només entrava a la immensa majoria de cases en un cas que algú estés malalt.

"Un tai de carn (xai) era per un dia que un no estés bó. Llavors et 'naven a comprar un talet de carn, perquè te'l mengessis amb una mica d'oli, perquè no podies menjar porc" (PE-10, p. 592).

"A.m una setmana, els carnissers, amb un xai, encara els en sobrava la meitat. Agoita, al Gelabert (s'hi estava per mosso) em feien pujar a can Vilar de Baix, que a.hi 'via hagut un carnisser, que en deien a can Ton Carnisser, a buscar tais de xai. Que em penso que eren els únics, aquests tre-u-quatre més grossos, que en menjaven. Però els altres, ja pots pensar si menjaven xai! Podé no resultava menjar-ne una costella cada any. Havies d'estar molt malalt, si cas" (PE-13, p. 609).

11.5 LA MORT

Sota el títol de *La mort*, a més dels costums i creences referents a tot el ritual mortuori, hi hem inclòs també la pròpia visió dels ancians davant l'acte imminent de la mort, així com les impressions que guarden del conjunt del temps viscut.

11.5.1 LA VELLESA

Els vells, en l'antiga societat rural, tenia una funció molt concreta. Ben al contrari del que succeeix a l'actualitat. Eren els dipositaris de tot el saber acumulat al llarg de generacions i assimilat poc a poc en el transcurs de la seva vida. Ells eren els principals transmissors de la seva cultura a les generacions més joves. Tenien el temps suficient per a poder dedicar-s'hi i tot el que els envoltava afavoria aquesta transmissió.

Treballaven fins a una edat ben avançada i, quan eren vells, anaven feinejant per la casa: les dones ajudaven a la cuina i els homes col.laboraven, en la mesura de les seves forces, en la conducció del bestiar o en el cultiu de la terra.¹

a) La vida com un somni

En arribar al final de la vida, queda la sensació que ha transcorregut d'una forma molt ràpida, talment "un tancar i obrir d'ulls".

"Sembla un somni la vida, eh! Vàrem anar passant la juventut i, agúita, com ens hem forxut veis!" (PE-01, p. 1013).

"Eh, con ets jove, que no t'ho penses pas!? (PE-08, p. 1667). "No t'ho creus que puguis arribar a fer-te veia" (PE-06, p. 1667).

"És una cosa tremenda, noi, la vida. En veus de coses i canvis, que sembla que no pugui ser" (PE-13, p. 1237).

¹ A l'actualitat (1992), tots els vells a Folgueroles gaudeixen d'una bona qualitat de vida. La immensa majoria d'ells viuen amb algun dels fills i a més cobren una paga de jubilació. Cal assenyalar, però, que el desplaçament de la mà d'obra cap al sectors secundari i terciari dels últims decennis, ha contribuït a que les jubilacions masculines siguin més conflictives, que les femenines. Ambdós sexes han perdut el paper de transmissors culturals, que tenien reservat a l'antiga societat rural, però les dones se senten més útils, ja que continuen col.laborant en les feines de la casa mentre les seves facultats físiques els hi ho permeten. En canvi, els homes, molts d'ells amb jubilacions anticipades, a causa de les repetides crisis econòmiques, els costa més de trobar el seu lloc en la comunitat, tot i que es reuneixen al cafè i fan caminades als voltants del poble en petits grups de tres o quatre i fins i tot alguns cultiven algun tros hort, si els ho permet la seva salut.

Cal dir, que en aquests moments s'està construint un edifici destinat a ser casal dels vells; ara no hi ha cap local públic, exceptuant el cafè per als homes, on s'hi puguin reunir ambdós sexes.

b) Tenir cura dels vells

Diuen "que un pare va mantenir deu fills i deu fills no varen poguer mantenir un pare (somriu). I això és ben veritat (riu). Ai, sempre ho he sentit a dir això. T'ho 'seguro! Recony, no sé pas on 'nirem a tancar (somriu).

"Abans no cobraven pas ni cinc cèntims els avis. I tothom, uii!, si n'estaven! Però ara, ja pots comptar. El que n'estan, la gent, farts! Podé (els vells) viuen més ara, perquè... no ho sé. Sí, que n'hi han de molt veis i van visquent" (PE-01, p. 2065).

Paga de jubilació

Els treballadors, el principal mitjà de subsistència dels quals no era l'agricultura, sinó un sou remunerat a canvi de de la seva força de treball, contemplaven la vellesa amb molt poc optimisme. Es veien obligats a continuar treballant a les fàbriques o tallers fins a una edat molt avançada, quan les seves forces ja flaquejaven.

"Com que no hi 'via el retiro, la gent havia de treballar fins que no podia més. Hi venia una dona a la fàbrica que li deien la Fadrina de Sau. Era xerraire i trempada i, com que no a.hi 'via el retiro, con va plegar podé tenia més de 70 anys. Abans la gent havia de continuar treballant per necessitat, com que no donaven re. La que treballava i mentres podia, hi anava. I con et feies vei i no podies, mira: "Estigat a casa, ia et mantindran". (PE-10, pp. 621-622).

Posteriorment, amb la jubilació, els vells han pogut tenir una certa seguretat econòmica, que els fa ser més independents.

Amb la paga de jubilació, "ara no tens res de més, però menges bé i, si un dia vols anar a.m un puesto, hi pots anar. Perquè l'avantatge d'això, de poguer cobrar al cap del més va molt bé això. (...). Nosatros (ell i la seva muller) tenim el sou mínim, però, mira, entre tots dos ens arriba. Cony! Ia no has d'esperar que et diguin, cony... o dí'ls-hi (als fills): "Goita, tinguesses un duro per 'nar a pendre café". Cony, això és una atra cosa" (PE-17, p. 1371).

N'hi ha que es queixen, perquè resulta insuficient. "Els uns cobrem molt poc i els atres molt. Això tampoc no hi ha dret. Ho han arreclat d'una manera que no... no anem pas gaire bé no, no gaire no" (PE-01, p. 1038).

c) Decadència física

La vellesa és contemplada pels propis vells com una etapa de decadència física, el cos ja no respon amb la mateixa agilitat que ho havia fet fins aleshores. La pèrdua de memòria, sobretot la memòria immediata, també és un motiu de preocupació; però el que sí és contemplat amb satisfacció és el poder recordar amb tota clarividència fets ocorreguts en un passat molt llunyà, com pot ser la infantesa o la

juventut.

"Con hi penses a.m aquests fets, sembla que és el dia abans. La memòria es veu que no es gasta com altres coses (físiques)" (PE-13, p. 608).

"Io, com que no m'hi veig! Moltes coses les endreçaria i faria. Pots contar, i ara ia no veig pas res. (...). Ai, senyor! Com ens anem tornant! Per 'xò, no ho diguis, és molt aburrit. Ai, sí" (PE-01, p. 1144).

Malalties

Les malalties tenen una gran importància en la vida dels vells. És el tema principal en la majoria de llurs converses. N'hi ha molt pocs que no en pateixin alguna o altra.

"La mare, pobreta, no hi va pas arribar a la meua edat. No sé si tenia xixanta-sis anys, es va morir. Es va ferir. Sats què en aquell temps? Sí, prou, la sang alta, però, mira. Li 'vien fet alguna mica de medecina, sí, mira, no ho sé, no es mirava com ara.

"Règim, io no sé pas si en feia la mare, de règim. No ho tinc pas present. Bueno, de tai ia no en podies pas menjar gaire, perquè, ia pots comptar, atres malsdecaps tenies! El pare sempre malalt; doncs, què?

"I la mare de farts de trebaiar, prou, molts. (...). Ia mata el trebaiar gaire! Diuen que no, però... ia t'asseguro que mata també (...). Ia no va enveïr. (...). Sí, ia ho troba, ia. Que diguin el què vulguin. Vet aquit. I va aixís la vida, ai, sí! El pare, pobret, (...) no tenia salut. El pare a xixanta-set devia morir. Però totes maneres també, ia pots comptar, també, pobre home, re! Molta misèria!, 'via passat molta misèria i menjar molt malament. I sembla que no i, con ets gran, tot se troba" (PE-01, pp. 1013-1014).

Tot esperant la mort

Quan pensen en la mort, el que els preocupa més és el sufriment.

"Només desitjo que sigui bona hora. Bona hora, que no hagi de patir ni fer patir. Perquè el món ia el tinc per vist més d'un cop i més de dos, recony! (...).

"Una mort aixís (ràpida), d'una banda és maca. Oh, no n'hi ha cap de maca de mort, però... Els que queden fomunts, és els que quedem vius. Un parei de dies tan sols ia estaria bé.

"Sí, mira, hem d'anar esperant a veure el que vingui. Ara, que un casibé se la desitja la mort, perquè, con veus que acaben ben bé re, doncs... només... Oh, i molèsties per 'quí i molèsties per 'llà. (...). Si puc jugar una mica a cartes, és el rato que em trobo més bé" (PE-13, pp. 1237-1238).

"Diu que el meu pare sempre deia, que ell vuit dies i prou, per arreclar les coses i prou. I va ser aixís. Es va ajaure el dilluns a les quatre de la tarda i el dissabte a les nou del vespre ia era cos. Es va morir de broncomònia"

(PE-27, p. 1331).

"Con el meu pare es va posar malalt, io sempre vaig dir: "Mentres es pugui valguer d'ell, deixeu-me'l viure; ara, el dia que no es pugui valguer d'ell, si no és demanar massa, que se me l'emporteu, perquè io no el podria pas cuidar". Ia veràs, trebaiava a la fàbrica, vivíem amb quatre-centes pessetes; doncs, ia em diràs tu, a veure com ho 'viem de fer. I, agoita, es va ajaure el diumenge a mitdia i el dimarts a la tarda ia l'enterràvem" (PE-16, p. 1667).

11.5.2 MORTS VIOLENTES

Sempre que la mort deixa la via normal (malaltia) i arriba pel camí de l'accident, el suicidi o l'assassinat, el poble es commociona.

L'assassinat més famós, el qual ha estat transmès per via oral, és el de les fabricantes mortes prop del Cós l'any 1858.² L'estiu de 1988, però, Folgueroles restà convulsionada una vegada més amb la notícia de l'assassinat d'Anna Dodas en un lloc del sud de França.

El suicidi més conegut i comentat és el d'un noi que es va penjar, fa uns trenta anys, just quan havia acabat el servei militar.

Entre els accidents en sobresurten dos. El primer i el més antic ja me l'havien explicat de petita. Va afectar a en X. i la seva família, fa més de 60 anys. "Es varen morir anant a matar porc a Roda. Se'ls va calar foc a la casa i ells, en X. amb la seva dona i les dugues nenes i una atra noia de la casa dormien a dalt més alt i varen morir cremades. En X. es va salvar per casualitat, perquè tot plegat es varen despertar i...: "Que hi ha foc!". I fum, sobretot fum, i...: "Ai, les nenes!". En X. va marxar de l'habitació i devia deixar la dona al quarto, per 'nar a buscar les mosses i va trobar la porta tancada. Es veu que les 'vien tancat amb clau. Va recular per empènyer la porta, però diu que hi 'via una escala de fusta d'aquell temps mig cremada i se li va ensorrar i ell va anar escales avall i devia sortir aixís, com va poguer. En X. es va salvar. Diu que anava a.m calçotets i samarreta, en aquell temps devia anar amb calçotets llargs. I es va salvar, que si troba les mosses, segurament que s'hi 'uria quedat" (PE-07, p. 302).

L'altre accident que frepà tothom tingué lloc a "la casa de can R., Hi 'via un terrat com el de can Verdager, com hi és encara allà can R. I era de lloses . Varen venir dugues dones de Barcelona, no sé si eren parentes o conegudes d'aquestes de can R. Varen sortir allà al terrat i se'ls va

² Sobre aquest tema vegeu, ja n'hem parlat en el capítol corresponent a la indústria.

ensorrar i a baix hi 'via el femer. Això era abans de la guerra, i abans de la guerra con passava una desgràcia aixís, encara més (se sentia). I con les varen trobar varen veure que se'ls 'vien ensorrat les lloses, les lloses els 'vien caigut a damunt, l'una no podia sortir i l'atra ia era morta, afogada a baix amb una llosa al damunt. I, es clar, abans de la guerra, ui! això!" (PE-07, p. 301).

11.5.3 MORT PER CAUSA DE MALALTIA

La presència o proximitat de la mort sempre és mirada amb molt de respecte i temor. Però, quan arriba per causa de malaltia, és molt més ben acceptada. És un consol per als vius tenir cura del malalt i poder-li donar tot el que necessita fins al darrer moment.

"Home, mira, una mort era com ara, si fa o no fa, que dius: "Carai, aquella casa quina desgràcia! Quina falta els fa!". Atres, si era una persona gaire vei o vivia delicat o -què et diré io- o no hi era ben tot o tot això, dèiem: "Tant de bé li ha fet Déu!" -eh?- "que se l'hagi endut". Deien això i prou.

"O que es morís, mira, com io con vaig quedar viuda amb la canaia petits. I d'atres! O una persona que en tingués una bona colla, doncs, deien: "Ai, quina desgràcia!". Llavors ia saps que t'has de morir, però no pas en aquelles edats, eh?, que deixes l'atre aixís, malament. Això sí, que ho deien, que era una desgràcia. O sinó.s no. perquè ia tenim la mort i ia ho sabem que hem de morir" (PE-01, p. 1528).

"A.m sis anys ia en vàrem enterrar sis. El meu pare es va morir pel gener. La germana de la meva mare, que era la que ens podíem refiar una mica, pel març. Llavors al cap de dos anys o dos anys i mig va morir el meu germà petit. De llavors cap de dos mesos va morir un atre germà de la mare. Llavors cap de dos anys i mesos va morir un atre meu germà i un atre germà de la mare.

"És aixís, que dèiem: "Aiam, qui més? Qui més? Qui més?". Con va morir la mare, també ho vàrem dir, però la mare va morir sola. I, en canvi, con se va morir el meu germà, en Q., cap de dos mesos vàrem enterrar l'atre meu germà. (...). Va durar sis anys que cada dos anys i mesos, dos" (PE-27, p. 1331).

a) Vetllar el malalt

Es feien torns de vetlla sempre que es considerava que el malalt estava en estat greu i hi havia perill de mort.

"Abans els vetllaven con tenien pulmonia, que estaven tan malalts, perquè aixís els donaven les medecines i beure. De vegades els vetllaven durant vuit dies i després se'n sortien. Deien: "Ia l'han vetllat i n'ha sortit". Con estaven a l'agonia també els vetllaven perquè a l'hora de morir-se no es quedessin sols" (PE-10, p. s/núm.). La vetlla

la feien la família i els veïns més propers.

Actualment, quan hi ha un malalt a la casa, s'ho fa la família tota sola i poques vegades es va a buscar els veïns, si no és pas que siguin molt íntims. Des de fa més o menys una dècada s'ha imposat el costum, sobretot en els malalts de càncer, de deixar-los morir a l'hospital de la Santa Creu de Vic. Als primers anys, quan ja eren gairebé difunts, els traslladaven a la casa mortuòria i simulaven que s'havien mort al poble, però avui dia ja moren a l'hospital i no són traslladats a casa seva. A l'hora de l'enterrament van directament a l'església i d'allí al cementiri.

Tots aquests canvis han de contribuir a modificar, per no dir que gairebé eliminar, el ja evolucionat ritual mortuori, que des d'antic es venia practicant en aquest poble.

b) Presagi de mort

Abans es deia que, quan algú estava malalt, el mussol i la xibeca sentien la bravada de la febre. "Fa uns conts dies que a l'entrar al poble han vist a la xibeca damunt d'una teulada o prop d'una xemeneia. Aviam, ja se'n en portarà algú". La raó d'aquesta fama ve perquè, segons diuen, quan canten fan: "Moriu, moriu". Li deien "l'ocell de la mort" (PE-07, p. 860).

"A.n a nosatros se'ns va morir un germà del pare, que tenia 25 anys, i la padrina sempre deia: "Sí, gran mal que la xibeca cantava a aquest' raderes de can Pou i va venir a la finestra a esplumatxegar les ales". Al cap d'un parei o tres de dies es va morir. Però hi havia un capellà que ens deia que això eren fetilleries. Mira, qui hi creia i qui no hi creia. També deien que si plovia, con es moria una persona, volia dir que anava al cel". (PE-10, p. XLVII).

c) Els últims sagraments

Si el malalt empitjorava i es veia que la seva vida perillava, abans d'entrar a l'agonia, s'avisava al rector de la parròquia, per tal que li administrés els últims sagraments: eucaristia, penitència i extremunció.

El campaner "també afeñalará la Extremaunció cuant ho demanin los interessats bantant la Campna major un rato despues la campana segona altre rato y despues altre vegada la major."³

"Con un estava molt malalt, casibé a punt de morir, i el metge deia que estava greu, que el combreguessin, llavors anaven a dir-ho al rector i aquest l'anava a confessar. Si estava gaire greu, que hi 'via molta necessitat, i no es 'via confessat, el confessava con arribava allà, però com

³ A.P.F., Consuetas 1883, p. 42.

que portaven el combregar solemne... vaia en aquell temps.

"Io havia vist que hi anaven sense paraigües amb aquell mantell groc a les espatlles i hi abrigaven el combregar i dos homes portaven una atxa per cada banda. Això, de con io era molt canaia, després va acabar que hi anava un escolà amb una llenterna grossa i maca, una llenterna o un ciri.

"Anaven pels carrers amb una campaneta i anaven tocant. La gent deia: "Passa un combregar. A l'iclésia ia tocaven el senyal de combregar amb les campanes, amb la campana petita ia donaven el senyal que havia de sortir un combregar i, doncs, la gent deia: "Ha sortit un combregar, qui sap a qui han combregat?". La gent que els trobava pel carrer s'ajonoiaven o, si no volies ajonoiar-te, havies de ficar-te a un peu d'entrada o a un peu d'acera i reclinar-te. La gent, con sentien la campaneta del combregar, molts sortien a la porta, con ia havia passat.

"A la casa del malalt hi anaven casibé tots els veïns i amb una candela encesa a la mà l'esperaven a baix a la porta; però principalment dones; també homes, però com que els homes eren a treballar... De vegades també anaven al radera del combregar, la gent deia: "Vaig a acompanyar el combregar al malalt". Agafaven una candela i el sèfiro, les dones es posaven el sèfiro, i anaven a acompanyar el combregar a la casa.

"Els veïns i l'atra gent l'esperaven a baix, a l'entrada, però tots els de la casa i els familiars l'esperaven a la sala. Abans la cuina era a baix i els quartos a dalt. Els més principals, al quarto amb el malalt. I con anaven amb les atxes també entraven al quarto, però, vaia, al final ia no; es quedaven a la sala, a fora, perquè el fum feia mal al malalt. Els veïns es quedaven a l'entrada, els parents no massa pròxims a la sala i els parents més principals al quarto. Io me'n recordo que, con varen combregar la meva padrina, nosatros érem allà ajonoiats als peus del llit. A la sala hi 'vien els que no cabien o no havien entrat al quarto. Als de la família que eren de per 'quí ia els avisaves i ells ia venien de seguida. S'encenia el ciri de la bona mort i l'aguantava un dels principals.

"El capellà tornava a baixar (de la primera planta de la casa a baix cap al carrer) amb el combregar i l'escolar amb la campaneta, i anar marxant... A.hi 'via gent que els anaven a acompanyar fins a l'iclésia, d'atres que... els de la Ricardera... els de la família l'anaven a acompanyar fins a la porta i un trocet i te'n entornaves. El baral de baix de la Ricardera l'acompanyaven fins al camí xic" (PE-10, p. LXXIV).

"Abans, ui!, un que no li haguessin donat (els últims sacraments), ni confessà'l ni la comunió, ni ho 'gués volgut, (deien): "És que ha volgut morir com una bèstia, eh!". Això, en L. (...). I, doncs, no es va volguer confessar. I, es clar, va fer la mort com una bèstia" (PE-07, pp. 826-827).

d) Vestir el difunt

El malalt, ja difunt, el vestien els qui hi havia allà en aquell moment, però també s'anava a avisar els veïns. "encara que fos la nit, eh!" (PE-01, p. 1757). "Anà'ls-ho a dir. I llavors tres o quatre veïns de més a la vora per vestí'l, tant si era un home com una dona, vestí'l" (PE-01, p. 1215). "No es mirava pas prim. Tant si era un home com una dona, hi anaven de tot, homes i dones" (PE-01, p. 1217).

"Al mort, con se'l vestia, sempre es mirava de posar-li el vestit o traje⁴ més bo que tenia. Ara, a sota mira... de vegades es deixava la mateixa camisa. Se solia posar el vestit de casar als homes, si és que encara els anava bé, i a les dones el vestit més bó dels que els anaven bé" (PE-10, XLVII).

Hi havia alguns homes que eren enterrats vestits de frare.

"Con es va morir l'amo de la Blava,⁵ io, que llavors devia tenir 14 o 15 anys, hi vaig anar a enterro. També el varen enterrar amb un vestit de no sé què, però portava caputxa i un vestit marron llarg, com de frare, d'aquests frares franciscans.

"El xicot de la N., que va morir pujant la Trona amb un camion, la seva mare també va volguer que el vestissin com de frare". (PE-10, pp. XLVII i LXXIII).

Pel que fa a les noies, "com que abans hi 'via la congregació de les Filles de Maria i dels Lluïsos, si es moria una nena jove, una noia jove, la vestien amb el vestit blanc i amb un manto blanc. Ben blanca, vestida de Mare de Déu. Però això els que tenien pessetes, perquè els pobres ia no podien pas.

"Hi 'via vegades que, si se'n moria alguna que ia havia anat a fer la Comunió, també li posaven el vestit de la Primera Comunió.

"Això perque, con es moriren, tothom els posava el vestit més bó que tenien. Els mudaven ben mudats. Ara també, però ara no es mira pas tant. Abans hasta els posaven sabates. Sí, sí, ia ho crec! Marxaven ben calçats, però io no ho he vist mai; que io me'n recordi, no" (PE-10, p. LXXIII).

Un cop el difunt era vestit i estirat sobre el llit, s'escombrava i endreçava una mica l'habitació, i després es resava el rosari. (PE-01, p. 1215). "Con el mort era ben arreclat, au!, tothom allà assentat i dir el rosari. Ara ia no es fa" (PE-01, p. 1757).

e) Notificar la mort

Abans no es feien esqueles per a notificar la mort. El poble se n'enterava pel toc de les campanes i pels veïns més

⁴ Pronuncia la "j" castellana.

⁵ Una fàbrica tèxtil de Roda de Ter.

propers a la casa del difunt, els quals s'encarregaven de fer-ho saber i també d'avisar els familiars que vivien allunyats; generalment, els telefonaven.

De recordatoris, sí que se'n feien, encara que no tothom, només les famílies benestant.

Un veï o un parent llunyà -un cosí, per exemple- anava a avisar el rector de la parròquia. Mentre hi havia el mort a la casa la família no podia sortir. A comprar també hi anaven els veïns, perquè deien que "sortir no estava bé".

Un cop avisat el rector, les campanes tocaven a morts. "Si es moria a la nit, l'aindemà al dematí, con tocaven l'oració, que a l'istiu la tocaven a les cinc del dematí, a punta de dia. Hi havia un sereno. Con tocaven l'oració, ia tocaven a morts. Si es 'via mort després de tocada l'oració del vespre, con tocaven la del dematí, també tocaven a morts. Ara, si es moria a mig dematí, com que ia anaven a buscar el rector per extramunciar-lo, com que ia ho sabia... ia es 'nava a buscar el campaner. I si es 'via mort allà a les vuit, a les nou o quarts de deu ia tocaven a morts; i si es moria a les tres, a les quatre o quarts de cinc tocaven" (PE-10, p. LI).

El campaner rebia, "per tocar per los Cossos se dóna al Monjo quinze sous per cada Cós. Per los Mitg Cossos, tres sous per cada offici, y per cada Albat dos sous. Y els Llevadors Vells consta se li donavan sinch sous per quis-cun".⁶

f) Donar el pèsam

El poble ia se n'havia assabentat i aquell mateix dia, si tocaven a morts al dematí, o l'endemà, si tocaven cap al tard, almenys un representant de cada família anava a donar el pèsam a la casa mortuòria. Quant més a prop de la casa del difunt es vivia, més obligació hi havia d'anar-hi.

Quan arribaven a la casa, saludaven els familiars del mort tot donant-los la mà i dient: "Us acompanyo el sentiment". Els altres contestaven: "Gràcies". I s'hi afegia: "Déu us dongui forces anys de vida i salut per poguer pregar per la seva ànima". Si havia estat una llarga i dolorosa malaltia, també se solia dir: "Ha acabat el patir i el fer patir". Després els de la família deien: "El voleu veure?", referint-se al mort. En general es responia afirmativament a la invitació i es pujava cap a dalt a la cambra, on hi havia el cos del difunt al cim del llit, i deien "el parenostre. Sí, sí, es deia un parenostre. Llavors ia marxaven. Es clar, marxaven els uns, ia arribaven els altres i... Sempre ho he vist aixís això" (PE-01, p. 1218).

I durant tot el dia es podien veure persones que anaven i venien de la casa, on hi havia el dol.

Fins i tot, hi anaven grups de canalla amb la curiositat de poder veure el cadàver.

"A vegades, tornant d'estudi, anava amb la canaia a.m

⁶ A.P.F., Consueta 1683, p. 16.

alguna casa, que es 'via mort algú, i (dèiem): "Ens el deixari(e)u veure?". Sí, sí, (anàvem a veure) gent gran, algun home veí" (PE-07, p. 718).

11.5.4 L'ENTERRAMENT

Les autoritats eclesiàstiques anaven a buscar el cadàver a la casa mortuòria i l'acompanyaven, en commitiva formada per parents, amics i veïns, a l'església i després al cementiri.

"Els pobres, que no podien fer l'enterro bé, que no podien pagar, els posaven a.m una caixa sense cobrir, només les quatre fustes i a sobre un drap blanc, perquè no es veigués el mort. Això, principalment, ho feien a les canaletes, i als grans també, si no tenien medis. Llavors només la pintaven, hi passaven una mica de pintura negra a les fustes i prou. I els que tenien més pessetes, compraven un baúl de fusta bona. En canvi, ara, amb la funerària, tothom és més o menys igual" (PE-10, p. XLVII).

Avui, els folguerolescs mantenen el costum d'assistir als enterraments. "Una persona d'aquí al poble, que la coneguin, casibé de cada casa hi va una persona a l'enterro. Ha de ser un cas molt estrany que, essent del poble, no l'hi hagi gent. I llavors si tenen una mica d'enrenou de coneguts i bastants parents, és con hi ha tanta gentada. Ara, si la família no porta tant enrenou, només hi ha els d'aquí al poble" (PE-07 i PE-10, p. 76).

a) Tocar les campanes

El campaner havia de tocar a morts "tant en los cosos grans con en los albats del modo acostumat pero se observara en avant lo seguent: en los enterros del Poble mitja hora antes d'anar a buscar lo cos y lo mateix a Pages se tocara el toch de aparell y quant lo Parrocho eixira a la Yglesia pr. anarlo a buscar tocara ab las pausas regulars fins que entria en la Yglesia: y si es de Pages tocara fins a que isquia lo Parrocho del Poble quant marchin y tocara quant lo vegia tornar ab lo cadaver fins que entria en la Yglesia."⁷

"Tocarà a mors (el campaner) tant en los cosos grans com en los albats del modo seguent.

"En los enterros del poble y lo mateix de pages mitja hora antes ferá lo toch dit de aparell y quant los sacerdots surtian de la Iglesia per anarlo a buscar tocara ab las pausas regulars fins que entri en la Iglesia, ab la diferencia que quant vagin a pagès tocarà fins que lo Sacerdot surtia del poble y tornarà a tocar quant lo cadaver siga cerca del poble."⁸

⁷ A.P.F., Consueta 1848, p. 23.

⁸ A.P.F., Consueta 1883, p. 42.

A la consuetud, que data de 1700, hi ha un paràgraf, que posteriorment fou ratllat, el qual diu així: "Mes sempre se es usat en dita Parroquia que sempre y quant moris algu que te llibertat la Casa de anont ix lo defunt de tocar en totas las funerarias y no donar res ny portio alguna al Campaner lo mateix es y se acostuma en los Cantars y sufragis de devotio."⁹

b) Els cap de dol

A tot enterrament hi havia un cap de dol per la part dels homes i una cap de dola per la part de les dones. Aquest càrrec només el podien ostentar els veïns propietaris més pròxims a la casa del mort, que no fossin parents del difunt. Les dues cases propietàries més veïnes decidien elles mateixes, segons les seves conveniències, quina aportaria el cap de dol i quina la cap de dola. A finals dels anys 1960 encara es practicava aquest costum. Després, poc a poc, va anar desapareixent.

"Un masover no podia ser cap de dol. Per exemple, si a.m un carrer només hi 'via dos propietaris, aquests havien de ser cap de dol de tothom, perquè els altres eren Masovers. A última hora ja no ho varen mirar això, però ja va ser poc temps. Es va perdre el cap de dol.

"De pagès, com que de propietaris no a.hi 'via ningú, sempre ho eren en Puig i en Gelabert. I aquí dalt (les cases de pages de la part alta del municipi) ho eren els de la Roca. Com que els altres pagesos eren masovers, no tenien categoria" (PE-07, p. 77).

La funció dels caps de dol era "fer costat als parents més principals del mort". Anaven sempre negres, "perquè qui no podia anar negre, ja no anava a l'enterro". Les dones, principalment, totes tenien roba negra per a aquestes ocasions. Més endavant, ja no s'hi anava tant de negre, però es procurava portar roba fosca.

"El cap de dol 'via de venir a la casa a l'hora de l'enterro i posà-se l'home al costat dels homes i la cap de dola (...) es 'via de posar al costat de les dones. I, con eres a l'iclésia, donar candeles (...) per 'nar a oferir. I llavors, con 'vien oferit i tot això, els recordatoris del mort" (PE-01, p. 1214).

c) Anar a buscar el cadàver

"Con no hi 'via cotxes per dur els morts, els veïns els 'vien de dur a coll. Aquests millor que fossin masovers (riu), amb aquests no ho miraven pas. El veí més a prop per cada banda (de la casa mortuòria): "Oita... s'ha mort... ja em tocarà anar-lo a dur". Eren dos... (els portadors) i, si pesava una mica..., haver-lo de dur des de la Ricardera... (resultava carregós).

⁹ A.P.F., Consuetud 1700, p. 5.

"Agafaven el banc dels morts del cementiri i el duïen a la casa del mort. Posaven el mort damunt del banc i el portaven a l'iclésia. El que ara fa el cotxe, llavors ho feien aquells dos homes.

"A pagès eren quatre o sis veïns perquè es 'vien de rellevar, el camí era més llarg. Havien de ser com a mínim quatre i molt, molt, eren sis. Oh! és que n'hi 'via que veïes que, entre el pes de la caixa i el que pesava el mort, el banc feia panxa.

"A casa no ens 'via tocat mai d'haver de portar el banc, perquè érem propietaris. Tant una hora com l'altra (en temps de la guerra varen canviar de lloc de residència) vivíem a.m un cap de carrer i, si es moria el veí més a prop de nosaltres, havíem de ser cap de dol per força. No podíem pas ser cap de dol i portar el mort" (PE-07, PE-09, PE-10, pp. 77-78).

El veí, que li tocava portar el mort i no ho volia fer ell mateix, havia de llogar una altra persona que el substituís.

"Bueno, vet aquí, que en C., es clar, representava que tenia peles i no ho volia fer això, però havia de pagar un home, eh!, en 'via de llogar un altre i pagar" (PE-01, p. 1214).

El banc dels morts es va utilitzar almenys fins l'any 1955, en què es va començar a fer servir "el carro dels morts", que el va construir un fuster del poble. El dia de la Candelera de 1955 "se bendice el nuevo coche funerario del pueblo con unas palabras alusivas al acto."¹⁰

"Em sembla que va ser un de can Barrina que el va estrenar". De bon primer es feia servir l'euga d'en Barrina, que era negra; però de seguida se'n va encarregar en Grau, que també la tenia negra. Fins i tot anava a fer enterraments a Vilanova. "A poblacions més grans ja feia temps que hi era i els més rics del poble, si hi volien anar amb carro, llogaven el de Roda o algun de Vic, però després l'Ajuntament ja en va posar un al poble" (PE-10, p. XLV).

Posteriorment se'n va fer càrrec "La Funerària", la qual hi va posar un cotxe, que és de la manera que encara es fa el trasllat avui dia.

d) La comitiva

A la casa mortuòria hi arribava el capellà-vicari i hi cantava les absoltes. Després marxava tot l'acompanyament en processó cap a l'església. Al davant hi anava el capellà amb els escolans, seguits del mort. A continuació, el cap de dol amb els familiars masculins, que ocupaven les primeres files, segons la proximitat de parentiu amb el difunt. Al seu darrera tots els amics i veïns del sexe masculí. Finalment, el grup de les dones, encapçalat per la cap de dola i les familiars, tot conservant el mateix ordre de parentiu que en els homes; i tancant la comitiva, les altres dones del

¹⁰ A.P.F., Consuetud 1955, p. 85.

poble.

A mig camí, trobaven el rector de la parròquia, que portava "la capa i els eternals: la casulla i una atra mena de casulla, que era com un volant de mija màniga i oberta dels costats" (PE-10, p. XLIII).

Els enterraments, que procedien de la Ricardera, de can Tillo en amunt anaven pel carrer de Dalt i de can Pons en avall passaven pel Campet.

e) Classes d'enterraments

Segons la categoria de l'enterrament, variava el nombre de sacerdots participants, així com l'escenografia referent a l'altar. Heus-ne aquí la relació:

"Arancel dels derets parroquials que actualment regeixen en es parroquia de Sta Maria de Fogarolas"¹¹

Enterro

Ofici de Enterro ab tres Sacerdots y vuit ciris ----- 34 rals

Funerals

- 1a. Classe. Set Sacerdots. Sis ciris al altar. 4 blandons al tumul. Generalment hi ha més de set capellans ----- 355rs. Los mateixos funerals ab enterro 6 rs més per cada capellà.
- 2a. Classe. Ab enterro, Sis Capellans, sis ciris al altar, Cuatre blandons, al tumul. També pot haberhi set capellans. 226 (rals). Hi falta lo campané y la vida.
Lo mateix sens enterro ----- 157 rs.
- 3a. Classe. cinch Capellans, sis ciris al altar, 4 al Tumol ab enterro ----- 153 r (o) 193 r.
Los mateixos ab enterro 6 rs. més per cada capellà.
- 4a. Classe. Cuatre Capellans, 4 ciris altar, 4 al Tumul ab enterro ----- 138 r.
Los mateixos sens enterro ----- 123 r.
- 5a. Classe. 3 Capellans, 4 ciris al altar, 4 ciris al Tumol ab enterro ----- 167 r. Hi falta lo campané.
Los mateixos ab enterro 6 rs més per cada capellà.
- 6a. Classe. 3 Capellans, 4 ciris al altar, 4 al Tumol ab enterro o de pobre ----- 84 r. més 13 rs.

¹¹ A.P.F., Consueta 1883, resum de les pp. 48-49. Hi ha moltes esmenes posteriors.

del campané.

Los mateixos sens enterro ----- 74 rs.

Cap de añ. 4 ciris altar, 3 capellans ----- 28 rs. més lo del campané.

Enterro de parbuls ab ofici de Angels. 3 capellans, 8 ciris ----- 28 (o) 30 rs. més lo del campané.

Enterro de parbuls ab Missa resada ----- 24 rs.

Ab ofici y dos capellans son 10 per lo vicari, 14 per lo Rectó, 4 per lo Campané, 3 per cada escolà, 4 per lo Cementiri y 3 per l'Obra y 6 r. de celebració, ó sia 47 rs.

Enterro de parbols sens Missa ----- 8 rs.".

En els enterraments de primeres classes, el vicari també anava a buscar el mort. En aquests casos, que normalment eren de pagès, els capellans s'esperaven al mateix lloc que pels altres enterraments de la gent del poble. Aquests capellans solien ser, a més dels de la parròquia, els de Tavèrnoles, Sant Julià, Calldetenss i moltes vegades algun frare de Sant Tomàs de Riudeperes.

"Abans aquests rics n'hi tenien 5 i 7 i 8, hasta 10 (sacerdots). Ui! una colla de capellans! Deien: "Oita! Un enterro de tants capellans!". "Oita! Aquests només tres!". El que n'hi tenia un, res!, era la cosa més miserable del món. Els treballadors d'aquí en tenien dos, tres. Tres ia era una mica ric; però dos, sí. Un era la cosa més minsa del món. Aquests rics n'hi tenien 6 o 7, amb unes cantades que hi feien!" (PE-07, p. 76).

"Que molta gent, de vegades, segons què parlaves, deien: "Ai! Que ens a n'hi veurem pocs de capellans a l'enterro!". Volia dir, sí, que series pobre, oi? (Per) un ric n'hi 'via molts. Però, cordons!, de veure'ns-en-hi, cap! Perquè, si te'ls hi veies, malament rai! És que no series ben mort.

"Ui! Sí. Io sé que ho deien: "Tu, Fulano, sats conts capellans tenia a l'enterro?". Això, del meu record, eh! (...) Ui!, què et diré io?, set o vuit, prou, o podé deu hasta. Però aquesta gent rica, ui!, com més (capellans), devia anar més al cel. No ho sé" (PE-01, p. 2086).

"Abans agafaven el mort i no feien la missa de cos present, el portaven de dret al cementiri; però de més antic encara li deien la missa com ara, que per 'xò es diu "missa de cos present". El ficaven a l'icléssia i feien com ara, però després, per raons sanitàries, es varen acostumar a portar-lo al cementiri. El deixaven allà i després se n'anaven a l'icléssia a dir la missa. Més tard, en no sé quin concili de capellans, varen tornar canviar-ho. Varen dir que es 'via de tornar fer com abans: dir la missa de cos present, portar-lo a l'icléssia i només un capellà. Llavors varen posar només un capellà (per a tothom)" (PE-07, p. 76).

Fins al novembre de 1978 el rector de Tavèrnoles va assistir als enterraments, que se celebraven a Folgueroles: "Mossén Cinto Ballester, rector de Tavèrnoles, se m'ha donat

de baixa dels enterraments. D'ací endavant tampoc anirà més als enterraments de Granollers de la Plana.¹² "Em faig vell" m'ha dit "i ja faig prou de mantenir lo de Tavèrnoles".

"Mossen Cinto Ballester complirà 76 anys, i ja fa un temps que viu a la CASA SACERDOTAL de Vic (parc Balmaes).

"D'ací endavant, doncs, ens haurem d'acontentar amb enterraments d'un sol capellà."¹³

f) L'ofici de morts

En el moment d'entrar a l'església els homes s'anaven col·locant al cantó dels homes i les dones al cantó de les dones. Els caps de dol seien al primer lloc de la primera fila, a partir del corredor, de la seva banda respectiva. Ells eren els encarregats de repartir les candeles per anar a oferir, el cap de dol als homes i la cap de dola a les dones.

"Oh, m'agradava molt io! Era molt maco l'ofici de morts, la tonada" (PE-07, p. 883).

"Per aquests enterros "bons" a les barandilles hi posaven draps negres amb unes raies blanques i al mig hi havia un cap de mort amb els dos ossos en creu. En el retaule també hi posaven draps negres. Per un pobre, mira, també hi posaven estoballes negres al retaule i al secrari. Al damunt d'aquest hi posaven una creu i un drap negre raiat blanc. Però pels rics ho adornaven més, com en tot" (PE-10, p. LIV).

L'oferta

La qualitat de les candeles estava directament relacionada amb el poder econòmic de la família del mort. "Hi ha hagut l'enterro de tal persona i les candeles eren de cap negre. En canvi, els treballadors donaven una candela blanca que en deien "de sobre rostoi", que ni blè no treia" (PE-10, p. XLIV).

Tothom encenia les candeles en començar la missa. A l'hora d'anar a oferir, el capellà es posava davant de l'altar, dret a l'últim graó del presbiteri. "Conts més capellans hi 'via més efecte feia. Els capellans que havien pujat a dalt al cor a cantar les obsoltes, baixaven amb les candeles enceses i anaven a oferir. El capellà, que anava a davant, agafava la cistella de l'oferta encesa de mans de la cap de dola, besava l'estola i després la tornava un atre cop a la cap de dola". I després anava a oferir tot el seguici, primer els homes i després les dones. "Con 'vien d'anar a oferir les dones, la principala de la família agafava la cistella". La cap de dola anava a oferir al radera de la família i el cap de dol també hi anava després de tots els familiars masculins. Es feia un petó a l'estola

¹² Un altre dels municipis veïns de Tavèrnoles.

¹³ La Veu de la Parròquia, 26 novembre 1978.

i a les dues assafates, que aguantaven els escolans, a l'una s'hi dipositava la candela ja apagada i a l'altra alguna moneda, que podia ser de cinc o deu cèntims.

A dins la cistella de l'oferta s'hi posava un tros de pa i dins el pa una moneda de cinc o deu cèntims. Amb set candeles, escalfades al foc, es feia una mena de ciri, que en deien antorxa, en anar-les cargolant amb la cera toba. La cistella es posava a terra, al cap del banc. Tant el ciri o antorxa com el pa amb la moneda eren entregats al capellà en el moment de l'ofertori.

Anar a oferir "amb un tros de pa i llavons els cèntims clavats aquí, al mig del tros de pa, i a dintre de la cistella de l'oferta, eh? Que ara ia ni d'oferta no se'n feia. Bueno, es 'nava a oferir però. Hi dúiem la cistella i, con eres allà, amb el capellà, et feia estimar l'estola i 'vies d'obrir la cistelleta i treure aquell tros de pa, i ia els escolans tenien l'assafata i els posaves allà. I allò es veu, segons explicaven, anys molt enradera, era perquè hi 'via gent molt pobre, els daven aquell pa. Els cèntims se'ls devia quedar el capellà" (PE-01, p. 2087).

Això es continuava fent cada diumenge a la primera missa o missa matinal tot el temps que durava el dol. Posteriorment, tot el procés quedava "perdonat" donant una quantitat en metàl·lic al rector de la parròquia, una pesseta o dos rals.

"De capilla 3 s. De terratje per cossos 7 s. 8 y 5 per albats.

"De proclamas 3 s. De partidas 7 s. 8

"En los fun(era)ls 1 s. de Majoria per cada ofici. Y pagan á la Obra 15 s. per la cera. Si la casa porta pa bianch de anin(e)s y absoltas hiá incens en las absoltas del pa. Y en las casas de pagés y masovers que posan ciris ó atxas se vá ab los incensers á rebrar lo cadaver al lloch acostumat: y sino sens incens. La cera que posa la casa en lo altar ó altars y hachas del feretro es del R(ecto)r, y yo en gt. á las hatxas ne dono 2 á la casa de las 4 hi posa, pero no es obligacio sino gracia. Si hiá ofertons en los fun(era)ls, se conta 3 diners per ofertó en cas de faltarne."¹⁴

"Als enterros dels grossos es deia ofici amb eterns. Al presbiteri hi havien les barandilles, que en deien, una brana i havies de pujar. Com ara hi ha un esgraó o dos al presbiteri, llavors n'hi 'vien tres i quedaves ensotat i la barandilla a una alçada d'uns dos pams, hi 'via una barra fins al frente dels esgraons, hasta en la capella fonda, quedava tancada amb una porta com la del jardí. Llavors anaves a combregar a la capella fonda. A hi 'via una mena de reclinatori amb coixí, t'ajonoiaves allà, primer els homes, després les dones, tots de rengle i el capellà per la banda de dalt, com que quedava tancat, donava el combregar. Però això només els que figuraven, els grossos, els que tenien pessetes, perquè com que havien de pagar més... Però els atres, els pobres, ofici i les atres dugues misses, rases i amb oferta, candeles. Havies d'anar a oferir. La oferta de vi, io no l'havia feta mai; però pa, sí; pa i cèntims; a dintre el pa hi posàvem cinc o deu cèntims o vint. Con es va morir el meu home (1966), només la vàrem fer dues o tres festes (després de l'enterrament), perquè ia ho anaven

¹⁴ A.P.F., Consueta 1857, p. 21).

treient. Llavors el que valia, més o menos, fer l'oferta ho donaves al rector i ja estava, tant solament el rector tingués els cèntims... El meu home ja va ser dels raders" (PE-10, p. LII).

Els recordatoris

Durant l'ofici es donaven els recordatoris. "En aquell temps, de vegades els pobres no que en podien donar perquè no tenien centims, però ara amb els de La Funerària, t'apuntes, dones un tant i tothom és igual.

"El que podia més llavors al recordatori hi posava el retrato del mort.

"El cap de dol i la cap de dola, con havien acabat la missa, es posaven al capdavaill de l'iclésia i els anaven repartint" (PE-10, p. XLV).

g) Al cementiri

"Llavors tothom anava cap al cementiri. Es clar, que tampoc hi anava tanta gent com ara als enterros, només la família, els veïns i..., però com ara que casibé hi va tot el poble, no" (PE-10, p. XLV).

En sortir de l'església cap el cementiri es seguia el mateix ordre que des de la casa mortuòria a l'església: el capellà i els escolans, el mort, els homes i les dones.

"En los funerals quant hi ha vicari (...) diaca van los escolans ab los ciris, ó candelas al costat de la creu quant se va enterrar lo cos i fer las absoltas."¹⁵

Era de consuetud passar pel carrer Nou. Actualment, es dóna el cas curiós que, com el "carro dels morts" s'ha convertit en el "cotxe dels morts", i el carrer Nou és direcció prohibida de pujada, el cotxe ha de passar necessàriament per La Rambla. La gent que van al cementiri, però, a pesar que el rector cada vegada recorda que no és necessari que hi vagin i que poden "despedir el dol" davant l'església, no fan la processó al darrera del cotxe dels morts, sinó que s'ho agafen pel seu compte carrer Nou amunt fins al final, on esperen que passi el capellà, seguit del difunt i alguns familiars, homes sobretot, que han acompanyat el difunt per La Rambla.¹⁶

"En general, con eren al cementiri, després que el rector havia dit les absoltes i havia marxat, el cap de dol havia de dir el Parenostre. Deia: "Ara li direm el Parenostre". Havia de dir el Parenostre i llavors el dol quedava despedit" (PE-07, p. 78).

Del cementiri primer marxaven el capellà i els escolans.

¹⁵ A.P.F., Consueta 1700, p. 3.

¹⁶ Quan es celebrava la festa de la Germandat i es baixava la Mare de Déu de la Danunt en processó cap a l'església, sempre es passava per la Rambla, puix que el "carro dels morts", passava pel carrer Nou i no hauria estat bé de fer passar la Mare de Déu per allà on passaven els difunts camí del cementiri (PE-07, p. s./núm.).

La resta de la gent marxava després de donar el pèsam als familiars: "Déu us doni anys de vida i salut per poguer pregar per la seva ànima" o "us acompanyo el sentiment". Finalment, els parents junt amb els caps de dol acompanyaven, a la casa, els familiars més propers al difunt. A "acompanyar el dol" també hi podien anar els amics.

"El cap de dol tornava anar amb la família fins a la casa. No els deixava fins que tornaven ser a casa seva; com que, en general era veí... Ara no es fa tant que els familiars tornin a la casa del mort. Si són de fora, sí; si són del poble, ja es despedeixen al cementiri" (PE-07 i PE-09, p. 78).

h) Dinars de morts

Antigament, els familiars i amics que havien vingut de fora es quedaven a la casa mortuòria, on al migdia es feia un bon dinar. Es mataven conills, pollastres... segons les possibilitats de cada família.

"En aquella època, ja jo crec!, els rics i gent grossa al tornar del l'enterro es quedaven i hasta a l'entrar a la casa, a prop de l'escala, hi 'via una mica d'aiga amb una tobaiola per poder-se rentar les mans, abans de pujar cap a dalt. I es feia un bon tec" (PE-10, p. XLV).

Abans els enterraments sempre eren al matí, a la tarda no n'hi havia pas mai cap. Avui dia tant es fan al matí com a la tarda.

i) Les Filles de Maria

"Con una filla de Maria estava malalta i l'havien de combregar, li portaven la Mare de Déu, una de petita, i la deixaven allà fins que o bé es posava bona o bé es moria. El dia de l'enterro totes les filles de Maria agafaven el pendó i, aixís com a la Festa de les Noies hi posaven les cintes blaves, aquest dia les cintes eren de color negre... o podé blanques... Em sembla que, si era molt gran, negres, i, si havia anat a fer la Comunió, blanques. Anaven a buscar-la a la casa, tant si era del poble com si era de La Ricardera; si era de pagès, l'esperaven a l'entrada del poble; si venien pel carrer de La Font, al començament del carrer; i, si venien pel Call, al capdavant el Campet. Anaven vestides amb la roba que tenien i portaven la insígnia: la madalla, penjant d'un llaç i amb una agüia posada al pit, però als últims anys ja la duïen penjada al coll" (PE-10, p. XLVIII).

j) Els enterraments durant la guerra civil

En temps de la guerra, com que tot el que feia referència a l'església era prohibit, els enterraments es feien exactament tal com fins aquí s'han descrit, però amb la diferència que, en comptes del capellà, hi anava l'agutzil

amb la gorra de plat i la vara a la mà a buscar el difunt a la casa mortuòria. Ell era també qui encapçalava el seguici, que regia la composició suara esmentada, fins al cementiri, sense passar per l'església. Prop de la sepultura deia algunes paraules i el dol "quedava despedit".

k) Els nínxols i les sepultures a terra

En els primers temps, després de la construcció de l'actual cementiri,¹⁷ només els grans propietaris tenien nínxols, la resta de la població era enterrada a terra. Després de la guerra civil (1936-1939), el rector de la parròquia, en col.laboració amb l'ajuntament, va fer nínxols nous. Posteriorment es varen anar fent els que hi ha ara. Actualment, ningú no és enterrat a terra.

"A.n a mi m'agradava anar al cementiri. Hi anava amb la padrina i donàvem un volt per 'llà mirant els nínxols, encara que llavors n'hi 'via molt pocs, perquè molta gent l'enterraven a terra. "Aquí hi ha aquest, aquí hi ha l'atre". De vegades hi 'via una creu, d'atres vegades que no; això, segons. Només veies la terra remoguda i on feia més que no s'hi 'via enterrat cap, era ple d'herba. Con acabaven per un cap, començaven per l'atre. Con havien de començar pe' l'atre cap, llavors treien les caixes, els ossos més grossos també els collien i els posaven a l'ossera, que en deien, i cremaven les fustes i els ossos. Tota la pols quedava allà terra, representava" (PE-10, p. LV).

l) Rentar la roba del mort

Un cop el difunt era enterrat, calia rentar la roba que ell havia usat durant la malaltia, sobretot la roba del llit: els llençols, la llana de coixins i matalassos, les flassades i, més cap aquí, fins i tot les catifes de l'habitació.

Era una feina de dones, malgrat que els homes hi podien col.laborar tot portant els bugaders amb el carretó cap al safareig. Es rentava al safareig públic. Hi ajudaven els familiars, veïns i amics.

Després de l'enterrament ja es preguntava: "Quin dia rentareu la roba?" i ja es quedava amb el dia fixat, que podia molt ben ser aquell mateix dia a la tarda.

"Si eres una bona colla, una peça l'una, una peça l'atra i aviat estaves. Es rentava amb aiga calenta, que es duia de la casa o, si aquesta era massa lluny del torrent o safareig, es feia un foc allà a prop i s'hi feia escaufar. Més endavant, com que ja hi va haver això del butano, que la fa escaufar més de pressa, no es 'via de fer el foc" (PE-10, p. XLVIII).

"Bueno, el dia de l'enterro, per exemple, con el 'vien

¹⁷ Sobre el tema del cementiri ja n'hem parlat en un altre apartat del treball. Vegeu capítol 3.

enterrat, les dones, les veïnes: "Bueno, a.n a quina hora anem a rentar la roba?". Desfer els matalassos, que també hi ha feina, la llana, les robes, tot ho anaven a rentar! Con hi 'via el safareig rai, però abans només hi 'via torrent! (...). Cada persona tenia una llosa i 'vies de rentar allà ajoniat. i rentar tota la roba i la llana amb coves, que hi estaves, bu! Encara, si és a l'istiu, es feia via, perquè amb la calor i això, però a l'hivern!, vinga aiga calenta!, però amb un fred que agafaves que... Mare de Déu! (PE-01, p. 1215).

"I la casa sol', pobrets... (no s'ho hagueren pogut fer). Doncs, agafar el matalàs, a.hi 'via molta feina, eh? Desfé'l. Rentar les teles, que són de mal remenar, encara al safareig rai, però con les rentaven a terra amb aquelles lloses (...), se'ls devien embrutar. Io què sé. Eixugar-les. Fer eixugar la llana. Fer venir el matalassar. N'hi 'via molta de feina, eh!" (PE-01, p. 1758).

"Allavons per dur la llana, matalassos, a les tintoreries la gent no tenien calers, no ens hem pas d'enganyar, per pagar. Doncs, mira, rentar la llana que (...) posada a estovar -tu saps la murga qu' hi 'via?- a.m cistells. A.m un cistells petits rentà-la ben neta i llavons l'havien vinguda a estendre aquí (a)l porxo de casa seva per tal que s'eixugués). (...). I ben eixuta, que costa molt d'eixugar! Molt la llana! Costa una cosa fora de mida. Doncs, sé que ho fèiem aixís. (...).

"Tenies la persona malalt a casa (...), doncs, n'embruta de roba, eh? (...). I rentar-ho i desinfectar-ho, i io què sé!

"I a dintre l'habitació cremar flor de sofre. És el que desinfecta més. Tot tancat i posaves la flor de sofre a.m un obi de conills o una cosa aixís. Perquè allò fa una mena de fum, que allò diu que és lo més segur que hi ha". La flor de sofre es posava sobre "una mica de cendra viva. Sofria allò. Ui! feia una fumera, que no t'hi 'gueses pas pogut ficar. I llavors ia passa, eh! Però amb allò deien que queda ben desinfectat. No ho sé io. Ara, com que hi han tants detergents -ui!, quina diferència!- i tantes coses, i la majoria ia es moren a les clíniques" (PE-01, pp. 1215-1216).

m) Portar dol

El familiars del difunt a partir del mateix dia de l'enterrament havia de vestir de negre, en senyal de dol. "Pels pares es duïen dos anys de dol. Els viudos, tota la vida. Pels germans, un any i mig o dos. Pels cunyats i cunyades, un any. Pels avis, un any. Pels cosins, res. Pels oncles i les ties tampoc: "Per un oncle i una tia, una nit i un dia". Pels fills, dos anys ben be" (PE-10, p. XLVII).

Avui, aquest costum està totalment en desús. Malgrat tot, encara podem trobar alguns casos esporàdics, dones sobretot, que porten dol d'algun difunt molt proper. "Negre i gris, i alguna mica de blanc i s'ha acabat. Mai més he tingut pebrots per fer-me una peça de color, eh!" (PE-01, p. 1050).

11.5.5 ELS FUNERALS

Els funerals es feien al cap de vuit o quinze dies després de l'enterrament, quan a la família del difunt li anava mes bé. Una hora abans feien el senyal, tocaven a morts, perquè la gent es preparés i mitja hora després tornaven a tocar.

El campaner o monjo per "Tocar en lo dia del enterro ab un ofici dos rals.

"Tres oficis funerals ab enterro o sens enterro pero ab asistencia de tres Sacerdot, deu rals. Ab asistencia de quatre Sacerdote onse rals. Ab asistencia de cinch Sacerdote dotze rals. Ab asistencia de sis sacerdotse tretze rals. Ab asistencia desde set sacerdotse fins a vint y cin catorze rals.

"En cada ofici funeral deixarà anar las campanas al ultim, esto es, despues de haber tocat a mors ab las pausas regulars con tambe antes de comenear el primer ofici y luego tocarà a missa ab una de las Campanas y també tocarà a Santus a cada un dels oficis y també tocarà las campanas del modo acostumat a la elevació de la Hostia y Calis.

"En un ofici Capdean tindra dos rals.

"Per los tochs de un albat hi te dos rals."¹⁸

Es deien tres misses. La primera era un ofici i les altres dues, misses rases. Cada missa havia de tenir el sacerdot diferent. Ultimament, un mateix capellà solia dir dues misses; i s'acabà que només es deien les dues misses: ofici i missa rasa.

"Els rics cantaven l'ofici, l'ofici de morts amb eterns. Els capellans portaven l'alba, la casulla al cim i l'estol·la, sortien i cantaven l'ofici de morts. Dos capellans més, un per banda, també anaven vestits amb una mena de casulla, però aquells els venia com una balona, com unes mànigues, un trocet més avall, més amples i d'allò en deien eterns" (PE-10, p. LII).

"Abans en els funerals deien un ofici i dugues misses rases a.m un mateix dia. Els mateixos capellans (mateix nombre) que hi 'vien hagut a l'enterro, eren als funerals. Tornaven a cantar igual i deien aquelles misses. Després tota la família se n'anava cap a la casa, els uns perquè eren de fora i els altres perquè eren d'aquí, i feien un dinar. Es feia molt un dinar, i principalment a pagès. Això, però, es va anar perdent. Del dinar casibé io ia no me'n recordo. A casa no ho 'via vist mai. El primer mort que io vaig veure a casa va ser la padrina i io ia tenia 24 anys" (PE-07 i PE-10, p. 78).

"Los funerals de las Casas Puijssallosas, Gelabert, Roca y Sala son extraordinaris, la casa paga quatre achas per el tunol y cera del altar y altars, y tota queda per la Iglesia; pagan lo dinar als Capellans y pá oferta, lo numero de Capellans es mes o menos segons la casa, a vegades fins a vint Capellans."¹⁹

"Reb lo dit Rector tambe per cada un dels officis de deffunchs ara sia del dia del obit o del novanal o Cap de Any, recordansa o cantar de devotio per los deffunchs deu sous y un sou de Majuria lo mateix reb en los albats si es Missa Cantada si es resada reb de Caritat y exigeix sis sous si es cos lo defunct exigeix de tarratja set sous per cada un

¹⁸ A.P.F., Consueta 1883, p. 49.

¹⁹ A.P.F., Consueta 1883, p. 49.

de ella y si es Albat exigeix per cada un de ella de tarratja sinch sous o un Parell de Colomins la Cera empero que aportan pera Cramar en al feratro y altar es del Rector com sia dret Parroquial encaraque a molts damanantho de cortasia y gratia sels na dona da Part de aquella asso es gratia que lo Reverent Rector a feta a molts per deurarlos certas obligacions."²⁰

Actualment no es fan funerals, però la primera missa del diumenge després de l'enterrament s'ofereix per a l'ànima del difunt-a, que ha finit durant la setmana anterior.

A les misses dels funerals i del capdany només hi anava la família "de tota banda, tant de l'home com de la dona. L'atra gent del poble també hi podia anar, però no hi anaven gaire."²¹ Ara també igual. Pels funerals ja convidaven a tota la família. Els que anaven a l'enterro, també anaven al funeral. Ara, al capdany²² no tant, només els parents del poble; ja no convidaven a ningú de fora" (PE-10, LVII).

11.5.6 ELS ALBATS

Els albat es eren els infants que morien abans de tenir ús de raó. A conseqüència d'això, abans es deia molt i encara ara es pot sentir: "Ets un ubat (albat) tu, que no tens ni pena ni glòria". "Sembles un ubat!". "De fet, és un insult, perquè un ubat no té ni pena ni glòria, no és res, com un beneit. És com un sant de paper que no fa mal ni bé" (PE-07, p. 80).

Per a un albat, les campanes "ja tocaven diferent. Deien: "Toquen ubat". Ja ho coneixien, si era un crio. Com ara, si toquen a morts, també es coneix si és home o dona. Els pics que fan, allò les bateiades, que diuen: els batais de la campana. Però allavors, ubat. Que ja no sé com tocaven, però ja es coneixia també, eh!, que era per una criatura.

"Bueno, tocaven ubat fins que hagués fet la comunió, eh! Perquè encara que hagués tingut quatre (anys), per exemple, o cinc -que llavors la comunió la feien abans que ara- però era ubat. Agoita es va morir el nen del meu germà, pobret, (...) ja els tenia ja cinc anys, podé més i tot, i també va ser ubat, eh?" (PE-01, p. 1098).

Quan es moria un albat, els portadors eren nens o nenes, segons el sexe del difunt.

"Anaven a.m el fuster, els feia un llistó (...) aixís, com un èquits (X). Hi posaven -perquè, pots contar, era petita- la caixeta allà al cim, però devia anar cargolada amb alguna cosa, perquè amb els camins que hi 'vien, l'h(a)uriem tirada per terra, eh? Hi anàvem una a davant i

²⁰ A.P.F., Consueta 1700, p. 7 i Consueta 1764, p. 14.

²¹ Quan els funerals eren anunciats a la "Pàgina Parroquial" del Full Diocesà, s'hi anotava: "La família agrairà l'assistència." (Full Diocesà, any 1961).

²² La Veu de la Parròquia és testimoni de la quantitat de misses d'aniversari de la mort d'una persona, des del 1r. o capdany fins al 7è., 9è., 11è., etc.

l'atra a radera, com que portesses un carretó. I ens ho partíem, eh!, a.hi 'vien atres nenes, érem quatre. I ens ho rellavàvem, però ia no pesaven, eren petits. I, au! I cap al cementiri". Tocaven "a ubat. Llavors ia deien: "Oita, toquen a ubat. D'on s'ha mort la criatura?". (...).

"Si era una nena, (el portaven) nenes, i, si era un nen, nens. Buscaven nens i, au!, ho arreclaven aixís. I la missa d'Angel, que deien i... i ia pots contar! Però em sembla que abans els duien al cementiri. En 'cabat deien la missa. (...). Tant si era ubat com persona gran, eh!, abans al cementiri i llavors feien l'ofici i, au, ia estava. I, si eres pobre, pots contar, amb un capellà ia io tenien tapat. I, si eren rics, una mà de capellans!" (PE-01, pp. 1061 i 1141-1142).

"I sats de què es morien tots? D'una pulmonia. (...). Es clar, es refredaven, agafaven una infecció als palmons. Que avui ni se n'enteren, la canaia. Ia n'agafen, ia, igualment que abans, però els porten al metge, els hi donen un parei d'injeccions i ia estan curats" (PE-07, p. 281).

"La nena em va agafar un refredat i va agafar, per mi, va agafar una broncomònia, una palmonia doble. I al cap de vuit dies se'ls a.giraven meringitis i morts. Perquè la vaig veure malalta el dilluns i el dissabte ia se'm va morir. Perquè llavors no a.hi 'via medecines ni re no a.hi 'via. Prou, ia hi 'vien metges, però no a.hi 'via l'estudi, que hi ha ara pe' la medecina i tot. I, ca!, els daves una cosa i encara semblava que els cuidaves matar.

"Bueno, els daves aiga d'herbes i coses, i aiga de pa i arròs, mel, i herbes bones. Sí, sí. Però el qüestió de la medecina dels metges allavors no estava establerta gaire, no. Vui dir, que la canaia, que et queia malalt... (malament) (...).

"I el nen ia tenia dos anys. Va venir el bisbe aquí i el vaig anar a confirmar i vàrem sortir de l'iclésia, era un diumenge a la tarda, amb una calor!, que era ara pel juliol, i vàrem sortir tan suats i calents (d')allà dins de l'iclésia, perquè, con hi va haver totes les criatures, tanquen, allavors ia no en podien entrar cap més. I ens vàrem posar allà a seure i, no sé, se'm va refredar. I al dilluns aquella criatura ia va... Pensa que era gras i maco! Con el vaig 'ver vestit i arreclat, es posa allà quiet i va anar de ventre, pobret, allò que dèiem abans, que tenien sang i greix. Va treure com sang viva semblava. Va tenir una infecció als budells. I al dissabte també ia era mort. M'agafaven meringitis i al dissabte morts" (PE-03, p. 1990).

"Els que se'm varen morir, pobrets, io mateixa ia me'ls vaig vestir. Sé que va venir l'Angeleta de cala M. a buscar ous per posar i diu: "Ai, agoita Angeleta, no sé pas aquesta criatura, em sembla que se'm morirà". Diu: "No, (amb) aquesta cara tan aixorida que fa!". La (el) que faia una revivaia. Encara no va ser a casa seva, ia se'm va morir. Era un dissabte, ia se'm va morir. I me'ls vaig vestir i me'ls vaig arreclar io i, mira, els poses a la bersola fins l'hora, pobrets, d'anà'ls.a a colgar. El nen era maco! La nena tenia els uis blaus, això que no n'hi cap més a la

família, però el meu avi els tenia els uis blaus. (...).

"Sí, mira, avisar el rector i allavors la canaieta, essent un' quants grandets, de sis o set anys, amb un' llistons creuats i la caixa al damunt, lligat, perquè no caigués i cap al cementiri. Con era una criatureta aixís. (...).

"(Tocaven a albat) allò, aquelles campanes petites i au! Cada dia senties les campanes d'ubat, que tocaven, perquè se'n morien de canaia! Misèria! La meva cunyada en va tenir onze! i els 'via de criar amb llet de vaca, ella no duia llet. I, dòs, sempre se li morien; con tenien allà un mes o un mes i mig, tots se li morien. En va arribar poguer agambar dos (...) i llavors una nena, que va ser bastant gran, va viure fins a deu o dotze anys. Però aquella nena, com que matàvem porc -com ara, a vegades matem porc, aquí casa encara en matem- va anar a P. a matar porc, a cala iaia, i es va escaldar, va ficar una cama dins la parola del greix. Perquè llavors el greix el feien a.m una parola, eren tan grassos els porcs! Es va ficar un peu a dintre i em penso que li va arribar al sagí i es va morir. Ia tenia deu o onze anys" (PE-03, pp. 1992-1993).

La taxa de mortalitat infantil a Folgueroles es mantingué molt alta fins a 1930, la qual cosa feia que els adults haguessin arribat a considerar-la com un fet normal. Molt sovint per a ells era molt millor que se'ls morís un fill que no pas un animal. Amb el primer havien de compartir el poc aliment que tenien i, en canvi, el segon els en proveïa.

"Sí, és com aquell d'una casa de pagès que varen agafar el tifus i se'n varen morir dos o tres i l'amo de la casa diu: "Déu nos en guard! que ens ho hagués agafat el bestiar això, que 'uria quedat sense!". "Es clar, el bestiar va quedar i els donava negoci. La canaia, mira, els feien sense pagar, perquè una canaia ia passava de conseqüent manera. "Allà on en passa un, en passen dos", deien. Una mica més d'aiga a l'olla i ia hi 'via un plat més. Una mica menos a.n a tots i ia en pujava un atre. I, com aquell: "si viviu, aneu tirant, i, si us moriu, mira, un menos a la colla". En canvi, el bestiar costava calers!

"Ui! només hauria faltat que abans hi 'gués hagut el conflicte d'ara amb la canaia, que els hagués preocupat tant la canaia com preocupen ara. Si tornessin aquella gent, dirien: "Amb els cèntims que teniu ara i tanta por que us fan la canaia? Nosatros estàvem carregats de deutes i no ens espantàvem ni per res!". (PE-07 i PE-10, pp. 279-280).

La mateixa actitud, segons expliquen, es va donar a l'Esquirol, quan un nano, en pujar a dalt la teulada per a veure nius de pardals, va tocar els fils del corrent elèctric i va quedar mort. Aquesta família tenien tres o quatre filles més. La companyia elèctrica els va indemnitzar econòmicament i el pare del nen mort deia: "Mira, a més de la desgràcia, encara hem tingut sort!".

"Mira, els pares són pares, però per mi ia no en passaven ni disgust tampoc, perquè, què?, com que... anant molt bé, malament" (PE-01, p. 1061).

REULL DE TEXTOS

11. CREENCES I COSTUMS EN EL CICLE PERSONAL-DOMESTIC

11.1 PACTES I CONDICIONS DEL FOSSER

"Pactes i condicions que deurá guardar el que tinga lo ofici de Foser de la Iglesia Parr(oqui)al de Folgarolas.

1. Será obligació del Foser, deportar el llit y drap de mors ala casa del difunt baixar lo cadaver ala porta dela casa portarlo ala Iglesia, fer lo sot de la sepultura: tenint cada sot de un cos gran, sis palms de fondo: deu palms de llargaria, y cuatra palms de amplaria posant tot los osos sobre la caixa, y despues aplanar be tota la terra y no se tirará la terra sobre la caixa, ni los osos fins que lo dol sia entrat en la Iglesia.
2. Será libre ala casa donar ó no esmorsar als fosers si li volen donar esmorsar per cada cos gran li donaran per son salari quatre rals de velló; sens esmorsar donaran cinch rals de velló: per cada albat ab las condicions espresadas donará la casa dos rals de velló en la població sens esmorsar.
3. Si lo cadaver es de pages y cos gran ab las condicions ditas en lo article primer se donará al foser esmorsar y cinch rals de velló, y si es albat ames de esmorsar tres rals.
4. Cada casa será libre de buscar un home que ajudia al foser a baixar lo cadaver, portarlo ala Iglesia, enterarlo, y portar lo llit de mors tant á pagés com á carrer, pero sempre que no vulguia la casa de cuydar de un home per ajudar lo foser ho avisará a est y ell cuydará del ajudant, y en est cas se donará lo mateix que al foser.
5. Lo foser cuydará de las atxas y candelas del tumbol en lo dia del enterro.
6. Si la casa en los dias del funeral vol que lo foser cuydia de las atxas y candelas del tumbol li donará mitja peseta: y si es de pages ames pa de dol y dinar quant se donia als sacerdots.

Los Señors, que componen lo Ajuntament actual de Folgarolas, à saber Joseph Rifà Alcalde, Joan Arimany Tineu, y los Regidors Silvestra Vivet, Joseph Aumatell, Pau Mundó, y Franc(isc)o Aguilar Regidor Sindich, en Secio extraordinaria del dia 27 Febrer del present any 1.847 han

aprovat tots los sis antecedents capitols, relatiu als obligacions del foser ab las condicions previngudas.

El Alde. Cons1.
Jose Rifá

De acuerdo del Magch. Ajuntament Ramon Coma Secreto."

FONT: A.P.F., Consueta 1847, p. 22.

11.2 ENTERRAMENT I FUNERALS

"Sufragios celebrados en la Iglesia parroquial de Foigarolas en descanso del alma de Maria Gelabert fallecida a 15 Marzo de 1880.

Entierro:

Dos oficios de entierro 5 rs. celebracion	10 rs.
Asistencia de siete Sacerdotes a 8 rs. uno	56 "
Mayorias	2 "
Monacillos	2 "
Dos misas difunta de cuerpo presente a 6 rs.	12 "
Dos panes que faltan al segundo oficio	8 " 17 "
	<hr/>
	90 " 17 "

Funerales:

Asistencia de 12 Sacerdotes a 12 rs. uno	144 rs.
Comida a 5 rs.	60 "
Mayoría y Estola	30 "
Monacillos	4 "
Dos panes almas que faltan	20 "
Dos panes absolta que faltan	12 " 17 "
	<hr/>
	270 " 17 "

Suma: 361 rs.

"Recibido dicha cantidad de trescientos sesenta un real de Maria Gelabert y Quer a nueve Abril de mil ocho cientos ochenta.

José M. Berenguer Párroco."

FONT: A.P.F., Documents (9 abril 1880), sense numerar.

**12. COSTUMS I RITUAL
EN EL CICLE COLLECTIU I ANUAL**

Aquest capítol vol mostrar la vida col·lectiva dels folguerolencs al llarg de l'any, mitjançant les festes i celebracions, en les quals participaven i encara avui participen. Així mateix, també, la manifestació de determinats rituals, per a demanar protecció contra els danys o perills, que els poden afectar.

Per a seguir-ne l'evolució, ens hem basat principalment en la consuetud, que es troba a l'Arxiu Parroquial de Folgueroles (A.P.F.), la qual abarca des de 1700 fins a 1955. Per a la dècada dels anys 1960 hem utilitzat el Full Parroquial ("Parroquia de Sta. María de Folgarolas", *Hoja diocesana*) i per a la dels anys 1980, *La Veu de la Parròquia*. També hem tingut en compte els Programes de Festa, que han arribat a les nostres mans. Tota aquesta informació escrita és completada i enriquida amb els testimonis orals, que hem recollit entre els folguerolencs d'edat més avançada.

12.1 EL CURS DE L'ANY: FESTES I CELEBRACIONS

El calendari litúrgic cristià, "i particularment el catòlic romà, té com a eix central la mort i la resurrecció de Crist. Aquest fet centra i condiona la resta de festes i celebracions. Com que la mort i la resurrecció de Crist tingueren lloc en l'àmbit històric i cultural jueu, l'Església està condicionada a seguir, en la festivitat de Pasqua, una sèrie de trets característics del calendari jueu.

"D'altra banda, el desenvolupament del cristianisme entronca amb el món romà, (...).

"Les tradicions locals i els cultes existents arreu del món cristià primitiu, cultes ancestrals que havien sobreviscut a través de l'aculturació romana, pesen també en la configuració del calendari litúrgic.

"Finalment, el curs de la història de l'Església, amb les seves controvèrsies i els seus dogmes, afecta també la confecció dels cicles litúrgics, que d'altra banda van canviant segons les necessitats litúrgiques de la gerarquia eclesiàstica. Les modificacions més importants d'aquests últims anys han estat les promugudes pel Concili Vaticà II amb el seu renovellament de la litúrgia.

"(...), la festa de Pasqua i el seu cicle són els darrers reductes de les festes mòbils. Se'n calcula la data fent-la coincidir amb el primer diumenge després de la primera lluna plena (catorzè dia de la lluna) de primavera, però sense que coincideixi amb la lluna plena. (...).

"L'any litúrgic consta de dos grans cicles: el de Pasqua, que en conté un altre de subordinat -el de Pentecosta-, i el de Nadal. Així, com la data de Pasqua és mòbil, la de Nadal ha quedat fixada el 25 de desembre del nostre calendari

solar, celebració que, corresponent a la festivitat romana del naixement del Sol, empra el simbolisme de Crist com a veritable sol per als homes."¹

12.1.1 NADAL (25 de desembre)

La festa de Nadal s'escau prop del solstici d'hivern, "moment en què el sol arriba a la seva alçada mínima en el zenit, i el període també en què l'astre escalfa menys. Semblantment a la celebració del solstici d'estiu -24 de juny, festa de Sant Joan-, en què s'esdevé tot el contrari del que acabem de dir, aquestes dues fites anuals adquireixen, en moltes civilitzacions i cultures, una extraordinària importància ritual i cerimonial, sobretot en les societats de tipus agrari o ramader. (...).

"El cristianisme, atesa la impossibilitat d'extirpar-ne les arrels, va optar per cristianitzar la festa fent coincidir la data del 25 de desembre amb el naixement del Messies. (...).

"Una part considerable de les despeses d'aquest dies va destinada a sufragar les pràctiques gastronòmiques. Si les festes de Nadal són, com s'ha dit tantes vegades, festes d'agermanament, de cohesió social i d'intensos contactes familiars, la vertebració d'aquests aspectes gira entorn de la taula, del menjar cerimonial. El ressopó de la nit de Nadal i el dinar de Nadal han esdevingut alguns dels trets més característicament familiars de tot el cicle anual. (...).

"Ara bé: les festes de Nadal, a més a més de traspuar els aspectes sacres i mítics ressenyats, marquen igualment l'inici de les "llicències d'hivern", també anomenades "llibertats de desembre". La inversió i el capgirament de la realitat que els nostres avantpassats representaven en les farses profanes del "món al revés" troba en el dia dels Innocents, i en menys mesura en el dia de l'Home dels Nasos, un pàl·lid reflex del que havia estat una mena de catarsi col·lectiva que, iniciada per Sant Nicolau (6 de desembre) amb l'Abat dels Bojos, finalitzava amb tota la seva intensitat en el període de Carnaval. (...).

"Resumint, doncs, alguns dels trets característics de les festes nadalenques, es podria dir que aquestes tenen un caire familiar, hivernal i de fecunditat, i és aquest darrer aspecte el que concentra al seu entorn un profund contingut simbòlic. En efecte, la fecunditat i el naixement són els paradigmes bàsics que emparen i dominen tot el simbolisme implícit o latent d'aquest període: el sol neix, l'any comença, els ramats es reproduïxen (i d'aquí l'enorme importància dels pastors en nombroses celebracions nadalen-

¹ ROMA, Josefina, 1989, "El calendari litúrgic cristià", a Calendari de festes de Catalunya, Andorra i La Franja, Barcelona: Alta Fulla / Fundació Serveis de Cultura Popular, pp. 21-22.

ques), la natura es reviscola (convé notar, en aquest sentit el simbolisme vegetal del tió, les falles, l'èxit del forà arbre de Nadal o bé l'existència de festes com el Pi de Centelles) i com aquests aspectes diferents són simbolitzats pel naixement del Messies. La dramatització ritual del naixement de Jesús reforça, per altra banda, el paper de la família com a institució bàsica de la reproducció biològica i social. D'aquí, també, la importància que en el cicle nadalenc adquireixen els nadons i, més en general, tota la quitxalla, l'única esperança de vida i futur, i als quals es dedica la darrra part del cicle: la festivitat dels Reis Mags i la seva octava."²

La consuetud de 1764 ja ens parla de la celebració del Nadal a Folgueroles: els obrers tenien la obligació de "comprar Neulas per las festas de Nadal."³

L'adagi popular diu:

Per Pasqua i per Nadal
cada ovel·la al seu corral.

I és així com ho celebren els folgueroles, amb un bon dinar i una bona sobretaula. El dia de Nadal és un dia per a estar-se a casa amb la família.

a) Les matines i la missa del gall

L'any 1857, ja ens consta que hi ha "Matines a 5 hs. cantadas."⁴

"A cinco horas se cantan matinas, esto es, un Nocturno ab los tres Evangelis y acabat lo Te Deum se canta ofici dit la Missa del Gall y luego despues segueixen las dos misas, la ultima se veix de Missa matinal. Se fa adorar lo Niño Jesus en los ofertoris de la Missa del Gall y la Missa major que també es solemne."⁵

El dia de Nadal era anunciat al poble amb "repicons solemnes al mitg dia y vespre de la vigilia y lo mateix al bon mati, Missa major y mitg dia."⁶

El vells del poble encara recorden les matines: "Abans no es feia Missa del Gall a les dotze. La feien a les cinc del dematí. En deien: "Anar a matines". Sempre ho 'via vist, abans de la guerra i després de la guerra. No es va dir Missa del Gall a les dotze (de la nit) fins que va venir

² PRAT, Joan, 1989, "Cicle de Nadal", a Calendari de festes de Catalunya, Andorra i La Franja, Barcelona: Alta Fulla / Fundació Serveis de Cultura Popular, pp. 80-81.

³ A.P.F., Consuetud 1764, p. 15.

⁴ A.P.F., Consuetud 1857, p. 20.

⁵ A.P.F., Consuetud 1883, p. 40.

⁶ A.P.F., Consuetud 1883, p. 45.

mossèn Joan Rovira" (PE-07, p. 318).⁷

El Nadal de 1953 fou celebrat "con el éxito anotado de la Misa de media noche de Navidad con la innovación de la Adoración con auténticos Pastores."⁸

Respecte al Nadal de 1954, "Antes de las 12 de la noche queda el Templo totalmente lleno. Al dar las 12 el coro canta el Villancico "Les dotze van tocant". Se empieza la Misa cantada por los Seminaristas "Misa Cum Jubilo". Al Gloria in Excelsis Deo, tocan las campanas y queda encendido e inaugurado el Portal de Belen, monumental, construido en el Altar Mayor. Se reparten 200 comuniones y unas 500 personas adoran al recién nacido al compás de los Villancicos. Antes de la Comunión se hace bella plática y se felicita en el Ofertorio al pueblo con motivo de las Pasquas Navideñas. Después de entonar el "Gloria" se abren las puertas del Templo y entran "Pastors i pastores" con su rebaño y ofrendas y adoran y hacen sus "presentalles". La pastorcilla Maria Homs de 6 años recita una pequeña poesia y la pastora Nuri Andreu recita otra de larga en nombre de la parroquia. El Pastor del Pou viene típicamente vestido con su "moltó enflocat" y el pastorcillo José Riera viene con un "xaïet al coll". Todo resulta bello, típico, devoto y animado."⁹

L'any 1961, el costum de celebrar la Misa del Gall ja és ben arrelat: "A les dotze de la nit, la tradicional Misa del Gall, cantada per el Chor parroquial, Seminaristes i Filles de Maria. A l'ofertori Adoració de l'Infant Jesús, amb cants nadalencs. Es farà Comunió General a la que es convida a tots els feligresos"¹⁰

Aquest costum ha perviscut fins avui, amb la particularitat que l'any 1983 aquesta missa fou "pro populo", és a dir, per a tots els feligresos de la Parroquia.¹¹

Els creients, que no hagin anat a la missa del gall, poden complir amb la seva obligació d'anar a missa l'endemà:

"Demà, dia 25 de desembre, el naixement de l'Infant Jesús o festa de Nadal. És festa de precepte amb obligació d'oïr Misa i abstenir-se de treballar.

"A les 8 Misa matinal amb homília apropiada, bones festes. Adoració de l'Infant Jesús.

"A les 11, Ofici solemne amb assistència de les digníssimes autoritats. Adoració de

⁷ Les citacions dels comentaris dels informants van entre cometes i la transcripció, literal, respecta les variants dialectals, els vulgarismes i castellanismes. "PE" vol dir "persona entrevistada". "07" és el número d'ordre, corresponent a la llista d'informants, que es troba a la INTRODUCCIÓ. El nombre de la pàgina remet a Història Oral. Entrevistes, inèdit, on es troven transcrites, per ordre cronològic, totes les entrevistes realitzades als informants des de 1986 a 1992. La numeració en xifres romanes correspon a uns apunts presos abans de començar l'enregistrament de les entrevistes.

⁸ A.P.F., Consueta 1954, p. 55.

⁹ A.P.F., Consueta 1954, p. 64.

¹⁰ "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolias", Hoja diocesana, 24 desembre 1961.

¹¹ La Veu de la Parròquia 1981-1987.

b) Fer cagar el tió

El que s'ha dit fins aquí, es podria considerar com una mena d'entreacte en la celebració, que els folguerolencs fan del solstici d'hivern.

Abans de la Missa del Gall hi trobem el costum de fer cagar el tió i després, "les animalades" típiques del jovent d'aquest poble.

És de consuetud que la nit de Nadal, abans de sopar, es faci cagar el tió. Antigament, es feia amb una soca, un rentador, un caixó, etc. "Com que abans hi 'vien els rentadors d'anar a rentar, posaven el rentador arraconat a la p(a)ret. N'hi 'vien que els abrigaven, d'atres que no, amb una mica de cosa, i au! Picaves allà amb una canya o una mica de bastó, i au!:

Tió, Tió

The image shows a handwritten musical score on a five-line staff. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The melody consists of quarter and eighth notes. Below the staff, the lyrics are written in a stylized, handwritten font: "Ti - ó, ti - ó, ca - ga tur - ró, pel naix - xe - ment de nos - tro Se - nyor." There are small 'x' marks under some notes, possibly indicating where to strike the stick. At the bottom right of the staff, there is a circled number "10" with the text "(PE = 10)" next to it.

Tió, tió, caga turró
el naixement de Nostro Senyor.¹³

"i anar cantant (això). Con havíem picat una mica, 'vies d'anar a dir un parenostre o tres avesmaries, un parenostre a Déu Nostro Senyor (a una altra part de la casa). Nosatros, com que abans hi 'via la cuina, hi 'via el foc, doncs, (anaven) cap a l'entrada! I re, ia casibé no ens deixaven encendre el llum, a les fosques (riu). I llavors, els atres, els que quedaven a la cuina (posaven les coses a sota el tió)... I sempre n'hi 'via algun, que et venia allà (a l'entrada) a fer-te companyia (mentre deien el parenostre, porque no espiessin). Con 'vies picat una estona, tre-u-quatze vegades o això, et deien: "Au, va, ara vés a dir el parenostre". I mentre eres a dir el parenostre, els atres li posaven les coses. I et feien creure que ho cagava el tió, aquella cosa" (PE-10, pp. 266-267).

¹² "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 24 desembre 1981.

¹³ La música ha estat transcrita per Maria Antònia Juan.

"Io, sempre me'l 'vien fet cagar amb un escambell. El dia abans ia el posàvem allà a la vora del foc, amagat amb un sac, perquè s'escalfés. I llavors el dia de fer cagar el tió, amagat (amb el) mateix (sac), i garrotades! (...).

"Io anava a resar allà al quarto, com que era a dalt, era a peu pla. Això era la cuina i io anava cap allà al quarto o bé allà a radera el terrat, a radera el porxo, que dèiem, anar a dir el parenostre" (PE-09, pp. 1280-1281).

"Io, a casa, me'n recordo, que a.hi 'via una soca grossa. (...). La posàvem allà a la vora del foc i hi posàvem blat de moro. Hi 'via una mica de sot (a la soca) i hi posàvem blat de moro el dia abans. I llavors allà a la vora del foc abrigat amb una saca i au, perquè s'escaufés.

"A.n a mi m'ho feien... perquè durés més hi anaven posant una cosa, ara un atra, i anar picant! "I ara a dir el parenostre!". Dos o tres cops. I a vegades m'hi posaven ais.

"Però em cagava el tió i ia ho sabia (qui era en realitat). Sí (riu). (...). Però io, mutis, io no deia re (riu)" (PE-07, p. 1281).

"És això, que, si eres una mica aixís grossot i ho sabies, feies el despistat, 'nava cagant. Ara, con (els grans) sabien que ia ho sabies, llavors el tió ia no venia més" (PE-09, p. 1282).

c) Fer "animalades"

Fer "animalades" després de matines o de la Missa del gall, "és típic d'aquí a Fogroles. Podé en atres puestos també es fan, però molta tradició és d'aquí. Ia abans de la guerra es feien. Abans de la guerra podé encara se'n feien tantes o més. Són bromades, però nosatres un any ens varen fer presentar a l'Ajuntament.

"A la font del Rector, a la vora del safareig hi 'vien poiancres i els 'vien taitat; i tots els boscais, bons i pelats, eren allà escampats. Els vàrem agafar i els vàrem posar d'una banda del pont a l'atra, inclinats, i no es podia passar. (...). Ens varen fer una desnúncia. N'érem dotze o tretze, tots aquests vailets" (PE-07, pp. 318-319).

"Sí! 'Vies de treure... Si tenies un carretó fora. Si tenies... que et quedés una cistella o un carro o... Una vegada a.n en C. li varen fúmer el carro allà baix a la bassa del Molí, d'allà del cabanyot. Ui! Si en feien!" (PE-02, p. 2026).

És típic que el dia de Nadal el monument a mossèn Cinto aparegui amb algun afegitó, que no duia el dia abans, com pot ser una ampolla de xampany, una bala de palla, un drap, un cartell, etc. No es cap irreverència vers la figura del poeta, sinó que en ser un punt alt i de difícil accés, en aquelles hores de la nit amb una quantitat considerable d'alcohol al cos, és un lloc adient per a posar a prova gestes personals i competicions entre companys.

Mentre les autoritats civils i eclesiàstiques no se'n senten al.ludides, tot queda en un foc d'encenalls. Per

exemple, un jove folguerolenc, una nit de Nadal, va ajudar als companys a tirar el carro de casa seva a la bassa del Molí, anava tan begut que no va reconèixer que era el seu.

Alguns anys, però, romanen a la memòria popular, perquè esdevingueren conflictius. Algun veí afectat es molestà i va presentar denúncia a l'Ajuntament. L'incident més proper és el de la nit de Nadal de 1979, en què varen tancar l'església per fora durant la missa del gall amb tots els feligresos dintre, els quals varen haver de sortir per la rectoria. Aquell any el rector de la parròquia es va enfadar molt i hi ha haver molta polèmica, que va quedar reflectida tant a *La Veu de la Parròquia* com al setmanari comarcal *L'Osona*.

Abans, quan totes les portes de les cases eren de fusta i tenien una anella a la banda esquerra per poder fer força per a tancar, la nit de Nadal era un moment ideal per a lligar totes les anelles d'una banda de carrer amb una mateixa corda. Així, els veïns d'aquestes cases, quan l'endemà es llevaven, no podien sortir i havien d'esperar que passés algú i els deslligués la corda.

"Ho 'vies de desar tot. A vegades les portes les lligaven, (per) l'anella, l'una amb l'atra. Con l'un obria, ningú podia (riu)" (PE-02, p. 2027).

També s'acostumava a picar a mitja nit, de la mateixa manera que avui dia algunes cases poden sentir el timbre durant la nit de Nadal, si no han tingut la precaució de desconectar-lo abans d'anar-se'n a dormir.

d) El Nadal del Pobre

L'any 1954, a Folgueroles, ja es celebrava el Nadal del Pobre: "El Domingo 19 se hace la Colecta del "Nadal del Pobre" y todo lo recogido más las limosnas recogidas del Pá de S. Antoni en el "Cancel" es repartido entre las familias pobres de la Parroquia."¹⁴

De l'any 1960, en tenim la següent referència: "A la recaudació del Nadal del Pobre deuen sumar-si 200 Pts. a les ja anunciades. Del Sindicat de Folgueroles 100, més 100, donatiu anònim. Gracies."¹⁵

Pel que respecta al Nadal del Pobre de l'any 1961: "Diumenge pròxim es farà la capta per el Nadal del Pobre. Son els nostres germans de casa, com els altres anys espero sereu caritatius."¹⁶

"Nadal del Pobre. Com els altres anys en vigílies de la gran festa de Nadal es farà en les dues Misses la col·lecta per el Nadal del Pobre. (...). Serà preparació agradable al Diví Infant ésser ben generós amb els nostres germans menys afortunats, perquè igualment ells també puguin barrejar la joia de l'esperit amb les alegries casolanes tan acollidores i tradicionals d'aquestes festes de Nadal sense mancar els tradicionals turrons.

¹⁴ A.P.F, Consueta 1954, p. 64).

¹⁵ "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 8 gener 1961.

¹⁶ "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 3 desembre 1961.

"Una vegada més espero la vostra generositat en aquesta col·lecta del Nadal del Pobre complint el deure d'amor al pròxim i aquest de casa nostra."¹⁷

"Recollit en la capta del Nadal del Pobre 687 pessetes."¹⁸

"Això del Nadal del Pobre era després de la guerra amb mossèn Pau. De vegades havien fet alguna capta, de dir: "Si algú vol donar, farem el Nadal del Pobre i a les cases més necessitades els comprarem turrons". Els daven alguna cosa. I després va durar uns conts anys que al rector li portaven llet i turrons i... no sé què més. Això no sé qui ho donava, si eren Càrites o... no sé qui ho donava això. Això era més tard" (PE-07, p. 327).

e) El pessebre

Nadal és la primera gran celebració d'un cicle que acaba amb la Candelera. Durant tot aquest temps és costum de fer pessebre.

A Folgueroles tothom, qui més qui menys, celebra les festes de Nadal a casa amb una mica de pessebre. Però per bé que ara sigui una pràctica generalitzada, abans només feien pessebres a casa "els que tenien calers. Com que no hi 'vien calers per comprar figures, no tenies res de res. Io, con era canaia,¹⁹ pensava: "En poguessis tenir un!". M'agradava d'anà'ls. a a veure! A can Torrents del Vi sempre el feien molt maco. (...). A vegades, el vicari, a la rectoria, també en feia" (PE-07, p. 321).

"Construimos con los Seminaristas y Alumnos del Catecismo dos Artísticos Pesebres: uno en el Altar Mayor de la Parroquia y otro en la Casa Rectoral siendo muy visitados."²⁰

"Con la gent varen poguer més, després de la guerra, es varen començar a fer els pessebres a les cases. Abans de la guerra, sí... ja en feien... els rics! Gent, que ja podien més, compraven figures i feien una mica de pessebre" (PE-07, pp. 321-322).

En el moment que fer el pessebre a les cases esdevé un costum generalitzat, comencen a organitzar-se els primers concursos.

El 7 de febrer de 1954 es celebrà "por primera vez "La Festa del I Concurs de Pesebres amb Comunió General". Funció teatral, Poesías y Reparto de Premios."²¹

El 1955 se'n celebra la segona edició: "Durante las fies-

¹⁷ "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 10 desembre 1961.

¹⁸ "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 17 desembre 1961.

¹⁹ Finals dels anys 1920, començaments dels 1930.

²⁰ A.P.F., Consueta 1954, p. 55.

²¹ A.P.F., Consueta 1954, p. 55.

tas Navideñas pasa el Jurado a visitar los Pesebres del Concurso que son 38 Pesebres anotados."²²

Els concursos de pessebres no tornen a sorgir fins els anys 1970, que organitzats per Amics de Verdaguer, arriben fins als nostres dies. Els participants són, principalment, nens i nenes del poble de Folgueroles. Els pessebres resten exposats durant les festes nadalenques a la casa del poeta Verdaguer. En els últims anys l'Associació de Pares i l'Agrupació Sardanista, junt amb la col·laboració de l'Ajuntament, han contribuït en la seva organització.

Per Nadal de 1985 es convocà el *I Concurs de Pessebres a les 11ars*. Els participants havien de fer una inscripció prèvia i tenir el pessebre exposat "des de Nadal fins el 6 de gener, per a poder ésser visitats pel jurat."²³

L'any següent (1986) se'n celebrà la segona edició: "Inscripcions fins el dia 25 de Desembre a la Fonda Pasqual. El jurat passarà per les cases a calificar els Pessebres. Els premis es concediran el dia de REIS."²⁴

Pessebre vivent

El Nadal de 1976 es va fer un excepcional pessebre vivent al Racó de Mn. Cinto. Estava programat de la següent manera:

"A les 11: Arribada dels pastors.

"A les 11.15: Arribada de Sant Josep i la Mare de Déu.

"A les 11.30: Concentració dels pastors amb el ramat.

"A les 12. Missa del Gall.

"A les 12.45: Acampada de pastors al voltant dels focs on couran botifarra per obsequiar els assistents juntament amb panets i xampany."²⁵

f) Els focs

Fer focs a l'aire lliure, amb ressopó o sense, durant la nit de Nadal, en commemoració del solstici d'hivern, no té tradició a Folgueroles. Almenys els vells no ho guarden a la memòria de la mateixa manera en què hi tenen presents els focs que es fan per Sant Joan.

"Focs per la nit de Nadal, no. Vaia, jo no ho 'via pas vist mai. (...). Es va començar llavors pel pessebre vivent. Segons quins anys ho feien i segons quins anys no. Jo només ho 'via vist ara, eh! No es 'via fet mai abans això" (PE-07 i PE-10, pp. 318, 325).

No és una tradició arrelada, que surti espontàniament; hi han d'haver alguns organitzadors, que ho preparin. En els últims temps consistien en:

²² A.P.F., *Consueta 1955*, p. 65.

²³ Programa de festes Nadal - Reis 1985.

²⁴ Programa de festes Nadal - Reis 1986.

²⁵ Programa de festes 1976-1977.

"Abans de la Missa del Gall, a les 9 del vespre, a la Plaça de Cal Rei, hi haurà xerinoia al voltant dels focs, amb arengades, botifarra, pa i vi.

"Hi haurà també concurs d'allioli, per a tothom que hi vulgui participar.

"Els organitzadors tindran a disposició dels participants all, oli i sal. Caldrà que cada participant porti el morter, la maneta i el setrill.

"Durant la festa es rifarà una panera."²⁶

"A la sortida de la Missa del Gall, hi haurà al Racó de Mossén Cinto, un petit Pessebre Vivent i xerinoia al voltant dels focs, amb arengades, botifarra, pa i vi.

"Hi haurà també un concurs d'"all-i-oli" per a tothom que hi vulgui participar. Els organitzadors tindrem a disposició dels participants els atuellis i els ingredients necessaris (morters, manetes, alls, ous, oli i sal)."²⁷

Ara ja fa una colla d'anys que no s'organitzen focs per la nit de Nadal.²⁸

g) Els Pastorets

Les primeres representacions de Pastorets a Folgueroles daten d'abans de la guerra.

"El vicari en feia al Centro, abans de la guerra. En feia totes les festes: per Nadal, per Any Nou i pel Reis. Feien molt *La llum de l'Establia*" (PE-07, p. 322).

Entre els anys 50 i 70 els Pastorets varen ser potenciats pel mestre d'escola Ernest Morató, que els dirigia i fins en va fer una versió pròpia.

A començaments dels anys 1980 -després d'uns anys, en què no es varen representar- conegueren un nou impuls a càrrec del grup de teatre l'Atlàntida.²⁹

12.1.2 SANT ESTEVE (26 desembre)

A la consuetud hi trobem que per Sant Esteve "se diu Missa matinal a la Demunt com per las Pascuas"³⁰ i els tocs de campana que es fan són els mateixos que "per les festes medianas."³¹

La tradició de dir missa a la Damunt l'endemà de Nadal també queda reflectida en el full parroquial de l'any 1961: "Dimarts festa de Sant Esteve Protomartir. A les 8, Missa Matinal (s'entén a l'església parroquial). A les 11 Ofici

²⁶ Programa de festes de Nadal i Any Nou 1983.

²⁷ Programa de festes 1984.

²⁸ Amics de Verdguer durant aquestes festes acostumava a organitzar un concert nadalenc.

²⁹ Programes de festes 1983, 1985.

³⁰ A.P.F., Consuetud 1883, p. 40.

³¹ A.P.F., Consuetud 1883, p. 45.

Solemne al Santuari de la Verge de la Damunt. Besamans i cant dels Goigs."³²

Avui (1992) aquest costum encara es conserva.³³

"Hi ha la costum, de molts anys, que després de les festes anyals, com són Nadal, Pasqua, Cincogesma i la Festa Major, l'aïndemà es digui una missa a la Damunt. Ara, ja dels nacionals en aquesta part, és costum danar-hi a dir la missa major; però abans de la guerra hi anaven a dir la missa de vuit (al matí). Io ho sé perquè com que el pare se'n cuidava (de l'ermita de la Damunt), hi 'via hagut d'anar a tocar el quart. I llavors deien la missa, cantaven els goigs i feien el besamans" (PE-07, p. 303).

"Passat els dies de cada dia, que és una atra classe de missa, sempre que vas a la Damunt, diuen la missa i canten els goigs i van a estimar la Mare de Déu. Això, con hi van a dir la missa a la Mare de Déu" (PE-09, p. 303).

12.1.3 CAP D'ANY (1 gener)

El primer dia de l'any nou és el moment apropiat per a fer balanç del moviment parroquial ocorregut l'any anterior. Així mateix, amb el pronòstic de la ceba es pot predir el temps que farà durant tot l'any entrant. A més a més, el patge dels Reis visita Folgueroles per a recollir les cartes dels infants. Per contra, el darrer dia de l'any sortint ens ofereix l'única oportunitat de poder veure l'Home dels Nasos.

a) El moviment parroquial

El dia d'Any Nou el rector "a la Missa Matinal publica lo moviment de població, o sia, nats y mors y matrimonis. Tambe se publican los obrers les tocan servir al present añ."³⁴ El campaner, per la seva part, "en la Vigilia de Capdeañ al mitg dia y vespre al tochs de las oracions ferá un repicó solemne ab todas las Campanas, alsará las duas campanas majors y deixadas aná conclourá ab altre repicó, lo mateix farà lo endamá matí al toch de la oració y dos horas antes de Comensar la Misa major."³⁵

A l'inici de la segona meitat del segle XX, el Cap d'Any se celebrava a l'església amb "Hora Santa i missa de Fin y Principio de Año con Meditación hablada y radiada y nutrida

³² "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 24 desembre 1861.

³³ La Veu de la Parròquia, 1081-1991.

³⁴ A.P.F., Consueta 1883, p. 34.

³⁵ A.P.F., Consueta 1883, p. 43.

Comunió General, cantando la Misa los Seminaristas."³⁶

"El día 1 de Enero de 1955, felicitamos el Año Nuevo en las dos Misas y desde la Emisora, dando a conocer el Balance del año pasado: 16 Bautismos, 7 Defunciones y 10 Matrimonios."³⁷

"Avui dia 1 de gener de 1961. (...). A les 8 Missa matinal, amb homília, balanç de l'any 1960. A les 11 ofici, Adoració amb cants nadalencs. Tarda a les 4 Rosari i Visita a Jesús Sagramentat."³⁸

El costum de publicar el moviment parroquial el dia d'Any Nou arriba fins als nostres dies, amb la diferència que el rector actual acostuma a posar-lo més detallat i hi sol dedicar tres diumenges: un per als baptismes, un altre per als matrimonis i un altre per a les defuncions."³⁹

El dia 31 de desembre de l'any 1984 es diu missa "en acció de gràcies per tots els favors que Déu ens ha fet durant l'any."⁴⁰ Els altres anys aquesta missa "en acció de gràcies" tant es pot dir el dia 30 de desembre com el 2 de gener.

b) L'Home dels Nassos

El dia de Sant Silvestre, l'últim dia de l'any, a part la litúrgia organitzada per l'església, és un dia molt significatiu en la tradició popular. És l'únic dia de l'any que es pot veure l'Home dels Nassos.

"Con érem canaia, ens deien: "Avui hi ha un home que porta tants nassos com dies hi ha a l'any. Has de llevar-te ben dematí i anar a missa i a radera la porta de l'iclésia a hi ha un home que porta tants nassos com dies hi ha a l'any". Nosatros dèiem: "Això mateix! Que en deu porta-ne!". Es clar, com que només en porta un i només queda un dia. I deien: "Si haguessis anat a missa, el 'gueses vist!" (PE-10, p. 482).

c) El pronòstic del temps

La nit de Cap d'Any és la més adient per a conèixer el temps que farà durant tot l'any que comença.

"Deien que els dotze primers dies de l'any representaven els 12 mesos de l'any. En aquell temps, a la nit d'Any Nou agafaven una ceba grossa, la partien pel mig i li treien les

³⁶ A.P.F., Consueta 1954, p. 55.

³⁷ A.P.F., Consueta 1955, p. 65.

³⁸ "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 1 gener 1961.

³⁹ La Veu de la Parròquia 1982-1987.

⁴⁰ La Veu de la Parròquia.

esclofoies, les capes. Les esclofoies les posaven a la finestra. Treien dotze esclofoies, però havien de ser totes d'una mateixa ceba. Tiraven un polset de sal a cada una de les caçolletes (capes de la ceba) i aquell polset de sal amb la serena de la nit assenyalava el temps dels mesos de l'any. Si la sal es fonia, assenyalava pluja, aquell mes plouria; plouria poc o plouria molt; si no es fonia, que no hi hagués gota de suc, assenyalava sequedat. Ho deien, sí. A. hi 'via la padrina que sempre ho feia" (PE-10, p. 18).

"A casa jo havia vist fer el parenòstic de la ceba. Agafar dotze esclofoies de ceba i a cada esclofoies posar-hi sal, posà'ls a a la finestra i l'aindemà al dematí el que la sal era fosa, aquell mes plouria; el que encara la sal era igual, no plouria, sequedat; i els que era mig fosa i mig eixuta, aquell mes faria una mica de tot. I sí, sí, n'hi 'via (de sal) que era ben seca i d'atra ben fosa i d'atra mig" (PE-07, pp. 324-325).

Alguns dels informants parlen d'aquesta previsió del temps com d'una cosa ja passada, però a Folgueroles encara hi ha gent que la practica.

"El calendari de la ceba s'ha de fer per Any Nou. Aquest any (1986) ho va endevinar, que portava que pe' l'octubre plouria tant. Jo ni el vaig fer, no hi vaig pensar, però cada any ho fan la gent, sempre. L'has de fer (la nit) de l'any veí a l'any nou. Jo sí que n'he fet aquests radars anys. Agafar una ceba que tingui sis closques. Com que la parteixes, hi poses la mateixa quantitat de sal i la deixes a la finestra (a fòra). I llavors a la primera hi poses el gener, a la segona el febrer i així tots els mesos fins al desembre, ja els tens numerats. I l'aindemà dematí t'apuntes, si et sembla que no te'n recordes, la que hi ha aiga i la que no n'hi ha. La que hi ha aiga, vol dir que plourà; la que hi ha només unes gotetes, plourà menys. Diu que la de l'octubre estava plena, perquè n'hi varen haver que en varen fer. Jo no hi vaig pensar, però aquests radars anys sí que ho he fet" (PE-02, p. 398).

d) El patge dels Reis

L'arribada del Patge dels Reis de l'Orient el dia d'Any Nou, per tal de recollir les cartes dels infants, és un costum que ha anat arrelant en els darrers anys a Folgueroles.⁴¹

12.1.4 ELS REIS (6 gener)

La consuetud ens diu que "a missa major al ofertori se fa l'adoració del Niño, lo diumenje següent se desgorneis

⁴¹ Programes de festes 1977-1986.

l'Altar y se desa lo Niño."⁴²

El tocs de campana han de ser els mateixos que per Cap d'Any.⁴³

a) La nit de Reis

La nit de Reis era i continua essent una nit màgica per als infants de Folgueroles.

Uns Reis imaginaris

"Els Reis venien de l'Orient i et portaven les coses. (...). I de joguines, poques. Si et convenia alguna peça de roba, te la copraven i te la feien passar pels Reis. Perquè convenia!, que o sinó.s... No hi havia juguets com ara, ni de bon tros. Veus? El meu germà petit, com que era més canaia i nosatros ia érem més grans, ia en va tenir-ne més. També li havien passat un piano de tecles. (...). Nosatros érem tres de petits i els atres (germans) que anaven venint i ... res.

"Aquí (a Folgueroles) sempre havia sigut fé'ls.a passar el vespre, com ara, però la mare... com que era del Lluçanès i allà els feien passar a la nit. Sé que estàvem a casa i con vàrem anar a obrir la finestra de la sala, hi havia neu, una blancor de neu! a la vora del plat, formava com una corona. Ia pots contar! Un plat d'aquests de terrissa i allà dintre hi havia tre-u-quatre turrans i... em va fer una il.lusio! el veure allò. Per mi i pe la meva germana, els dos plats. I amb això, veies!, poca cosa. Aquell any ens varen dir: "Agoita, han portat només això, perquè amb el nevar no podien anar gaire carregats. no sabien com passar". El vespre ia et feien posar el plat a la finestra amb una espiga de blat de moro vermeia, sempre la triàvem vermeia, perquè deien que els cavalls els agradava la vermeia. I si no n'hi havia de vermeia, també els hi posaves blanca, però molt, molt, vermeia. Ia con espellofaves el blat de moro (a la tardor, a l'entrada de l'hivern), ia deies: "Ah, aquestes, que són vermeies, gordeu-les, no les dongueu a les gallines, que han de ser pels Reis", la canaia.

"I llavors també dèiem: "Anà'ls.a a recebí". Con érem a l'atra casa de vegades anàvem fins a la Placeta. Això, segons. Si feia bon dia... però molt, molt, llavors, cap a dalt al Serrat. Com que feien la Fira del Reis a Manlleu, i encara ara hi deu ser-hi, doncs, deien que (els Reis) venien de fira i els 'nàvem a recebí cap allà al Serrat, amb bermaió i alguna espelma i au! De vegades fèiem una mica de farolet, una paperina vermeia lligada a l'espelma, l'espelma lligada a.m una canya i amb unes estisores hi fèiem una mica d'ondes a dalt al cim. An els (paquets) de macarrons hi donaven unes paperines vermeies i era un paper enterc, com

⁴² A.P.F., Consueta 1883, p. 34.

⁴³ A.P.F., Consueta 1883, p. 43.

de salofana, i allò, lluent. Era maco. Hi 'vien vegades que hasta ni 'vien que hi 'via una mica de raia d'un atre color. Doncs, ia es gordaven i hi feien alguns forats, foradets petits tot el voltant, una mica de foradics, perquè es veigués la llum. No, no, de vegades ia eren macos! Agafaves la canya, lligaves l'espelma a la canya i ficaves el paper a.n a la canya, però gros! i alt, com ara, només que ara (els farolets) els porten amb nansa. Aquells eren fets d'aprenent, ia pots comptar! Són tant diferents els d'ara amb els de llavores. I cap a recebí els reis. Cantàvem:

Els tres Reis de l'Auraiant
si hi ha re pe' la pobra gent.
Sí, fillets; sí, fillets;
coca banca, coca blanca.
Sí, fillets; sí, fillets;
coca banca i turronecs.
Mencior, Gaspar, Maltasar,
porteu coses, porteu coses.
Mencior, Gaspar, Maltasar,
porteu coses per menjar!⁴⁴

"Només demanàvem coses per menjar. Llavores ia t'ho feien dir aixís.

"I si a.n alguna canaia no li havien portat el que esperava, li deien: "oh, noi, és perquè no has cregut, que no t'ho han portat". O: "Prou, tu ho has demanat però, noi, podé els Reis no ho tenien". Perquè ia et feien escriure la carta, deien: "Què? Ia has escrit la carta dels Reis?". També sempre, eh!, però no tant com ara. "Au, escriu la carta dels Reis, però demanà'ls això i això atre", lo que a.m ells els.a semblava. Si tu deies: "Oh, que io volia...", et deien: "Bueno, mira, els ho pots demanar, però si t'ho porten, t'ho porten; però, si no t'ho porten, no rabiïs perquè, ia veràs, això, segons". Però io no n'havia escrit mai de cartes als Reis. Això ho deien, que les escribien. Vaia, eren els pares que ho deien: "Ia els hi escriurem. Què és lo que vòs?" I feien veure que les escribien ells, ia pots contar! A la més bona, tu ho acabaves d'escriure i t'ho tiraven al foc, perquè no la trobessis.

"Un cop passat Nadal, també et deien: "Sí, veies, rabia, no creguis gaire, que ia veràs els Reis. Oh, mira, que ho senten. Ara són molt a prop, ia van venint". (PE-10, pp. 263-266).

"Però, pots contar, una misèria! Sé que hasta pels Reis un any -és l'any que me n'he enrecordat més- ens varen passar una pinta de pentinar, que conta que ia l'atra devia estar ben esfutassada. Alguna tronja. I llavores un any (...), una pepa, que diuen, una nina de cartró grosseta, que valia... no sé si valia quinze cèntims, una misèria! Conta com era! Pots contar un cartró una mica pintat i re més, descalça i re, anava amb un camisot d'una roba que no en

⁴⁴ La música d'aquesta cançó no s'ha pogut transcriure, perquè el començament no va quedar enregistrat.

valia ni cinc (riu). Ui! Verge Santa! Una nina! I els trebais que encara devien tenir per comprar-la!" (PE-01, p. 1143).

Ser savi

"Con eres més gran, però, de vegades et deien: "Ui! ia ets massa sàvia, ia ets massa savi, per passar-te els Reis!". Si arribaves a dir que ia sabies qui eren: "Ah, aquest any, rai, no et passaran pas!". Llavors, que hi 'via canaia al radera (germans més petits), els hi feien passar, i quatre turrons i una mica de coca per als més grans" (PE-10, p. 264).

"Io sé que els reis, tenia... abans de la guerra... Llavors encara no havia fet onze anys i (...): "Ia ets savi" (li deien els grans). "Bueno! Posaré el plat a la finestra. Lo menos una rajola de xocolata d'atmetlla. Volia xocolata que hi 'guessin atmetlles. "Lo menos, una (rajola de) xocolata d'atmetlles". "Ah, mira -la mare- posa-l'hi". I pensava: "Ia t'hi posaran alguna altra cosa ia". Tu-rurut, baig anar a buscar el plat, només hi 'via la rajola de xocolata (riu). (...). Només hi va haver la rajola de xocolata i ia va estar (el passar el Reis), l'últim any" (PE-07, p. 1282).

Uns Reis reals

"Io de petita no els 'via vist mai els Reis, sempre havien sigut uns personatges imaginaris. La primera vegada que els vàrem veure io ia era gran, que els va fer l'amo de la Sala. Va ser la primera vegada que varen fer Reis a Fogroles. Una festassa! Llavors Mare de Déu! Varen venir per la banda del Serrat, del carrer de Dalt i cap a la Plaça. Varen anar a adorar, tothom va anar a adorar a l'icléssia; i con anaves a adorar et feien passar per la sagristia i cap a la rectoria i allà, a la sala de la rectoria, els Reis es 'vien apositat a.m dugues taules i donaven carmelos a.n a tothom. Ia no me'n recordo què donaven, si donaven carmelos o alguna mica de tonteria. Saps? Com ara es fa. (...). Llavors els quins volien anaven a la Sala, al patí, allà a.n aquella entrada, però nosatros no hi vàrem anar.

"Els Reis que io m'imaginava, con era petita, eren com els que et presentava l'icléssia, ben vestits i amb camells, que venien de l'Orient. Els Reis, com ara" (PE-10, pp. 266).

Un altre informant en té el mateix record. "Una vegada, només una vegada varen fer els Reis a la Sala, l'amo. Con io era petit, i prou. No els varen tornar a fer més. Io només ho vaig veure aquell any i prou. (...). I ara (a finals dels anys 1960), varen volguer tornar fer, va volguer l'amo de la Sala que fossin aquests tres mateixos, perquè tenia aquella il.lusió de con era jove. Llavors (la primera vegada) devia tenir 17 o 18 anys, con varen fer aquells Reis" (PE-07, p. 322).

Abans hi havia canalla de Folgueroles que "els passaven

els Reis a Manlleu", és a dir, no tenien joguines fins que els seus pares tornaven de Fira, on les havien anat a buscar; per això deien que els passaven els Reis a Manlleu.

En els records de la meva infantesa tampoc no hi apareixen els Reis de carn i ossos, puix que sempre havien estat uns personatges imaginaris. Com que a Folgueroles els Reis sempre han passat al vespre de la nit de Reis, amb l'altra canaia del veïnat els anàvem a "recebre" un tros enllà de casa, tot cantant:

Els tres Reis de l'Orient
porten coses per la gent.
Melcior, Gaspar, Baltasar
porteu coses, porteu coses.
Melcior, Gaspar, Baltasar
porteu coses per menjar
i joguines per jugar!

Quan havíem fet un tros de camí, reculàvem i tornàvem a casa i allà ja trobàvem tot el que els Reis ens havien dut.

La primera vegada que jo vaig veure els Reis de veritat també va ser mitjançant l'amo de la Sala, la segona vegada que els va organitzar.

Posteriorment, el grup de joves Juventut Verdaguer en foren els organitzadors i des de començaments dels anys 1970 s'han vingut celebrant amb molta regularitat. En el manteniment d'aquesta festa Amics de Verdaguer hi jugà un paper decisiu. En els últims anys també hi ha col·laborat l'Associació de Pares i l'Ajuntament.

12.1.5 SANT ANTONI (17 gener)

La festa de Sant Antoni "ha estat un refugi per a les celebracions d'hivern pre-cristianes, de manera que part dels rituals de fertilitat i de purificació del Carnaval han acabat en molts pobles sota l'advocació de Sant Antoni."⁴⁵

A Sant Antoni Abat se l'ha venerat i invocat com a protector dels animals domèstics, "sobretot dels que representen la riquesa i el prestigi, com ara cavalls, ases i mules; per aquest motiu arribà a ser, per extensió, el patró dels traginers."⁴⁶

⁴⁵ ROMA, Josefina, 1989, "Sant Antoni Abat i la setmana dels barbuts", a Calendari de festes de Catalunya, Andorra i La Franja, Barcelona: Alta Fulla / Fundació Serveis de Cultura Popular, p. 120.

⁴⁶ ROMA, Josefina, 1989, "Sant Antoni Abat i la setmana dels barbuts", a Calendari de festes de Catalunya, Andorra i La Franja, Barcelona: Alta Fulla / Fundació Serveis de Cultura Popular, p. 120.

La devoció dels folguerolencs vers aquest sant queda reflectida en la consuetat:

"Per S. Antoni Missa a hora de la matinal 4rt. a la Ro. y B(enedicció) de animals en la Plassa gran, en lo carrer de la Font y en la Ricardera, y antes un repicó per avís."⁴⁷

"La Missa matinal a la hora dels dias de obligació. A vuit horas se beneeix lo bestia desde lo Cementiri y luego se vá al carrer de la Font a fer altre benedicció y un altre a la Ricardera. Si los devots de Sn. Antoni fan cantar ofici, lo ofici es a las nou y despres del ofici se fan las ditas benediccions."⁴⁸

El campaner té la obligació de fer "lo quart antes de la Missa matinal y Major y despues del ofici asseñalará la benedicció del bestia ab un repiconet amb las dos campanas petites"⁴⁹

En ser Folgueroles un poble eminentment agrícola, aquesta festa era molt celebrada.

"Feien molta festa! Ia ho crec! Els pagesos després de la guerra feien calers. Llavors, que es passava gana, tan sols venguessin un sac de gra, ia feien duros. Feien més duros ells que no pas un atre que anés a jornal. Duien bones orquestes. Feien missa, sardanes i ball. Ho celebraven el dia del sant, encara que no fos un diumenge. Això, de l'any coranta (1940) al cinquanta o cinquanta-cinc" (PE-07, p. 322).

"Si (la festa) s'esqueia a.m un diumenge, de vegades feien ball. No era una festa que cada any fessin el mateix. Segons com els pabordes s'ho agafaven, feien més festa o no en feien tanta" (PE-10, p. 322).

"També havien fet carreres de cavalls. En 'vien fet alguns anys, no sempre. Anaven des del capdamunt de la Rambla fins a Putinyós (al trencant del Passavant). Fins allà i prou, no tornaven pas. Les havien fet alguns anys de cavalls i atres anys de burros. Hi podia participar tothom qui volia" (PE-07, p. 323).

L'Església, per la seva banda, en aquesta època, com en les anteriors, tenia un paper protagonista en la realització de la festa. Així, l'any 1954 "se celebró como todos los años la fiesta de S. Antonio Abad con Oficio Solemne cantado por los de Sto. Tomás. Solemne Benedicció de Caballerías en la plaza Verdaguer y sermón. Se nombraron los nuevos Pabordes para el año 1955."⁵⁰

Semblantment succeí l'any 1961. "Dimarts dia 17. Festa de S. Antoni Abat. El Gremi amb els seus corresponents administradors de S. Antoni, honrarà al Sant amb els següents actes. A les 8 Missa matinal. A les 10.30 Ofici

⁴⁷ A.P.F., Consuetat 1857, p. 20.

⁴⁸ A.P.F., Consuetat 1883, p. 34.

⁴⁹ A.P.F., Consuetat 1883, p. 43.

⁵⁰ A.P.F., Consuetat 1954, p. 55.

Solemne en honor de S. Antoni Abat cantat per el Chor parroquial. Cantarà les glòries del Sant, Mn. Pere Sala Pvre. Econom de Vilalleons.

"Després de l'Ofici es farà la Benedicció de caballeries en els llocs de costum amb la típica passada, que serà acompanyada per l'Orquestra Bofills de Torelló, portant-se l'Imatge del Sant, seguit d'un nombre de carruatges engalanats, que correran tots els carrers de la població."⁵¹

Aquesta celebració ha perviscut fins als nostres dies, encara que ha perdut bona part del seu lluïment. Se sol dir una missa en honor de Sant Antoni amb sermó adient, si s'escau, i havent acabat es fa la benedicció dels animals, primer davant de l'església i després a la Ricardera. La benedicció del carrer de la Font s'ha perdut. El dia escollit és el diumenge més a prop al dia 17. En cas de mal temps, la benedicció es trasllada al diumenge següent.⁵² La intenció de la missa és "donar gràcies a Déu per mitjà de Sant Antoni pels beneficis rebuts en referència al bestiar. I demanar, també per intercessió del Sant, que Déu ens continui beneint."⁵³

En la tradició popular Sant Antoni és també patró dels viatgers. Quan es fa un viatge, cal invocar la protecció del Sant, "perquè ens dongui un bon camí". La següent oració popular n'és testimoni:

"Un parenostre a Sant Antoni que ens guardi de caure i pendre mal i de cap males intentacions del dimoni -de mals pensaments i de fer maldats- i de viure i morir en pecat mortal, a.n a nosatros i a.n el bestiar, i tot lo que li tenim encomanat" (PE-10, p. s/núm).

Quan alguna persona o alguna bèstia cau, s'acostuma a exclamar: "Sant Antoni!".

Quan una criatura o alguna cosa cau i és una caiguda de poca o cap importància, es diu gairebé fent broma: "Sant Antoni! El bou al rec!".

12.1.6 SANT SEBASTIA (20 gener)

La festa de Sant Sebastià actualment ja no se celebra a Folgueroles, però en el passat era una festa destacada en el calendari religiós de la parròquia.

"Lo Die de St. Sebastia se va tambe a N(ost)ra Sra. de la Ademunt, y allí se diu la Missa Matinal, o officio en lo Altar de St. Sebastia, y acabada, sen torna á la Ig(l(es)ia

⁵¹ "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 15 gener 1961.

⁵² La Veu de la Parròquia 1980-1987.

⁵³ La Veu de la Parròquia, 13 gener 1985.

Parr(oqui)at."54

"S. Sebastià. Professó y missa á la Demunt resada a hora de la matinal."55

"A punta de Sol se vá ab professó a la Capella de la Demunt, al sortir de la Iglesia se cantan las litanias dels Sants, en ser al cap del Carré nou se comensa lo Sn. Rosari, lo mateix al regresar y en ser altre vegada al cap del carrer nou se continuan las litanias y se conclouen en la Iglesia. En la Capella de la Demunt se diu Misa resada."56

El dia de Sant Sebastià el campaner "a toch de oració del vespre antes asseñala la professó ventan un rato la Campana major. Lo endemá mitja hora antes de sortir la professo ventará o donará nou vegadas la volta a la campana major fent nou pausas regulars; al sortir la professo venta la campana fins que surt del poble y al regrés cuan va a entrar al poble las repica fins que la professó es a la Iglesia."57

12.1.7 LA CANDELERERA (2 febrer)

El dia 2 de febrer és la data més avançada en què es pot escaure el Carnaval. "Efectivament, aquest moment sembla cabdal per l'acabament de l'hivern. (...). Tot són signes de primers indicis del renaixement de la vida, de manera que, si aquests signes no es donen prou clarament, l'hivern es prolongarà encara quaranta dies més. Aquesta mobilitat del calendari lliga perfectament amb les festes mòbils de Carnaval i de Pasqua. (...).

"La presentació de Maria al Temple, o Purificació, festa establerta el segle IV, situada quaranta dies després de Nadal, fou l'avinentesa per mantenir l'antiga processó de les candeles, bé que amb una nova significació: la llum nova de Jesucrist. Aquestes candeles s'acostumen a guardar per a ocasions excepcionals, quan el cel i la terra s'ajunten i la mort i la vida es confonen, com és ara en les tempestes, en els perills de mort, en l'agonia i en els parts."58

a) La benedicció de les candeles

A Folgueroles, el dia de la Mare de Déu Candler, tant abans com ara, el rector de la parròquia beneeix i reparteix

54 A.P.F., Consueta 1764, p. 13.

55 A.P.F., Consueta 1857, p. 20.

56 A.P.F., Consueta 1863, p. 34.

57 A.P.F., Consueta 1863, p. 43.

58 ROMA, Josefina, 1989, "La Candelera, Sant Blai i Santa Agata", a Calendari de festes de Catalunya, Andorra i La Franja, Barcelona: Alta Fulla / Fundació Serveis de Cultura Popular, p. 149.

candeles entre els seus feligresos.

"En quant al dia de Nostra Señora candelar, se ha resolt que los Obrers se los donia el siri com es costum, que los demes que acostumen servir de Obrers se los donia tres candelas á ells y á sas respectivas mastresas ó mullers, que á los demes se los donera dos candelas esto es á los grans y á los petits una á excepció de las criaturas que se portan al coll. Item que á la distribucio de las candelas asistirán los Señors Obrers posantse al costat del Rnt. Parroco ó Vicari al efecte de conservar tota armonia."⁵⁹

"Las Pabordesas de la Mare de Deu se cambian cada añ, una de pagès y altre del poble, la de pagès segueix torn de casas, la del poble ab intervenció del Parroco la elegeix la actual Pabordesa que serveix per lo poble. Las Pabordesas donan compte cada añ despues de la festa de la Candelera."⁶⁰

"A dos cuars de onse se comensa la benedicció de las Candelas, sen donan dos a cada individuo dels principals, al Capellans y amos de pages seis ne donen mes y un ciriet. A las donas de las casas del Obrers seis ne donen mes. Se necesitan de sis a set lliures de Candelas. La professó vá fins a la plassa. Al ofertori del ofici se publican las novas Pabordesas."⁶¹

El dia de la Candelera el campaner "toca las campanas com el dia de Capdeañ pero per l'ofici toca mitja hora antes."⁶²

La Candelera es va anar celebrant més o menys de la mateixa manera, exceptuant el període de la guerra civil (1936-1939). Amb l'entrada de l'exèrcit franquista a Folgueroles el dia 2 de febrer, la Candelera passà a ser també "el dia de la liberación".

"La Candelera se celebra parroquialente con Bendición y Procesión de "Les Candeles" con Misa rezada y asistencia. También celebramos con Asistencia de Autoridades el Dia de la Liberacion con Sermón y cantando la Misa el Coro P. de H. de Maria y al final Te Deum."⁶³

"Por la Candelera se procede, con mucha asistencia, a la Bendición y Procesión de las Candelas Terminando con Misa dialogada por los Colegios del pueblo.

"A las 10 y media, por celebrarse el "Dia de la Liberación" se canta un Solemne Oficio por la Schola Cantorum de Sto. Tomás, con Sermón por el infrascrito, Te Deum Solemne, presidido y costeadado por nuestras autoridades."⁶⁴

Amb el pas dels anys, es deixà de celebrar el dia de "la liberación" i es continuà únicament amb el ritual de les candeles.

"Dijous dia 2 de febrer Festa de la Candelera. A les 8 missa matina]. A les 10.30 Benedicció i distribució de les candeles, a continuació la Santa Missa."⁶⁵

⁵⁹ A.P.F., Consueta 1864, p. 31.

⁶⁰ A.P.F., Consueta 1883, p. 33.

⁶¹ A.P.F., Consueta 1883, p. 35.

⁶² A.P.F., Consueta 1883, p. 44.

⁶³ A.P.F., Consueta 1954, p. 55.

⁶⁴ A.P.F., Consueta 1955, p. 65.

⁶⁵ "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 29 gener 1961.

A partir de l'any 1980, si el dia 2 de febrer s'escau en un dia feiner, s'acostuma a dir la missa i fer la benedicció i repartició de candeles a la tarda i a la Damunt. Si cau en un diumenge, s'aprofita l'ofici de 12.00 per a la distribució de les candeles.⁸⁶

b) La Mare de Déu de les Dones

El costum d'elegir les pabordesses de la Mare de Déu de les Dones el dia de la Candelera va perdurà fins a finals dels anys 1960.

"La Mare de Déu de les Dones o les Parteres era la Mare de Déu Candler. Con hi 'via un bateig i anaves a portar aquesta Mare de Deu, els cèntims que et daven al cap de l'any els havies d'anar a dur al capellà. Érem les administradores. Cada any les canviaven. Eren dugues dones, una de pagès i una de carrer. La feina d'aquestes dones era fer una capta cada any i anar a les cases on hi havia nascut una criatura. Els cèntims se'ls gordaven elles i fins al cap de l'any no els donaven al rector. Con ho havien recollit tot, la que sortia li anava a donar totes les propines.

"Que io me'n recordi, per la festa (2 de febrer) no feien gaire cosa. Si fa o no fa, com ara, les candeles i poca cosa més. Alguna missa més solemne podé, si vols tu" (PE-09, pp. 81-82).

12.1.8 FESTA DE L'ARBRE (no té data fixa)

La festa de l'arbre no té tradició a Folgueroles, malgrat que moltes persones en algun moment de la seva vida han participat en una plantada col·lectiva d'arbres.

"Con varen inaugurar la plaça de les Escàrcies, que allò era un cementiri, era el cementiri de radera l'iclésia, allà hi varen fer la festa de l'arbre. Va ser con varen plantar aquelles escàrcies. Ia hi 'via un capellà, que es deia mossèn Joan, i aquell era qui portava el coro, quin dirigia, i cantàvem homes i dones, primers i segons i baixos. Cantàvem:

Cantem plantant,
plantem cantant,
que tot és vida.
Els bons plançons
amb un bon cant
fan més florida.
En terra l'hem clos.
Alça, aire, aire.
Au, fes-t'hi ben gros.
Arbre, cuita, cuita.

Ai, quina verdor
ai, quina abundor.
Mira, mira, mira,
tot ell és dolçor,
el vent hi suspira.
Com a bons germans,
creixem forts i sants.
Puja sol, davalla,
els xics es fan grans.
Amunt jovenalla!

⁸⁶ La Veu de la Parròquia 1971, 1980-1987.

Els cants són les flors.
Els fets són la fruita.
Donem-li el bon jorn,
dansem-li a l'entorn.
El seu bon retorn
no pot trigar gaire.

Cantem plantant,
plantem cantant
que tot és vida.
(PE-06, p. 471)
(PE-10, p. 471)

Al començament de la dècada de 1980, el dia 22 de febrer de 1981, tenim constància d'una altra plantada d'arbres, organitzada per l'Ajuntament, el qual "convida a tot el poble i especialment als petits fins a 15 anys". El programa de la festa és el següent:

"Dia 21, a les 4 de la tarda, a la Pista: Reunió de tots els nens i nenes del poble per formar parelles i donar-los-hi el número de l'arbre que els toqui.

"El dia 22, a les 12 del migdia: PLANTADA D'ARBRES. Tots els nens i pares es reuniran a la Casa de la Vila, a on se'ls entregará l'arbre que els toqui per portar-lo en el seu lloc i plantar-lo.

"Lloc de la plantació: C. Ramble fins a la carretera de Vilanova.

"Acabada la plantació hi haurà Regada de Caramels."⁶⁷

Les darreres plantades d'arbres han tingut lloc, a finals de la dècada de 1980 i a principis de la de 1990, a davant del cementiri, al llarg del camí que enllaça el carrer de Dalt amb el camp de futbol, a l'emplaçament de les noves escoles i al camí de la Damunt.

12.1.9 DIJOURS LLARDER (mobible)

Amb el Dijous Llarder o Dijous Gras comencen les alegries del Carnaval. La celebració d'aquesta diada té una gran tradició a Folgueroles. Tothom, qui més qui menys, el celebra. Malgrat que sigui una festa encara viva, potser se celebrava més abans que ara.

a) A l'escola

Les escoles són qui possiblement han contribuït i contribueixen més al manteniment de la festa. Totes les generacions de folguerolencs que han passat per l'escola han celebrat el Dijous Llarder anat d'excursió amb els mestres a algun dels molts indrets atractius, que hi ha al voltant del poble.

El rector de la parròquia també hi participà en alguna ocasió: "Celebramos el "Dijous llardé" con los niños y niñas de los Colegios al "Mas Altarriba"."⁶⁸

⁶⁷ Programa de la festa.

⁶⁸ A.P.F., Consuetud 1955, p. 65.

b) A la fàbrica

Un altre col·lectiu, que també acostumava a celebrar el Dijous Llarder, era el de les fabricantess del sector tèxtil.

"En aquell temps pel Dijous Jarder, molt, molt, es menjava botifarra de la bona o seca amb truita. Tirar una mica de botifarra de la bona o bé retallets de fuet a les truites. I després ens menjàvem un tros de fuet o botifarra sumaia, perquè les llangonisses encara no es podien encetar, perquè encara no era el temps.

"Nosatres el celebràvem con anàvem a costura (l'escola) i també a la fàbrica. Com que a 12 anys ja vaig anar a treballar a la fàbrica, a l'hora de sopar de vegades també se celebrava una mica. Cadascú es portava el sopar i perquè era el Dijous Jarder ja no portaves pas vianda, patata o mongeta; llavors una truita i un tai de botifarra casibé el general. I allà, tots plegats, amb el grup que sopaves, casibé sempre ho celebraves una mica: coca i alguna mica de galetes i de vegades una mica de vi bó. Això ja ho compraves con arribaves a Roda i per pagar-ho cadascú posava un tant.

"Si compràvem coca, era coca d'ou; però també anaves a la pasteleria i agafaves una mica de pastes, com una tortada o això. També havíem comprat uns braços de gitano que eren molt bons, rodons i del cim eren com cremat, però no crema cremada, i a dintre a. hi havia com crema i com fruita. Però aquest ja era molt car, però algunes vegades també en 'via comprat. Això, segons" (PE-10, pp. 16 i 592-593).

12.1.10 CARNAVAL (mòbile)

A l'Edat Mitjana, el carnaval, oposat a les festes oficials, "era el triomf d'un nou ordre de coses que, abolint provisionalment les relacions jeràrquiques, els privilegis, les regles i els tabús, generava un nou llenguatge públic, del gest i de la paraula, en el qual s'expressava la lògica del "món al revés", del "món capgirat". Encara avui, i amb unes evidents connotacions diferenciades de les medievals, les paròdies, el transvestisme, la disfressa, les profanacions, els coronaments i els destronaments bufs, les rues, els balls de màscares, els àpats comunitaris i greixosos, els sarmons satírics i burlescos, etc., formen part de les llicències controlades i catàrtiques que tota societat necessita com a antídot de la rutina i quotidianitat, però que en definitiva serveixen per assegurar i garantir l'ordre establert."⁶⁹

A la consuetud l'any 1883 hi ha anotat: " (...) dimars de Carnaval cada any se ha fet funció ab el SSm. Sagrament y

⁶⁹ PRAT, Joan; i LLOPART, Dolores, 1989, "Cicle de Carnestoltes - Quaresma - Pasqua", a Calendari de festes de Catalunya, Andorra i La Franja, Barcelona: Alta Fulla / Fundació Serveis de Cultura Popular, p. 161.

sermó a las tres de la tarde."⁷⁰ Així mateix, el 1955: "El 20, 21 y 22: Triduo de Carnaval con Esposición."⁷¹

El Carnaval, però, per sobre de tot, és una festa pagana, que afavoreix la inversió de l'ordre social establert; raó de la qual l'Església es manté a segon terme, es reserva per a esdevenir la protagonista del període següent: La Quaresma.

a) El menjar

El diumenge de Carnestoltes "era típic menjar cap de porc amb castanyes i també sopa torrada amb pilotilles, però sobretot cap de porc amb castanyes. Abans, en aquell temps, compraves cap de porc o, com que ia en mataves, ia en tenies de salat. Es feia a la cassola, que anés bullint. Les castanyes es compraven a les botigues, seques i pelades. La cassola al foc amb greix o cansalada. S'hi feia un sofregit de ceba i tomaca i es deixava que s'anés coent. Con era cuit, es feien bullir les castanyes i es deixava que s'acabessin de coure amb el suc del cap de porc. Les castanyes es 'vien de posar a estovar el dia abans.

"A casa en feien, de cap de porc amb castanyes. Era un costum bastant estès abans. Això, molt abans de la guerra. Però, com que després de la guerra no es varen deixar fer els Carnestoltes, això es va anar perdent. Al final dels anys 1950, io encara en 'via menjat. Ia després de la guerra es deia: "Oita! Avui, que és Carnestoltes, farem cap de porc amb castanyes". Les castanyes les compràvem. Com que seques són lleugeres, amb un quart de quilo ia n'hi 'via prou. Eren castanyes de Tots Sants pelades, no les haguessis pas pelat llavors. Són com les panses" (PE-10, pp. 16-17).

b) La festa

Abans de la guerra civil (1936-1939) es feia molta bella festa per Carnestoltes a Folgueroles.

"Pe' les Carnestoltes tancaven aquí a la Plaça amb boixos i pins. Ho tancaven, per fer pagar als que anaven a ballar. Perquè els nois 'vien de pagar. (...). Feien un Carnestoltes, la pareja⁷² de Carnestoltes de paia penjats aquí en aquest balcó del Ferrer, de la Plaça. Els penjaven allà, tots el dies (riu) fins el Dia de Cendra, que els cremaven" (PE-03, p. 2026).

"El diumenge de Carnestoltes feien ball a la tarda a can Dodes i ia hi començaven a haver disfresses. I llavors a la nit, després de sopar feien la passada amb totes les

⁷⁰ A.P.F., Consueta 1883, p. 35.

⁷¹ A.P.F., Consueta 1955, p. 65.

⁷² Pronúncia la "j" castellana.

disfresses per tot el poble. Hi 'via anys que hi anava orquesta i d'atres, flabiol i bombo. A la Placeta de la Ricardera hi tocaven un parei de balls; ballaven i tornaven a pujar a.n amunt. Si baixaven pel Campet, pujaven per Dalt, i, si baixaven per Dalt, pujaven pel Campet. I con 'vien fet la passada, se'n 'naven a can Dodes a ballar. Això era la nit del diumenge al dilluns" (PE-10 i PE-07, p. 315).

"I era molt bó per Carnestoltes. Allavors el diumenge feien ball a can Dodes, però un ball bó, eh! Feien un ball! Hasta sortia la Carme de can T. a ballar!, aquella dona, que era de les que es distingia. I un any io li vaig dir: "Per què hi balleu amb en Perassa?". Es va cosir un parrac aquí, al radera al cul, les calses esparrecades, i se'l va ben embrutar de xocolata, fent veure que era cagat (riu), i remenava i, con que feien ball de robo, doncs, la Carme també hi va anar a ballar. Feien ball de robo" (PE-02, pp. 1847-1848).

"Aquí es feia festa el diumenge i el dilluns, perquè a les fàbriques els 'nava més bé de fer els dies (de festa) enganxats, però el propi Carnestoltes era fer festa el dimarts" (PE-07, pp. 315-316).

"I, doncs, (el dilluns) feien ball aquí Fogroles i com que els atres puestos s'ha de dir que no en feien, tu diràs la gent que venia! Mare! Era molt divertit! T'ho asseguro, molt!" (PE-01, p. 976).

"Era festa el diumenge i el dilluns ia tothom en feia. I el dimarts sé que ia havies d'anar a treballar i, com que era festa (per als que treballaven al poble, sobretot pagesos), feien ball a la Placeta de la Ricardera. Ball de Carnestoltes. I com que les fabricantes anaven a peu, mira, ia marxaven de casa seva amb el cabasset i, con començaven el ball, ballaven i després cap a treballar. El diumenge i el dilluns havien fet el ball al poble.⁷³ De ball a la Ricardera, només en feien el dimarts de Carnestoltes" (PE-10, pp. 316-317 i 596). "A.hi 'via el dimarts de Carnestoltes que les noies anaven a buscar els nois!" (PE-14, p. 535). "Me'n recordo que deien: "Aquest ball les noies van a buscar els nois"." (PE-20, p. 535).

"El dimecres era el dia que el cremaven a la Plaça, era l'enterro de la Sardina. Io no ho 'via vist apenes mai con el cremaven, perquè havies de marxar a treballar a la fàbrica. Això era abans de la guerra" (PE-10, pp. 316-317 i 596).

Jocs i disfresses

"Mare de Déu! Per Carnestoltes, con era cania, ens feia cantar un que venia de Roda (...). Solia passar amb un carro a vendre fruita abans de la guerra, li deien en Salou. I llavors el dia de Carnestoltes o el dia abans de Carnestoltes venia i anava recollint tota la canaia del poble i ens feia fer... ens feia la figuereta, amb una canya amb un fil

⁷³ Es refereix al nucli de població que tothom anomena Fogroles, per a diferenciar-lo de la Ricardera.

amb una figa lligada al cap i a veure qui l'abastava, amb la mà o amb la boca. I anava fent aixís (pujant i baixant) fins que alguna hora te la deixava abastar.

"I llavons ens agafava a.m una rodona i ell al mig i ens cantava (recita):

Carnestoïtes quinze voltes,
de Nadal en mes en mes,
tot lo dia fossin festes,
la Coresma mai vingués!

"I anar cantant aquesta (cançó). I llavors ens donava una tronja o un parei de figues a.n a cada un i, au!, un atre carrer, i anar voltant aixís tot el poble. (...). Io sé que hi 'via anat. I a vegades ia ens en dúiem una bossa o un cabàs i, au!, per 'nar posant les coses (riu), però, ia pots contar!, n'hi 'vien tres o quatre, el cabàs no era mai ple" (PE-07, pp. 772-773).

"El dimarts de Carnaval aquí Fogroles hi venia un home de Roda i a.m la canaia ens feia fer una rotllana i ens portava mandarines i ens.a les penjava a.m un pal al mig de la rotllana. Ens les feia abastar amb la boca. De vegadss ens.a les posava a.m un bugader d'aiga. Era un home que portava fruita" (PE-20, p. 538).

"Ah, era més bó! Io, érem canaia, i feien... El dimarts de Carnaval passava un home a vendre fruita, que li deien en Salou, i allavors portava un bot de vi a radera i donava vi a.n a tothom pel carrer. I les dones, es clar, sortien i en bevien i llavors allà baix a la Placeta (de la Ricardera) ballaven. I ens feia cantar a.n a nosatres, que erem canaia. Què cantava? Aquella del' botons de la bargueta, "que se li han descosit. Corre, dona porta l'agüia que li cosirem de seguit". (riu). I les dones deien (a la canalla amb veu ofesa i enèrgica): "Entreu a dins! Aquest home, quines coses de cantar!".

"I, d'òs, passava tot el carrer i donava vi i llavós al final era la Placeta de la Ricardera i allà feien ball i era la despedida. Passava a tot el poble a fer l'arreplegada, de canaia i de gent" (PE-02, p. 1847).

"I allavors aquests homes (de Folgueroles), el vei Ll. i aquests, agafaven cada mona! Estaven vuit dies malalts, eh! Vinga gots de vi! Agafaven unes mones! Com que el donaven (el vi), en Salou el donava, aquell home. Mira, era una d'això que tenia. Mira, ell hi disfrutava, el fer cantar la canaia aquestes cançons (recita):

"Dona porta l'agüia,
que els botons de la bargueta
se li han descosit (riu);
porta l'agüia,
que li cosirem de seguit".

"I arreplegava tota la canaia i allavors al vespre feia ball i... I sortia alguna dona i es bevia algun got de vi

i... (riu)" (PE-02, p. 1847).

"Io una vegada vaig veure un home, que no el 'via vist mai. Li deien en Xarlot de Osor. Portava un cistell de fer patates, penjat a la cintura, ple de carmelos i amb una pala de plantar, iguament com si fes patates, passava per tots aquells carrers i feia com si plantés patates: dos carmelos, dos més i anar voltant. I un rengle de canaia! Tu diràs si el seguien la canaia! Tots al radera pels carmelos" (PE-14, p. 538).

"Allavores en Xarlot, uii!, que feia riure! Es va gornir! Va anar a ca l'Endalt i... Llavors venien uns barrils d'arangades rodons i es va fer un collaret d'arangades cosides, allà a ca l'Endalt" (PE-02, p. 1848).

"El "pare B." sempre era molt trempat, xerraire i alegre i per Carnestoltes ell era sempre dels davanters. Un any amb un carret i un burro el varen passejar al costat d'en Carnestoltes per tot arreu. Ia no sé de què anava disfressat, portava careta, es clar. Llavors hi 'via en Jan B. que sempre anava amb una bata blanca, una mica disfressat, i una torradora posada a les espatlles" (PE-10, p. 595).

"Allavores en Felip T. anava amb l'orquestra, anava amb una camisa de dormir i la gibrelleta i una espelmatòria a l'atra mà. Feien tota la passacalle de Fogroles, cap a la Ricardera, anar arreplegant la gent i cap a can Dodes a ballar. I allà feien ball de robo, ball d'escombra i ball de la fava i ball de la cadira, que s'assentaven un parei allà i era divertit. Nosatres érem joves!, què et sembla si ens agradava! (...). Plegaven cap allà a les onze, ia era plegar tard allavores. El diumenge. I allavores el dimarts venia aquest, en Salou, i feia l'arreplegada i l'aïndemà ia era el dia de cendra (el dimecres)" (PE-02, p. 1848).

"Tot això era abans de la guerra i durant la guerra també, però llavors ia no es feien festes ni res. I con va venir en Franco, ia t'ho varen posar en net!, cap disfrac ni re" (PE-10, p. 596).

Danses

A Folgueroles per Carnaval es ballava *la Turinesa*. "Aquí Fogroles, no sé perquè, però tots aquests en vès de dir la Turinesa, deien la Ratolinesa. Només aquí Fogroles: "Va! Anem a ballar, que per Carnaval tocaran la Ratolinesa". Es tocava sempre per Carnaval, el diumenge i l'últim dia. Aquests dies de Carnaval es ballava sempre" (PE-14, p. 540).

També es ballava la dansa *Truità*, *truità*, *El ballet de Folgueroles*: "Fèiem els ballets, que eren dugues parejas,⁷⁴ dos nois i dugues noies, els dos homes i les dugues noies. Les dugues dones et venia com de cara i, con feien "tiiiit!", el flabioi, allavores t'aixecaven enlaire. (...). Mare de

⁷⁴ Pronuncia la "J" castellana.

Déu! Io si el 'via anat a ballar! I lleugera que anava!

"I la Taurinesa i el passar aixís (per sota els braços de les altres parelles). Sí, sí, ia ho crec! (riu). No feies cap mal a ningú" (PE-03, pp. 2026-1027).

12.1.11 LA QUARESMA (mobible)

La Quaresma és la gran enemiga del Carnestoles, el qual destronarà definitivament. Amb la Quaresma comença un període de set setmanes, que va des del dimecres de cendra fins a Pasqua Florida o de Resurrecció. Es caracteritza pel recolliment, l'oració, el dejuni i l'abstinència de carn.

a) La butlla

Per la Dominica de Quinquagèsima es feia "la publicació de la Butlla de la Santa Creuada."⁷⁵

"Antes de la Missa major se publica la Butlla de la Sta. Crusada, se va fins a la porta de la Iglesia ahont hi ha l'Expendador que la entrega. En aqueix dia i dimars de Carnestoles cada añ se ha fet funció ab el 99a. Sagrament y sermó a las tres de la tarde."⁷⁶

La butlla dispensava de dejuni i abstinència als seus posseïdors. Tot i això, el rector havia de fer memòria als seus feligresos que el Dimecres de Cendra "es dia de dejuni encara que es tinguin les corresponents Butlles".(...). "Recordeu també que es dia d'abstinència de carn, vulgarment dit magre."⁷⁷

També els recordava que "passat un mes de publicada la Butlla acaba el privilegi de l'anterior, però urgeix la mateixa obligació de pendre-la. Per qualsevol dubte consultar ho per poder estar de ple dintre la llei que la regeix i poder gozar dels privilegis que el pendre-la ens reporta. (...). Divendres es dia d'abstinència de carn encara que es tinguin les corresponents Butlles. No es dia de dejuni."⁷⁸

Heus aquí els actes de la Dominica de Quinquagèsima de l'any 1961:

"Després de la Missa Major es farà Exposició solemne del Santíssim Sagrament. Acte seguit començaran les vetlles de desagravi per torns de carrers, fins a les quatre de la tarda, que començarà la funció del Sant Rosari, Triseagi a la Santíssima Trinitat, Visita a Jesús Sagramentat, Benedicció i Reserva.

"Ordre de les vetlles: De 12 a 1, Rambla, C. Nou, Plaça Verdaguier; de 1 a 2, C. Major

⁷⁵ "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 5 febrer 1961.

⁷⁶ A.P.F., Consueta 1883, p. 35.

⁷⁷ "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 12 febrer 1961.

⁷⁸ "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 19 febrer 1961.

i C. S. Jordi; de 2 a 3, C. Ricardera i C. Font; de 3 a 4 els de pagés."⁷⁹

b) El Dimecres de Cendra

Després del Dimarts de Carnaval, segueix el Dimecres de Cendra, que és el primer dia de Quaresma.

"Lo primer dia de Quaresma se acostuma fer la benedicció de la cendra distribuïda als Feligresos, y després se diu missa segons costum, y sermo á Missa Matinal."⁸⁰

El Dimecres de Cendra "a hora de Missa Matinal se fá la Benedicció é imposició de la Cendra. Si ha sermó la imposició de la Cendra se fá al ofertori de la Missa la qual es cantada o resada segons parezca al Sor. Rector."⁸¹

"El miércoles de Ceniza "Imposició de Cendra a les 8".⁸²

"Dimecres, a les 8, Benedicció i Imposició de la Cendra als fidels. (183). Al vespre després del Sant Rosari es practicarà el piados exercici del Via Crucis."⁸³

"El dia de Cendra, con anaves a missa al dematí, et posaven una mica de cendra. A l'iclésia també feien foc i et posaven una mica de cendra al front: "Polvos eris, polvos torneris". (PE-10, p. 17).

Des del principi de la dècada dels 1980, a Folgueroles, la benedicció i imposició de la cendra del primer dia de quaresma, es fa a les 4 de la tarda. Es diu missa.⁸⁴

Si el viure t'és dolç,
demà moriràs:
Recorda't que ets pols,
i en pols tornaràs.
(Jacint Verdaguer)

c) Actes quaresmals

Durant la Quaresma, el campaner "después de haber tocat lo rosari y doctrina tocará a sermó ventará un rato la campana major."⁸⁵

⁷⁹ "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 12 febrer 1961.

⁸⁰ A.P.F., Consueta 1764, p. 13.

⁸¹ A.P.F., Consueta 1883, p. 35.

⁸² A.P.F., Consueta 1955, p. 65.

⁸³ "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 12 febrer 1961.

⁸⁴ La Veu de la Parròquia 1981-1987.

⁸⁵ A.P.F., Consueta 1883, p. 44.

Prèdiques i sermons

La Quaresma es caracteritzava per ser un període de penitència i recolliment, durant el qual abundaven les prèdiques i sermons:

"Que en cas de voler lo Sr. Rr. que los Obrers paguan la meitat del Salari del Predicador de Quaresma (quant lo Sr. Rr. no la vulla predicar) se facia la llecció del Predicador de Conformitat ab los Obrers: y que los Sermons se fassen al Pulpit, ço es: lo un diumenge en la Missa Matinal, lo altre en la Missa Major: y en los dies de festa occorrents entre semana, sie sempre en la Missa Matinal, avisant lo Diumenge antes, á que hora sera lo Sermó, y que en lo primer Diumenge de Advent se prediquia tambe en lo Pulpit, conforme dita Rrs. practicavan, y es costum en totas las Parroquias Majorment si hi ha Poble."⁸⁶

"Tots los diumenjas de Cuaresma, ab la Festa de Ntra. Sra. de Mars, divendres Sant al mati y diumenja de Pascua, hi ha sermó, vé predicador y se li dona la propina de vuit duros, part de ells se pagan del Culto, lo demes de limosnas."⁸⁷

"A las tres ó á dos cuars de tres com mes bé aparegui al Sor. Rector se comensa la doctrina, luego lo Sn. Rosari y despues lo sermó. Durant la Cuaresma se acostuma fer las novenas de Sn. Franco. Xavier, Sn. Joseph y Ntra. Sra. dels Dolors estas se fan al vespre despues del Rosari y los diumenges també despues del Sn. Rosari, antes del sermó."⁸⁸

Els dies de Quaresma es feia catecisme per als infants. "De 11 a 11.30 pels nens i nenes que han de preparar se per fer la primera Comunió, i de 11.30 a les 12 per tots el general."⁸⁹

El Compliment Pasqual

Durant la Quaresma s'havia de fer el Compliment Pasqual.

"En los tres dias següents despues de Cendra a las dos horas de la tarde se fa señal ab una de las campanas petites y á la sacristia se comensa á examinar de doctrina cristiana per lo cumpliment pasqual, y se fa la llista dels feligresos per fer las creus del dit cumpliment."⁹⁰

"Des del dia de Cendra, primer dia de Quaresma, fins el dia de la festa del Cor de Jesús, es temps habil per el Compliment Pasqual. Es recomana complir-ho en la pròpia Parròquia. De no fer ho en aquest temps urgeix la mateixa obligació."⁹¹

"Per la Coresma havies d'anar a dur el butlletí, conforme havies fet el compliment pasqual, com tu havies complert amb el precepte d'anar a combregar una vegada a l'any. Pe' la Coresma tenies d'anar a la rectoria o a la sagristia i

⁸⁶ A.P.F., Consueta 1764, p. 18.

⁸⁷ A.P.F., Consueta 1883, p. 35.

⁸⁸ A.P.F., Consueta 1883, p. 35.

⁸⁹ "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 19 febrer 1961.

⁹⁰ A.P.F., Consueta 1883, p. 35.

⁹¹ "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 19 febrer 1961.

et donaven un paperet. Con anaves a combregar, el 'vies de donar amb el teu nom. Allò acreditava que havies anat a combregar, a complir el precepte de cada any. Aixís sabien el qui no hi anava.

"(...) Tu podies anar a combregar els cops que volies durant la Coresma, però un dia hi 'vies d'anar a tirar el butlletí. Durant la Coresma valia. El complir era tota la Coresma fins a Pasqua, perquè diu (el manament): "Aniràs a combregar una vegada a l'any, per Pasqua Florida". Era l'hora de complir que deien: "Has anat a complir?", era pe' la Coresma." (PE-07, pp. 89-90).

d) El ball era prohibit

Al llarg de tota la Quaresma el ball quedava suspès i era substituït pel cinema i en algunes ocasions també pel teatre.

"Durant la Quaresma no es feia ball. Esperaves el dia de Pasqua amb una afició! Feien cine i prou, i encara no gaire. De vegades alguna funció (teatre). Les atres festes durant tot l'any feien ball" (PE-07, PE-10 i PE-09, p. 73).

"Has de pensar que hasta pe' la Coresma feien cine, perquè, ui!, ball, ni pensaments! No s'hi podia pas anar a ballar, ni passar-hi. Era pecat (somriu). En 'cabat, ara, ja més cap a la raderia, que encara en varen fer una mica de ball, i algunes hi anaven: "Quines penques! Goita, tu, no tenen escrúpol de re. Cap a ballar i és la Coresma!". Veus la gent? Ara, ves, quin escrúpol hi ha. Re.

"Io sé que nosatres (ella i les seves amigues) passàvem, això sí (riu), per 'llà davant de can Dodas, com que el ball era allà, i senties la música (riu). Però entrar-hi, ni pensaments! Era un pecat! Me cago'm la burra! Tothom ha canviat!" (PE-01, p. 975).

12.1.12 SANT JOSEP (19 març)

La festa de Sant Josep, considerat també el patró de la bona mort, suposa una "interrupció de la Quaresma. Considerada festa de precepte per l'Església, significava un parèntesi dins de la penitència quaresmal (...). D'altra banda, la seva situació en aquesta època de l'any feia que s'aprofités la nova llet de les vaques per fer els dolços esdevinguts propis de la diada, com els matons o la crema."⁹²

A Folgueroles, la festa de Sant Josep "se solemnisa mes o menos segons lo que pagan los devots: si hi ha sermó y lo fa el Predicador de Cuaresma la limosna es de plus de la

⁹² ROMA, Josefina, 1989, "Sant Josep", a Calendari de festes de Catalunya, Andorra i La Franja, Barcelona: Alta Fulla / Fundació Serveis de Cultura Popular, p. 181.

propina de Cuaresma. Lo Ofici es a deu horas."⁹³

El campaner havia de fer "repicons al vespre antes y també per aseñalar l'Ofici."⁹⁴

Sant Josep es va continuar celebrant a Folgueroles fins als nostres dies, en què ha deixat de ser festa. Malgrat tot, si Sant Josep cau en dia feiner, es diu una missa a les quatre de la tarda a la Damunt, i, si s'escau que és declarada festa local per a Vic (1985) o per a Vic i Folgueroles (1987), la missa també és a la Damunt, però a les 11 del matí.⁹⁵

El 1982, tot i essent dia feiner, es digué la missa a les 11 del matí a la Damunt: "Atès que el calendari laboral d'enguany marca com a dia feiner el 19 de març, solemnitat de Sant Josep, només podem dir UNA MISSA, això sí TAN SOLEMNE COM PUGUEM, per a celebrar UN DELS MES GRANS SANTS DEL CALENDARI CRISTIA."⁹⁶ L'any 1983 la missa es digué també a la Damunt, però a les 4 de la tarda.

12.1.13 SETMANA SANTA (mòbile)

La Setmana Santa, que s'inicia amb el Diumenge del Ram i acaba amb el Diumenge de Pasqua de Resurrecció, forma part de l'anomenat cicle pasqual, "que ocupa un llarg període temporal que s'estén de Carnaval a Corpus, és a dir, de febrer a juny."⁹⁷

a) Diumenge del Ram

El Diumenge del Ram, amb la benedicció de llor, palmes i palmons, inicia l'anomenada setmana santa. "Uns protagonistes especials d'aquesta celebració són els infants, que acostumen a estrenar vestit. A la tarda el to més aviat festiu del matí declina per entrar en el recolliment que caracteritza la Setmana Santa."⁹⁸

⁹³ A.P.F., Consueta 1883, p. 36.

⁹⁴ A.P.F., Consueta 1883, p. 44.

⁹⁵ La Veu de la Parròquia 1982-1987.

⁹⁶ La Veu de la Parròquia 14 març 1982.

⁹⁷ FONT, Presentació; i PRAT, Joan, 1988, "Maneres de celebrar la Setmana Santa i Pasqua", a Calendari de festes de Catalunya, Andorra i La Franja, Barcelona: Alta Fulla / Fundació Serveis de Cultura Popular, p. 195.

⁹⁸ FONT, Presentació; i PRAT, Joan, 1989, "Maneres de celebrar la Setmana Santa i Pasqua", a Calendari de festes de Catalunya, Andorra i La Franja, Barcelona: Alta Fulla / Fundació Serveis de Cultura Popular, p. 195.

"En lo die del diumenja de Rams se canta en lo offici la Passio."⁹⁹

Els Obrers tenien l'obligació "de comprar las palmas per lo Diuenge de Rams."¹⁰⁰

"Rams. Diuenge comensa la funció á 10 hs, y á la tarde Professó á las 3 y 2/4"¹⁰¹

"A deu horas se comensa la funció de la benedicció de las palmas y llorer, la professó del Rams vé fins a la plassa, a Missa major se canta lo Passio. A la tarde despues del Sn. Rosari se fá la professó del Via Crucis voltant tot lo poble y luego de haber regressat a la Iglesia, hi ha lo sermó."¹⁰²

La processó de la Via Crucis pels carrers del poble va perdurar fins a finals de la dècada dels anys 1960.

"El Domingo de Ramos, además de la Bendición tradicional de la mañana, se procede a un Via-Crucis solemne por las calles, llevando los niños "El Nazareno". Las mujeres "La Dolorosa" y los Hombres "El Santo Cristo."¹⁰³

"Domingo de Ramos: Bendición a las 10 y Procesión, cantando el Passio l'Schola C. de S. Tomás. Tarde a las 3: Solemne "Via-Crucis" publico."¹⁰⁴

"Dominica II de Passió o de Rams. Missa matinal a les 8, a les 10.30, Benedicció i Processó de Rams com a record de l'entrada triufal de Jesús a Jerusalem com a Messies Promès. De retorn la Santa Missa.

"Tarda, a les 3.15, ensenyament de la doctrina cristiana. A les 4 Rosari, Visita a Jesús Sagramentat i acte seguit, Solemne Via Crucis pels carrers de la població, acompanyant els passos de la Verge Dolorosa i el S. Crist. Adoració del Sant Crist."¹⁰⁵

Avui (1992) s'ha perdut del tot la processó de la Via Crucis de la tarda del Diuenge del Ram, però la del matí es va conservar fins a finals dels anys 1980.¹⁰⁶ Tanmateix, sí que es continua fent la processó de la benedicció del ram.

"Benedicció dels Rams (...) a la "placeta de cal Turu" i tot-seguit Processó fins a l'església i MISSA DE PASSIO."¹⁰⁷

Abans, però, el llor no el beneïen a fora, com fan ara, "que el beneïen allà a la plaça de cal Turo. El dia del Ram, el beneïen a l'iclésia i llavors deien la missa i

⁹⁹ A.P.F., Consueta 1700, p. 6 i Consueta 1764, p. 13.

¹⁰⁰ A.P.F., Consueta 1784, pp. 15 i 19.

¹⁰¹ A.P.F., Consueta 1857, p. 20.

¹⁰² A.P.F., Consueta 1883, p. 35.

¹⁰³ A.P.F., Consueta 1954, p. 56.

¹⁰⁴ A.P.F., Consueta 1955, p. 66.

¹⁰⁵ "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 26 març 1961.

¹⁰⁶ La Veu de la Parròquia 1982-1987.

¹⁰⁷ La Veu de la Parròquia, 8 abril 1984.

després feien la professó, con ia el 'vien beneït, fins a la placeta de cal Fuster, fins allà a cal Rei i donaven la volta. Però a la tarda llavors feien la professó de la Via Crucis" (PE-10, p. 658).

Fins a mitjan anys 1980, el Diumenge del Ram, a l'ofici, donaven una o dues cintes de palma a cada persona que hi assistia. Amb elles es feia una creu, que es plantava a la porta de fusta del portal principal de la casa. Allà s'hi estava fins el dia del Ram de l'any següent, que es canviava per una de nova.

Aquestes creus de palma són "perquè no entrin... perquè no entrin els mals esprits. Per la benedicció, per la senyal... el signe del cristià" (PE-10, p. XIX).

b) Salpàs i benedicció de l'aigua

El salpàs "consisteix en el recorregut ritual que el capellà fa casa per casa aspergint-ne el llindar amb aigua barrejada amb sal. (...). El salpàs, juntament amb la benedicció del terme, té una funció d'ordre profilàctic i purificador ja que hom creu que la benedicció protegeix les cases i el poble contra les bruixes, els diables i tota mena de mals esperits i que reforça al mateix temps els límits simbòlics de la comunitat."¹⁰⁸

Abans, en començar la Setmana Santa, es feia el salpàs, primer a pagès i després al poblament agrupat. Així mateix, el dimecres es beneïa l'aigua a diferents punts del poble. Aquesta aigua és la que s'escamparia per tota la casa el Diumenge de Pasqua de Resurrecció. Avui l'aigua es continua beneïnt en els mateixos llocs que abans, però el Divendres Sant en comptes del dimecres.

"Lo dilluns de la semana Santa se fa lo salpas a pagès, comensant per la Codina, Folchs, Casanova, Torre, Poudevida, etc. y lo dimecres a las dos de la tarde se fa señal ab una de las campanas chicas, se beneix la sal y aigua y despues se pren un poch de sal de cada plat y se fa lo salpàs per el poble. Al carré de la font se fa una benedicció y altre a la Ricardera."¹⁰⁹

El 1955 es continua fent el sal-pas el dilluns al "baralt de baix". El dimarts consta que es fa al "baralt de dalt" i el dimecres "pel poble a les tres."¹¹⁰

L'any 1961 hi trobem: "Dilluns Sant. A les 7 Missa. Salpàs a pagès començant a la Codina i tot l'arrabal de baix. Dimarts Sant. Missa a les 8. Tarda Salpàs a l'arrabal

¹⁰⁸ PRAT, Joan; i LLOPART, Dolors, 1989, "Maneres de celebrar la Setmana Santa i Pasqua", a Calendari de festes de Catalunya, Andorra i La Franja, Barcelona: Alta Fulla / Fundació Serveis de Cultura Popular, p. 162.

¹⁰⁹ A.P.F., Consueta 1883, p. 35.

¹¹⁰ A.P.F., Consueta 1955, p. 66.

de dalt. Dimecres Sant. Missa a les 8. Tarda, a les 3, benedicció de l'aigua i Salpàs al poble. Vespre després del Rosari, piados exercici del Via Crucis."¹¹¹

Segons informació oral: "Abans el sal-pas el feien casa per casa, passava el capellà a tirar la sal. Primer l'aigua a les tres de la tarda a l'iclésia i passaven amb l'escolà i tiraven la sal a totes les cases. Després baixaven a la Ricardera i beneïen l'aigua a can Til.lo i també feien el sal-pas. Bueno, con baixava pel carrer de Dalt, tot venint de l'iclésia, ja el feia a.n a les cases per on passava, i con 'via beneït l'aigua a can Til.lo, acabava de fer el tros de baix (de la Ricardera). Després se'n 'nava cap al carrer de la Font i allà feia lo mateix, beneïa l'aigua a can Carlos Martell." (PE-10, p. 3).

A finals dels anys 1960 i començaments dels 1970, la benedicció de l'aigua a Folgueroles era tota una festa, sobretot per als més petits. Aquell dia tenien feina a guarnir el càntir, el gerro o l'ampolla que havien escollit, per a portar l'aigua de la font a beneir. L'adornaven amb flors, collides expressament per a aquesta ocasió. Una estona abans que arribés el capellà, el portaven al lloc de la benedicció.

"Abans començaven de fer el sal-pas el dilluns i el continuaven el dimarts, segons la feina que tenien a les cases de pagès, i el dimecres beneïen l'aigua aquí (al poble) i feien el sal-pas. Passaven per cada casa i tiraven un grapat, una cuierada, de sal a la porta. I els escolans passaven a veure què els donaven. Portaven un cistell per si els donaven ous o els donaven cèntims. A pagès els donaven sempre calers o ous o el que sigui. A pagès, el mínim, els donaven una doczena dous. Els feien el sal-pas i també els beneïen els animals. Anaven expressament a la casa. Això, el capellà, que hi ha ara, encara ho fa." (PE-07, PE-10 i PE09, p. 150).

"Ho feien perquè el bestiar els anés bé, perquè Déu ja els hi 'via beneït, ja... i els protegia de..., es clar, de tot. (...). Perquè una cosa, con t'ho beneïeixen, era per treure el mal esprit, de fet" (PE-07, pp. 703-704).

"Perquè (el bestiar), mira, no tinguessin cap mals ni pestes ni... No ho sé, una tradició que sempre es devia 'ver fet, eh? I llavors, es clar, li daves la paga. Bueno, molts, ous -també duien un cistell els escolans- i els feien brenar aquestes cases de pagès i també els daven algun cèntim, també" (PE-01, p. 1488).

Fins a finals dels anys 1980, l'actual rector de Folgueroles encara feia personalment el salpàs a pagès, només que un any per una cosa, un altre any per una altra, eren poques les setmanes santes que ho deixava enllestit del tot.

¹¹¹ "Parroquia de Sta. María de Folgaroías", Hoja diocesana, 26 març 1961.

"SAL-PAS A PAGES: Si no torna a ploure el farem, si Déu vol, dimarts, dimecres i dijous vinents, dies 13, 14 i 15.

"Començaré pel cap-da-munt de la Parròquia, o sigui: l'Arumí, el Mas den Coll, can Clotet, el Pou...

"El segon dia faré els del mig. I el tercer dia els del capdavalí."112

"SAL-PAS A PAGES: Degut a la gran quantitat d'aigua que ha caigut molts camins i eres de pages són intransitables. Per tant, he determinat d'ajornar EL SAL-PAS fins que vegi que els camins són secs. Ja us avisaré oportunament."113

"SAL-PAS. Si ja ho sé que hi ha cases que encara no hi he passat a fer el SAL-PAS... Però, no patiu... Un dia o altre d'aquesta setmana, passaré per tot arreu."114

"El SALPAS a les cases de pages i al Passavant (càlia Mundeta) el faré la setmana després de Pasqua, començant el dia 9."115

El 1986 el rector de Folgueroles és nomenat també rector de Vilanova-Sau. Això comporta nous problemes a l'hora de fer el salpas:

"SAL-PAS A PAGES: Tant-com-pugui, vull tractar igual a tothom. I veig que, si faig el Sal-Pas a les-cases-de-pages de Folgueroles, l'he de fer igualment a totes les altres cases-de-pages de les altres parròquies (cosa que no puc pas fer sense un guia, ja que jo no sé pas els camins!).

"Ara bé: Un guia que sàpiga tots els camins (de les quatre parròquies, que no són de Folgueroles) i que estigui disposat a "perdre tres o quatre dies" (que es ho que necessito per a fer el SAL-PAS). A hores d'ara encara no l'he trobat! SI EL TROBO, faré el Sal-Pas a tot arreu.

Després de Pasqua. SI NO EL TROBO, no el faré enlloc."116

"SAL-PAS. Començaré a fer-el-Sal-Pas el dimecres vinent, dia 2. Començaré pel cap d'avall, és a dir per Querós i aniré pujant cap a Sau i cap a Vilanova.

"He trobat un home que m'acompanyarà, ja que no sé els camins, ni quines cases estan habitades!"117

"SAL-PAS. Ja anem fent el Sal-Pas, ara ja som a Vilanova. Si no plou, jo penso que el podré començar a les cases de pages de Folgueroles a partir de dijous, dia 10."118

"El SAL-PAS a Folgueroles: El faré quan faci bon temps perquè, ja ho veieu: quan no plou, neva!"119

Quan no hi ha impediments metereològics ni d'altre mena, el salpàs a pages es fa com és costum:

112 La Veu de la Parròquia, 11 abril 1981.

113 La Veu de la Parròquia, 4 abril 1982.

114 La Veu de la Parròquia, Pasqua (3 abril) 1983.

115 La Veu de la Parròquia, 31 març - 7 abril 1985.

116 La Veu de la Parròquia, 23 març 1986.

117 La Veu de la Parròquia, 30 març 1986.

118 La Veu de la Parròquia, 6 abril 1986.

119 La Veu de la Parròquia, 13 abril 1986.

"DILLUNS SANT. SAL-PAS a les cases de pagès de la part de dalt de la Parròquia, fins a la línia Porcvica-Cal Isern-La Codina-Mas Tecla. SAL-PAS al Passavant: portar l'aigua i la sal a Cala Mundeta.

"DIMECRES SANT. SAL-PAS a les cases de pagès "de la feixa de baix" de la Parròquia, des de la línia que hem dit abans fins al capdavaí."¹²⁰

"DILLUNS SANT. SAL-PAS a les cases de pagès de la part de dalt de la parròquia (de Mas Tecla, La Codina, La FabricaNova, cal Isern... en amunt).

"DIMECRES SANT: SAL-PAS a les cases de pagès de la part de baix de la parròquia (de la línia que he dit abans en avall)."121

Actualment (1992) el rector de la parròquia ja no fa el salpas a pagès i, pel que fa al poblament agrupat, cadascú se'l fa ell mateix. "Ara l'aiga la beneix el dia del divendres sant. Portes una mica d'aiga i sal a l'iclésia (o a can Til·lo de la Ricardera o a can Mariano del carrer de la Font o a cala Mundeta del Passavant), perquè la beneeixi. Con arribes a casa, mues la sal amb una mica d'aquesta aiga beneïda i la tires al llindà (vol dir a la part alta d'un dels muntants del portal) de la porta principal" (PE-10, p. 3).

c) Dijous Sant i Divendres Sant

La consuetud indica que "en lo dijous Sant se cantan Matinas a las quatre oras de la tarda y se fan los fassos".¹²² "Y lo Divendres Sant se canta al Passio."¹²³

"Tenen obligació los Obrers de fer lo Monument, y procurar estiga illuminat."¹²⁴

"(..) que en lo Dijous, y Divendres St se fassan las funcions corresponents a dits dias, Cantadas."¹²⁵

"Dijous St. La funció a 10 hs. y a las 3 y 2/4. Matinas cantadas. Divendres St. Sermó a 6 hs. y a 9 la funció."¹²⁶

El Dijous Sant a "deu horas se comensa l'ofici. A la tarde a la hora que aparegui bé al Sor. Rector se cantan las matinas, al vespre se resa lo San Rosari y despues se fá lo Via Crucis per la Iglesia pero sens moures de la Trona.

"El Divendras Sant a dos cuars de sis lo sermo de Passió

¹²⁰ La Veu de la Parròquia, setmana santa 1983.

¹²¹ La Veu de la Parròquia, 15 abril 1984.

¹²² A.P.F., Consuetud 1700, p. 6.

¹²³ A.P.F., Consuetud 1764, p. 13.

¹²⁴ A.P.F., Consuetud 1764, p. 15.

¹²⁵ A.P.F., Consuetud 1764, p. 17.

¹²⁶ A.P.F., Consuetud 1857, p. 20.

y a las nou se comensa la funció."127

Pe'l que respecta a la feina del campaner el dia del Dijous Sant: "Lo vespre antes repicons com per Capdeañ. A vuit horas se repica per l'ofici y al Gloria fá altre repicó solemne, lliga las campanas y despues fa us de las tenebras en los tochs de las oracions y demes tochs, fins al dissapte que toca Allelluya."128

En notes trobades en papers separats dins la consuetat, respecte al Dijous Sant, hi ha escrit: "se posan alguns panets de cera vermella dintra de la urna y se treuen acabat el Monument y se donan a trossets á la gent i serveix per lo dia de S. Pere M."129

A mitjan segle XX, "las funciones religiosas del Jueves y Viernes Santo resultan muy solemnes y con mucha asistencia presidiendo las Autoridades. Los feligreses ayudan a la belleza del Monumento con flores, Plantas y Cirios y Palmones. Durante el dia hacen Vela las jovenes y mujeres y por la noche los jovenes y los hombres."130

"Jueves Santo: A las 9 Oficio i Comunió General con asistencia de Autoridades. A las 3 Maitines y Laudes cantadas con los Seminaristas. A las 5 Hora Santa con Sermón del "Mandatum" y canto de "La Passió de Verdaguer". Por la noche "Vetlla dels homes a la nit".

"Viernes Santo: A las 7: Sermó de Passió - A las 10 Missa de "Presantificats". Tarde a las 4: Sermó de las 7 palabras cantadas por la Schola Cantorum de S. Tomás, compuestas por el P. Sapena."131

A començaments dels anys 1960 el programa era el següent:

"Dijous Sant: Matí a les 7 confessions. A les 8 igual pels nens i nenes de les escoles per la preparació de la Comunió General que tindrà lloc a la tarda.

"Tarda, a les 5'30 Ofici Solemne i Comunió General. Després de l'Ofici es posarà Jesús al Monument. Des d'ara començaran les vetlles per carrers com els altres anys, taí com segueix. De 7 a 8, Rambla; de 8 a 9, C. Nou; de 9 a 10, C. Major; de 10 a 11, Plaça Verdaguer; de 11 a 5 del matí del divendres s'avisarà particularment; de 5 a 6, C. S. Jordi; de 6 a 7, C. de la Font; de 7 a 8, Pagés; de 8 a 9, C. Ricardera; de 9 a 10, Rambla; de 10 a 11, C. Nou; de 11 a 12, P. Verdaguer; de 12 a 1, C. Major; de 1 a 2, C. S. Jordi; de 2 a 4, C. Ricardera; de 4 a 5, Pagés.

"Divendres Sant: A les 7 matí Rosari, Via Crucis i Sermó de Passió a càrrec de Mn. Josep Viñeta pbr. Chantre de la Catedral de Vich. Tarda, a les 5, Solemne Acció Litúrgica en memòria de la Passió i mort del Senyor. (...) Es d'esperar la màxima assistència i recepció dels Sagraments recordant l'institució de la Santa Eucaristia i la Passió i mort de Jesús."132

A les darreries dels anys 1980 aquestes celebracions han

127 A.P.F., Consuetat 1883, p. 36.

128 A.P.F., Consuetat 1883, p. 44.

129 A.P.F., Consuetat (sense data), p. 50.

130 A.P.F., Consuetat 1954, p. 56.

131 A.P.F., Consuetat 1955, p. 56.

132 "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 26 març 1961.

perdut bona part del seu esplendor.¹³³

"DIJOURS SANT: CONFESSIONS des de les 5 de la tarda fins a les 6. MISSA SOLEMNE DE LA CENA DEL SENYOR: A LES SIS DE LA TARDA. ADORACIO del Senyor-Sagrament, al Monument, fins a les 9 del vespre.¹³⁴

"DIVENDRES SANT: VIA-CRUCIS a les 9 del matí. BENEDICCIO de l'aigua i la sal del SAL-PAS del poble (quan vingueu a Via-crucis ja heu de dur l'aigua i la sal). BENEDICCIO de l'aigua i la sal immediatament després a can Mariano i a can Tillo de La Ricardera (porteu-hi l'aigua i la sal). CONFESSIONS des de les 5 de la tarda fins a les 6. SOLEMNE FUNCIO DEL DIVENDRES SANT: A LES SIS DE LA TARDA.¹³⁵

El 1985, any en què el rector de Folgueroles ja s'ha fet càrrec de Vilanova i Sau, la missa de la tarda ha passat a 2/4 de 8, perquè primer va a Sau i a Vilanova. Aquests mateixos horaris els trobem altre cop l'any 1987.

Respecte a la benedicció de l'aigua i la sal del salpàs del Divendres Sant, l'any 1985, després de la benedicció a l'església, fa la "Benedicció també a can Mariano i can Tillo",¹³⁶ però a l'any 1987 ja hi trobem un canvi: "Benedicció de l'aigua i la sal a l'església, a can Mariano, a can Tillo i a càla Mundeta d'El Passavant".¹³⁷ Aquesta última casa, cala Mundeta, i amb ella tot el conjunt del Passavant, els altres anys eren considerats com de pages.¹³⁸

La memòria popular, de tots aquests actes, n'ha guardat un record entre devot i festiu.

Anar a matar els jueus

"Era molt diferent la Setmana Santa d'abans! Començaven el Dijous a la tarda a fer la funció. A les dugues o a les tres ja picaven els fassos. En deïem anar a matar els jueus. A les tres, quarts de quatre, hi anaven la canaia amb unes masses! Resaven alguna cosa. Explicaven de la Passió, però, com que ho deïen a.m llatí no t'hi entenes tu. Devia ser con el varen anar a buscar a l'hort de Getzamani. El capellà clavava un cop de massa allà dalt al cor, a la barana, i hi 'via la canaia a baix, que ia els 'via posat una fusta, i amb masses de fusta es posaven a picar: patam! patam! patam! D'això en deïen: matar els jueus. "Ia has anat a matar els jueus?". Con feïen allò, com que aquí era un poble pagès, tots els pagesos deixaven de treballar, ningú no treballava, ni les dones podien escombrar, eh! No es podia

¹³³ La Veu de la Parròquia 1982-1987.

¹³⁴ L'any 1982 hi havia la nota següent: "Deixeu-nos, si us plau, les palmes i palmons per adornar EL MONUMENT!"

¹³⁵ La Veu de la Parròquia setmana santa 1983.

¹³⁶ La Veu de la Parròquia setmana santa 1985.

¹³⁷ La Veu de la Parròquia setmana santa 1987.

¹³⁸ La Veu de la Parròquia setmana santa 1983, 1985.

escombrar ni netejar fins que tocaven Al.lleluia. Els pagesos i tothom havia de fer festa. Es feia festa fins al Divendres al dematí, allà a les 10 i hasta de vegades a les 9.

"El Dijous, con els capellans havien acabat de fer la seva cerimònia, agafaven Déu Nostro Senyor i el posaven al Monument (sic). Llavors era festa, ningú no podia treballar" (PE-07 i PE-10, pp. 150-151).

Una altra manera de "matar jueus", que jo també havia practicat en la meua infantesa: "Agafaves un bon grapat de jueus, que eren aquelles cebes de bruixa, que deien, el posaves sobre un roc i els a xafaves amb un roc o bé amb una massa de fusta, si la tenies. Mataves jueus. Era ara, en aquest temps (a principis de primavera); però, con la Pasqua és molt baixa, encara no han florit" (PE-07, p. 152). "Només les violetes cada any són florides per la Coresma" (PE-09, p. 152).

Anar a adorar

El dia del Dijous Sant s'havia d'anar a adorar la Vera Creu i el Sant Crist a l'església parroquial.

"Abans, pel Dijous Sant, encara ara no fa pas molts anys, et feien adorar la Vera Creu. Era una cosa aixís com... con exposen el Santíssim... la Custòdia... Una cosa aixís, però més petit, també feia unes coses... I al mig hi 'via una relíquia, que deien, que allà hi 'via un tros de fusta de la creu de Nostro Senyor, per 'xò en deien la Vera Creu" (PE-07, p. 289).

"El Dijous (Sant), abans de tot, abans d'anar a passeig, havíem d'"anar a adorar", que déiem. Posaven un Sant Cristó al capdavaíl de la Capella Fonda amb la Mare de Déu dels Dolors al costat i una bacina a la vora per tirar-hi calers. El Sant Cristó era estirat a terra, li feies un petó i au! Havies d'anar allà, resar un pàrenostre o dos o els que et semblava i, au!, ja havies anat a adorar. Ara també te li posen el Sant Cristó allà, però no li tenen tot el dia. Llavors li tenien tot el dia: "Anem a adorar". Llavors no deien les misses que diuen ara, ho han canviat tot això. Ara anem a adorar durant la missa. El Dijous Sant ara fan una missa normal i corrent, perquè representa que no és pas mort; és con va instituir la eucaristia, con va fer l'últim sopar. I llavors el Divendres Sant a la tarda ja és mort, llavors et fan adorar el Sant Cristó.

"Després de la guerra ja varen començar a canviar-ho una mica. Llavors el capellà es descalçava i adorava el Sant Cristó i te'l tornava fer adorar. Era con el varen començar a fer adorar. No sé què representava allò, es treia les sabates. Com que en pocs anys, llavors, varen canviar les cerimònies de dues o tres maneres. De tot el que feien abans de la guerra, ara no fan re, ho han canviat tot.

"Llavors el Monument el feien a l'altar major. Io, de canaia sempre el 'via vist a l'altar major, abans i després de la guerra. I "anar a adorar" hi 'vies d'anar a la capella

Fonda. A la capella Fonda (el Sant Crist) s'hi estava tot un dia, li posaven el Dijous al dematí i el treien el Divendres al dematí, i llavors ja no era festa. Llavors ja podies anar a adorar tot el Dijous a la tarda, tot el Divendres al dematí, fins que tornaven a fer la funció allà a les 10. Durant la funció treien Déu Nostro Senyor del monument (sic) i ja estava, ja es 'via acabat tot.

"Cada casa portava un ciri al Monument. Com que hi posaven el nom, con es 'via acabat la festa, et cridaven pel nom i et donaven el ciri. I llavors els pagesos, molts, ja tornaven anar al camp i al dematí ja tornaven a treballar" (PE-07 i PE-10, pp. 151, 291-292).

El Monument

"Abans a.hi 'vien uns Monuments molt llargs i molt macos. A l'altar major a.hi 'via el sagrari, els tres esgraons, que encara hi són, i llavors hi posaven una escala, que havien feta de fusta i amb unes branes i esgraons. El dia del dijous sant, que portaven el combregar al sagrari i li tancaven, la gent ja deia: "Oh, jo he de portar una torratxa, aquest any hi vui fer un grillat pel monument".

"Això ja ho feien con començava la Quaresma. Agafaven una torratxa i hi sembraven o bé llegum o bé blat i llavors el ficaven dintre d'una caixa o d'un quarto ben fosc o un puesto que fos ben fosc, perquè aquell grillat, con sortís, sortís ben blanc. Si no veu el sol, surt blanc. Uns conts grillats. A.hi 'via qui hi feia unes giraldes amb unes rosetes i amb tot de fils de plata i... mira, qui ho feia d'una manera, qui d'una altra. De vegades: "Oita, he anat a buscar un boix grèvol". Cadascú ho feia de la seva manera" (PE-10, LXXVI).

"N'hi havien que hi feien un nap i, com que en aquest temps (quaresma) puguen, es tornava ben blanc. Cada dia l'anaven a regar una mica, que no patís sed. I, con era gros, l'agafaven i li feien una giralda, hi posaven uns fils de plata i or... Me'n recordo que a casa tenien unes cassanelles, que les cobrien de papers de plata, vermels, verds, blancs... Hi 'via la torratxa, el nap que pujava que era ben blanc i llavors hi feien una giralda que pujava aixís (en forma d'arc). La feien amb un vímet i l'envoltaven d'aquests fils; contes més coses, millor.

"Hasta agafar un ginebre i encalcinà'l blanc, ben encalcinat. Jo ho 'via vist a casa. Jo era una canaia i ho feien les meves germanes, que ja eren grans" (PE-07, p. 155).

"Nosatres de vegades hi posàvem un ram de llor. Com que a casa teníem uns llorers, agafàvem un bon ram de llor i el plantàvem a.m una torratxa. Aquí casa la iaia hi tenia molta mania, sempre hi portava un ram o altre aixís. Una pilarica també, que segons el temps ja eren fetes. Ben gornides, el verd i aquells fils, també feia un efecte! Tothom hi portava coses!" (PE-09, pp. 155-156).

"Hasta arços blancs florits hi portaven. 'Naven allà i taiaven l'arç, els brots, el que et semblava i el clavaves a.m una torratxa. I allò, mira, casibé el mateix dia ho pots

fer-ho. Quedava una torratxa amb unes flors maques i hi posaves algun fil de plata o dorat, mira, el què et semblava" (PE-10, p. 1421).

"O fer un grillat a.m un plat, posar-hi una mica de terra i tirar-hi una mica de gra. També pujava. Els quins eren més macos els posaven al costat del sagrari. El monument feia com una escala" (PE-10, pp. 155 i 158).

"El monument feia goig. Hi 'vien moltes torratxes aixís, feien maco. A casa me'n recordo que abans de la guerra sempre hi portaven una cosa o atra. Moltes coses ia les gordaven d'un any pe' l'atre. Eren uns fils i unes coses com les que ara es posen a l'abre de Nadal.

"Con treien Nostro Senyor del Monument, que et tornaven el ciri, el que hi tenia una torratxa, l'anava a buscar. Se l'enduia, la desgornia i ho gordava pe' l'any següent. Ui, n'hi 'vien moltes! I conts més grillats i torratxes: "Oita, el meu és més maco que el teu! (riu)" (PE-07, p. 156).

"Llavors també a.hi 'vien els ciris. Cada casa, cada casa havies de portar un ciri al Monument. Qui tenia un candeler, també li portava i sinó, ia els hi posaven ells (els capellans). Aquells ciris anaven adornats amb papers de colors al voltant; ia te'ls hi venien. A les cases de les ceres ia els gornien aixís i llavors, mira, anaves a comprar el ciri aquell. Hi 'via cera bona i cera més dolenta. Segons la cera, eren més cars o més baratos; si la cera era més bona, te la feien pagar més. També n'hi 'via de més grossos; això, mira, segons. De vegades deies: "Oita, aquest any el ciri ha valgut sis rals, una cinquanta", però llavors una pesseta és com ara 500, que diu el ditxo. Els de dugues pessetes ia eren els dels rics casibe.

"Aquests ciris els hi portàvem el dia del Dijous Sant al dematí, llavors ia gornien el Monument, i al Divendres a la tarda, con feien la funció, que diuen que a Déu Nostro Senyor ia el 'vien ficat al sepulcre, ia desgornien el Monument.

"El dia del Dijous Sant el capellà, con acabava el combregar, no podia quedar cap hòstia enlloc. Només podia quedar una hòstia que la posaven al Monument. I aquesta hòstia era la que el dia del Divendres Sant la treien del Monument i la portaven al sagrari i el Divendres, con acabava la missa, es menjava aquella sagrada forma. No tornava a consagrar hòsties fins que arribava el Dissabte Sant, que era con beneïen les fonts baptismals" (PE-10, p. LXXVII).

Les vetlles

"Abans de la guerra no feien pas vetlles al monument, ho tancaven i deixaven els ciris. Al passadís hi posaven un candaler llarg de ferro i a baix feia com un plat i al capdamunt un ciri. Encenien aquests ciris, que cremaven tota la nit" (PE-07, p. 156).

"Perquè Déu Nostro Senyor no quedés a les fosques. Llavors agafaven tots els atres ciris. Però després de la guerra hasta anomenaven, que s'hi 'via d'anar a fer vetlla. Els primers anys ia nombraven: a tal carrer li toca a tal hora, a la una; a tal carrer, de les dugues a les tres; hasta al

dematí a les sis, em sembla. Hi anaven els homes a fer vetlla. A cada carrer ia et passaven un paper i et deien l'hora que hi 'vies d'anar. Ara, no et pensis que anessin amb uns que no anaven mai a missa, no. Això ia va durar uns conts anys, però no va durar pas gaires anys fer vetlla a la nit; llavors fins a les 12 tenien l'iclésia oberta i de dies també, si volies, hi 'via un reclinatori allà al capdaval del monument i un llibre de missa hasta hi tenies, també t'hi podies posar. Això els primers anys després de la guerra, perquè veiessin que tenies... (riu) i ia la tenies la fe, però molts... deies: "Carai!, oita fulano, sembla que no... i mira-te'l ara". Havies de formar, perquè sinó..." (PE-10, p. LXXVIII).

"Carai! Io hi 'via anat mes d'un any i més de dos i més de tres. Ia era casat que encara hi 'via d'anar. El rector et passava un avís: "Et toca de tal hora a tal atra". De vegades et tocava de les 3 a les 4 de la nit. Les vetlles solien començar a les 11, de les 11 fins a les 7 o les 8 del dematí, que llavors ia tornaven a fer atres coses. Perquè Deu Nostro Senyor no quedés sol al Monument. N'anomenaven dos; i con uns arribaven, marxaven els atres dos de l'hora abans. Els primers no marxaven fins que els atres dos no arribaven. De vegades et trobaves que, si era gaire al mig de la nit, hi havia l'atre que no es presentava. No sé quin any em va tocar a.n a mi, que el que tocava amb mi no va venir i em vaig quedar sol. Tot i això, el rector ia ho feia amb una mica de vista; els que anomenava, ia sabia que hi anirien; no ho deia a.m un que no anés mai a missa; almenos, con io hi anava" (PE-07, 156).

"El Divendres feien la Via-Crucis i el sermó de la Passio al dematí i prou. Io me'n recordo que de canaia hi havia anat i a la tarda cantaven... no sé... unes coses... Ara el Divendres Sant beneeixen l'aiga. Abans es feia el dimecres. El rector va dir que el Divendres Sant beneiria l'aiga, primer a l'iclésia i després faria el recorregut cap a can Til.lo (la Ricardera) i can Mariano (el carrer de la Font)" (PE-07 i PE-10, pp. 151-152).

"Abans el Dijous i el Divendres (sants) re d'espectacles ni re, i de molt antic hasta els cafès eren tancats, es veu, ni els trencs corrien. Encara me'n recordo que ni els cotxes de línia no corrien" (PE-07, p. 155).

d) Dissabte de Glòria

El Dissabte Sant o de Glòria, amb la cerimònia de la renovació de l'aigua i del foc, és un dia d'alegria. Les campanes al vol anuncien la resurrecció de Jesucrist. S'ha acabat el dol i l'aflicció per la seva mort, que havia presidit els dies anteriors.

"Lo Campaner lo dissapta antes de la Resurreccio de Christo Sr. Nostre anomenat lo

"dissapte Sant", ha de portar l'aigua a la pica per beneir-la."¹³⁹

"En lo die del Dissapte St. (...) se fa la benedicció de las Fonts Baptismals, y á est fi deu lo Monjo, tenirho limpio, aportar la Aygua, y Sal, y posarho en son lloch, com, y tambe portar Carbo, y encendrer foch nou."¹⁴⁰

"Disapte St. B(enedicció) de Fonts a 5 hs."¹⁴¹

"A dos cuars de sis se comensa la funció de l'Alaluya."¹⁴²

El campaner havia de fer un "repicó solemne al mitg dia y vespre."¹⁴³

"Disapte Sant. Lo ciri pasqual pot ser de 11/2 ll."¹⁴⁴

"El sábado por la noche celebramos la Vigilia Pascual con el templo lleno de fieles."¹⁴⁵

"Sábado Santo: (...). A las 11: Vigilia Pascual y Oficio cantado."¹⁴⁶

"Dissabte Vetlla Pasqual. A les 11 de la nit, Benedicció del foc nou, Ciri Pasqual, Aigua Baptismal i Renovació de les promeses del Baptisme. A les 12, Ofici Solemne de Resurrecció, Comunió General. Qui hagi oït aquesta Missa, ja ha complert el precepte, qui hagi combregat en la mateixa no pot combregar altre cop."¹⁴⁷

A la década dels 1980 la Vetlla Pasqual es fa a les 8 del vespre del Dissabte de Resurrecció.¹⁴⁸ "Després de la Vetlla Pasqual del Dissabte Sant es capgira tot el panorama de dol de la Setmana Santa per convertir-se en resurrecció i glòria; les caramelles, que en diversos indrets ja comencen a ser cantades aquest dia, són el preludi del gran esclat que hi haurà l'endemà."¹⁴⁹

¹³⁹ A.P.F., Consueta 1700, p. 5.

¹⁴⁰ A.P.F., Consueta 1764, p. 13.

¹⁴¹ A.P.F., Consueta 1857, p. 20.

¹⁴² A.P.F., Consueta 1883, p. 36.

¹⁴³ A.P.F., Consueta 1893, p. 44.

¹⁴⁴ Nota trobada en fulls separats dins la consueta.

¹⁴⁵ A.P.F., Consueta 1954, p. 56.

¹⁴⁶ A.P.F., Consueta 1955, p. 56.

¹⁴⁷ "Parroquia de Sta. María de Folgaroñas", Hoja diocesana, 26 març 1961.

¹⁴⁸ La Veu de la Parròquia 1982-1987.

¹⁴⁹ FONT, Presentació; i PRAT, Joan, 1989, "Maneres de celebrar la Setmana Santa i Pasqua", a Calendari de festes de Catalunya, Andorra i La Franja, Barcelona: Alta Fulla / Fundació Serveis de Cultura Popular, p. 196.

Tirar aigua beneïda

Segons la tradició oral: "El dissabte al dematí, con repicaven les campanes, que tocaven Al.lleluia, llavors tothom vinga a tirar aigua beneïda (sic) a tots els racons. S'agafava una mica d'aquella aigua beneïda del dia del salpàs i amb un pot i una brosta l'anaves tirant pels racons, dient: "Cuca, cuca, ix del forat, que Déu Nostro Senyor ha ressussitat; cuca, cuca, surt del forat, que Nostro Senyor ha ressussitat"." (PE-10, pp. 152 i LXXVIII).

"Aixo ho feien les dones, els homes eren a treballar. Oficialment a les fàbriques els treballadors tenien festa el Dijous a la tarda i el Divendres al dematí. Al principi dels nacionals podé va durar dos o tres anys que es feia aixís, però després en Franco va posar Dijous i Divendres festa. Va durar molts anys que es feia Dijous i Divendres festa. El Dissabte, no; el Dissabte, treballar. Ara varen treure el Dijous i el Dissabte es fa festa" (PE-07 i PE-10, p. 152).

Fer foc nou

"El Dissabte al dematí a les 8, con tocaven Al.lleluia, els capellans encenien una mica de foc dins l'iclésia. Deien que havien de fer cendra i beneir les cendres. Llavors l'aigua per les Fonts Baptismals, perquè per Setmana Santa treien tota l'aigua de les piques, de les Fonts Baptismals. Han de tornar a "fer foc nou", que en diuen" (PE-10, p. 13).

e) Pasqua Florida o de Resurrecció

El tò festiu i joiós propi del Diumenge de Glòria o de Resurrecció -ja iniciat el dia abans amb la Vetlla Pasqual- acaba definitivament amb el dol, protagonista de la Setmana Santa, i amb la penitència i el recolliment, que han caracteritzat tota la Quaresma.

"Pascua de R(esurrecció)ó Ofici a les 10 hs."150

"La Missa major comensa a deu horas; despues del Ofici se cantan absortas als vasos de la Sala, Galebart i Puigasillosas y Roca. VeraCreu al Ofici y Matinal"151

"Dijomenja Pascua. Los repicones per lo ofici comensan a vuit horas fins per Tots Sants."152

"El Domingo de Gloria Solemne Oficio asistiendo los "Camellaires" cantando juego al Ayuntamiento, por todo el pueblo y casas de Campo de S. Martín de Riudeperes."153

150 A.P.F., Consueta 1857, p. 20.

151 A.P.F., Consueta 1883, p. 36.

152 A.P.F., Consueta 1882, p. 44.

153 A.P.F., Consueta 1854, p. 56.

"Domingo de Resurrección: A las 8 salida dels Camallaires cantando por el pueblo. A las 11 Oficio Solemne siguiendo luego el canto de Caramelles a las Autoridades y pueblo. Por la tarde: se cantan al baralt de S. Martín de Riudeperes."154

"Pasqua de Resurrecció. Dia del Senyor. Festa principal de Jesucrist.

"A les 12 de la nit. Missa de la Vigília Pasqual, Comunió General.

"Qui combregui en aquesta Missa no pot fer-ho altra vegada en aquest dia, qui hagi oït aquesta Missa ja ha complert el precepte, però es d'esperar, en aquest dia, com per Nadal, se'n oïxi més d'una.

"A les 8, Missa matinal amb homilia, Resurrecció, Felicitació.

"A les 11, Ofici Solemne de Pasqua de Resurrecció. Bones Festes."155

Durant bona part de la dècada dels anys 1970 i tota la dels 1980, el Diumenge de Resurrecció, a Folgueroles, no es distingia d'un altre diumenge qualsevol. No es feien caramelles i l'església deia les misses que tenia per costum celebrar cada diumenge.¹⁵⁶

"DIUMENGE PASQUA. Misses a les hores de costum."157

"DIUMENGE PASQUA. Misses normals."158

"EI dia de Pasqua a l'església ho il·luminaven tot. L'ofici de Pasqua era solemne, era cantat. Nosatres anàvem a cantar en coro. El jovent del poble, les noies principalment, con hi 'vien els capellans i el vicari, cantaven a la missa d'onze" (PE-10, p. 15).

Segons la tradició popular, per Pasqua s'havia de tirar "sal de la beneïda a l'olla, de la que havies anat a beneïr amb l'aiga el Dimecres Sant. Tiraven sal beneïda a l'olla de la mateixa manera que tiraven l'aiga beneïda pels racons. Ho feien perquè era el costum de tota la vida".

"Per Pasqua també feien sopa torrada amb pilotilles i feien un caldo ben bó per menjar una mica de mona, però ja pots contar!, poca mona" (PE-10, p. 15).

Pel que fa a la mona, "con érem petits re de mona, no s'hi arribava. Sí, només... me'n recordo una mica i encara no gaire... con l'unclo treballava a Barcelona, com que era el padrí, llavors per Pasqua solia venir i portava una mona. Però com que ja va tornar a Fogroles abans de la guerra, ja es va haver acabat la mona. Con va ser aquí, ja no vaig menjar més mona" (PE-07, p. 328).

En ser la Pasqua una festa mòbil, es diu que si és baixa, l'anyada s'avançarà, i, si és alta, s'endarrerirà:

154 A.P.F., Consueta 1955, p. 66.

155 "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 2 abril 1961.

156 La Veu de la Parròquia 1982-1987.

157 La Veu de la Parròquia 4 abril 1982.

158 La Veu de la Parròquia 31 març - 7 abril 1985.

Pasqua marcenca,
anyada primerenca.

"Si la Pasqua és pel març, l'anyada va avançada, perquè la lluna veia de març és abans, doncs ja s'avença tot. Té una relació amb la lluna, perquè hi ha anys que ets a mig abril i encara és lluna veia de març. La lluna va enradera" (PE-07, p. 129).

f) Dilluns de Pasqua

El Dilluns de Pasqua de Resurrecció, junt amb el Dilluns de Pasqua de Pentecosta, el dia de Sant Esteve, i l'endemà de la festa major el rector de la parròquia de Folgueroles tenia l'obligació d'anar a dir una missa a l'ermita de la Damunt.

"La Missa matinal es a la Damunt, se canta ofici y lo paga la Administradora de la plega que ha fet per el poble per aquest objecte. Si hi ha altre Sacerdot la Missa matinal se diu a la parroquia y llestas las Confessions se vá a la Damunt a cantar lo ofici: la timona del ofici son sis rals y quatre de can com també quatre rals a cada Capella asisten, lo Sor. Rector té majoria. Total 5 pesetas."¹⁵⁹

El Dilluns de Pascua els repicons no són "tan solemnes com los diumenjes."¹⁶⁰

"EI lunes de Pascua celebramos Oficio Solemne a La Damunt cantado por el pueblo y al salir los niños cantaron las Caramelles delante de la Ermita siguiendo luego el Barait de dalt."¹⁶¹

"El lunes de Pascua y el dia siguiente de todas las "Festes anyals" se celebra una Missa y Oficio a La Damunt. A la salida "cant de les Caramelles" siguiendo luego el Barait de dalt."¹⁶²

"Dilluns, a les 8, Missa matinal. A les 11, Ofici Solemne al Santuari de la Damunt. Cant dels Goigs i la Salve."¹⁶³

Avui (1992) encara perdura el costum de dir una missa a la Damunt el Dilluns de Pasqua al matí.¹⁶⁴ Alguns anys, que aquesta diada ha coincidit amb la festa de Sant Jordi, es diu la missa a la capella de turó de Puigseslloses.

"DILLUNS DE PASQUA = FESTA DE SANT JORDI: LA MISSA SERA A LES 11, A L'ERMITA DEL SANT

¹⁵⁹ A.P.F., Consueta 1888, p. 36.

¹⁶⁰ A.P.F., Consueta 1888, p. 44.

¹⁶¹ A.P.F., Consueta 1954, p. 56.

¹⁶² A.P.F., Consueta 1955, p. 66.

¹⁶³ "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 2 abril 1961.

¹⁶⁴ La Veu de la Parròquia 1982-1992.

(amb sermó de Pasqua-i-del Sant, veneració de la relíquia... etc).¹⁶⁵

g) Les caramelles

Les caramelles són "cançons de caire religiós, de felicitació o d'al·lusió a les persones a qui van dirigides o a l'obsequi que n'esperen rebre."¹⁶⁶

La primera referència escrita, que hem trobat sobre les caramelles a Folgueroles, data de mitjan segle XX. Això, però, no vol pas dir que les caramelles no se celebressin anteriorment, com ho demostren els testimonis orals.

"Con los jóvenes de A. C. y Alumnos del Catecismo presentamos unas "Caramelles" del Rdo. J. Aulet de Manlleu para la Pascua de Resurrección, con mucho éxito, asistiendo los "Camallaires" a la Ceremonia del Sábado de Gloria y a la Ermita de "La Damunt" cantando después del Oficio del Lunes de Pascua. Con lo recaudado se sirvió un Almuerzo a los "Cantaires" y una Excursión a Montserrat."¹⁶⁷

"El Sábado Santo salimos con los niños a cantar las típicas "caramelles" por el "Barait de baix".¹⁶⁸

"Sábado Santo: Por la tarde Caramelles barait de baix."¹⁶⁹

"Avis: Després de la Missa matinal, que serà a les 8, els nens i nenes del catecisme os obsequiaran amb les típiques Caramelles."¹⁷⁰

Segons testimonis orals, "el dissabte els camallaires ja es posaven a punt d'anar a cantar les camalleres. Molts marxaven cap a pagès, con tocaven Al·leluia; abans de tocar Al·leluia no podien pas marxar, perquè no era permés. Anaven amb una barretina, unes calces de vellut i una faixa a les cases de pages, anaven vestits de pagesos. El vicari se'ls emportava. Solien agafar el veral de baix cap al Godiol, el Gelabert, el Puig, Poudevida... Anaven a totes aquestes cases de pagès del terme de Fogroles. Venien a dinar, i a la tarda feien el veral de dalt: el Pou, l'Arumí, can Tramontana... Se'n naven a les cases de pagès i cantaven.

"Havent dinat també passaven pel poble; con tornaven de pagès, passaven pels carrers. Això, el dissabte; de vegades, però, també passaven el diumenge. El dia propi, però, era el dissabte, perquè el diumenge era el dia de Pasqua, havies d'anar a missa i els capellans tenien feina.

"També es formaven colles, que hi anaven pel seu compte.

¹⁶⁵ La Veu de la Parròquia 15 abril 1984.

¹⁶⁶ FONT, Presentació; i PRAT, Joan, 1989, "Maneres de celebrar la Setmana Santa i Pasqua", a Calendari de festes de Catalunya, Andorra i La Franja, Barcelona: Alta Fulla / Fundació Serveis de Cultura Popular, p. 186.

¹⁶⁷ A.P.F., Consueta 1952, p. 53.

¹⁶⁸ A.P.F., Consueta 1954, p. 56.

¹⁶⁹ A.P.F., Consueta 1955, p. 66.

¹⁷⁰ "Parroquia de Sta. María de Folgueroles", Hoja diocesana, 26 març 1961.

Nosatres mosses també. Con érem canaia, gorníem una cistelleta, un cistelló petit de fer blat de moro.

"Els també portaven una cistelleta una mica grossa, perquè tant a pagès com a carrer els donaven ous i cèntims. A pagès, a.m segons quines cases els feien menjar, principalment el Puig i el Gelabert, aquestes cases grosses. Els treien llançonissa, vi bó i els donaven la paga, però pels capellans. La paga era pels capellans. El diumenge vinent, el diumenge de Pasqüetes, els camallaires anaven amb la colla del capellà a fer la truitada, una truita d'ous i botifarra, perquè també els donaven botifarres. A fer la truita de las camalleres hi anaven a la tarda a fora, cap a Putinyós o a.m una font o a.m un pla. Feien foc a l'aire lliure, no hi anaven a.m una casa a fer el tiberi.

"La colla del capellà eren molts. Només vailets. Eren els que anaven a doctrina i com que sempre n'hi ha hagut que no hi anaven, aquests també ho feien. El jovent que no anava amb la colla del capellà s'ajuntaven i anaven per les cases. Tothom els deixava cantar, a la canaia... Hasta mosses!, mossotes! Agafaven una cistella i anaven a les cases: "Ens voleu deixar cantar les camalleres?". "A com ho feu?". "El que volgueu, cinc centims, deu...". Ia veuràs, llavors cinc o deu cèntims era molt. Cantàvem:¹⁷¹

Camalleres enradera,
camalleres endavant,
poseu ous a la cistella,
que demà ia no n'hi 'uran.

"També cantàvem els goits de les camalleres:

Lo primer sou verge i pura
per lo grau que posseiu,
més que tota criatura,
puix tanta glòria teniu (bis).
Els restants sol i sereu.
Sigueu la nostra invocada,
regineu Mare de Déu.
Lo segon verge i benigne,
Déu incens del vostre fill
...

"Ia no me'n recordo més. Una atra que cantàvem era:

Les Pasqües són arribades,
bon Jesús ressucitat.
Vinga ous i butifarres,
que els set goits són acabats (bis),
de cobles no n'hi han més.
Déu ens dongui bones festes,
aquestes i les demés.

¹⁷¹ La música no s'ha pogut transcriure, perquè la melodia és molt desfigurada, no es fiable. A més a més, hi ha trossos que són recitats.

"Un altre final és aquest:

A la vostra salut
ens ho menjarem.
I ara bones festes
aquí vos donem.

"Con arribaven els camallaires, primer cantaven *Els goits*
i després *Les Pasqües són arribades*" (PE-10, pp. 13-15).

"Con han hagut cantat els goits i volen cantar corrandes,
diuen:

Per l'amo i la mestressa
començarem primerament,
que ens han donat llicència
del nostre divertiment.

"Llavors van dient les corrandes, que els vénen a la
memòria:

A l'amo d'aquesta casa
no li desitgem cap mal,
li desitgem salut i pessetes
i porcs grassos al corral.

"De vegades alguna corranda per a les noies:

Ai! (el nom de la noia),
si ara baixa l'escala corrent,
anirem a collir violes (o boixos)
a la vora del torrent.

"Aixís, com és ara, a.m una casa que hi haguessin noies:

N'he seguida molta terra,
de per 'munt i de per 'vall,
i de noies com aquestes
no n'havia vistes mai.

Dos pardals a.m una espiga
no s'hi poden sostenir
i dos fadrins amb una nina
no s'hi saben avenir.

Ai! Maria agraciada
surt el cap al finestró,
que amb la claror de la lluna
veuràs el teu aimador.

"Con anaven a.m una casa i a.hi 'via noies, com que de
vegades també hi anaven els xicots, deien això: "Una
corranda pe' la noia!, una corranda pe' la noia!", perquè
els donguessin cèntims" (PE-10, pp. 17-18).

Eixiu, eixiu noies,

eixiu al balcó
a escoltar¹⁷² los himnes
de resurrecció.

Puix que el bon Jesús
ha ressucitat,
dau-nos recompensa
del nostre cantat.

No en volem ni cobles
i alguns oets,
també llangonisses
i algun formatget.

A.m vostra salut
ens ho menjarem
i ara bones festes
aquí us donem.
(PE-10, p. 1882).

"Nosatros per les camalleres cantàvem:

SOM PETITS CARAMELLAIRES

Som pe- tits ca- ra- me- lai- res ve- nim plens de goig i en- cant, com un
vol d'o- cels can- taïres al- le- lu- ia re- fi- tant, Al- le- lu- ia al cel mos diu- en ex- ce-
nant lo llur en- cant, que els o- cels llurs sus- criuen tots los brins i flors del camp.

(PE-07)

Som petits caramellaires,
venim plens de goig i encant,
com un vol d'aucells cantaires,
Al.leluia refulant.

Al.leluia al cel mos diuen,
estenant lo llur brancant,
els ocells a llurs escriuen
tots els brins i flors del camp.

Tots som de Folgueroles,

172 Pronuncia la "r" final.

som petits com la llavor.
La llavor de les escoles
n'és pàtria nova flor.

"Aquesta és una atra:

L'abril somriu per totes bandes,
tot canta el triomf del Redentor,
volgueu sentir nostres corrandes,
de flors belles garlandes,
teixides per l'amor.
El calze han obert totes les roses.
El foc de la rosella s'ha abrandat.
Com han brillat al cel totes formoses
les llagues vemelloses de Crist ressucitat.

"Aquestes cançons ens.a les ensenyava el vicari. De corrandes, no en dèiem amb el vicari, perquè això era llarg. Però, de corrandes, també en sabia:

No venim per la petita
ni tampoc per la més gran,
que venim per la mijana,
que és la flor del diamant.

N'he seguida molta terra,
de per 'munt i de per vall,
i de noies com aquestes
io no en 'via vistes mai.

Pel torrent se'n fan els boixos,
pel solei els romanins,
a la casa de les donzelles
¿què hi aneu a fer fadrins?

A l'amo d'aquesta santa casa
no li desitjo cap mal,
salut i pessetes
i porcs grassos al corral.

"I con no els daven re (a les colles que no anaven amb el vicari) o con els hi preguntaven: "Ens voleu deixar cantar les camalleres?" i et deien: "Nooo, ia en tenim de camalleres!", llavores cantaven:

A l'amo d'aquesta casa
no li desitjo cap mal,
sinó picots i ronyes
i correndes de mal de queixal.

"I llavores marxaven escapats, perquè no els atrapessin.
"Con nosatres cantàvem aquestes corrandes érem més petits, era con hi anàvem al nostro compte, sense capellà. Llavores cantàvem *El primer sou verge i pura* (vegeu més amunt). Són els goits aixó. De canaia dèiem: "Sí, cantarem el *Io sóc verge i pura*" i io pensava: "Què deu ser això?".

Com que ho veies dels atres, un cistellot i au!, a cantar camalleres. Si feies uns conts cèntims, tot allò que tenies.

"Io tenia 6 o 7 anys i anava amb tres d'atres. A pagès no hi anàvem pas, solíem correr aquí, al poble. Anàvem a les cases que ia sabíem segur que ens deixarien cantar i ens donarien cèntims.

"Primer havies de demanar permís, a veure si et deixaven cantar: "Ei! Ah, Maria!". "Qui hi ha?". "Ens deixeu cantar les camalleres?". "Sí. Au, ia podeu començar". De vegades deien: "No, no. Ia podeu marxar". Una atra casa: "Teniu, aquí teniu cinc cèntims i marxeu!". Ia no et volien sentir (riu), I d'atres: "No, que tenim dol. Dieu un parenostre", i allà on tenien dol, ens feien dir un parenostre i ens donaven cèntims, no volien pas que cantessis. Nosatros dèiem el parenostre, la qüestió era que ens donguessin calers.

"Ens donaven cèntims i ous. Portàvem una cistella d'ous, per portar-hi els ous. Les cases de carrer mentres te'n donguessin un, ia Déu n'hi do! Ara, a pagès no. A pagès, con hi anàvem amb el rector, i com que ia sabien que passàvem, doncs allà et donaven o mija doczena d'ous, hasta una doczena. Sé que l'últim any (...), con vàrem arribar la tarda aquí, a Fogroles, que havíem passat tot pagès, no portàvem gota de calderilla, tot pessetes de plata i duros. A pagès ens 'vien donat o ous o una pesseta o un duro o dugues (pessetes), llavorens ia eren cèntims!. Sé que vàrem arribar aquí i no portàvem gota de calderilla (riu). Això perquè anàvem amb el capellà. Era l'últim any, ia llavores va esclatar la guerra, llavorens io havia fet 11 anys, érem vaillets de 10 a 12 o 13 anys.

"Llavorens, con anàvem amb el capellà i passàvem pel poble, no anàvem de casa en casa, ens posàvem al cap dels carrers, allà on ens a semblava, trossos de carrer, i el que portava la cistella, passava, tal com fèieu vosatres més tard. Con cantàvem aixís érem colla, érem 10 o 12. Això es feia el Dissabte de Glòria.

"De l'any que me'n recordo més, que era ia con governaven les esquerres, ¿sats què vui dir?, ia hi 'via... Conta com devia estar la cosa! El capellà no sortia per re. L'any 36. Va dir: "Aneu-hi sols, io no vindre pas". Hi vàrem anar sols, no ens acompanyava ni el vicari ni el rector (riu)" (PE-07, pp. 214-217).

"Con hi anàvem pel nostro compte, (el que) recollíem ens ho partíem. Alguna vegada, con arribàvem, llavores allà (a casa d'algun de nosatres, en feien) una truita. I els atres ous ens els partíem. Fèiem una truita per... brenàvem.

"(Quan anaven amb el vicari), llavores allò quedava pel Centro (parròquia). Va durar una temporada... alguna temporada, la meitat pel Centro i la meitat ens ho reparatíem, em sembla. Fèiem un tec i anàvem a fer una passejada després, al cap de l'any" (PE-07, p. 921).

"Després de la guerra mossèn Pau hi va fer anar les mosses, anàvem amb aquells mantons d'abans, que porten les sevillanes, aquelles mantellines (manolas). Hi anàvem barrejats vaillets i mosses" (PE-09, p. 217).

"Després de la guerra, un any que mossèn Pau va anar a

cantar camalleres amb les mosses grans, els havia ensenyat aquesta cançó:

Sota un cel tot estrellat
hi ha un poblet que mira enlaire.
Com cistell de flors regat,
té al mig el gran trobaire.
Verdaguer, Verdaguer.
Que ens mira amb el seu esguard
i ens dóna dolça ensenyança,
per trobar-lo enamorat
i amb el cant de sa ensenyança.
Oh, que bé; oh, que bé.
Mireu el seu jardí,
ses flors son de carmesí.
(...) del infinit,
(...) pel cel beneït.

"És una cosa aixís, però, noi, fa tants anys! que no me'n recordo ben bé" (PE-07, p. 205). "Aquesta és d'aquí Fogroles, però jo no sé cantar-la gaire. L'havíem cantada amb mossèn Pau" (PE-07, p. 25). Quan diu el "poblet", es refereix a Folguerolles; "el gran trobaire" vol dir el poeta Verdaguer.

Posteriorment, les caramelles deixaren de cantar-se el Dissabte de Glòria i tingueren lloc el Diumenge de Pasqua i algunes vegades també el Dilluns a la Damunt.

"Avui, després de cada Missa, els nens i nenes del catecisme parroquial os obsequiaran, amb Motiu de la Pasqua amb les tradicionals Caramelles, Ball de Bastons i el típic Ball de Cintes."¹⁷³

"Jo (encara se'n recorda d'una cançó de caramelles) de con encara anava a col·legi. Bueno, llavors, que ens feia cantar el rector (de la parròquia):

Al.leluia,
que les campanes escampen al vent.
Al.leluia,
son cant alegre commou el jovent.
Al.leluia,
veus de victòria que es tornen cançó.
Visca la Pasqua, visca la Pasqua,
visca la Pasqua de Resurrecció.

La primavera, bella ensisera,
omple tot l'aire de nova llum
i la natura, que res atura,
llença l'auflaire del seu perfum.
Clavells i roses, veus armonioses,
són les ponzelles, que fan l'esclat.
Pasqua Florida canta la vida,

¹⁷³ "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 2 abril 1961.

les caramelles hem entonat."174
(PE-41, p. 1967).

"Ens 'vïem fet un tip d'anar camalleres! A la Calveria, cap aquí baix a Putsec Nou, a Putsec Vei, hasta la Teularia 'vïem anat! (...).

"Les organitzava el rector. I nosatros a vegades ens enrabiàvem!, perquè, es clar, al rector li treïen galetes aquestes cases de pagès, galetes i vi dolç o no sé què li treïen. A.n a nosatros re. I, en canvi, aquí a la Teularia ens varen treure galetes a.n a tothom, a.n a tota la canaia; també, mira, podies agafar una galeta, galetes maries, però, bueno, galetes. I hasta em sembla que ens varen treure vi. I allà on ens en treïen sempre també era a la Calveria, porrons, eh, de vi i allavons galetes. Ui! a la Calveria ens agradava d'anar-hi!

"Ens donaven cèntims. I allavòs dels cèntims anàvem d'escursió. (...). Dels ous, fèiem un brenar. Havïem anat a la font del Roquet. (...). Unes truites! Hi 'via gent que et donava llangonissa, doncs, taiàvem també llangonissa" (PE-42, p. 1350).

A finals dels anys 1960, començaments dels 1970, es continuaven fent caramelles a càrrec del grup Juventut Verdaguier. Es cantaven el Diumenge de Pasqua de Resurrecció al matí, a la Plaça i a tots els carrers i barriades, i el Dilluns s'anaven a cantar a la Damunt després de la missa. No feien el recorregut per les cases de pagès. Ells mateixos assajaven les cançons. Les corrandes, més adients a cada moment i ocasió, eren improvisades per Josep Casadevall i Sanglas, en Carolino, que ha esdevingut el corrandista per excel·lència de Folgueroles.

"Llavòs sé que en 'vïem escrit i les cantàvem entre dos o tres. Primer em sembla que cantaven dugues o tres mosses i llavors responïem nosatres (els vailets) i anàvem fent aixís. Aquestes que et diré ara, segurament que no hi són escrites enlloc, perquè les devia dir de memòria. Dels raders anys a la plaça dèiem:

Dels pobles de la comarca
som un dels més importants,
tenim pista i piscina
i aviat tindrem gegants.

"Això era llavòs que l'alcalde volia comprar els gegants. Era una cosa aixís. Moltes m'han marxat, d'aquelles corrandes. I també cantàvem:

Camalleres endavant,
camalleres enradera,
poseu ous a la cistella
que demà ia no n'hi 'uran.

174 No s'ha transcrit la música de les cançons de caramelles, perquè generalment són d'autor conegut. Són cançons que canten l'amor i la primavera.

"Una atra corranda que cantàvem:

Si les gallines no us ponen,
proveu de donà'ls-hi vi,
que amb el singlot que agafen
l'ouera els fa engrandir"
(PE-41, p. 636).

Actualment, fa tres anys, des de 1990, que els folgueroles han recuperat les caramelles. Les organitza l'Ateneu de Folgueroles. Junt amb persones de diferents edats, hi participa en Roviretes amb el flabiol i el tambor, i en Carolino com a corrandista (vegeu apèndix: recull de textos).

El primer any (1990) les varen cantar el dia de Pasqua; el segon (1991), el dia de Pasqua i el Dilluns a la Damunt; i el tercer any (1992) les varen cantar el Diumenge de Pasqüetes, perquè la majoria de cantaires va aprofitar la Setmana Santa per anar de vacances.

12.1.14 DIUMENGE DE PASQUÈTES (mobible)

El diumenge després de Pasqua de Resurrecció es coneix popularment per Diumenge de Pasqüetes. En aquest dia es portava el combregar general, en processó, a tots els malalts de Folgueroles.

"El Domingo in "Albis" se organiza a las 7 El Solemne "Combregar General" a los Enfermos e imposibilitados con mucha asistencia y devoción siendo un acto muy emotivo y sentimental celebrando de retorno la Misa matinal."¹⁷⁵

"Diumenge de Pasqüetes: Combregar General. Després de la Misa matinal, que serà a les 7'30 es portarà la Sagrada Comunió a tots els malalts i impeditos de la població, per complir el precepte pasqual. Es convida als portants del Tàlem i Confreres del Sant Sagrament. Porteu ciri o blandó. Es prega poseu Domassos als balcons, en honor de Jesús Eucaristia, que recorrerà els nostres carrers, visitant als que sofreixen, confortant-los."¹⁷⁶

"Avui, dia 9 d'abril de 1961. Dominica in Albis o de Quasimodo. Missa a dos quarts de vuit, amb homília i punt doctrinal.

"Després de la Missa, Combregar General a tots els malalts impeditos de la població. Es prega als portants del Tàlem i Confreres del Santíssim llur assistència amb ciris, també es recomana a tots acompanyeu a Jesús Eucaristia que seguirà als carrers del vostre poble per visitar y emfortir als que sofreixen."¹⁷⁷

El diumenge de Pasqüetes, era costum d'anar a fer el berenar de les caramelles amb tot el que s'havia recollit la setmana abans.

¹⁷⁵ A.P.F., Consueta 1954, p. 56.

¹⁷⁶ "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 2 abril 1961.

¹⁷⁷ "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 9 abril 1961.

"Avui els nens i nenes que han participat en les típiques caramelles es reuniran a les tres de la tarda a la Plaça de Verdaguer, davant l'Església parroquial preparats amb plat i forquilla per anar a fer l'acostumat berenar de Caramelles, vers la Font del Roquet."¹⁷⁸

12.1.15 SANT JORDI (23 abril)

"La capella de Sant Jordi és la gentil corona d'un turonet que, rodó com fet amb un torn, s'aixeca enmig de la plana de Vic. Quan en temps primitiu, aqueixa era un estany, com diuen los geòlegs, lo turó de Sant Jordi devia ser una illa, mirador des d'on se veuria blavejar d'un cap a l'altre, com una petita mar interior, que tindrien per mirall digne d'elles les muntanyes més altes de Catalunya".¹⁷⁹

El dia de Sant Jordi, els folguerolescs acostumen a aplegar-se a l'ermita del turó de Puigseslloses.

"En lo dia de Snt. Jordi en dita ora (un quart lo sol alt) se va amb Professó en la Capella de Sant Jordi martir de Puigseslloses y dita la Missa o offici sen tornan a la Parroquia".¹⁸⁰

"En lo dia de St. Jordi se diu la Missa Matinal en St. Jordi y no en nostra Sra. de la demunt."¹⁸¹

"Lo die de St. Jordi se va a la Capella del mateix St. situada cerca de la Casa del Mas Puigseslloses, y allí se diu lo offici, o missa resada a la hora de Missa Matinal, y finida esta, tanca lo Rt. Rr. o fa tancar la Porta de dita Capella, trahent la gent, de dins de ella, y senporta la Clau afi de evitar los Concursos; que ne la sitada Capella se acostumavan fer, inseguint lo Decret de No. 14 de la Visita del Illusm. Sr. Dn. Ramon de Marimon de 8 Desembre de 1723. I seguidament sen torna la Professó en la Parr(oqui)a".¹⁸²

"Se vá ab professó a la sua Capella y surt de la parroquia antes de surtir el sol, allí se diu la Missa matinal. Se cantan las lletanias dels sans y al cap del carré de la Font se comensa lo san Rosari. La Missa major se diu a las nou en la parroquia. Confessant y combregant y visitant la Iglesia de Sn. Jordi hi ha indulgencia plenaria pues guaña per modo de jubileu."¹⁸³ Al marge hi ha una nota, escrita amb lletra diferent, que diu: "Millor si se diu (la missa) a las vuit tocadás".

"Repícons y Tochs com lo dinars de pasqua pero la professó es antes de Sol."¹⁸⁴

"Diumenge pròxim dia 23 d'abril, Festa de Sant Jordi, amb motiu d'escaures en diumenge; la Missa primera que serà a les 8, es dirà a la Capella de Sant Jordi, després d'haver sortit a les set, amb Processó, com de costum, de l'Església parroquia. A les 10 Missa a l'Església parroquia de Folgaroles. A les onze trenta, Ofici Solemne en honor de Sant

¹⁷⁸ "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 8 abril 1961.

¹⁷⁹ VERDAGUER, Jacint, 1964, "Records de ma missa nova", a Obras completes, Barcelona: Selecta, pp. 1294-1295.

¹⁸⁰ A.P.F., Consueta 1700, p. 3.

¹⁸¹ A.P.F., Consueta 1700, p. 5.

¹⁸² A.P.F., Consueta 1764, p. 12.

¹⁸³ A.P.F., Consueta 1883, p. 36.

¹⁸⁴ A.P.F., Consueta 1883, p. 44.

Jordi a la Capella del Sant, cantat pel Chor dels PP. Camils de Sant Tomàs. Sermó a càrrec del Rvnt. Dr. Josep M. Muntadas, Pvre. Professor del Col·legi de St. Miquel dels Sants de Vich.

"Adoració de la Reliquia del Sant."¹⁸⁵

"Avui, dia 23 d'abril de 1981. (...) Festa de S. Jordi, Patró de Catalunya, amb tal motiu a les 7 sortirà la Processó vers l'Ermita de S. Jordi com de costum. A les 8 Missa resada que suplirà la matinal de la Parròquia (és un diumenge). Podrà combregar tothom que ho demani. A les 9, retorn de la Processó.

"A les 10, Missa a l'Església parroquial de Folgarolas, amb homília i punt doctrinal.

"A les 11.30, Ofici Solemne en honor de S. Jordi, a la seva pròpia Capella, cantat per l'Escola de cantors dels PP. Camils de S. Tomàs. Farà el Sermó Mn. Josep M. Muntadas Pvre. Professor del Col·legi de S. Miquel dels Sants de Vich. A l'ofertori de cada Missa, adoració de la reliquia del Sant.

"Tarda, a les 4'30, Res del Sant Rosari."¹⁸⁶

Avui (1992) encara es conserva el costum de celebrar una missa i fer l'aplec a l'ermita de Sant Jordi el diumenge més proper al 23 d'abril.¹⁸⁷ Els anys que aquesta diada s'escau el dilluns de Pasqua, se suprimeix la missa a la Damunt.¹⁸⁸

"Dia 20, dilluns de Pasqua, a les 12, a l'ermita de Sant Jordi: Missa solemne de l'aplec anyal de Sant Jordi (No hi haurà Missa a La Damunt)."¹⁸⁹

"Dia 20, dilluns de pasqua, a l'ermita de Sant Jordi, a les 11, missa."¹⁹⁰

Si el dia del sant s'escau entre setmana, també s'acostuma a dir una missa a l'ermita, encara que no hi tinguin lloc els altres actes festius.¹⁹¹

"Dia 23: Perquè és Sant Jordi, i d'una manera excepcional ja que com sabeu no s'hi pot pas entrar a l'ermita (s'està deteriorant molt ràpidament (...)) hi direm Missa a les 10 del matí.

"La Missa serà a fora, al davant de l'ermita. Per tant, si ploqués l'hauríem de suprimir."¹⁹²

Pel que fa a l'aplec de Sant Jordi, segons informació oral, "les (dones) que anaven a treballar a la fàbrica no havien fet mai festa, tenien d'anar a treballar. Els pagesos sí, sempre; i els del poble hi anaven amb processó.

"Marxava el capellà amb la capa posada i la custòdia, a les 7 del dematí. Del poble marxaven a 2/4 de 7 per poguer

¹⁸⁵ "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 18 abril 1961.

¹⁸⁶ "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 23 abril 1961.

¹⁸⁷ La Veu de la Parròquia 1981-1992.

¹⁸⁸ Vegeu l'apartat corresponent a la Setmana Santa.

¹⁸⁹ La Veu de la Parròquia Festa de Pasqua 1981.

¹⁹⁰ La Veu de la Parròquia 19 d'abril de 1987.

¹⁹¹ La Veu de la Parròquia 1982, 1983, 1987.

¹⁹² La Veu de la Parròquia 21 abril 1985. Cal dir que avui (1992) les obres de restauració de l'ermita ja s'han acabat i torna a ser oberta al culte.

dir la missa a les 7 a Sant Jordi.

"També hi anaven parades. Hi anava el veï cisteller amb coques i beure i es feia la barreja i, con la gent sortia de missa, compraven coques i ensiamades i pa i llangonissa. Hasta n'hi 'via de Sant Julià a vendre a Sant Jordi" (PE-10, p. LX).

"Io me'n recordo de les parades i beures, oi n'hi havia! I aquí Fogroles feien unes coquetes estetes petites, eren coques espresses de Sant Jordi, coques ensucrades i... i bollos i ensiamades" (PE-06, p. 1545).

"I a la tarda, a l'aplec, a.hi 'via una currua de gent! Es jugava, els homes a aterrar bitlles i matar coloms.

"Algun any, si s'esqueia al dissabte o al diumenge, llavors s'hi feien sardanes. A.hi venia gent dels altres pobles, de Vic, de roda... Anar a fer excursions d'aquestes era la divertició de llavors i era bonic!, ia ho crec!

"Els pagesos feien festa i llavors a les 11 deien l'ofici a Sant Jordi i a la tarda l'aplec i també deien el rosari, no sé si era a les 4 o a 2/4 de 4, com que a.hi 'vien prou capellans o el deia algun estudiant. Però la gent anava a fer la visita a Sant Jordi i ho aprofitaven per berenar. Oïta, con mataven el porc, ia deien: "Una llangonissa per Sant Jordi i un fuet pel dijous jarder". Hi anàvem a menjar llangonissa i t'emportaves una botella de vi, una tronja, una mica de fruita i... la canaia, que n'estaven de contents!" (PE-10, pp. LX-LXI).

"Al dematí es marxava a.m professó d'aquí Fogroles cap a Sant Jordi. Però el dia de Sant Jordi, eh! Tant és que fos a.m un dilluns com a.m un divendres. Deien la missa allà i tornaven a.m professó cap aquí Fogroles, con havien acabat la missa.

"Allà a.hi 'vien parades que venien. Les parades ia hi 'naven al dematí, perquè deien: "L'hora que baixarà la professó sempre hi ha gent que té gana o sed". I principalment els homes, tots feien la barreja. Les dones, que volien, també la feien. I llavors, acabada la missa, compraven coques, o un tai de coca i un got de vi dolç.

"I llavors, mira, al cap d'un quart, o aixís, la professó tornava tirar en amunt. I llavors allà a les dotze deien l'ofici; era una atra missa, però molt, molt, la cantaven i predicaven. Una missa més solemne, perquè era la festa del Sant. A les dotze la gent ia no hi 'nava a.m professó. La professó, al dematí i prou. Llavors qui volia hi anava, com ara que diuen la missa.

"L'aplec era tot el dia. Tot lo dia hi 'vien parades, tot lo dia hi 'vien coses. Però la tarda, a.m general, hi anava més la gent allà a fer beguda... i si tocaven sardanes, que toquessin sardanes... Anys sí, anys no, segons. Encara que no hi 'guessin sardanes, tothom hi anava. Hi anava i, si més no, a brenar a Sant Jordi. Sí, sí, hi 'via el costum d'anar a aplec a Sant Jordi. Hi anava molta gent.

"Hi solia haver una parada de beure, que també tenien coca, i llavors, molt, hi 'vien parades de juguets, una o

dugues parades. I llavors... hi 'vien vegades... a tiro el colom... A cops de rocs matar un colom. En aquests aplecs, tant a Sant Marc¹⁹³ com a Sant Jordi, ho feien. Posaven dos o tres colom allà i els lligaven la cama amb un fil, clavats a terra, perquè no poguessin marxar, i amb l'escopeta o a cops de rocs els mataven. I el que el matava, se'l quedava. Era molta tradició per Sant Jordi i Sant Marc anar a matar el colom. Això dels coloms no havia vist mai que ho organitzessin gent d'aquí, eren gent de fora que ja s'hi dedicaven. Anaven d'un aplec a l'altre amb els coloms. I els que el mataven, tenien un colom.

"Una cosa molt típica de Sant Jordi, ja d'abans de la guerra, eren les pilotes "que van i vénen i a vegades es queden".¹⁹⁴

"I llavors una altra cosa que jo també ja havia vist abans de la guerra i que compràvem a Sant Jordi, eren les èlices. En deien una èlice. Una juguina, ja pots contar, una cosa que no valia gaires calers. Era una mica de pal de llauna o de ferro roscat, que feia rosca fins al capdava, un tros llarg, i hi posaves l'èlice. Era una èlice petita, no gaire grossa, d'uns 10 centímetres o aixís i llavors al capdava d'aquell pal feia com una mica de nansa i llavors hi 'via un tubet, un tubo una mica... que poguessis fer tirar l'èlice ben de pressa en amunt i, com que agafava revolucions, aquella èlice marxava i se'n 'nava volant. Uii! allò!, sé que ens agradava!... A comprar èlices a Sant Jordi. Les pilotes i les èlices. També hi 'vien jo-ios.

"Nosaltres, la canaia principalment, esperaven Sant Jordi amb unes ganes! Alguna vegada, que havia plogut, que feia un dia núvol i plujós, me'n recordo que deia: "Jo vui anar a Sant Jordi! Jo vui anar a Sant Jordi encara que ploqui!" (riu). Volia anar a Sant Jordi, però ja estava, ja et 'vien fotut. I amb aquella il·lusió que esperava Sant Jordi! Pensaves: "Aviam, què et portaran... (els pares al dematí), aviam què hi 'urà" (quan la canaia hi anava a la tarda)" (PE-07, pp. 305-308).

"A la tarda, també deien el rosari; a les quatre, quarts de cinc, el capellà deia el rosari. I llavors la gent amb la canaia hi anaven a menjar la llangonissa o el fuet, que ja gordaven el dia de matar porc pensant amb Sant Jordi. Hi havia gent que també feien amanit, jo ho 'via vist de joveneta.

"A la tarda sé que ja ens posaven (roba) d'istiu per anar a Sant Jordi, amb espadenyes de betes, mitxons blancs i el vestit de percala i, au!, cap a Sant Jordi! Això sí que me'n recordo, perquè llavors ja feia bó. Aixís com ara no en fa, llavors en feia. Feia un temps calent.

¹⁹³ A l'ermita dedicada a Sant Marc, situada al terme municipal de Calldetenes.

¹⁹⁴ Eren unes pilotes d'uns set centímetres de diàmetre, farcides de serradures, cobertes de roba blanca i cosides. Penjaven del capdava d'una veta de goma d'un metre de llargada, aproximadament. Tiraves la pilota amb la mà, però tenies la veta de goma lligada al dit i d'aquesta manera et tornava, però de vegades la veta es trencava i la pilota ja no tornava.

"De vegades també n'hi 'vien d'aquests de les viroles: "Siempre toca! Siempre toca!" I et deien: "Si et surt aquí, treuràs això o allò". (PE-09, pp. 306-307).

L'aplec a Sant Jordi, més o menys lluit, s'ha vingut celebrat fins ara (1992). Des que l'any 1984 es formà l'Agrupació Sardanista de Folgueroles, no hi han faltat les sardanes el dia de l'aplec.

Alguns anys, que s'hi havia fet ben poca cosa, contrasten amb d'altres, com el 1983, en què hi tingué lloc el següent programa d'actes:

"Matí a les 9: missa en honor del sant.

- A les 11: alçada de la senyera.

"Tarda a les 4'30 cercavila per tot el poble, seguidament sortida amb el drac cap a l'ermita de Sant Jordi.

- A les 5'30 concentració de dracs de la plana.

- A les 6 gran audició de sardanes per la colla Tibidabo

- A les 8 missa de vigília

- A les 9 del vespre: foc de camp i cantada d'havaneres per *Les gavines del Ter*.

Hi haurà coca i vi.

"Nota.- El dia de Sant Jordi es vendran roses i llibres a la plaça Verdaguer i a l'ermita."¹⁹⁵

De la venda de roses i llibres i de l'organització dels aplecs durant bona part dels anys 1970, se'n feu càrrec el grup de joves de Folgueroles, aplegats sota el nom de *Juventut Verdaguer*.

12.1.16 SANT MARC (25 abril)

La celebració de la festa de Sant Marc a Folgueroles era únicament de caire religiós, a diferència de la de Sant Jordi. Malgrat tot, el 25 d'abril tenia lloc la processó anomenada popularment de les "lledànies". Les "processons de les lletanies" foren instituïdes en temps del papa Gregori el Gran (segle VI), a causa d'una gran pesta que va assolir Roma.¹⁹⁶

"Antes de la Missa matinal se fa la professó fins a la plassa y despues se diu Missa."¹⁹⁷

Respecte als tocs de campana, "se fa lo quart antes de

¹⁹⁵ Programa de la festa, 1983,

¹⁹⁶ PRAT, Joan, 1989, "Sant Marc", a Calendari de festes de Catalunya, Andorra i La Franja, Barcelona: Alta Fulla / Fundació Serveis de Cultura Popular, p. 214.

¹⁹⁷ A.P.F., Consueta 1883, p. 37.

punta de sol."¹⁹⁸

"Festa de S. Marc Evangelista, Lletanies Major. La Missa, que serà a les 8, s'aplicarà en sufragi dels difunts."¹⁹⁹

L'aspecte popular de la festa tenia lloc a l'aplec a l'ermita de Sant Marc situada al municipi veí de Calldetenes, on també hi feien cap bona part dels folguerolencs. Actualment (1992) encara s'acostuma anar a aquest aplec, que se celebra el diumenge més pròxim al dia del sant.

12.1.17 SANT PONÇ (11 maig)

Per Sant Ponç a Folgueroles, "a la hora de Missa matinal se beneheix los arbustos, boixos, flors."²⁰⁰

Pel que fa als tocs de campana, "se fa lo quart a la hora de Missa matinal."²⁰¹

Actualment aquesta festa és perduda.

12.1.18 SANT ISIDRE (15 maig)

Sant Isidro llaurador
porta els bous a la butxaca
i l'arada al butxacó.

Sant Isidro és considerat patró dels pagesos i com a tal se li ret homenatge.

"Are qe St. Isidro se fa festa y se diu Missa major á la Parroquia" (és un afegitó. La lletra és diferent). Amb una altra lletra també diferent s'hi afageix: "y Professó exint del ofici."²⁰²

"Completas en la vigilia y la Professó al mati y donam per lo ofici, completas y goitgs al Rr. 2 ll. 7 s."²⁰³

"Lo Administrador de Sant Isidro sera proposat per lo que va á usar y elegir per lo Rnt. Sor. Rector de entre los proposats si requireixan bonas circunstancias a coneguda del Rector.

"Item: Lo Administrador de Sant Isidro el dia del Sant podra fer la lluminaria al Ofici con tal que no excedesquia de trenta siris.

"Item: Se permet al Administrador de San Isidro llogar musichs si los Pagesos los pagan, los que seran en tal cas elegits entre lo Rnt. Rector Administrador y Pagesos.

"Item: Lo Administrador de Sant Isidro cada any esto es al sesar de la Administracio

198 A.P.F., Consueta 1883, p. 44.

199 "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 23 abril 1981.

200 A.P.F., Consueta 1883, p. 37.

201 A.P.F., Consueta 1883, p. 44.

202 A.P.F., Consueta 1700, p. 2.

203 A.P.F., Consueta 1857, p. 21.

donara compte al Rnt. Sor. Rector de tot lo cobrat y pagat, y entregará a est lo que li sobria el que lo anotara al llibre de la Obra de la Iglesia."204

"A las nou ofici ab musica y sermó y despues professó fins a Cal Fuster."205

Pel que fa a les campanes, "a vuit horas repicó de nou horas a la tarda toca a rosari."206

A mitjan segle XX la festa de Sant Isidre es continuava celebrant de la forma següent:

"El 15 de Mayo celebramos la fiesta de S. Isidro con sermón y Oficio cantado por los P.P. Camilos - Procesión - Por la noche se proyecta en el teatro de la Rectoria, por primera vez, en Cine Sonoro: Don Juan de Serrallonga."207

"15 de Mayo: S. Isidro - Oficio y Procesión."208

"Demà dilluns, dia 15. Festa de S. Isidro L'aurador, Misses a dos quarts de vuit Missa Matinal. A les 11 Ofici Solemne en honor de Sant Isidro, cantat per el Chor parroquial, farà el sermó el Rnd. Dr. Anton Maria Pvre. Congiari Diocessa dels homes d'A. C. de Vich, Processó que seguirà l'itinerari de costum."209

L'any 1981, a les 11 del matí, hi ha "missa i sermó del sant" a l'església parroquial. L'any 1984 se celebra la missa també a les 11. En els darrers anys es diu missa a la Damunt a les 5 de la tarda.210

"Dia 15, Sant Isidre, patró dels agricultors: Com que és dissabte i per experiència sé que fent la missa al dematí vindrà poca gent, he determinat fer la missa a les cinc de la tarda, a la Damunt. Així, es podrà anar tranquil.lament a mercat, es podrà anar al café fins a quarts de cinc, honorar Sant Isidre a les cinc, i muntir les vaques de les sis en amunt...!!"211

Segons informació oral, la festa de Sant Isidre, que se celebrava a Folgueroles era bastant semblant a la de Sant Antoni.

"La festa de Sant Isidro la feien el dia que s'esqueia el Sant, encara que no fos diumenge. Si s'esqueia a.m un diumenge de vegades feien ball. Es feia el mateix que per Sant Antoni (missa, sardanes i ball). També feien carreres de cavalls i burros, com per Sant Antoni. El dia abans de

204 A.P.F., Consueta 1862, p. 30.

205 A.P.F., Consueta 1863, p. 37.

206 A.P.F., Consueta 1863, p. 44.

207 A.P.F., Consueta 1864, p. 57.

208 A.P.F., Consueta 1865, p. 55.

209 "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 14 maig 1961.

210 La Veu de la Parròquia 1981-1987.

211 La Veu de la Parròquia 9 maig 1982.

Sant Isidro al vespre es feien focs. Cada carrer o plaça feia el seu foc." (PE-07, 322-323).

Els focs de la vigília de Sant Isidre es varen anar fent fins a finals dels anys 1960. Durant la meua infantesa era el primer foc que es feia. El seguien els de Sant Joan i Sant Pere, però també n'havíem fet per Sant Jaume.

12.1.19 FESTA A VERDAGUER (diumenge més pròxim al 17 maig)

Aquesta festa, tot i essent molt popular, té una tradició curta, ha arrelat a partir de la segona meitat d'aquest segle. Amics de Verdaguer és qui des de sempre l'ha organitzada i potenciada.

Des de la mort del poeta (1902) i per tal de rendir-li homenatge, es fan a Folgueroles alguns actes esporàdics, que per la seva espectacularitat han quedat a la memòria dels habitants d'aquest poble. Entre ells, destaquen:

- La inauguració del Pedró (Monument a Verdaguer) a la Plaça de Folgueroles el 8 de maig de 1908
- El centenari del naixement de Mossen Cinto, el 17 de maig de 1945.
- El cinquantenari de la seva mort, 10 de juny de 1952.

a) La inauguració del monument

Les persones més velles del poble encara recorden la construcció i inauguració del monument a Verdaguer, que presideix la plaça de Folgueroles, la qual porta el seu nom.

"De con varen inagurar el Pedró de mossèn Cinto, d'això sí que me'n recordo, que era l'any vuit (1908). Sé que a.hi 'via molta concurrència, molt. No sé. Hasta varen agafar una dona que li deien la Figuerona, perquè els cantava massa les veritats a les autoritats. O la varen fer plegar d'enraonar" (PE-13, p. 606).

"La festa d'inauguració fou solemne, els actes es van iniciar a dos quarts de tres de la tarda del divendres 8 de maig. S'encarregà un tren especial per venir de Barcelona i després uns carruatges que havien de portar la gent de la festa cap a Folgueroles. En motiu de la festa es va arreglar la carretera de Folgueroles i de Sant Julià. Hi varen assistir personalitats il·lustres, nacionals i estrangeres, entre d'altres: el Bisbe de Perpinya, l'Ajuntament de l'Alguer, Teodor Llorente, el Tinent Alcalde de l'Ajuntament de Barcelona, representants de la Diputació... Va presidir l'acte el Bisbe Torras i Bages. (...). El poble es va engalanar, es feren repicar les campanes, es feren focs d'artifici, ballades de sardanes i en el moment de descobrir el bust, es feren voleiar coloms."²¹²

b) El centenari del naixement

L'any 1945 es va celebrar, a Folgueroles, el centenari del naixement del poeta Verdaguer. Va ser una festa molt lluïda i participada, de la qual els folguerolencs en guarden un record molt viu encara.

²¹² AMICS DE VERDAGUER, 75è. Aniversari de la inauguració del pedró, full adjunt al programa d'actes.

"Per la festa de mossèn Cinto Verdaguer del 45 a cada cap de carrer a hi 'via un arc fet de fusta i vestit de boixos i roses de paper. A veure qui el podia fer més maco! A la Rambla, sé que a tota la vora de l'acera hi varen plantar abres, tot el carrer, tota la quadrera de l'acera. Tot de torratxes al mig dels abres i a terra tot unes alfombres de flors. Oh, era maco, eh!" (PE-09, p. 208).

"Per la festa d'en Verdaguer de l'any 1945 es varen gornir tots els carrers i va venir molta gent. Al dematí varen venir els quatre governadors de Catalunya. Varen dir la missa i ells la varen presidir, i l'Ajuntament a l'atra banda. Hi va haver un predicador que va fer la predica, alabant en Verdaguer. Sortint, a la Plaça, varen fer ballets per l'Esbart de Tona o Tardell. Varen calcular que havien vingut 15.000 persones. No passaves pas a cap carrer.

"Els 'vien de donar un dinar a.m tot el seguici que portaven i varen anar a dinar a Sant Tomàs, que era un puesto gran.

"A la tarda va venir l'Orfeó Vigatà a cantar allà davant de cal Rei, que hi varen fer un tablado perquè hi poguessin cantar. Va ser el primer cop que varen cantar *L'emigrant!* I per cantar-lo varen haver de demanar permís a Madrid a.m en Franco! Es clar, l'any 45 això!. Oh, bandera catalana, ni una enlloc, eh! Reee! Ni una!. Volien cantar *La Santa Espina* i no la varen pas deixar cantar.

"Per *L'emigrant* varen donar permís. Tota aquella plaça de Cal Rei estava plena, que no et podies moure. I con es varen posar a cantar *L'emigrant*, hauries sentit passar una mosca (de'l silenci que hi havia). A can Silet, que hi han aquelles finestres, que hi ha la teulada més baixa, varen deixar pujar la gent allà, i no sé com li va anar a.n aquella teulada, que estava plena de gent.

"Era una bogeria. Primera, lo d'en Verdaguer, i com que llavors la cosa catalana estava tan reprimida, doncs, la gent, con ho varen sapigué que cantava *L'emigrant*, encara varen venir més. Els cotxes de línia només tenien feina anar venint de Vic cap aquí. Llavors no n'hi 'via de cotxes petits, uii! ai cal! Hi varen venir només aquests grossos amb cotxe. I a peu, uii! Els de Roda venien a peu. Ara, que estava ple de municipals i de policies, eh! Llavors era arcalde en Campaner. Hi 'vien homes d'aquí al poble que portaven una flange (un braçalet) al braç per poger fer ordre.

"Segurament que es trigarà a tornar a veure una cosa aixís. Va venir gent de tots aquests pobles. Hi havia tot Vic. Tan solament Vic i Roda i aquests pobles de per 'quí a la vora. Llavors en Correa era el governador. Això es va fer perquè era el Centenari del Naixement d'en Verdaguer" (PE-07, pp. 210-211).

- AM- Li varen demanar (permís per fer una festa catalana) a.m en Correa (governador de Barcelona). "Sí, con la condició, que, cuando yo llegue, se haya terminado todo, eh!", els hi va dir. I, collona, diu que varen veure arribar el cotxe del governador i estaven just a acabar, i el president estava parlant en català. Escolta, es veu que van tallar de cop.
- JT- I ni una bandera a.m català, eh! La policia, el mateixos que hi 'vien... no sé, io em penso que devien ser policies, tu, treien, ho desmuntaven i s'ho enduien. Hi 'via gent, que havia vingut de Barcelona, pensant: "Cony! A Fogroles ens deixaran penjar la bandera catalana". I tampoc, eh!
- AM- Llavors diu que hi 'via la cobla, la cobla que havia de tocar les sardanes, i es veu que en Correa hi va anar i va dir a.n els músics que li toquessin *La Santa Espina*, perquè volia saber a veure què. Perquè, es clar, com que no la deixaven tocar. I els músics varen dir: "Oh, és que com que no portem la partitura", que aquí, que allà, que tomba, que gira (riu). Van pensar: "Si la toquem, llavors ens fotarà a la garjola".
- JT- Ets de contar que anava d'uniforme militar aquest home, de falangista, negre, amb seriana. Sata? Allò que portaven... seriana i les fletxes vermelles; sí, sí, gorra. O... podé blanc, blanca, l'uniforme blanc devia dur. A l'istiu el duien blanc i a l'hivern blau marí.
- AM- Llavors diu que hi 'vien els de la... -això m'ho 'via explicat en Campà també- els de l'Orfeó Vigatà també, que havien de cantar. I també es veu que també van cantar per primera vegada, no ho sé, alguna sardana d'aquestes bastant compromeses. I també diu que: "Escolta, abans de començar tots els teniem aquí dalt, eh!" (...).
- Io recordo que en Jaume Generó (el barber de la Plaça) ho 'via explicat, per 'nar d'aquí de casa seu fins a la placeta de cal Turo hi va estar mij' hora, perquè no es passeava.
- JT- Hi 'via una gentada enorme, eh! Feien deixar els cotxes allà al cruze de l'empalme i la gent veia a peu des d'allà fins aquí. I trens! Va venir un tren almenys al dematí. Aquesta gent hi pujaven a peu, eh!, de Vic a aquí. (...).
- AM- Io del cinquanta-dos (Cinquantenari de la mort), sí, que me'n recordo. Que també, Déu n'hi do, també hi va haver..." (AM=PE-82 i JT=PE-69, p. 1907).

c) El cinquantenari de la mort

L'any 1952 es complia el cinquantè aniversari de la mort

de Verdaguer. A Folgueroles va tenir lloc una altre acte d'homenatge al poeta, encara que segons sembla no tant espectacular com el del centenari del seu naixement.

"Pel cinquantenari de la mort, l'any 52, varen fer un tablado a davant de caí Fuster (plaça de caí Rei), on a la tarda hi varen ballar els ballets. I la Radio Barcelona varen venir a recitar versos. Va venir l'Ardevol a recitar *L'arpa*" (PE-07 i PE-10, p. 212).

d) La festa en l'actualitat

La festa a Verdaguer, des que es fa, ha anat canviant de dia. Anys enrera es celebrava pel juny, l'anversari de la mort del poeta (10 juny 1902), però així es feia la competència

a la festa que tenia lloc a Vallvidrera, també en aquestes dates. Per aquesta raó els Amics de Verdaguer de Folgueroles decidiren passar-la al diumenge més a prop a l'aniversari del seu naixement (17 maig 1845). Avui (1992) encara s'hi commemora.

"También anotamos el estreno en este pueblo de la Emisora Radio Atlántida en la fiesta del "Día Verdaguer" 27 de Agosto. (...) Este día "Verdaguer" fué muy animado celebrando la Misa de Comunión General el Exmo. y Rmo. Dr. Ramón Masnou Obispo Auxiliar, haciendo una plática alusiva al acto; el Oficio fué celebrado por el Rdo. Sr. Ecónomo, predicando el mencionado Orador sagrado, cantando la Schola Cantorum de PP. Camillos de S. Tomás. Se tocaron sardanas. En el Monumento a Verdaguer se colocó una corona de laurel por las Autoridades y por la tarde actuaron el "Sbart Dansaire" de Hospitalet de Llobregat, niñas de la Parroquia declamaron poesías de Verdaguer y "El poeta que no mor" original de Mossèn Rovira, terminando en la fiesta, la actuación de la Soprano Srta. Carmen Espona. Se la obsequió a Ella y a la Srta. pianista de Torelló con un ramo de flores."²¹³

"Se tiene en Barcelona una Reunión con "Els Amics de Verdaguer" para celebrar un dia por la 2a. Pasqua y se acuerda."²¹⁴

"Lunes 17 = 109 Aniversario "del Naixement del fill Ilustre d'aquesta parròquia Mn. Cinto Verdaguer". A las 9 Misa dialogada - A las 11 En el Monumento adornado "de boix i clavells" s'ofereix un ram de flors amb assistència d'Autoritats i Col·legis i alguns feligresos amb recital de poesies - Després a la Biblioteca "Verdaguer" celebrant-se aquí "El Dia del Llibre" amb assistència de les Srtas. Bibliotecàries de Vich, es reparteixen llibres a les lectores més assídues, aplicades i constants en anar a la Biblioteca a buscar llibres el Diumenge."²¹⁵

"El 6 y 7 de Junio son las fiestas "Verdaguerianas" con un Programa variado y florido. Pasqua de Pentecostés es el "Día Verdaguer" y así todos los años trabajando una Comisión para el feliz éxito del mismo. Se envía propaganda a todos los pueblos vecinos y de la comarca de Vich y a través de Radio Atlántida que tiene ya un año de existencia. Con la asistencia de las autoridades y "Amics de Verdaguer" se organizan fiestas religiosas, Folklóricas, Culturales, Deportivas u Lírico-Teatrales: este año a cargo de Radio Barcelona. Sbart Infantil de Folgarolas y Juvenil de Vich con la aportación de F.C. Barcelona (Amateur) y el Choro de Clavé d'Hospitalet de Barcelona.

"El día 10 de Junio es el 52 Aniversario de la muerte del "Príncep dels poetes catalans": Verdaguer, celebrándose Misa cantada y Absoluta y por la noche Rosario por el alma del hijo Ilustre de Folgarolas, pasándose los mismos Rosarios de Tierra Santa usados

²¹³ A.P.F., Consueta 1953, p. 54.

²¹⁴ A.P.F., Consueta 1954, p. 55.

²¹⁵ A.P.F., Consueta 1954, p. 57.

por Verdaguer. "218

"PASQUA de Pentecostes. GRAN DIA VERDAGUER.

"Tribut d'homenatge que anyalment el poble de Folgueroles i "Amics de Verdaguer" de Catalunya, al fill més Ilustre d'aquesta Parròquia MN. Cinto: el príncep dels poetes catalans com li deia el Bisbe Torras, Missa de Comunió General en sufragi de Mn. Cinto - Ofici Solemne amb Sermó i Orquesta - Es dispositen flors i una Corona de Tlorer amb recital de poesies Verdaguerianes i parlaments davant el Monument. S'organitzen festes folklòriques i populars."217

"17 de Mayo: "Aniversari del Naixement del fill Il. lustre d'aquesta parroquia: Mossen Cinto Verdaguer. Se celebra intimament amb Missa, portar un Ram de flors al Monument, recital de poesies y al Vespre el Mes de Maria i Rosari passant els rosaris de MN. Cinto. En aquest dia diu la Missa cad'any pel Verdagueria de Barcelona: Sr. Isidre Maquiña."218

"Avui, dia 14 de maig de 1981. (...).

"A les 11 Ofici Solemne cantat pel Chor parroquial i Sermó que dirà el Rvnd. Dr. Vicens Esmerats Pvre. professor del Seminari de Vich que l'Agrupació d'amics de Mn. Cinto Verdaguer l'hi ofrenen, amb motiu de la festa que en recordança l'hi dedican."219

L'homenatge a Verdaguer hà volgut ser sempre una festa entre culta i lúdica. Aquesta intenció ha estat representada, segons els anys, per: un esbart, un grup de música, un recital de poemes, un orfeó, un concert, etc. A partir de 1981 comença a canviar una mica la seva fesomia, en aquest any ja hi trobem una audició de sardanes, que tindrà continuïtat fins avui (1992).

El concurs de rams és un altre acte de la festa, que ha esdevingut molt popular a causa de la gran participació de folguerolencs de totes les edats. Enguany (1992) se n'ha celebrat el XVè. aniversari.

"1er. Concurs de Rams al Monument.

"Bases:

"Els rams poden ser de qualsevol mena de flors, camperoles o de jardí.

"S'hauran de presentar amb una etiqueta amb el nom del participant des de dos quarts d'onze a dos quarts de dotze, al monument a Verdaguer.

"S'atorgarà un premi al millor ram segons criteri del jurat."220

Aquest concurs de rams té el seu origen en la mort de la Pepa de cal Rei, una veïna de Folgueroles. Ella pel seu compte cada any, quan arribava la festa, portava un ram de flors al monument a Verdaguer. En morir la Pepa, esdevingue un vuit, que Amics de Verdaguer volgueren omplir amb la participació de tot el poble i, d'aquesta manera, fer dos homenatges a l'hora: al poeta i a la Pepa. L'elecció del millor ram de jardí o de bosc, durant uns anys s'havia decidit per votació popular, però actualment se'n fa càrrec

218 A.P.F., Consueta 1954, p. 58.

217 A.P.F., Consueta 1954, p. 58.

218 A.P.F., Consueta 1955, p. 66.

219 "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hois diocesana, 14 maig 1961.

220 Programa de la festa 1978.

un jurat.

A causa de l'alta participació en aquest concurs, l'any 1985 es donaren algunes normes:

"Per a participar al concurs de rams de flors boscanes, us recordem unes quantes normes per a no malmetre les flors, ja que amb la proliferació dels concursos de rams, en alguns llocs ja hi ha espècies que estan en perill de desaparèixer:

-Talleu-les amb tisores.

-No arrenqueu les arrels o bulbs.

-No colliu més flors de les necessàries.

-D'un mateix lloc, no les colliu totes, deixeu-ne alguna.

-Si trobeu alguna espècie, de la qual no se'n troben gaires exemplars, val més que no en colliu les flors, ja que així facilitareu la seva reproducció."²²¹

L'any 1982 s'organitza el concurs *Coneguem el nostre poble*, en un intent de conèixer i recuperar les tradicions que ens són pròpies. Hi participen majoritàriament els nens i nenes de les escoles de Folgueroles.

En aquesta mateixa línia trobem l'any 1986 una *Mostra local de costums i vida dels ocells*, treball que realitzen també els nens i nenes de les escoles. I a la tarda: "Homenatge dels folgueroles a Mossèn Cinto. Recital de cançons, poemes, rondalles... encara vius en la memòria popular". Degut a la bona acollida, que va tenir se n'han anat celebrant fins aquest any de 1992.

El retrat robot de la Festa a Verdaguer, que es ve celebrant en els últims anys, és el següent:

Matí: Presentació dels rams per al concurs.

Missa.

A la sortida de la missa, ofrena d'una corona de llorer al peu del monument al poeta.

Acte folklòric.

Tarda: Acte cultural o folklòric

Sardanes.

La vigília al vespre o el cap de setmana abans i/o el cap de setmana després del diumenge escollit per a la celebració de la festa, hi poden haver altres actes, que també formen part de la festa.

12.1.20 PASQUA GRANADA O DE PENTECOSTA (mòbile)

Cinquanta dies després de Pasqua de Resurrecció, els cristians celebren la festa de Pentecosta, en recordança de la vinguda de l'Esperit Sant als apòstols.

"Lo dia de Pasqua de Pentecostes, (...) acostuma (el rector) (...) dir vespres a les tres oras passat Migdia."²²²

"En lo dia del Dissapte St. y Vigilia de Pentecostes se fa la benediccio de las Fonts Baptismales, y á est fi deu lo Monjo, tenirlo limpio, aportar la Aygua, y Sal, y posarho en

²²¹ Programa de la festa 1985.

²²² A.P.F., *Consueta 1700*, p. 5.

son lloch com, y també portar Carbo, y encendre Foch Nou."223

"Avui, (...). Pasqua de Pentecostès. Misses a dos quarts de vuit i a les onze, amb homília i punt doctrinal. (...).

"Tarda, a les quatre, Rosari, Visita Jesús Sagramentat i piados exercici del Mes de Maria."224

A Folgueroles, el campaner havia de portar l'aigua a la pica per a beneir-la "lo dissapte antes de la vinguda del Esperit Sant."225 A més a més, tenia l'obligació per pentecosta de tocar "com per las festes añals."226

Avui (1992), la festa de Pasqua Granada o de Pentecosta no es diferencia d'un altre diumenge qualsevol, se celebren les Misses que són de costum.227

12.1.21 DILLUNS DE PASQUA DE PENTECOSTA (mobible)

El Dilluns de Pasqua de Pentecosta es costum a Folgueroles, que el rector de la parròquia digui una missa a l'ermita de la Damunt.

"Lo Dilluns Ofici a la Damunt com per lo dilluns de Pasqua."228

"El Dilluns de Pasqua (de pentecosta) Ofici a La Damunt."229

"Demà, dilluns: A dos quarts de vuit, Missa matinal. A dos quarts d'onze, Ofici al Santuari de la Verge de la Damunt, cant de la Salve i dels Goigs."230

Fins a mitjan anys 1980, es conservava el costum de dir una missa a la Damunt a les 11 del matí. Hi havia cant dels goig i "anar estimar la Mare de Déu". Abans es besava la imatge de la Verge pel darrera, però ara hi ha una medalla penjada d'una cinta d'uns dos dits d'ample, es passa també per darrera i es besa aquesta medalla, en comptes de la imatge. Aquesta innovació hi és des de finals dels anys

223 A.P.F., Consueta 1764, p. 13.

224 "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 21 maig 1961.

225 A.P.F., Consueta 1700, p. 5 i Consueta 1764, p. 13.

226 A.P.F., Consueta 1883, p. 44.

227 La Veu de la Parròquia 1980-1992.

228 A.P.F., Consueta 1883, p. 38.

229 A.P.F., Consueta 1855, p. 67.

230 "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 21 maig 1961.

1970.²³¹

Actualment (1992), si el dilluns de Pasqua Granada és festa, es diu la missa al matí, i, si és dia feiner, a la tarda.

12.1.22 CORPUS (mobible)

La festa de *Corpus Christi*, el cos de Crist, se celebra el dijous després de la vuitada de la Pentecosta. "Honora amb joia el sagrament de l'eucaristia, perquè el dia de la seva institució, el Dijous Sant, resta envoltat en la tristesa de la Passió."²³²

"La professo ara a la tarde y se cantaran vespres de gracia a 3hs. En los dias de la 8a. ofici ab exposició a 7 hs. y lo 4art. com tambe lo señalet de las 6 y lo campener a las 5 toca o repica. En estos ofe . veracreu per l'ofertori. No hiá professó de cap de 8a. ni en lo Diumenge tampoch."²³³

"Que en la Octava de Corpus, se diga lo offici a les deu horas a poca diferencia, haventhi qui cuyda de la enramada, e illuminació, y que en un die la facia a sos gastos lo Sr. Rr. conforme se ha practicat."²³⁴

"Que lo dia de la Festa de Corpus se pagará la lluminaria per los quatre Obrers ó quatre que seran de la Junta de la Obra de la Iglesia que visquian ó residesquian dins la Població, esto es los del carrer y no los de pages, los que deuran posar los siris convenients.

"Item: Que lo divendres ó segon dia de la octava pagará la iluminació lo Duenyo del Mas Roca.

"Item: Que lo disapte ó tercer dia de la octava pagará la iluminació el Duenyo del Mas Sala.

"Item: Que lo Diumenge ó quart dia de la octava pagarán (com es estil antich) la lluminaria los fadrins existens a la Població y casas de pages; y per lo cas de que estos se danegasen deura pagarla la Administració de la Minerva.

"Item: Que lo dilluns dia quint de la octava pagará la iluminació el Duenyo de la Casa y Mas Godayo).

"Item: Que lo dimarts dia sise de la octava pagara la iluminació el Duenyo del Mas Gelabert.

"Item: Que lo dimecres ó sete dia de la octava pagará la iluminació el Duenyo del Mas Puigassollosas.

"Item: Que lo dijous dia octau pagara (com costum) la iluminació el Rnt. Señor Rector.

"Se adverteix que inseguint el estil y costum deuran acudir el Duenyo y la Mestresa de la casa que li correspon fer ó pagar la lluminaria a fer la oferta la que acceptará lo Rnt. Sor. Rector ab la Vera Creu en el ofertori del ofici, lo que podran fer per medi de sos Masovers los residents a fora de la Parroquia.

"La profeso del dia de Corpus se farà al matí despues del ofici y seguira el curs vaixant per lo carrer de Sant Jordi pasant per la hera de can Bach y pujant al Carrer major cantant la lletra al canto de la casa dita can Monells."²³⁵

²³¹ Informació oral (PE-10) i La Veu de la Parròquia, 1980-1986.

²³² ROMA, Josefina, 1989, "Corpus Christi", a Calendari de festes de Catalunya, Andorra i La Franja, Barcelona: Alta Fulla / Fundació Serveis de Cultura Popular, p. 331.

²³³ A.P.F., Consueta 1857, p. 21.

²³⁴ A.P.F., Consueta 1764, p. 16.

²³⁵ A.P.F., Consueta 1852, pp. 28-29.

"Va a carrech dels Administradors de la Minerva, la cera serveix per la Octava. Después del Ofici se fa la professó, lo curs com la de las Hijas de María, a la plasseta se canta la lletra y Te Deum. A la tarde, com també los terciers diumenjes, se fa Exposició del SSm. ab Rosari y Trisagi. Durant la Octava á sis o á set horas se canta aniversari ab Exposició y pagan la Iluminaria del modo següent. Lo divendres a la Roca donan deu rats als Administradors del SSm. per la cera y fan la oferta; lo dissapte a la Sala; lo diumenge los quatre Obrers del poble; lo dilluns al Godiol; lo dimars al Gelabert; lo dimecres a Puigseslloses y el Capdeoctava a la Rectoria."²³⁶

Per la festa de Corpus les campanes es toquen "com per las festes añals y se repica mentres se fa la professó. en lo ofici dels dias de la Octava se fan los tochs com los dias de mitja creu."²³⁷

Ja iniciada la segona meitat d'aquest segle, la festa de Corpus Christi se celebrava de la manera següent:

"El 17 de Junio celebramos con la máxima solemnidad la fiesta de Corpus Cristi con Misa de Comunión General a cargo de los socios de la Minerva y Oficio Solemne con acompañamiento de orquesta y cantada por los Lluisos de Taradell. Seguidamente Procesión Eucarística presidiendo las Autoridades (...): C/ Mayor, Ricardera, S. Jorge, P. Rector, P. Verdaguer, Ramble, C/ Nueva dando la vuelta al Padró de Verdaguer terminando con el Te Deum y Bendición. Se construyeron tres Altares: uno en la Ricardera, otro en la C/ Mayor y otro en la C/ Nueva delante del Ayuntamiento."

"Todos los dias de Octava se cantó Oficio con Exposición."²³⁸

"FESTA del CORPUS. Con asistencia de los "Pavordes del Santissim" se celebra Misa de Comunión G. y a las 10 Oficio Solemne por la Orquesta Lluisos de Taradell con asistencia de las Autoridades y sermón. Inmediatamente se organiza la Procesión Solemne con los "Portants del Tàlem", Cofradías con Bandera, siguiendo este curso: Plaza Verdaguer, C. Mayor, Ricardera, S. Jordi, La Iera, C. Major, P. Rector y Verdaguer, C. Rambla, C. Nou, P. Verdaguer y Templo. Se levantan 4 altares: 1) Ricardera. 2) C. Mayor. 3) C. Nou, 4) Monumento Verdaguer. Bendición solemne delante el Monumento a Mn. Cinto. Terminada la Procesión se tocaron 3 Sardanias desde el Recó de Mn. Cinto."

"Durante la octava de Corpus, como en el Novenario de Almas se celebran las siguientes intenciones: Familia Brú de Sala - Familia Riera de la Sala - Puigseslloses - Gelabert - Torre de Morgadès."

"En la Dominica Infraoctava de Corpus se celebra la Procesión de Octava siguiendo este curso: P. Verdaguer - C. Rambla - C. Nou i Pl. Verdaguer, levantando el altar delante el Padró de Mn. Cinto."²³⁹

"Dijous, dia 1 del mes de juny. Festa de Corpus Christi, es festa de precepte amb obligació d'oír Misa i abstenir-se de treballar. Mises: a dos quarts de vuit Misa matinal, amb homilia. Es recomana amb insistència la recepció dels Sagraments. Recordeu que es la gran festa de l'Eucaristia."

"A les 11, Ofici Solemne amb Exposició del Santissim Sagrament, cantat per el Chor parroquial. Reserva."

"Tarda, a les 4. Exposició, Rosari, primer dia del mes del Sagrat Cor de Jesús, Trissagi a la Santíssima Trinitat, Visita i acte seguit la gran processó Eucarística del Corpus Christi, que presidirà les nostre digníssimes Autoritats."

"Es convida als portants del Tàlem, Administradors de la Minerva, demés administracions i cofradies i als feligresos de tota la parròquia. Seguirà el curs dels altres anys."

"Es prega s'instal·lin altars en els llocs convenientes i que tothom posi domassos als balcons."²⁴⁰

236 A.P.F., Consueta 1883, p. 38.

237 A.P.F., Consueta 1883, p. 44.

238 A.P.F., Consueta 1954, p. 58.

239 A.P.F., Consueta 1955, p. 67.

240 "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 28 maig 1961.

Segons informació oral, "per la professó de Corpus va durar un temps, després de la guerra, que es gornien els carrers. Però no varen ser mai tan gornits com per la Festa d'en Verdaguer de l'any 45 ni com la vinguda de la Mare de Déu de Fàtima (1950). Per la professó de Corpus llavorens es nava a la Ricardera i allà a la Placeta hi feien un altar, com fan aquí a (la placeta) de cal Turo. Però més que tot era treure els domassos, posar domassos a les finestres i els balcons" (PE-07, PE-09, PE-10, p. 213).

En els últims anys, la festa de Corpus Christi està íntimament relacionada amb la Primera Comunió dels infants del poble.²⁴¹

"La Comunió serà el Dia de Corpus, a les 11, i seguidament es farà LA PROCESSO fins a la Placeta del Xòfer (cal Turo) i tornar com cada any."²⁴²

"La Primera Comunió de la Parròquia serà com cada any EL DIA DE CORPUS, però amb el ben entès que LA DIADA DE CORPUS aquest anys es celebrarà el diumenge dia 13 de juny (el dia 10, dijous, s'haurà de treballar)."²⁴³

"La festa serà com cada any, més o menys:

-Es reservaran a l'església deu banca pels tretze nens i nenes que faran La Primera Comunió aquest dia, (...).

-Immediatament després de la Missa hi haurà LA PROCESSO fins a la placeta, on espero que, com cada any, hi posaran l'altar. Missa i Processó, tot plegat, durarà cinc quarts."²⁴⁴

"Dia 5 (diumenge). Festa de la Primera Comunió i, a Catalunya celebració del CORPUS-CRISTI (...).

La processó de Corpus "serà com els últims anys, o sia: immediatament i formant part de la Missa d'onze, Missa de Primera Comunió. De l'església parroquial fins a cal Turo i tornar.

"NOTA: Com cada any, prego, i al mateix temps agraeixo, als veïns de la "placeta", que ens preparin l'altar. I als veïns de tot el recorregut de la Processó, que vulguin posar domassos a les finestres i balcons."²⁴⁵

"Diumenge vinent, diada de Corpus, a les 11, i seguidament "la Processó de Corpus" (fins a cal Turo i tornar pujar).

"A l'església, es reservará un banc per a cada família dels nous-combregants, per ordre de lletres del primer cognom. A 1/4 d'una s'haurà acabat."²⁴⁶

"La cerimònia de PRIMERA COMUNIO consta de LA MISSA i LA PROCESSO fins a cal Turo (on hi haurà l'altar) i tornar a pujar. Tot plegat una miqueta més d'una hora. AIXO a Folgueroles, A SAU i a VILANOVA no hi podrà haver Processó. No hi ha prou temps per poder-ho fer!"²⁴⁷

²⁴¹ La Veu de la Parròquia 1978, 1981-1992.

²⁴² La Veu de la Parròquia 4-12 juny 1978.

²⁴³ La Veu de la Parròquia 18 abril 1982.

²⁴⁴ La Veu de la Parròquia 6 juny 1982.

²⁴⁵ La Veu de la Parròquia 29 maig 1983.

²⁴⁶ La Veu de la Parròquia 17 juny 1984.

²⁴⁷ La Veu de la Parròquia 2 juny 1985.

La processó de Corpus, podem dir que s'ha recuperat a Folgueroles perquè en aquest dia també se celebra la Primera Comunió dels nens i nenes. No és la processó que havia estat, ni pel seu lluïment ni pel seu recorregut. Tot i això, els veïns dels carrers i places, per on ha de passar, posen domassos a les finestres i balcons. Els de la placeta de cal Turo, a més a més, guarneixen un altar, davant del qual, des de principis de la dècada de 1980, acostumen a fer-hi una catifa de flors amb algun símbol referent a la diada. Antigament aquest costum s'estenia a altres carrers del poble, per on passava també la processó.

Avui (1992), el procediment, que se segueix en la confecció de la catifa floral, és el següent: "El dibuix (de la catifa de flors) el faig a terra amb carbó (...) i després poso, per exemple, el lliri és blanc, doncs, poso una mota de blanc; el lliri és vermei, poso una nota... ai!, per exemple, el terra es vermei, una nota de vermei. La sanefa ha de ser de tots colors, doncs, llavons (en) faig un tros i llavons la gent ja sap el que ha d'anar omplint, i tot el carrer anem omplint coses.

"Després les flors de torratxes per adornar l'altar, que és a part de l'alfombra, doncs, l'altar el porten tots els veïns, tothom porta una torratxa o atra, o dugues que s'hi diguin per fer bonic i ja està.

"(La roba que guarneix l'altar) l'havien comprada tota aquesta placeta (els veïns de la placeta de cal Turo), pagant tota la placeta almenys fa de coranta a cinquanta anys. (...). I la Terseta (una veïna) hi posa el Sagrat Cor" (PE-49, p. 1586). Una imatge del Sagrat Cor presideix l'altar.

12.1.23 FESTA DE LES NOIES O FESTA DEL JOVENT (1er. diumenge de juny)

El primer diumenge de juny se celebrava a Folgueroles la Festa de les Noies, també coneguda per la Festa del Jovent.

"Lo primer diumenge de Juní se fa la festa principal". Al marge i amb una altre tipus de lletra hi ha escrit: "En la festa principal han de ser ya nombradas las tres administradoras. Las del poble alternan aixís: un any la Rambla, lo següent al Poble, luego lo carrer Nou y torna al Poble y luego altre vegada la Rambla, etc.

"Es la festa de tothom, no de las noyas solament. Convé fer la funció de lo quart diumenje á l'Iglesia y no á las hermanas como ho prová un Rectó y no, l'hi ana bé. Convé privar que vaigin a captar á las tavernas y cafés perquè se posan á ballar."²⁴⁸

"Primer diumenge de Juní. Festa de la Consagració del Mes de Maria Comunió General, a las deu ofici amb musica y sermó, a la tarde Rosari cantat i despues professó de las Hijas de Maria volta el poble, a la plassetta se canta la lletra y se entona el Tedeum. Vera Creu al ofici. Se'n diu la festa de las Noyas". Amb una altra classe de lletra s'hi ha afegit: "Vuit noyas per portar la Mare de Déu. Las administradores velles portan lo penó y las novyas van juntas davant ó detrás. Las novyas han fet lo llevant de taula y lo díssapte

248 A.P.F., Consuetas 1883, p. 37.

portaran flors per arreglar lo altar."²⁴⁹

"El Domingo 14 de Junio, celebramos la Fiesta del Sdo. Corazón de Jesús: "Festa del jovent". Con Missa de Comunió General, Oficio Solemne, empezó la Fiesta, siguiendo Bardanas. Procesión de la Octava de Corpus con la asistencia de todos los jóvenes. Siguió luego una función teatral a cargo de Las Jóvenes de A. C. de Tossa, saliendo todos los asistentes muy complacidos."²⁵⁰

"Asimismo el Domingo 30 de Mayo se celebra la Solemne fiesta Patronal de Hijas de Maria y Conclusión del Mes de Maria, resaltando en todos los actos más solemnidad que de costumbre por ser el Año Mariano. El altar como un jardín resalta de solemnidad y en todos los Actos hay mucha asistencia resaltando la Comunió General y la Procesión de la tarde. Actos religiosos, populares y teatrales forman el Cuadro de las fiestas preparados debidamente con el entusiasmo de las "Pavordesses" y Asociadas."²⁵¹

"FESTA de les FILLES de MARIA - Cada any se celebra el Primer Diumenge de Juny - Programes - Missa de Comunió y - Ofici amb acompanyament dels Luïsos de Taradell - Es fa un sorteig a benefici de la festa - A la tarda, Rosari, Trisagi, Mes de Maria i Sermó - Solemne Processó qu'es porta la Puríssima amb Tabernacle - Besamans - Festes populars - Al sortir les pavordesses de l'any, entren les noves."²⁵²

"El Domingo infraoctava del Sdo. Corazón se celebra "la festa del Jovent" con Missa de Comunió General, Oficio Solemne cantado por la Schola Cantorum de S. Tomás y algunos años se hace procesión."²⁵³

"Diumenge pròxim, dia 4 de juny. Conclusió del Mes de Maria. Festa del Jovent. A les 7'30 Missa de Comunió General. S'hi convida a tothom en especial als joves de la parròquia. Detalls en programa a part. Per confessions el dia abans i el mateix dia de la festa. Hi haurà confessor el dia abans i el mateix dia de la festa. Hi haurà confessor foraster. Matinejeu que tothom estigui llest al començar la Missa."²⁵⁴

"Avui, dia 4 de juny de 1961. (...). Conclusió del Mes de maig, festa que l'Associació de Filles de Maria i Jovent, dediquen a la Verge Immaculada. A dos quarts de vuit, Missa de Comunió General, en la que hi queda tothom convidat especialment Filles de Maria i Jovent de la Parroquia, amb plàtica preparatòria per el Rnt. Mn. Josep Vifeta Chantre de la Catedral de Vich.

"A les 11 Ofici Solemne en honor de Maria Immaculada Cant de la Salve.

"Tarda, a tres quarts de quatre: Rosari, Visita a Jesús Sagramentat, mes del Sagrat Cor de Jesús, Trisagi Maria, Mes de Maria i Sermó a Maria Immaculada, per l'esmentat orador. Acte seguit Solemne Processó en la que les nenes del Chor parroquial cantaran la tradicional lletreta a la Verge. De retorn cant dels Goigs a la Puríssima, durant el besamans."²⁵⁵

A Folgueroles, la Festa de les Noies o Filles de Maria se celebrà fins a finals dels anys 1960 o començaments del 1970. Era la festa de totes les dones solteres, per tant, hi podien haver "noies" de 60 anys. Portaven un distintiu, que consistia en la medalla penjada d'una cinta gruixuda, blava

249 A.P.F., Consueta 1883, p. 88.

250 A.P.F., Consueta 1953, p. 53.

251 A.P.F., Consueta 1954, p. 56.

252 A.P.F., Consueta 1955, p. 67.

253 A.P.F., Consueta 1955, p. 67.

254 "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 28 maig 1961.

255 "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 4 juny 1961.

i blanca, que es penjaven al coll.

Anteriorment aquesta festa rebia també el nom de Festa del Jovent, perquè hi anaven els nois del poble, anomenats els "Lluïsos", perquè portaven el pendó de Sant Lluís. Ells ho varen anar deixant i només elles ho mantingueren.

A la festa hi participava tot el poble, però a la processó només hi podien anar les dones solteres o casades d'un any.

Les Filles de Maria, cada diumenge, feien una rifa per tal de recollir diners per a poder llogar la cobla de les sardanes el dia de la festa. Passaven per cada casa a vendre números i la gent els en comprava, perquè ja era un costum establert.

Aquesta tradició fou trencada, en formar-se un grup de jovent al marge del casal parroquial, el qual tenia les seves reunions a la casa natal del poeta Verdaguer. En ser nois i noies i en mantenir una amistat i unes activitats junts, es va començar a trobar absurd el que només fos una festa per a les noies i s'intentà que tornés a ésser la festat de tot el jovent.

El resultat no fou del tot satisfactori i la festa acabà perdent-se, a conseqüència també que l'Església sospengués algunes processons.

Segons informació oral, "per la Festa de les Noies passaven les noies amb l'orquestra i tot el jovent per les cases, fent capta. En deien el llevant de taula" (PE-10, s/núm.).

- M- Les Filles de Maria captaven a l'icléssia.
- N- Feien d'administradores. (...). Abans, con havies anat a fer la comunió, et donaven la medalla.
- J- Passaven a fer rifes. Un cop cada més passaven per cada casa: "Ei! Voleu números de les Filles de Maria?". "Què rifeu?". Un parei de conills, una mona de pasqua, un braç de gitano, un ànec, un parei de pollastres...". Els portaven els pollastres, eh!, i la mona també!
- M- Tenien un cistell maco, com un paneret, amb uns cordons... Ara, si portaves bestiar, era una gàbia.
- J- Una gàbia amb els pollastres vius allà dintre i els anaven passejant pel poble. No en feien pas de números. Portaven una llibreta amb els números i t'hi feien una creu. "Quin nom t'hi posarem?". El nom o el que volies. Després, con feien la rifa, agoitaven la llibreta i sabien a qui li havia tocat i cap a portar-lo allà...! "oiteu, us ha tocat la rifa".
- N- Llavors et donaven propina.
- J- Si hi via mona, en general, un tros de mona. Podé l'havien passejada tota l'estona i no en podien menjar-ne (riu), perquè de mona no se'n menjava gaire (riu).
- N- Poca o molta, els en donaven (de propina), perquè aquella anava per les administradores, eh!
- J- Es clar! Allò quedava per les administradores, sí. S'ho quedaven elles.
- M- El mes de maig feien fer estampes i cada diumenge passaven a l'icléssia, durant la missa, a captar. Les posaves a.m una assafata i tothom, qui t'hi tirava alguna cosa, li donaves una estampa. Cada dia al vespre també anaves a fer el mes de maig i també passaven a captar i donaven una estampa.
- J- Ah! Con hi 'via una filla de Maria que estava malalta, li portaven la Mare de Déu de les Filles de Maria (d'uns 30 o 40 cms.). Se'n cuidaven les pabordesses. La portaven a la casa de la malalta i la tenia a l'habitació mentres estés malalta. Si es posava bona, la tornaven a buscar, i, si es moria... Això, abans de la guerra. Després de la guerra la no es feia això.
- N- Havia d'estar molt malalta perquè li portessin la Mare de Déu. Moltes vegades ja li havien dut el combregar.
- J- Jo me'n recordo que la Pepa de can T., una noia que devia tenir 12 o 13 anys con es va morir. Io era amic del seu germà, havia anat a casa seva i havia vist que tenia aquesta Mare de Déu damunt la calaixera.
- N- Però segurament que ja li havien dut el combregar, con li varen dur la Mare de Déu. Si estava molt malalta, con la combregaven, li portaven la Mare de Déu.

- Aquesta Mare de Déu la tenien a algun altar de l'icléssia o a la sagristia?
- J- No. A la sagristia. Era petita. I a hi 'via un altar, abans de la guerra, que era de les Filles de Maria. Era l'altar de la Puríssima. Era entremig de la Mare de Déu del Roser, que varen tapar, i allà on hi ha el Sant Crist. Entremig hi 'via la Puríssima.
- M- I o la Puríssima sempre l'havia vista dins de la sagristia i només es treia con feien la professó.
- J- Després de la guerra sí, perquè durant la guerra tots aquests altars varen desaparèixer. Només varen tornar-hi haver els altars de la Mare de Déu del Roser, el del Santíssim i l'altar major. També hi 'via l'altar de Sant Isidro. Allà on t hi ha el Sant crist hi 'via un altar romànic i a l'altra banda també, que si els tinguessim ara aquells altars romànica! Diu que eren molt antics! (...). I o, de canaia, em feien por, veia una cosa estranya. (...). Durant la guerra ho varen cremar. Ara tindrien valor.
- Con se celebrava la festa de les Filles de Maria?
- M- Pel maig. Ho solien fer a radars de maig o primers de juny.
- J- No! Sempre ho feien el primer diumenge de juny!
- N- El primer diumenge de juny era la festa.
- J- Perquè ia ho tenien assalariat. El primer diumenge de juny aquí. El dilluns de cincogesma era a Sant Julià. Cada puesto ho celebrava sempre un dia determinat de l'any, però que no coincidís a.m un mateix dia la festa de Fogroles i la de Sant Julià, perquè la gent anessin aquí i anessin allà. Anar a veure la professó!
- M- Feien sardanes!
- N- A Canlletenes la feien l'última festa de maig.
- J- Aquí, la primera festa de juny i a Sant Julià, el dilluns de cincogesma. Doncs, ia no es podien ensepegar mai.
- La professó es feia al dematí o a la tarda?
- M- A la tarda.
- Quina mena de festa es feia?
- M- Ui! Molt maca! Es deia el rosari, es cantava el trisagi, que deien abans, hi havia orquesta amb les noies cantant a l'icléssia, ia al dematí. A missa matinal hi havia comunitat general i al migdia, ofici cantat amb l'orquesta i les noies. A la tarda feien el Trisagi també cantat amb l'orquesta i les noies i després la professó amb l'orquesta i al final de tot les sardanes.
- J- Con eren a la plaça de cal Turo, cantaven la Lletra. Deien que cantaven la Lletra, una cançó. Un any cantaven una cançó, un altre any cantaven una altra cançó, però tot de la Mare de Déu. Agafaven veus. Aquestes de can Ramonet, com que tenien una bona veu, cantaven la Lletra molt bé i era molt maca. Feien bé el primer i el segon, però bé, bé, bé!
- M- Allà amb l'orquesta i aquelles cantaven.
- N- La Joana, que ia saps la veu que té, també...
- J- Con era jove, es veu que cantava molt bé. La Pepeta de cala Rosa en un segon que feia i... bé, bé! L'Antònia de can Mat també en segon. L'orquesta les acompanyava i... bé, bé! Hi havia un silenci! Estava plena com un ou, aquella plaça, més de badocs que no pas que anaven a la professó. (...). Con cantaven la Lletra, no senties pas ningú, tothom a escoltar. Les de Sant Julià no en 'vien sapigut mai. No hi havia cor.
- N- Per cantar, les noies d'aquí Fogroles tenien èxit. A Sant Julià no.
- J- Els homes no els 'via pas sentit a cantar mai. (...). En aquella professó només hi anaven nois i noies.
- M- Noies i noies i prou.
- J- És que també hi havia el pendó dels Lluïsos. Ara, després de la guerra no que hi era. El pendó dels Lluïsos el portaven els nois.
- M- I tant! Era la festa del jovent aquella!
- J- I les noies, totes, havien d'estrenar vestit per anar a la professó. "Oita aquesta, quin vestit...!".
- N- O el vestit més bó que tenien.
- M- Aquell dia sí, i els nois també!
- J- Els nois també anaven mudats, també, sí. Algun any també io havia estrenat vestit per la festa de les noies i, si més no, et mudaves ben bé. I saps també qui hi solia anar a la professó de la Festa de les Noies? Una casada de poc, que tingués el vestit maco de núvia. No anaven amb un vestit blanc, en general...
- M- ... anaven negres...
- N- ... amb manton i manolà.
- J- Sí, sí, prou. Si una (casada de poc) hi volia anar ben mudada, ningú no li deia res.
- M- Però normalment no hi anaven.
- J- Els capellans després de la guerra ia varen dir que aquelles professons eren només lujo²⁵⁶ (riu).
- N- Sí, com que era l'únic divertiment i l'única distracció que hi havia al poble, la qüestió de la religió. (...).
- Con la professó es 'via acabat, què feien?
- J- Anaven a la plaça a ballar sardanes. En tocaven sis. I a mitdia en tocaven tres a la

placeta de ca'l Turo" (J=PE-07, M=PE-09 i N=PE-10, pp. 85-88).

La processó de la festa de les Noies "anava a voltar cap a can Putxener i ca l'Evrsto i per 'llà a la Iera i amunt llavons, a can Joan amunt. I llavons cantaven la Lletra (...). La Lletra era una cançó molt maca de l'iclésia. Però, com que hi 'via vicari, doncs, els ho feia ensajar, eh? I de gent n'hi venien! I en sabien. Hi 'via aquesta, la Carmeta de ca'la Rosa, que es va morir, també tenia una veu!, feia el solo. I aquesta, la Joana, també a.hi 'via cantat. (...).

"I, en 'cabat, vinga sardanes! I 'xint de les sardanes, el ball. S'acabava amb el ball" (PE-01, p. 1009).

12.1.24 FESTA DELS QUINTOS (no té data fixa)

El servei militar, anys enrera, feia la funció de ritus de pas per als joves del sexe masculí, els quals, quan tornaven ja se'ls considerava pertanyents al grup dels adults. Avui, sembla que s'hagi perdut part d'aquest significat, ja que l'edat en què són cridats a files ha baixat uns tres anys i també perquè actualment l'etapa de joventut s'ha allargat considerablement respecte a la de les generacions anterior. Molts joves, quan tornen de la mili, continuen vivint amb els pares i porten el mateix estil de vida d'abans d'incorporar-se a l'exèrcit.

L'única referència escrita, que hem trobat, sobre una festa de quintos data de l'any 1954:

"EI (...) 19 festividad de S. José, (...) hacemos la despedida als Quintos con una Función de Teatro a cargo de los Jóvenes de esta parroquia que representan "Com nosaltres perdonem". Drama en 3 actos y el "Lloro del coronel" por Sainete. Se tributó a los Quintos y Cómicos un "Refresc" en las Casa Rectoral resultando muy animado."²⁵⁷

La festa dels quintos es va anar celebrant, encara que no de forma continuada. L'últim any va ser el 1984, en què va resultar ser molt deficitària. "Els quintos hi varen perdre calers". Ara "no es fa i es 'via fet uns conts anys la Festa dels Quintos. Lo menos 14 o 15 anys feia que la festa es 'nava fent.

"Varen començar que els quintos anaven a fer un sopar, pagant-s'ho ells. I llavorens varen començar de dir: "I Si fessim això... i si fessim allò, que ens gonyariem el sopar?". Per gonyar-se el sopar. I d'aquí va sortir la festa. Varen trobar que, com que els 'nava bé, hi 'vien vegades que els quedaven uns conts calers. Es pagaven el sopar i encara de vegades els quedaven calers. Però aquest últim cop (1984) es varen haver de pagar el sopar i entre una cosa i una atra varen haver de treure 15.000 pessetes de la butxaca, cada un. El que va fotre és que no hi va anar la gent.

"A veure en Santi Vendrell no hi va anar ningú. Només hi

²⁵⁷ A.P.F., Consuetas 1954, p. 55.

varen anar els pares i el jovent de 25 anys en avall, però en amunt, re. De jovent de fora (del poble) sí que n'hi 'via, però de la gent gran no.

"Saps què va passar? Que diu que era Cincogesma. Com que era el divendres (el recital) i el dilluns era festa, era un pont bastant llarg, i tothom es preparava per marxar i el divendres a la nit ningú va sortir. Però abans la gent també marxaven i si el que venia els agradava, també hi anaven. Con varen venir els Pescadors de l'Escala va ser un llenoi! El divendres a la nit sempre feien algo, o un recital o teatre o...

"Això ho feien feia tres o quatre anys, que abans només feien el dissabte i el diumenge. Al principi feien ball, varen començar fent ball el diumenge a la tarda, llavors fent-ne el dissabte a la nit i el diumenge a la tarda; però llavors varen veure que a la tarda d'un diumenge no hi 'via gaire ningú i llavors es varen agafar fent-ho aixís, fent funció el divendres, perquè el dissabte hi 'gués la festa i llavors fer ball el dissabte a la nit.

"Si feien futbol, el feien el diumenge al dematí" (PE-07 i PE-09, p. 309).

El programa de la festa dels quintos de l'any 1984 era el següent:

- Divendres, 8 de juny, a la nit: Santi Vendrell i el seu grup.
- Dissabte, 9 de juny, a la nit: Ball amb la Salseta del Poble Sec.²⁵⁸

12.1.25 SANT JOAN (24 juny)

Sant Joan Baptista és l'element cristianitzador d'una festa pagana, en la que des de temps immemorial se celebra el solstici d'estiu.

"En lo dia de St. Joan Batista se diu missa major al Altar del St. Joan."²⁵⁹

El dia de Sant Joan "los devots posan S. Juan al Altar major y fan cantá ofici."²⁶⁰

"En la Vigilia de S. Juan, se hace el tradicional "Foc" seguido de un Castillo de Fuegos artificiales en la P. Verdguer. Y en el día de S. Juan celebramos el "Dia del Prelado" con Misa de Comunión y Oficio Solemne por ser el 19 Aniversario de la "Misa Nova" del Sr. Ecónomo.

"Al día siguiente se efectúa la Excursión de "Las Caramellas" visitando y celebrando Misa por ser el Año Mariano y ganando la Indulgencia, en el Santuario de la Virgen de la Misericordia de Canet de Mar, Obispado de Gerona. Se visitó la Ciudad de Mataró y su templo

²⁵⁸ Programa de la festa dels quintos 1984.

²⁵⁹ A.P.F., Consueta 1700, p. 2. És una nota escrita amb lletra diferent al marge de la consueta.

²⁶⁰ A.P.F., Consueta 1883, p. 38.

Parroquial siguiendo la Costa hasta Masnou con retorno por Granollers."²⁶¹

"Y al finalizar mi Apostolado en esta parroquia, se hace hoy el Día de la Despedida, con el Foch de S. Joan, Disparo de Cohetes, Gran Xocolatada. Exposición de grills i Aucells - Repart d'estampes."²⁶²

"Dissabte, festa de S. Joan Baptiste. Encara que no es festa de precepte, es diran dues Misses, a les 7'30 i a les 11."²⁶³

En els darrers temps, tot i no essent Sant Joan festa de precepte, s'acostuma a dir una missa. Fa uns anys que es deia a l'església parroquial,²⁶⁴ però a partir de 1981 es diu a les 11 a la Damunt.²⁶⁵

A més dels oficis religiosos en honor del sant, la diada de Sant Joan se celebra amb foc, coca i cava. Però així com els focs tenen una llarga tradició a Folgueroles, no és aquest el cas pel que respecta a les revetlles, tant característiques d'aquest dia en altres indrets.

"Abans per Sant Joan no se'n parlava pas de les verbenes. Només a Barcelona. Això era dels rics. La canaia comprava petardos, i de coca, no en menjàvem pas llavors" (PE-10, pp. 15-16).

La nit de Sant Joan és considerada una nit màgica per la saviesa popular, en el transcurs de la qual qualsevol cosa és possible:

"També deien que si te n'anaves la nit de Sant Joan a un puesto que hi 'guessin falgueres i posaves un drap a sota les falgueres i les picaves, deien que queia or" (PE-10, p. 18).

"Abans deien que al punt de les dotze de la nit de Sant Joan si anaves i posaves un llençol a sota d'unes falgueres i les espolsaves (la falguera), con tocaven les dotze, queia or. Hi 'vies d'anar-hi al bosc o allà on't hi 'vien falgueres. Aquí, rai. Agoita, aquí la vora al cementiri n'hi han" (PE-07, p. 324).

Pel que fa als afers amorosos, "deien que per Sant Joan si una noia li agradaven dos nois i volia saber quin li agradava més, havia de posar, la nit de Sant Joan, dos papers cargolats sota del llit, també deien a la finestra. Cada paper portava el nom d'un dels nois. El paper que l'aindemà era cargolat volia dir que aquell era el seu. Havia de ser aquell i no aquell que no quedava cargolat"

261 A.P.F., Consueta 1954, p. 59.

262 A.P.F., Consueta 1955, p. 67.

263 "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 18 juny 1981.

264 La Veu de la Parròquia, 18-25 juny 1977.

265 La Veu de la Parròquia, 1981-1983, 1985-1986.

(PE-10, p. 18).

Uns altres informants diuen que el paper descargolat és el vàlid: "De vegades deien... Agafar els nois que et 'guessin agradat més i escriure els seus noms a.m un paper, cargolà'l, posà'ls a a.m un plat d'aiga, cargolats, i l'aindemà dematí el que trovaves que era obert, era aquell el que t'estimava. El plat d'aiga, treure'l a la finestra, eh!, i el que trovaves més obert, deien que era el teu!" (PE-07, p. 324).

"Això també jo ho 'via fet. Bueno, a.hi posaves no sé conts noms i el que es descargolava era el que t'estimava" (PE-01, p. 1511).

També deien que per Sant Joan, "si al punt de la mija nit, con toquen les dotze, agoites el mirai voràs la cara del teu xicot. (...). I té de ser a les fosques, eh! (riu), de la mija nit de Sant Joan" (PE-07, p. 702).

Cantaven també:

Con la nit de Sant Joan n'és arribada
no hi ha noia que no estigui enamorada.

El jove, que la vol,
se'n va a pendre el sol,
per dir-li ple d'amor a l'estimada:
"Deixa que et posi nineta
una floreta a la boqueta.
Aquesta roja cidera
tan petonera
i encisera".

I la nit de Sant Joan n'és arribada
.... (torna al començament).²⁶⁶
(PE-01, p. 1510).

La nit de Sant Joan, però, es caracteritzava sobretot per: el foc, l'aigua i les herbes remeieres.

a) El foc

"Es feia igual que per Sant Isidro. El dia abans feien el foc i la gent s'hi anava a torrar pa, allà al foc, si volien fer una mica de cosa, però no es feia, no. Això sí, es feien els focs a cada carrer.

"La canaia, ui!, llavors!: "Hem d'anar a buscar romegueres per fer foc". De vegades també n'hi anaven alguns de grans, vailetassos, anaven a buscar romegueres per fer el foc de Sant Joan, el foc de Sant Isidro i el foc de Sant Pere" (PE-10, pp. 15-16).

"Per Sant Joan es feien focs i es tiraven petardos, la

²⁶⁶ Vegeu capítol 14.

canaia, algun fuet i poca cosa més. Mira, con més va venir, que ia es varen tenir més calers, ia es varen tirar més coses.

"Uns conts dies abans anàvem a buscar romagueres i au! , a veure qui podia encendre el foc més gros. I a cada tros de carrer es feia un foc. A La Ricardera, lo menos se'n feien cinc. L'un es feia allà a davant de can Remígio, un atre a la Placeta, un atre al carrer de can Parés que es feia al davant de can Xen, un atre el solien fer allà a can Petxu i ca l'Arcaldet a davant de can Matalot i en solien fer un atre els de l'atre carrer, de Dalt, allà davant de can Marcell, de la casa veia, com que no hi 'via la casa nova (no era edificat), allà on el carrer trobava l'atre carrer. I aquí a Fogroles (al poble) en solien fer un a la Plaça, al carrer Nou, al carrer de la Rambla..., a cada carrer en feien.

"Passàvem per les cases a demanar caritat: "No teniu pas res pel foc de Sant Isidro o pel foc de Sant Joan?". De vegades et donaven una escombra o si et donaven centims, encara més bé. Abans de la guerra no te'n donaven gaires de cèntims; després de la guerra, sí. La canaia s'estimaven més cèntims per anar a comprar petardos. "Què us estimeu més cèntims o llenya?", en deien. Con feien això dels cèntims, io ia no hi anava a demanar caritat, ia era gran. També et donaven llenya i coses per cremar" (PE-07, pp. 323-324).

Durant la meva infantesa els focs de Sant Joan, així com els de Sant Isidre i Sant Pere, encara eren ben vius, no hi varen faltar mai. Tots els carrers miraven de fer el foc més gros i més durader. Hi havia una veritable competència. Uns quants dies abans, la canalla, s'havien preocupat d'anar a buscar llenya, romagueres més que res més. També hi havien atrevits que anaven a robar algun feix de llenya a alguna casa veïna. El propietari que el trobava a faltar, de seguida s'imaginava el lloc on havia estat dipositat, però moltes vegades ja no hi era a temps, el foc ja l'havia fet desaparèixer.

El mateix dia de la foguera es passava per cada casa, tot dient: "No teniu pas res pel foc de Sant Joan (o Sant Isidre o Sant Pere)"? Aleshores et donaven una cadira vella, una caixa, etc., tot el que s'havia anat guardant al llarg de l'any expressament per a aquest dia. Si la canalla veien que no els donaven tot el que tenien, tornaven a insistir i la gent els contestava que n'havia de quedar per al foc de Sant Pere.

Ho anaven portant cap al munt de llenya, que cada cop es feia més alt. El moment de calar-hi foc arribava, quan s'havia fet fosc del tot. Aquell vespre era diferent. Els adults estaven més alegres que de costum i deixaven que la canalla juguessin pel carrer fins ben tard i, quan d'aquell bell foc només en quedava el caliu, es treia el pa i el porró, i vinga torrades de pa amb all i oli i tragos de vi.

La canalla també acostumaven saltar per sobre del foc, "però con ia hi 'via un caliu, que n'hi 'via poc (de foc), eh! (riu). (...). Com a joc de canaia, sí, sí. "Oita,

saltem?". "Saltem". Con ho podiem saltar, eh!" (PE-07, p. 702).

b) L'aigua

"A la nit de Sant Joan dèiem: anar a buscar pinyes moreneres. (...). Es fan pe' les torrenteres, cap allà al Godiol n'hi 'vien. Una herba que puja alta, fa un tronc i la fuia fa com una cassoleta i al mig fa una pinya, que no espina, però pessiga, no sé com dir-ho. (...). I (en) aquella cassoleta sempre hi 'via aiga i, ui!, ens hi rentàvem la cara, que deien que marxaven les pigues. Sí, la nit de Sant Joan, con tornàvem de trebaiar. Ai, sí. Ui! abans per Sant Joan si se'n deien de coses! Mare de Déu! Moltes! (...). Rentà'ns a la cara amb aquella aiga, ui., sí! moltes vegades io ho 'via fet" (PE-01, p. 1511).

c) Les herbes remeieres

Les floravies collides la nit de Sant Joan prevenen de malalties al bestiar. S'han de collir abans de sortir el sol, no els podia tocar el sol. "Abans de sortir el sol has de tornar ser a casa" (PE-12, p. 1652).

"Cada any, si anem a verbena o anem enlloc (...), no tinguis por, ia podem anar a dormir a l'hora que sigui. Encara que siguin les tres o quarts de quatre, io, allà a les cinc o un quart de sis peus a terra i cap a veure on trobo les floravies. Ara hi haig d'anar cap allà a aquella torrentera del Gelabert casibé. Abans anava aquí sobre la Codina" (PE-12, p. 1654).

"La dita era aquesta -io ho 'via sentit a dir- diu: "Han de ser molles de la rosada". I, es clar, si és ara mateix, que hi ha molts dies que casibé no n'hi ha de rosada al dematí (...), doncs només una uiada de sol... (ia la treu)" (PE-12, p. 1655).

Per a treure les berrugues, "sortint (la nit de Sant Joan) i també amb les primeres herbes que trobaves ben fregades! Allò, que tenien berrugues a les mans o això, ben fregades! I, si trobaven allò, lletatresa, aquelles plantes, dòs, petar un brot i sucari-li. N'hi 'via que deien que els 'via anat bé" (PE-12, p. 1657).

"Io el que havia sentit a dir és que, con tornaven de trebaiar (les mosses de la fàbrica) se'n 'naven aquí al Godiol a.m un camp, que a.hi 'via civada i s'hi 'naven a revolcar a la civada. Aquell home del Godiol estava enrabiad com una fiera (riu). Això sí que ho 'via sentit a dir. (...). Es veu que els deien que feia ser guapo, si s'ageien a la civada la nit de Sant Joan" (PE-16, p. 1658).

12.1.26 SANT PERE (29 juny)

El dia 29 de juny l'església honora Sant Pere, el príncep dels apòstols. En la figura de Sant Pere hi convergeix la triple condició d'apòstol, bisbe i màrtir.

"Per S. Pere se capta a Misa matinal per lo Papa y los Administradors no hi van. També se pot fer repetir per la tarde."²⁶⁷

"Dijous 29 del corrent. Festa de Sant Pere Príncep dels Apòstols. Es festa de precepte amb obligació d'oír Missa i abstenir-se de treballar. Misses a les 8, a les 9 i a les 11. Dia de la bona Premsa, es farà la col·lecta manada a favor de la mateixa."²⁶⁸

Des de 1977, el 29 de juny ja no és festiu a Catalunya. Abans d'aquesta data, a l'església parroquial de Folgueroles, es deien les mateixes misses que els altres dies festius. Però des del moment en què es va declarar dia laborable, únicament se celebra una missa a la tarda a la Damunt.²⁶⁹

Les fogueres a la vigília de la diada de Sant Pere es varen anar fent a Folgueroles fins a començaments de la dècada dels anys 1970.

12.1.27 SANT CRISTOFOL (10 juliol)

Sant Cristòfol és honorat com a intercessor dels qui viatgen i protector dels camins. Aquesta festa a Folgueroles és relativament nova. No és mencionada a la consuetud i només en comencem a tenir alguna referència a partir de l'any 1961.

"Després de la segona (missa, és a dir, la missa d'onze) i a la Plaça de l'Església, es farà la Benedicció dels vehicles a motor, amb motiu d'ésser demà la festa de Sant Cristòfol patró dels motoristes."²⁷⁰

La setmana abans ja s'havia anunciat la festa:

"Després de la missa de les 11 es farà la Benedicció de vehicles a motor en la Plaça de l'Església. La festa de S. Cristòfol cau en el dia 10, però s'anticipa la Benedicció, per ésser més avinent en dia festiu sense destorb del treball."²⁷¹

A començaments dels anys 1980 encara es fa la benedicció de vehicles per Sant Cristòfol.

²⁶⁷ A.P.F., Consuetud 1883, p. 38. és una nota escrita al marge de la consuetud amb lletra diferent.

²⁶⁸ "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 25 juny 1961.

²⁶⁹ La Veu de la Parròquia, 1980-1986.

²⁷⁰ "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 9 juliol 1961.

²⁷¹ "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 2 juliol 1961.

"Sant Cristòfol és el dia 10 de juliol, que aquest any s'escau en dijous; farem la benedicció de cotxes, el diumenge dia 13."²⁷²

"Festa de Sant Cristòfol i benedicció de vehicles: serà diumenge vinent, dia 12. A les 11: missa i predicació adient. A les 12: Desfilada i benedicció de vehicles."²⁷³

"Diumenge vinent, dia 11, Sant Cristòfol: A 3/4 de dotze (o sigui després de la Missa d'onze) benedicció de tota mena de vehicles (cotxes, camions, autobusos, motocicletes, bicicletes, tractors, tricicles, etc). Es donarà als conductors una banderola catalana."²⁷⁴

"Dia de Sant Cristòfol: és diumenge vinent, dia 10. Benedicció de tota mena de vehicles que circulen pels carrers. A les dotze del migdia, després de missa major (màquines de batre, tractors, camions, automòbils, motos de tota mena, bicicletes i tricicles de tota mena, patinets... etc.)"²⁷⁵

Des de 1983, no he trobat enlloc que aquesta festa continués celebrant-se a Folgueroles.

12.1.28 SANT JAUME (25 juliol)

El 25 de juliol, durant uns anys, es va celebrar la festa major del barri de la Ricardera. Avui aquesta festa és perduda. A l'actualitat, el diumenge més proper al dia de Sant Jaume fan la seva festa els carrers Mistral i Bru de Sala.

Perl que fa a l'aspecte religiós de la festa, l'església celebrava el dia de Sant Jaume, mentre va ser festa, com si fos un diumenge qualsevol. Però la declaració de dia feiner per la Generalitat va comportar modificacions.

"Dimarts, dia 25 de juliol, festa de Sant Jaume, Patró d'Espanya, es festa de precepte amb obligació d'oïr Missa i abstenir-se de treballar. Misses a les 7 i a les 11, amb plàtica del Sant."²⁷⁶

"Dia 25, Sant Jaume: Segons la Generalitat és dia feiner!!!, encara que en la resta d'Espanya serà festa de precepte. I, segons l'Ajuntament de Vic hi haurà mercat perquè es dissabte i feiner. Per tant: les Misses de les 8 i 11 del matí resten suprimides."²⁷⁷

Els anys següents es diu missa a la tarda a l'ermita de

272 La Veu de la Parròquia 29 juny 1980.

273 La Veu de la Parròquia 5 juliol 1981.

274 La Veu de la Parròquia 4 juliol 1982.

275 La Veu de la Parròquia 3 juliol 1983.

276 "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 23 juliol 1961.

277 La Veu de la Parròquia 19 juliol 1981.

Durant la meua infantesa, algun any per la vigília de Sant Jaume havíem fet foc al carrer, com per Sant Joan, però aquests fets esporàdics no han arrelat mai com a tradició.

"Aquí (a Folgueroles) io no ho 'via vist mai, que es fes foc per Sant Jaume" (PE-10, p. 16).

Quan es va decidir traslladar la festa major de Folgueroles del 15 d'agost al primer diumenge de setembre, hi va haver una gran polèmica. "A una meitat del poble li estava bé i a l'altra meitat no. Els de la Ricardera, principalment, deien: "Desprecien la festa de la Mare de Déu? Ia l'arreglegarem nosatros". D'aquesta manera varen venir les festes del barri. Per 'xò la Ricardera va celebrar la seva festa de barri el 15 d'agost (abans d'establir-la al dia de Sant Jaume). La Rambla i el carrer Nou, el segon diumenge de setembre.

A la Ricardera n'hi 'via de molt fanàtics d'això!. Es clar, el rector tampoc no hi estava gaire d'acord, que es canviés. Despreciaven la patrona. Això era l'any corantacinc (1945) o corantacinc o corantaset i va durar tres o quatre anys.

"Con la festa major (de Folgueroles) es va tornar a fer el 15 d'agost, els de la Ricardera varen haver de canviar la festa del barri i la varen posar per Sant Jaume.

"Mare de Déu! Hasta en G. (un dels grans propietaris agrícoles) estava empipat, eh!, perquè l'havien tret del dia de la patrona. No el 'via vist mai a veure el ball! i aquell any per la festa del barri de la Ricardera, que la varen celebrar el 15 d'agost, aquell home el vaig veure al ball. El veí G., el pare del que hi ha ara. Perquè els de la Ricardera varen anar-hi a dir-li que volien fer això i va dir: "Sí, sí, ben fet, i si no hi arribeu, ia hi arribaré io" (referent als diners). Llavors ia li estava bé que es fes el ball. Ara, el dia de la Mare de Déu d'agost per fer ball, per conservar la festa (major), no te n'hauria dat ni cinc. I llavors perquè l'havien tret, llavors sí.

"Ara, a última hora, hi 'via en Pio i en Marín, però als primers anys venien orquestes més bones; però, es clar, moltes orquestes bones tampoc no les podies llogar. Un any sí que varen llogar una orquesta. Varen fer venir quatre arreglats de Barcelona i, com que anaven d'acord amb el rector, aquella orquesta havia d'anar a tocar a l'ofici a l'iclésia, el dia de la Mare de Déu d'agost. (...). Mare de Déu! A l'iclésia els varen haver de fer plegar! (riu). Segurament que no hi 'vien estat mai (riu). Quin desastre! (riu). I en el ball no valien res, un desastre! (riu).

"Per poguer fer la festa de la Ricardera es passava (a captar) per cada casa. Io hi 'via passat, perquè es feia una junta i també em va tocar, encara que no m'agradés gaire que fessin la festa per la Mare de Déu d'agost, perquè era per contrapunt. Io els hi deia: "Poseu-la un altre dia" i em

deien: "No, ha de ser aquest dia o sinó no en volem ser-ne". Els altres no en volien ser-ne, per allò del contrapunt. Con la varen fer per Sant Jaume, ja em va agradar.

"Cada setmana, durant tot l'any, havies de passar per cada casa a cobrar una pesseta, per fer la festa. Llavors els de la Ricardera ho tenien tot de franc. Una pesseta, cada setmana. Passaves: "Ep!, la pesseta". Ara, els qui no la volien pagar, et fotien algun xasco, però l'altra festa (l'altra setmana) ja no hi anaves. I a.n aquests no els deixàvem entrar.

"Sé que a can M. de les S. ui! aquell home! per donar una pela... El veí. El fill, el que hi ha ara, llavors era un sagal de 15 o 16 anys i, es clar, el dia de la festa no va poder entrar al ball. Diu: "Ja us donaré els 10 duros". Li varem dir: "Ah, no. No heu volgut pagar, ara ni que ens els donis tots plegats". El qui no pagava, no entrava.

"Ja n'hi 'via algun altre... La P. de can S. tampoc no pagava, almenys algun any no havia pagat. Jo sé que l'any que em va tocar a.n a mi, el primer dia vaig passar a casa seva, dic: "Passo pe' la pela de la festa de la Ricardera". Diu: "Què? Plourà?". Dic: "Amb el sol que fa, no" (riu). "Adeu". "Adeu" (riu). Almenys aquell any no va pagar.

"Hi 'via una entrada pels que no eren de la Ricardera. Els que baixaven de Fogroles, entraven pagant. A la Rambla també feien igual" (PE-07, pp. 142-145 i 310-311).

A la meua infantesa encara se celebrava aquesta festa per Sant Jaume. Era típic fer una xocolatada al matí, per esmorzar. El ball i la mica d'envelat es feien al camp de davant de can Cacarinso a la Placeta de la Ricardera. Posteriorment, es va perdre. Però als anys 1982 i 1983 hi va haver un intent de recuperació de la festa, patrocinada pel bar-restaurant Can Crinyol. No va tenir èxit."²⁷⁹

Des de l'inici de la dècada dels 1980, el dia de Sant Jaume se celebra la festa dels carrers Mistral i Bru de Sala. Va començar amb la pavimentació del carrer Mistral. Varen sobrar diners dels recollits per a les obres i es va decidir fer un sopar per a celebrar-ho. Aquest sopar ha anat tenint continuïtat fins avui. Consisteix en botifarra a la brasa, all-i-oli, coca, xampany, refrescs, pa i focs d'artifici. Es fa un gran foc; per a coure la botifarra i les arengades i es prepara una taula ben llarga al mig del carrer. Cadascú s'hi porta la cadira. La música és de tocadiscos.

Per bé que hi assisteixen tots o gairebé tots els veïns d'ambdós carrers, la participació és restringida. Uns dies abans els organitzadors passen per cada casa, demanant el nombre de persones de les quals es fa càrrec aquella família, és a dir, segons la quantitat, li tocarà pagar més o menys al final de la festa. Comptades vegades que algú hi ha portat amics o coneguts, que no estaven prèviament apuntats, hi ha hagut problemes.

És una festa, en la qual el promig d'edat dels assistents

²⁷⁹ Programes de festes 1982, 1983.

es força alt. Podríem dir que no hi assisteixen els joves. La immensa majoria dels assistents tenen més de 40 anys. Per altra banda hi participen també els més petits, els quins no arriben a 15 anys.

12.1.29 MARE DE DEU D'AGOST (15 agost) (Antiga festa major)

El dia de la festa major de Folgueroles, fins fa uns decennis, era el dia quinze d'agost, el dia de l'Assumpció de la Mare de Déu al cel.

Aquesta data es va mantenir fins a mitjan anys quaranta, en què es va començar a pensar en traslladar la festa major al setembre. Malgrat tot, l'església la continuà celebrant per l'agost.

Les primeres referències, que coneixem sobre la festa major de Folgueroles, ens les proporciona la consuetat:

"(...) si se esdevé en Diumenge la Festa de la Assumpció, se digan (les misses) ab Diaca, y subdiaca, lo que no se deixia de practicar; sino quant orgesca algun motiu particular."²⁸⁰

"Lo dia quinze de Agost dia de la festa anyal ó principal de la parroquia, es estil de pagarla los Fadrins, però si algun any no la pagan anira á carrech de pagarla del gra de la obra, davent en tal cas llogar sis musichs á coneguda y elecció del Señor Rector y Señors Obrers: inceguint lo manifestat per S. S. I. el Sor. Bisbe asaber que no ce paguan de fondos de la Obra."²⁸¹

"Ofici ab Veracreu, musica y sermó, a la tarde Rosari cantat. Segons un acuerdo ab l'Ajuntament los joves pagan la musica de la Iglesia y el Municipio los entrega los vuit duros aseñelats en el presupuesto municipal per la Festa Major y també seis sedeix los llevans de Taula, pero si los joves se retiran, el párroco pot demanar al Ajuntament la quantitat dita y se queda també lo llevan de taula per cubrir los gastos de musica y sermó, Absoltas per los vasos."²⁸²

"A Casa Sala donan 25 pesetes per la festa major, y 12 id. per l'Obra de la iglesia."²⁸³

Segons informació oral, "per la festa major, el jovent, que havia organitzat la festa, passava pel poble amb l'orquestra. Passaven per les cases demanant cèntims per pagar la festa" (PE-10, p. s/núm.).

Durant la festa major del poble, el campaner tenia les següents obligacions: "Repicons solemnes, al mitg die y vespre del de la vigilia, y també al mati, ofici, mitg dia de festa. Al vespre toca a mors y lo endemá a vuit horas fa

²⁸⁰ A.P.F., Consuetat 1764, p. 16.

²⁸¹ A.P.F., Consuetat 1862, p. 30.

²⁸² A.P.F., Consuetat 1863, p. 38.

²⁸³ A.P.F., Consuetat 1909, p. 49.

un toç de mors com també al ultim del ofici."²⁸⁴

Quant als actes litúrgics, que se celebraven després de la guerra civil, segons el Full Parroquial de 15 d'agost de 1953, eren els següents:

A dos quarts de sis del matí, "Missa de Comunió General amb plàtica i motets"; a dos quarts d'onze, "Amb assistència de les Autoritats, Ofici Solemne amb Sermó i Orquestra"; i a la tarda a dos quarts de cinc: "Rosari, Octavari de la Patrona i Salve Regina. I aixís tota l'Octava".

"El 15 de Agosto celebramos la Fiesta Mayor con Misa de Comunió General en honor de la Patrona "l'Assumpta". Oficio Solemne con Autoridades cantado por los P. Camilos de Sto. Tomás."²⁸⁵

"Se celebra con esplendor la Fiesta Mayor Patronal de la Parroquia con Misa de Comunió General y Oficio Solemne con asistencia de las Autoridades con panagirico de la Patrona "Assumpta". Vienen a "dinar" los Párrocos vecinos. Al dia siguiente a las 11 celebramos Oficio a La Damunt. A las 9 Oficio de Difuntos."²⁸⁶

El Full Parroquial de 1961 també es fa ressò de la festa en honor de la patrona de la parròquia:

"La comunió General que es fa el primer diumenge de mes, aquest es farà (a. D.) el dia 15 del corrent. Festa de l'Assumpció de la Verge, Patrona de la Parròquia i per tant Festa Major de Folgarolas."²⁸⁷

"Dimarts, dia 15, Festa de l'Assumpció de la Mare de Déu al Cel, Patrona de la nostra Parròquia; es festa de precepte amb obligació d'oïr Missa i abstenir-se de treballar. Festa Major de Folgarolas.

"A les 7'30, Missa de Comunió General amb plàtica preparatòria. Es d'esperar la màxima assistència, per rebre l'invitació a l'Eucaristia, que ens fa la Verge nostra Patrona en el dia de la seva festa.

"Per confessions com de costum. Procureu matinejar.

"A les 11, Ofici Solemne, amb assistència de les nostres digníssimes autoritats. Cantarà l'Ofici el Chor parroquial dirigit pel Sr. Ernest Morató, Sr. Mestre de Folguerolas. A l'armonium en Miquel Masramon. Dirà les glòries de nostra excelsa patrona, el Dr. D. Ramon Vilaró, pvre. Professor del Seminari Conciliar de Vich."²⁸⁸

"El dia de la Festa Major, els del Centre parroquial de Gurb ens deleiteran amb una representació escènica humorística, en la Sala del Cafè Malats. Hora 6'30 tarda."²⁸⁹

Pei que fa als actes profans, sabem, pei programa de festes, que, l'any 1928, la festa major es va celebrar els dies 14, 15, 16 i 17 d'agost i que el ball va consistir en: Primera part: "Vals, Shimmy, Paso-doble, Pericón, Tango, Fox-trot, Pericón, Vals"; segona part: "Vals, Paso-doble,

284 A.P.F., Consueta 1883, p. 45.

285 A.P.F., Consueta 1954, p. 59.

286 A.P.F., Consueta 1954, p. 60.

287 "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 6 agost 1961.

288 "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 13 agost 1961.

289 "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 13 agost 1961.

Mazurca, Tango, Xotis, One-step, Pericon, Vals-Jota".

Segons informació oral, a partir dels anys 1940 es va intentar canviar la festa major del quinze d'agost al primer diumenge de setembre, perquè el dia de la Mare de Déu d'Agost molts pobles feien la seva festa i "totes les orquestes eren molt cares i la festa era molt escarransida. Es va començar a pensar de canviar-la de dia, con era arcalde en Joanet de can Campaner. Varen decidir de celebrar la festa major el primer diumenge de setembre. Hi va haver molta polèmica. Això era l'any coranta-cinc (1945) o coranta-sis.²⁹⁰ La festa de la Ricardera, que es feia pel 15 d'agost, va durar tres o quatre anys, perquè la festa major es feia pel setembre. Llavors va marxar en Campaner, n'hi va entrar algun atre (d'alcalde) i va tornar a canviar el dia de la festa major. De la primera festa (primer diumenge) de setembre va tornar a passar per la Mare de Déu d'Agost" (PE-07, p. 142).

"No se paró hasta celebrar única Fiesta Mayor en el día de su Fiesta Patronal "L'Assumpta" y con todo el esplendor se celebraron fiestas religiosas y culturales a cargo de la Cobia Bofills de Torelló y por la noche del 15 de Agosto actuó el Elenco escénico del Centro Católico de La Garriga, con toda propiedad."²⁹¹

Durant dos o tres anys es va mantenir en aquesta data, però hi va haver un any que ningú no es va voler cuidar d'organitzar-la i aquell any no hi va haver festa ni un dia ni l'altre.

Fins i tot, es va pensar de fer-la pel juliol, el segon o tercer diumenge, perquè els anys que el 18 de juliol caigués prop del diumenge, permetria fer més bella festa. Això, al cap de dos o tres anys, tampoc no va donar resultat.

Finalment, com que ja s'havia comprovat que el quinze d'agost no era massa convenient, es va passar definitivament al segon diumenge de setembre, tot coincidint amb la festa de la Mare de Déu de la Damunt. "Aixís l'iclésia no hi va tenir res a dir. Per 'xò celebrem la festa major el dia de la Mare de Déu de la Damunt. Això podé era l'any 1965... Sí, perquè varen passar molts anys entre una cosa i una atra" (PE-07, p. 143).

"Per la festa major, en general, feien sardanes al demati; a la tarda: futbol, concert, ball a les Escàrcies; a la nit, també ball. A l'aindemà feien funció (teatre) o una mica de varieté.

"Con la festa major es feia el primer diumenge de setembre, el primer any se'n va cuidar l'Ajuntament (de l'organització) i després l'Ajuntament va cridar a tots els nois de 16 o 18 fins a 25 anys a veure si ens en volíem cuidar, que ia ens protegirien. I sí, sí, un any ens en vàrem cuidar nosatros. Fèiem l'envelat de vela al mig de la

²⁹⁰ Vegeu l'apartat SANT JAUME.

²⁹¹ A.P.F., Consueta 1953, p. 53.

Plaça. Envelat cobert. Abans de la guerra sempre els hi fèiem. Aquell any va fer un ploure! No es va ensorrar perquè les cordes les 'viem lligades al Padró i a les reixes de can Dachs. Me'n recordo que aquell any varen fer *La Marieta Cistellera* (teatre). Oh, i bona orquesta llavors. Hi teníem els Mongrins! Hi 'vien vingut orquestes bones! L'any abans hi 'via hagut La Caravana. L'any abans havien fet la sarsuela *La del manojo de rosas*" (PE-07, pp. 145-146).

Un del actes més tradicionals de la festa major és la representació teatral. Abans "el teatre sempre es feia el dilluns, perquè el diumenge era l'hora de fer els calers al ball. Llavors l'hora de fer cèntims era la nit del diumenge al dilluns, perquè els dissabtes tothom treballava, ningú no tenia ganes d'anar a ballar. Encara que el dilluns haguessis d'anar a treballar, sempre anaves més reposat". "Abans tenies que molts plegaven de treballar a les 10 i a les 11 del vespre del dissabte, les dones principalment" (PE-07, p. 146), les que anaven a la fàbrica.

Algunes anyes per la festa major també s'havien fet curses de bicicletes.

Actualment, i des que la festa major se celebra el segon diumenge de setembre, el dia de la Mare de Déu d'Agost, per ser la patrona de la Parròquia, es solemnitzen una mica més les misses o, en tot cas, se'n fa menció; però, en línies generals, no es distingeix d'un diumenge o festa qualsevol. Malgrat tot, la Veu de la Parròquia no oblida fer-ne recordança encara que sigui amb un simple: "Dia 15. L'Assumpció de Maria. Patrona de la parròquia".

12.1.30 SANT ROC (16 agost) (L'endemà de l'antiga festa major)

El dia 16 d'agost, Sant Roc, se celebrava a Folgueroles, perquè era l'endemà de la festa major. El rector de la parròquia estava obligat a anar a dir una missa a l'ermita de la Damunt, com en les altres festes anyals.

"St. Roch ó lo endemà de N. Sra. ofici á la Damunt com esta dit, y ofici de Difunts á 10 horas per ser la Dedicació ó festa principal de la Confrà. de las Anims. Yndyga, plenaria al Confres. Y la Obra costeja las candelas als Capns. y gen per l'ofertori."²⁹²

"A set horas ofici a la Damunt com per las Pascuas. A nou horas ofici de difunts per Casa Sala, pagantlo dita casa y acabat l'Ofici lletanias y absoluta com se fá per funerals. Las candelas per los Capellans se pagan de la Obra. Lo añ passat se va colocar las reliquias dals Sans Patrons al Altar major devan lo Sacraní major y sembla seria conforme se continues".²⁹³

²⁹² A.P.F., Consueta 1857, p. 21.

²⁹³ A.P.F., Consueta 1883, p. 39. Al marge i amb lletra diferent hi ha escrit: "Se fá la festa del Sagrat Cor de Maria".

"Festa major. 16 ofici i la Damunt, 6 hora. Ofici de C. Sala, 8 hores."294

"Dia 16- Missa matinal a les 7.

"A les 9 - Ofici a Intenció de la Família Brú de Sala.

"A dos quarts de 11 - Ofici Solemne cantat i acompanyat pels Bofills de Torelló a l'Ermida de la Damunt.

"Tarda a dos quarts de 5 - Rosari i Octavari.

"Dia 17 - A les 11 - Ofici per els Difunts de la Parroquia amb Oració fúnebre i Absolta. A les 8 i mitja - Rosari i Octavari."295

"Al día siguiente (de la festa major) Oficio de Difuntos a la Parroquia y a las 11 Oficio Solemne a la Ermita de La Damunt."296

"Dimecres, dia 16, a les 9, Ofici Aniversari pels difunts de la Parròquia.

"A tres quarts de deu, Ofici Aniversari pels difunts de la família Bru de Sala, casa Sala.

"A les onze, Ofici al Santuari de la Verge de la Damunt. Al final Besamans i cant dels Goigs.

"Als esmentats actes hi queda tothom invitat."297

Segons informació oral, "El dia 16 d'agost es 'nava a dir missa a la Damunt, perquè era la missa (de l'endemà) de la festa major. Com que (la festa major) s'ha canviat (de dia) dos o tres cops. Hasta una vegada es va fer per Sant Jaume i l'aindemà també es va anar a dir missa a la Damunt" (PE-07, p. 311).

12.1.31 SANT GIL (1 setembre)

A finals del segle passat, segons la consuetat, se celebrava la diada de Sant Gil a Folgueroles. No tenim constància, ni escrita ni oral, que continués celebrant-se al llarg del nostre segle.

"A la hora de Missa matinal se beneeix lo blat de llevó y luego se diu Misa."298

Per Sant Gil el campaner tenia l'obligació de fer "lo quart a hora de Missa matinal."299

294 A.P.F., Consuetat (sense data), full apart, p. 50.

295 Full Parroquial. Festa major 1953.

296 A.P.F., Consuetat 1954, p. 59.

297 "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 13 agost 1961.

298 A.P.F., Consuetat 1883, p. 39.

299 A.P.F., Consuetat 1883, p. 45.

12.1.32 FESTA MAJOR (2on. diumenge de setembre)
(Festa de la Mare de Déu de la Damunt)
(Festa de La Germandat)

Actualment el segon diumenge de setembre aglutina tres festes en una: la festa de la Mare de Déu de la Damunt, la festa de La Germandat i la festa major.

a) La festa de la Mare de Déu de la Damunt

La festa de la Mare de Déu de la Damunt ja és mencionada a la consuetat parroquial:

"San Nom de Maria. Lo diumenje infraoctavam de Ntra. Sra. de Setembre, que es lo Sn Nom de Maria se fá la festa de Ntra. Sra. de la Damunt; a deu horas se vá a dita Capella a dir la Missa major, se fá ab Musica si hi ha fondos, se fá Rosari a la tarde ab musica y explicació de misteris. Al ofici sermó. De cuants anys aquesta part, se fa l'ofici cantat per los Capellans y sermó al ofici y a la tarde Rosari ab Musica."³⁰⁰

Abans de la guerra civil (1936-1939) es continuava celebrant la festa de la Mare de Déu de la Damunt el segon diumenge de setembre:

Que n'és de blanca
la neu novella,
dalt d'una branca
del Pirineu.
Més blanca que ella sou
sou vós poncella,
poncella i rosa,
mare i esposa
de tot un Déu.³⁰¹

"Aquesta cançó la cantàvem per la festa de la Damunt, el 12 de setembre, que és el Sant Nom de Maria. Si el 12 d'esquèia en un dia feiner, la festa la feien el diumenge següent a la Damunt.

"Deien missa al dematí al poble i l'ofici el 'naven a dir a la Damunt, com que llavors es deien tres misses. La missa primera, a les 7; la de les 11 l'anaven a dir a la Damunt; i a la tarda hi anaven a dir el rosari. A les festes a la tarda sempre deien el rosari a l'iclésia, després de la doctrina, però aquell dia l'anaven a dir a la Damunt. També hi havia sermó, llogaven un predicador, i després cantaven les cançons. Això, abans de la guerra, després de la guerra ia no" (PE-10, p. 22).

"A les 11, deien missa a la Damunt; i a la tarda hi deien el rosari i cantaven el Trisagi i els goits. Això devia ser de tradició de molts anys. No s'hi feien sardanes, només la

³⁰⁰ A.P.F., Consuetat 1883, p. 39. Al marge hi ha escrit amb lletra diferent: "y festa de La Damunt. S'y guanya indulgencia plenaria rebent los SS. Sacraments etc."

³⁰¹ Vegeu capítol 14: cançons.

festa de l'iclésia i prou. Llavors la festa de la Germandat es feia per l'abril" (PE-07, p. 142).

Després de la guerra, el rector de la parròquia i la Germandat es varen posar d'acord per a la celebrar conjuntament la festa: el segon diumenge de setembre, la Verge de la Damunt seria traslladada des de la seva ermita a l'església del poble.

"Y el día 12 del mismo mes (setembre) se celebra con esplendidez la Fiesta de La Damunt y de la Germandat. A las 10 se organiza la Procesión a la Ermita trasladando la Imagen a la Parroquia celebrando Oficio Solemne con sermón. Canta la Misa la Schola de San Tomás de P. Camilos. Por la tarde en Procesión, rezando el Sto. Rosario, devolvemos la Imagen de la Virgen a su Ermita (...)." ³⁰²

"La Comunió General del mes de Setembre es farà, (a. D.) el segon Diumenge, amb motiu de celebrar-se la Festa de la Mare de Déu de la Damunt." ³⁰³

"Diumenge pròxim festa de la Mare de Déu de la Damunt, en la primera Missa es farà Comunió General de cada mes. S'espera serà ben concorreguda, no deuen pas faltar-hi els socis de la Germandat, veïns del Barri de La Damunt, Filles de Maria, exercitants i demés feligresos, per honrar a la Mare de Déu nostra Patrona en la Santa Eucaristia." ³⁰⁴

"Avui, dia 10 de setembre de 1961. (...). Festa en honor de la Mare de Déu de la Damunt. A dos quarts de vuit Missa de Comunió General amb plàtica preparatòria." ³⁰⁵

"A tres quarts d'onze: reunió dels socis de la Germandat, veïns del Barri i poble davant de l'Església parroquial i acompanyar la Professó per a recollir a la Verge de la Damunt i acompanyar-la al temple parroquial on es cantarà un Ofici solemne en honor de la Verge, per el Chor parroquial, el Rnd. Dr. Fortià, Pvre, Canonge Penitencier de la S. I. Catedral, i professor del seminari de Vich, dirà les glòries de la Verge.

"La Processó anirà acompanyada amb els acords d'una famosa orquesta.

"Tarda, a dos quarts de quatre, retorn amb Professó de la Verge de la Damunt al seu Santuari, amb acompanyament de l'orquestra, durant el trajecte més del Sant Rosari. Al Santuari, despedida, besmans i cant dels Goigs en honor de la Verge." ³⁰⁶

D'aquesta manera es va perdre el fer la festa a l'ermita de la Damunt, ja que no tenia sentit, si la Mare de Déu n'era fora.

L'actual rector de la parròquia considera que el dia de la Mare de Déu de la Damunt és el 8 de setembre, en contra de l'opinió popular que considera que és el dia 12. El dia de les marededeus trobades, a la tarda, es diu una missa a l'ermita de la Damunt. ³⁰⁷

"Io sempre feia el sant (es diu Maria) que era per la Mare de Déu de la Damunt. Ara, aquest capellà sempre diu que

302 A.P.F., Consuetas 1954, p. 60.

303 "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 27 agost 1961.

304 "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 3 setembre 1961.

305 "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 10 agost 1961.

306 "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 10 agost 1961.

307 La Veu de la Parròquia 1961-1966.

és el dia 8 la festa de la Mare de Déu de la Damunt i io, tota la meua vida, sempre havia sentit a dir que era el dia 12, que era el Sant Nom de Maria. La festa patronal, diguem, seria el dia 12" (PE-09, pp. 311-312).

La Mare de Déu de la Damunt es va continuar baixant com fins aleshores, malgrat que la celebració de la festa major de Folgueroles es traslladés al segon diumenge de setembre.

"Ara, perquè la festa major es fa el segon diumenge de setembre, que llavors va durar molts anys que es feia... Abans es feia per la Mare de Déu d'agost i, con la varen canviar, de bon primer la varen posar al primer diumenge de setembre. Però el primer diumenge de setembre feien la festa major i no baixaven la Mare de Déu, eh!; llavors la baixaven el segon diumenge, que era la festa de La Germandat. És que baixen la Mare de Déu perquè és la festa de la Germandat, eh!, no perquè sigui la festa major. Que això ja és de tradició d'abans de la guerra, per la festa de la Germandat baixaven la Mare de Déu. Ara fan festa major i festa de la Germandat tot plegat" (PE-07, p. 304).

b) La festa de La Germandat

"La festa de La Germandat, abans de la guerra, em sembla que la feien pe' l'abril. Pe' la primavera. Anaven a buscar la Mare de Déu de la Damunt, la portaven aquí, a can Cuní (can Saperes, una casa del carrer Nou) i a.m professó la portaven cap a l'iclésia, igualment (com fan ara). Deien l'ofici amb orquesta i, en general, tocaven sardanes. Les anaven a tocar, si ho permetia, que hi 'gués puesto, a davant de la casa del president de la Germandat" (PE-07, pp. 304-305).

"Allò (la festa) era només en honor de la Mare de Déu i prou. A la tarda no feien ball ni re.

"Nosatros diem Germandat, però els papers porten: Montepio de Nostra Senyora de la Damunt. És la patrona. Li 'vien de posar un nom i li varen posar aquest.

"Abans no hi anaven a la Damunt a buscar la Mare de Déu, hi anaven a can Cuní. Els de La Germandat amb el President i la bandera l'anaven a buscar amb els socis, perquè llavors n'hi anaven més que no pas ara. Anaven a l'iclésia, deien l'ofici i en sortint d'allà tocaven sardanes. Molt, les anaven a tocar, si hi tenia una mica de placeta, davant de la casa del president de la Germandat. Això era tota la festa. Només el dematí i prou.

"Con havia passat la festa, tornaven la Mare de Déu directament a la Damunt, de la mateixa manera que l'havien duta a can Cuní.

"La festa no era únicament pels socis, hi podia anar tothom qui volgués" (PE-07, pp. 305 i 137).

c) La festa del carrer Nou i la Rambla

Durant els anys en què la festa major deixà de fer-se el

15 d'agost i sorgiren les festes de barri,³⁰⁸ el carrer Nou i la Rambla varen organitzar la seva pròpia festa, quan ja feia dos o tres anys que es feia la del barri de la Ricardera. (...). Varen agafar el dia de la festa de la Mare de Déu de la Damunt" (PE-09, pp. 142-143). La festa del carrer Nou i la Rambla també es va anar perdent.

d) La festa major

Actualment, la festa major de Folgueroles és el segon diumenge de setembre. "El segon diumenge és con voreja més. Hi ha alguna vegada, els anys que s'escau l'1 a.m un diumenge, que el segon diumenge és el dia vuit; llavors en falten quatre dies pel dotze. A vegades, (...), el segon diumenge és ja passat el dotze; però sempre ha de ser el segon diumenge. (...).

"El dia de la festa major al dematí fan xocolatada i cercavila. Els primers que varen fer la xocolatada varen ser els de la Rambla. La Ricardera feia dos o tres anys que es feia la festa i no hi 'vien caigut. (...). I els cap-grossos també varen ser un invent dels del carrer de la Rambla. A la Rambla, el segon any, com que els 'vien quedat calers, varen comprar cap-grossos. I llavors a la Ricardera també en varen comprar. Són els sis que actualment hi han. Com que es varen perdre les festes de barri, se'ls va quedar l'Ajuntament.

"La xocolatada va començar a fer-se l'any coranta-set (1947) o coranta-vuit i s'ha anat fent sempre el diumenge al dematí.

"Els gegants els va comprar l'Ajuntament. Va ser un any que per la festa major varen sobrar calers i deien: "Comprar gegants o comprar un rellotge per al campanar". Els de l'Ajuntament i els de la comissió de la festa major varen acordar comprar gegants. (...).

"De serenates, abans i després de la guerra se'n feien, però llavors va durar anys que no es feien, que es 'vien perdut. Ara, se'n tornen fer. Les serenates són un honor a l'Ajuntament, diguéssim.

"El teatro de la festa major hi ha set sempre. Sempre es fa a última hora. Com que ara la festa major s'ha avançat al dissabte, es fa la nit del diumenge. Abans la festa major es començava el diumenge i la funció (el teatre) es feia el dilluns al vespre. El dimarts era la tornaboda, el dia d'anar a la font. La nit del dilluns al dimarts molta gent no hi podia anar, perquè l'aïndemà havia d'anar a treballar. i ara, com que el dilluns normalment tothom demana festa, encara que treballi, per 'xò la fan (el teatre) el diumenge al vespre.

"El dia de fer el ball és la nit del dissabte al diumenge, perquè l'aïndemà ningú va a treballar, ni aquí ni enlloc. Ara s'han acostumat que el dissabte és festa i abans tenies que molts plegaven a les 10 i les 11 (del vespre) del

³⁰⁸ Vegau els apartats SANT JAUME i MARE DE DEU D'AGOST.

dissabte de treballar, les dones principalment. ja veràs, el dissabte es treballava. No podien pas fer la festa major. No podien pas després d'allà anar-se'n a ballar.

"Llavors es començava al dematí anant a missa i després de l'ofici, les sardanes, tal com fan ara. A la tarda feien el concert i futbol (sic) i llavors ball a la tarda i a la nit. I al dilluns solien fer ball a la tarda i la funció al vespre. El dilluns al dematí tornaven a fer sardanes. Es llogava una cobla i ja era diumenge i dilluns. Ho feia tot. Com que era aquí, es quedava aquí, al dematí feia les sardanes, llavors el concert i el ball. Si hi 'vien serenates, feia les serenates. Llavors tornava a fer el ball de la nit. El dilluns al dematí tornaven tocar sardanes. Si les 'vien tocades a.m una placeta (el dia abans), les tocaven a l'atra i a la tarda feien ball. I l'orquestra ja es 'via acabat, llavors aquella orquestra ja estava. Això era el dilluns. I llavors a la nit feien la funció.

"El dimarts feien la tornaboda. hi 'via anys que llogaven una orquestra... anys que sí, anys que no... hi feien sardanes i no hi feien sardanes. Abans sempre es 'nava a la font Trobada, sempre! Ara, només d'uns conts anys que es va fer a la font de la Ricardera, perquè varen començar a dir que a la Ricardera no s'hi feia mai re. Doncs, varen dir: "Sats què? Com que aquesta font de la Ricardera és maca, hi farem la tornaboda". Ho varen fer-ho per 'xò. I ara es torna a fer a la font Trobada. De jocs de cucanya, ja se n'hi feien con jo era canaia. Anys que sí, anys que no, eh! Això, no sempre; però, en general, sí.

"El tiro al plat és pels del poble. Encara que ni siguin socis, tan solament paguin, ja els hi deixen participar, però només els del poble. És tiro al plat local, que diuen" (PE-07, pp. 147, 312-314).

Heus aquí els actes tradicionals i populars de la festa major, que actualment se celebra a Folgueroles:

Dissabte:	Matí:	concurs de pesca
	Tarda:	concert, sardanes ³⁰⁹
	Nit:	serenates, ball
Diumenge:	Matí:	tronada, xocolatada, cercavila, processó, missa, sardanes ³¹⁰
	Tarda:	futbol, espectacle musical
	Nit:	funció teatral
Dilluns:	Matí:	bicicletada
	Tarda:	tornaboda (sardanes i jocs de cucanya).

Les sardanes del dissabte a la tarda no comencen a arrelar fins l'any 1980.

Els anys 1971 i 1972 es feia concert a la tarda i al vespre del diumenge de la festa major. Posteriorment, es va

³⁰⁹ A la placeta de la Ricardera.

³¹⁰ A la placeta de cal Turo.

perdre i no es va recuperar fins l'any 1984, però ara al dissabte a la tarda.

Les serenates, que abans i després de la guerra civil (1936-1939) havien format part de la festa, es recuperen l'any 1982.

La xocolatada del diumenge al matí cada any tenia lloc en una placeta diferent. Però des de fa uns anys es fa a la font del Rector.

Els anys 1970, a la cercavila, a més dels gegants, capgrossos i l'orquestra, també hi anava l'imatge de la Mare de Déu de la Damunt.³¹¹ Però més tard, s'afegia a la comitiva només en el tros final: de can Saperes (o can Cuní, al carrer Nou) fins a l'església, on té lloc l'ofici solemne de la festa major.³¹²

"Diumenge, dia 10: Matí a les 7, confessions. Missa a les 7'30.

"A les 11'30. Rebuda de la imatge de la Verge de La Damunt per les Autoritats civils i eclesiàstiques. Junta de la Germandat i Poble. Seguidament Missa solemne amb cants litúrgics i acompanyament d'orquestra.

"Tarda, a les 6'45, Missa Vespertina.

"La imatge de la Verge de La Damunt estarà exposada a la devoció dels fidels en el centre de l'absis de l'altar major fins l'endemà a l'hora del retorn de la Verge al seu Santuari.

"S'agrairà que el diumenge al matí s'adornin finestres i balcons en senyal de la devoció i amor que tenim a la Verge de La Damunt."³¹³

"A les onze, Ofici Solemne amb assistència de les Magnífiques Autoritats, cantat i acompanyat d'Orquestra i Goigs.

"Acabat l'Ofici, la Mare de Déu romandrà exposada a la veneració del poble, fins a les nou del vespre."³¹⁴

"La festa major serà com sempre, o sigui:

"El dissabte: La Germandat baixarà la Mare de Déu, de la Damunt a can Saperes.

"El diumenge: a 3/4 d'11 processó des de can Saperes fins a la parroquial i tot seguit l'Ofici.

"Durant tot el dia es podrà visitar la Mare de Déu a l'església fins a les 9 del vespre.

"La Germandat presidirà la processó o l'Ofici amb la seva bandera.

"En quant a si l'Ofici restarà "harmonitzat" per alguna "filarmònica", això ja no depèn de mi."³¹⁵

"A l'hora de la Cercavila i Ofici, poseu, si us plau, domassos a les finestres i balcons, en honor de la Mare de Déu."³¹⁶

"Com cada any, la Germandat de la Mare de Déu de la Damunt presidirà la Processó i l'Ofici i es farà càrrec dels trasllat i retorn de la Verge a la seva ermita.

"La Verge restarà exposada a la veneració dels fidels a l'església parroquial des de

311 Programes de festes 1971, 1972, 1976, 1977.

312 La Veu de la Parròquia 1981-1986.

313 Programa de festa major 1972.

314 Programa de la festa major 1976, actes religiosos. El programa de l'any 1977 diu exactament el mateix, només que en comptes de "Magnífiques Autoritats" hi ha "Germandat de la Damunt".

315 La Veu de la Parròquia 5 setembre 1982.

316 Programes de festa major 1976 i 1977, actes religiosos.

l'hora de l'Ofici fins a les 9 del vespre del diumenge."³¹⁷

"Durant el dia 9 (diumenge de la festa major) l'ermita de La Demunt restarà tancada, perquè "la mestressa" serà a fora."³¹⁸

Les sardanes del diumenge al matí, en sortir de missa, la tradició diu que s'han de ballar a la placeta de cal Turo

L'hoquei no comença a formar part de la festa major, amb caràcter de continuïtat, fins l'any 1983.

Des de començaments dels anys 1980, la funció teatral, que tenia lloc el dilluns al vespre, es representa el diumenge a la nit.

A la dècada de 1980 també apareixen per primer com tant el concurs de pesca com, posteriorment, la bicicletada popular, els quals tindran caràcter de continuïtat fins avui (1992).

Els anys 1971 i 1972 la tornaboda se celebra el dimarts a la font de la Ricardera. Per altra banda, en el període 1976-1982, sembla com si per uns anys s'hagues perdut el costum d'acabar la festa amb una fontada, puix que els jocs de cucanya d'aquesta època tenen lloc al camp de futbol. Però a partir de 1983 es recupera l'antiga tradició de fer la tornaboda a la font Trobada. Actualment, és un dels actes més populars de la festa. S'hi fan sardanes i jocs de cucanya per a la canaia i tothom es porta el berenar.

El concurs de tir al plat no té un dia fixat. En els darrers anys s'ha aprofitat el dia 11 de setembre. Aquesta diada, si la festa major cau a prop, l'allarga amb proves esportives principalment: hoquei, bàsquet, patinatge artístic, tir al plat, etc. Però també hi sol haver algun acte de caire cultural relacionat o no amb la Diada Nacional de Catalunya.

e) L'endemà de la festa major

Actualment la festa de la Mare de Déu de la Damunt és perduda. Només l'endemà es va a l'ermita a dir una missa, però perquè és el dia després de la festa major. Altrament no es faria, no s'hi aniria pas.

"Dilluns de la festa major: a la Demunt, a les 11, missa."³¹⁹

"Dilluns, (...), a les 10'30: Processó cap a La Damunt resant-se el Rosari, tot seguit la santa missa amb cants mariants per l'antic grup coral de les Filles de Maria."³²⁰

"Dilluns, dia 11: A les 10'30. Processó cap a la Damunt retornant la imatge de la nostra mareta al seu soli amb cants religiosos, populars i marians. Tot seguit missa participada

³¹⁷ Programa de la festa major 1981, actes religiosos.

³¹⁸ La Veu de la Parròquia 2 setembre 1984.

³¹⁹ La Veu de la Parròquia 1981-1992.

³²⁰ La Veu de la Parròquia 10 setembre 1972.

pel poble.³²¹

"Dilluns, dia 13. A dos quarts d'onze del matí, tornada de la Mare de Déu al Santuari, i a les onze, Missa, cant dels Goigs i Besamans."³²²

"Dilluns, dia 12. A les onze, missa, cant dels Goigs i Besamans al Santuari de La Damunt."³²³

La celebració d'una o més misses a la Damunt l'endemà de la festa major de Folgueroles també es troba a la consuetud.³²⁴ Aquest costum ha perdurat fins als nostres dies (1992).

Els dies de Nadal, Pasqua Florida i Pasqua de Resurrecció també eren festes anyals, junt amb la festa major, l'endemà de les quals el rector de la parròquia tenia l'obligació de dir missa a l'ermita de la Damunt.

12.1.33 TOTS SANTS (1 novembre)

La festa de Tots Sants "té dues trajectòries: la de l'Església oficial i la pre-cristiana. (...). És una festa dels avantpassats, en un moment que es recorden els morts familiars que ja han entrat a l'estadi definitiu d'avantpassats. Es fan cerimònies i oracions pertinents, ofrenes de llums, rés de les tres parts del rosari, tres misses i toc continuat de campanes perquè els difunts que no han assolit el lloc de pau trobin el camí. El guiatge de tocs, llums i oracions de la família aplegada el dia dels Difunts, immediatament després de Tots Sants, té aquest sentit.

"Així, la festa de Tots Sants, que al principi té oficialment el caràcter anònim de la multitud apocalíptica, deixa traslluir les antigues tradicions dedicades als avantpassats familiars. En aquesta data un món i l'altre es visiten: Els vius van a les sepultures familiars, les endrecen i adornen, i els avantpassats visiten les cases, on hom els ha preparat els panellots i unes altres viandes, típicament tretes de les menges i dels àpats funeraris, a base d'ametlles, i que els avantpassats accepten com a mostra de continuïtat del llinatge i de la casa."³²⁵

Pel que fa a Folgueroles, la consuetud ens indica com es

³²¹ Programa de festa major 1972, actes religiosos.

³²² Programa de festa major 1976, actes religiosos.

³²³ Programa de festa major 1977, actes religiosos.

³²⁴ Vegeu apartat SANT ROC.

³²⁵ ROMA, Josefina, 1989, "Tots Sants", a Calendari de festes de Catalunya, Andorra i La Franja, Barcelona: Alta Fulla / Fundació Serveis de Cultura Popular, pp. 521-522.

celebrava la festa de Tots Sants, segons el ritual de l'església catòlica.

"Tots los diumnejas del Any y dia de tot Sans antes de entrar a Celebrar la Missa Major dos horas antes ix lo Reverent Rector y Vicari sin te en lo sementiri vestit de sobra pallis y, stola ab salpasser en la ma font Absoltas en los Vasos y Carners dels Pagesos fent absoltas a ells per las Animas de lurs deffunchs que tots diumenges acostuman a portar lo pa de Absolta y dit lo offici de ix ab la Creu y lo Scolá a tres Vasos o Carners dient una absolta a cada hu de ells la primera en lo vas o Carner de Ieidro Codina; la segona en lo vas o Carner Vell o Passat del Mas Sala. la Tercera en lo Vas o Carnér del mas de? Coll per las quals absoltas se dona al Reverent Rector quatra rals per cada Vas o Carnér haratòrs o Abitants de dites tres Casas."³²⁶

"Y lo die de Tots Sants també se diuen Vespres á la mateixa hora (a les tres de la tarda), de Vius, y de Diffunts, y despres de las absoltas se va també á fer absoltas en lo Padro de la Sala³²⁷ al Cap del Carrer."³²⁸

"Tots SS. Ofici, pa de absoltas y á 2 hs. y 2/4 vespres de vius y de Dif(unt)s y acabat absoltas per la Igl(esi)a y Cementiri y á la Era de la Sala³²⁹."³³⁰

"Tots Sans. La Missa major comensa a onse horas, despres del ofici se cantan las absoltas en los vasos de la Sala, Gelabert, Puigsallosas y Roca com per las festes anuals, donan pa, el de la Sala es de 25 ll. A la tarde despres del Rosari se fan las absoltas prescriu lo Ritual y luego vá a cantarse la ultima a la Hera Nova³³¹ y allà se cantan altre vegada absoltas per las casas prescrites com lo demati."³³²

L'obligació del campaner en aquesta diada consistia en: "Repicons com per las festas principals, lo ofici comensa a onse horas y se repica a nou horas, al vespre se toca a mors."³³³

La construcció del cementiri actual (1884) modificà el ritual seguit fins aleshores: "En lloc de fer las absoltas en lo cementiri de devant la Iglesia y en la Hera nova se va al cementiri nou y després de cantar las absoltes y marcha de la professó. Se diu lo Rosari en la capella y tornant se resa una absolta en la Hera nova."³³⁴

326 A.P.F., Consueta 1700, p. 4.

327 Suposem que el padró, anomenat de la Sala, és el que encara hi ha, però sense creu, prop de les escoles, al capdamunt del carrer de la Rambla. Aquest lloc també és conegut pels vells de Foiguerolles com la Iera Nova.

328 A.P.F., Consueta 1764, p. 13.

329 Creiem que pot ser la abans esmentada Iera Nova.

330 A.P.F., Consueta 1857, p. 21.

331 Pensem que és l'anomenada també Era de la Sala.

332 A.P.F., Consueta 1883, p. 39.

333 A.P.F., Consueta 1883, p. 45.

334 A.P.F., Consueta (sense data), notes trobades en papers separats dins la consueta.

"Llimosne del pa á les 11 pobres á la Iglesia."335

A mitjan segle XX, el costum de visitar el cementiri nou i retre culte als morts, és ben arrelat entre els folguero-lencs.

"En la fiesta de Todos los Santos cantamos Absoltes en la Iglesia y en el Cementerio (...). Por la tarde de Todos los Santos, rezamos 3 partes del Sto. Rosario en la Parroquia. (...). En estos días el Cementerio se ve limpio y arreglado por la mano del Jardinero Escalé de Vich."336

"Dimecres, dia 1 de novembre. Festa de tots els Sants Misses a les 8 i a les 11, amb homília apropiada a la festa. A les 12 del migdia comença el Jubileu dels difunts, es pot guanyar indulgència plenària aplicable a les ànimes del Purgatori, amb les condicions de costum que son, Confessió i Comunió. Toties quoties, això és per cada visita que es faci. "Tarda, a dos quarts de quatra, es resaran les tres parts del Sant Rosari; la 1a. part en l'Església parroquial; la 2a. i 3a. anant al cementiri. Al cementiri absoluta General i les de devoció particular."337

Segons informació oral, "el dia de Tots Sants deien el rosari a les dugues". En deien tres parts. "Dugues parts a l'església parroquial i l'atra camí del cementiri amb el capellà davant amb la creu i tota l'atra gent al radera i, si no havien acabat, ho feien con arribaven al cementiri. Allà es posava el capellà a una banda de la capella i tu havies de fer les obsoltes a.m un reclinatori. Deies el parenostre i "requiem eternam..."; et feia estimar l'estola i els donaves 10 cèntims. Ia paraven la mà" (PE-10, p. IV).

"Per Tots Sants, a més de les misses, anaven a.m professó al cementiri i allà feien les obsoltes. Tothom qui volia es feia dir una obsolta. El capellà en cantava una per tots els morts. Llavons es posava allà davant de l'iclésia (la capella del cementiri) i les primeres havien de ser per als pagesos grossos. A.n aquells els hi cantava.

"I llavorens els que les volien anar a fer dir, passaven i s'ajoniaven (davant el capellà). Tu deies el parenostre mentres et deia l'obsolta i et feia besar l'estola. Ell la resava i tu deies el parenostre mentres resava i, au!, 10 cèntims. Abans de la guerra, 10 cèntims; després de la guerra era una pesseta (riu). Aquella obsolta valia pels difunts, diguéssim, per la teva intensió. La que cantava ell era per tots i la de cadascú pe' la seva família. Però després ho varen anar deixant. Es clar, moltes hores, el capellà se li feia fosc i encara hi 'via gent allà (al cementiri).

"I després de la guerra, com es 'nava tant a missa, ui!: "Psst! Tens d'anar a dir l'obsolta al cementiri, eh!, abans d'anar-te'n a ballar", et deien els grans. I tots hi anàvem, vaillets i mosses, tothom" (PE-07, pp. 325-326).

335 A.P.F., Consueta (sense data), notes trobades en papers separats dins la consueta.

336 A.P.F., Consueta 1954, p. 61.

337 "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 29 octubre 1961.

"Abans de la guerra, el dia de Tots Sants, moltes hores, no et deixaven ni anar a ballar" (PE-10, p. 326).

"Abans per Tots Sants també fèiem la castanyada. I abans de menjar castanyes havies de dir tres parts de rosari. D'això ja me'n recordo, ja. A casa el 'viem dit. Io sé que era canaia, i tres parts de rosari! Després ja... con vaig ser més gran, no. Però dir el rosari sempre, eh!, cada dia. Mentres hi va haver el pare, segurament que el vàrem dir cada dia a casa, sí; però llavors el dia de la castanyada era el dia que en deien tres parts de rosari, abans de les castanyes. Mentres les torraven, au!, anar dient el rosari (riu).

"Panellets, no, eh! En trebais el dia de Tots Sants, un! I encara hi 'vien anys... (que no en menjaven). Sé que un any vaig trobar al carrer dos ralillos, dos rals de plata, era molt! I la mare va dir: "Agoita, sats què? Dóna-me'ls i seran pels panellets de Tots Sants". Io vaig estar content: "Calla, seran pels panellets". I vàrem... mira, un panellet per cada un, amb dos rals (riu). La castanyada la fèiem el dia de Tots Sants al vespres, havent sopat, i el dia de Tots Sants al migdia ens menjàvem els panellets. Abans no se'ls feia ningú a casa seva els panellets, sempre els compràvem" (PE-07, p. 326).

A l'actualitat (1992) el dia de Tots Sants no es diferencia d'un diumenge o festa qualsevol, pel que fa referència als actes religiosos.

Tothom, qui més qui menys, va a fer una visita al cementiri, que en aquest dia es veu net i cuidat, ple de flors per totes bandes. Ha passat de ser "un dia de tristor, perquè era dels morts" (PE-07, p. 327) a ser un dia gairebé festiu.

Per a les persones que no hi tenen un mort recent, el cementiri s'ha convertit en un lloc de trobada dels vells coneguts, que fa temps que són fora del poble. És freqüent sentir: "Mentres hi poguem anar venint, rai!". "Vés a saber si l'any que ve ens hi vindran a veure a.n a nosatros!". Això ho solen dir les persones d'edat avançada. També, si algú s'ha mort jove: "Qui li havia de dir a.n aquell que se n'hi vindria tan aviat!".

Avui tothom menja panellets a l'hora de dinar del dia de Tots Sants. I les castanyades també són molt populars, amb la família o amb els amics, el dia abans al vespre o el mateix dia de Tots Sants.

12.1.34 EL DIA DELS MORTS (2 novembre)

Després del dia de Tots Sants, que és un dia més aviat festiu, l'església celebra el dia dels morts, en el qual recorda tots els fidels difunts. Es caracteritza pel recolliment i la devoció.

"Morts a 4 horas y 3/4 missa cantada y 2 en seguida resadas. A las 8 l'ofici de Casa

Sala y acabat se va ab creu y capa á la sep(ultur)a de la Sala ahont se canta una absolta y ofereixen un pa blanch de 25 lls. (si hiá Sacerdots se diuen 2 missas resadas per difuns, de Casa Sala. A 10 hs. se canta lo ofici per Baci de anim(e)s y l'obra paga (segons he vist) las candelas del ofertori a la gen y Capellans; y acabat l'ofici se fan absoltes com en la tarde de Tots SS."³³⁸

"Mors. A cinch horas se canta Ofici de difuns y despues segueix en dos Missas. A vuit horas, si avisa la Casa, se canta Ofici per la Sala y acabat vá a cantarse una absolta al vas de la Sala, donan un pa de 25 lliures. A las nou se canta altre ofici y despues se canten las absoltes als vasos de las demás casas, Gelabert, Puigcasinos y Roca."³³⁹

Abans d'aquest paràgraf anterior hi ha la nota següent, en la qual el rector de la parròquia es lamenta de la poca assistència dels folguerolencs als actes litúrgics del dia dels difunts:

"En ninguna parròquia havia vist un dia de mors tan pobre com en aquesta de manera que al Can de las vespres no hi assisteix ningú, ni tampoch los particulars fan cantá absoltes; lo añ passat un subjecte dels que apareixen mes devots me digué que resessem lo Rosari y que despues cantessim tantas vespres com vulguessim, lo que me fá resoldre suprimir las Vespres de difuns y de Sans y en son lloch resar tres pars de Rosari; tan que se solemnisa a favor dels difuns per totes pars aquesta tarde!"³⁴⁰

En el dia dels morts, el campaner ha de tocar: "A cuars de cinch toc de mors y també a vuit horas per lo ofici. Tant aqueix dia com lo dia antes toca a mors mentres los Sacerdots cantan las absoltes al Cementiri y padró."³⁴¹

A la segona meitat del segle XX, aquesta diada se celebrava a Folgueroles de la forma següent:

"(...) el dia de Difuntos celebramos dos Misas a la Parroquia con Absoltas y una en la Capilla del Cementerio con Absoltas. (...), y en el dia "de Difuntos" rezamos 3 partes del Sto. Rosario en la Capilla del Cementerio, siempre con mucha asistencia."³⁴²

"Dijous, dia 2, Commemoració dels Fideles Difunts. Misses, la 1a. a les 7, seguidament les altres dues, la 3a. s'aplicarà en sufragi dels difunts de Casa Sala."³⁴³

Segons informació oral, "l'aindemà de Tots Sants, a les 7 del dematí, anàvem a missa dels morts. La mare ja em cridava i cap a missa abans d'anar a treballar, eh! Te'n duies una candela per 'nar a oferir. Sí, llavorens es 'via d'anar a oferir. Con començava la missa, tothom encenia la candela, tothom tenia la candela encesa, com a.m els enterros, i llavores anaves a oferir. I cada casa, el cap de la família o la dona portava una antorxa amb set candelas i

338 A.P.F., Consueta 1857, p. 21.

339 A.P.F., Consueta 1883, p. 40.

340 A.P.F., Consueta 1883, p. 40.

341 A.P.F., Consueta 1883, p. 45.

342 A.P.F., Consueta 1954, p. 61.

343 "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 29 octubre 1961.

la cistella d'anar a oferir. I llavorens havien d'agafar un tros de pa i 10 cèntims, ficat en el pa. I, con anava a oferir, el cap de la casa donava l'antorxa, el tros de pa i els 10 cèntims, ia tenien una panera allà. Això, el dia dels morts. Me'n recordo una mica, abans de la guerra, eh! Llavorens allà a les 12 o con li semblava al rector, al dematí, el repartia. El que volia pa, en podia anar a buscar allà i ia n'hi 'via que hi 'naven, ia, a buscar pa" (PE-07, p. 327).

A la dècada dels anys 1980 i principis dels 1990, el dia dels morts passa del tot desapercebut per a la immensa majoria de folgueroencs.

Els anys 1981 i 1983 es digueren dues misses seguides al matí, a les 8 i a les 8.20.³⁴⁴

Els anys 1982 i 1984 també es diuen dues misses, però la primera a les 8 del matí a l'església parroquial i la segona a les 4 de la tarda a la Damunt.³⁴⁵

L'any 1985 només es diu una missa: "No hi haurà Missa al matí. La Missa per tots els difunts serà al vespre, a les 8, i valdrà per al diumenge (és vigília de festa)."³⁴⁶

L'any 1986 el dia dels fidels difunts s'escau en un diumenge i la missa es diu a les 12, a més de la missa vespertina, com tots els altres diumenges.³⁴⁷

12.1.35 LA PURÍSSIMA (8 desembre)

La festa de la Immaculada Concepció anava a càrrec de l'Associació de les Filles de Maria, puix que era la seva patrona.

"Se fa la Festa mes o menos lluida segons se arplega, si las Hijas de Maria volen solemnizarla ab Comunió general y musica al ofici se paga de los fondos de la asociación, sa fa com se pot."³⁴⁸

Per la Puríssima es toquen les campanes "com per las festas principals."³⁴⁹

Hi va haver un any que la festa fou molt més lluïda, a causa de la benedicció d'una imatge de la Mare de Déu de Fàtima:

³⁴⁴ La Veu de la Parròquia.

³⁴⁵ La Veu de la Parròquia.

³⁴⁶ La Veu de la Parròquia 27 octubre 1985.

³⁴⁷ La Veu de la Parròquia.

³⁴⁸ A.P.F., Consueta 1883, p. 40.

³⁴⁹ A.P.F., Consueta 1883, p. 45.

"Dia de la Puríssima a las 12 de la noche Missa Solemne de Comunió General cantada por el Choro de Hijas de Maria precedida por solemne Hora Santa con Meditaci6n predicada. Se cant6 la Missa de Pio X a dos voces acompa~ada por el Rdo. Ec6nomo en el Harmonium. El P. Gomez, Camilo, celebrante hizo la plática y reparti6 400 Comuniones.

"A las 10 en la Plaza Verdaguer y con asistencia de las Autoridades se bendijo solemnemente (con la autorizaci6n escrita del Sr. Obispo) la nueva Imagen de la Virgen de Fátima, costeadas por 115 familias de la parroquia. Se organiz6 la Solemne Procesi6n, con mucha asistencia, recorriendo todas las calles de la parroquia y en cada calle sus vecinos eran portadores de la Imágen. Acompa~aban la Orquesta Lluïsos de Taradell quienes al llegar al Templo cantaron y acompa~aron el Oficio. En el Ofertorio el Rdo. Ec6nomo ley6 el acto de Consagraci6n de la Parr6quia a los Sdos. Corazones de Jes6s y de Maria, terminando con un Serm6n apropiado al acto dando las gracias a todos por su Aportaci6n y asistencia. Fu6 retransmitido el acto por Radio Atlántida. Igualmente se retransmiti6 el acto de la tarde en que predic6 el Rdo. P. G6mez de Sto. Tom6s, cantándose el Solemne Te Deum en acci6n de grácias por los beneficios del A~o Mariano. Se repartieron en este dia bonitos recordatorios con la Imagen de la Virgen y un Verso-Soneto escrito ex-profeso y que fu6 leído por la ma~ana despu6s de la Bendicci6n de la Imagen en medio de la Plaza Verdaguer y a mediodia en l Emisora, por la ni~a M. Nuri Andreu que representava Lucia en los tres pastorcillos. Por la ma~ana hubo Sardanas y por la tarde se proyect6 la película Cerca de la Ciudad y el Reportaje del Congreso Eucarístico de Barcelona. A todos estos actos asisti6 un enorme gentio quedando todos complacidos de la Solemnidad del dia. Luego el Sr. Alcalde y el Sr. Ec6nomo colocaron l nueva Imagen en el lugar preparado y muy adornado haciéndose el "Besamans". La Imagen est6 colocada sobre repisa esculpurada en oro, con fondo de dom6s de seda con unos cristales iluminados por dentro (...)."350

Tanmateix la festa de la Immaculada, que s'acostumava a fer a Folgueroles, s'assemblava m6s a la descripci6 següent:

"Dijous, vigilia de la festa de la Puríssima Concepci6 de Maria, es dia de Dejuni i Abstinència.

"Divendres, dia 8, Festa de la Puríssima Concepci6 de Maria. Es festa de precepte amb obligaci6 d'oïr Missa i abstenir-se de treballar. A les 8 Missa de Comuni6 General, amb plática preparat6ria. S'espera la màxima assistència, sobretot el jovent. Nois i noies, es la festa de la vostra patrona.

"Per confessions com de costum.

"A les 11 Ofici Solemne cantat per el Chor Parroquial.

"Tarda, a les quatre, funci6 dedicada a la Puríssima Concepci6, Rosari, Visita a Jes6s Sagramentat, Trissagi Marià, Serm6 a càrrec del Rnd. Ram6n Roca pvre. Director espiritual i professor del seminari Menor de Vich, Besamans i cant dels Goigs a la Puríssima Concepci6."351

Avui (1992), quan l'associaci6 de les Filles de Maria ja fa unes d6cades que ha desaparegut, la festa de la Immaculada Concepci6 no té cap mena de ress6 fora del recinte de l'església. Amb l'aggravant que, alguns anys, ha sigut laborable.

"Dia 8, La Concepci6 Immaculada de Santa Maria: (no és festa de precepte) Missa a la Demunt, a les 4 de la tarda."352

Els anys en què és "festa de guardar", es diuen les misses com per les festes de precepte."353

350 A.P.F., Consueta 1954, p. 63.

351 "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 3 desembre 1961.

352 La Veu de la Parr6quia 6 desembre 1981.

353 La Veu de la Parr6quia 1982-1984.

12.1.36 SANTA LLÚCIA (13 desembre)

La festa de Santa Llúcia "s'escau, des de començament del seu culte el segle IV, en el seu mateix *dies natalis* o dia del martiri, és a dir, el 13 de desembre, com consta ja en els antics martirologis romans, (...).

"Hi ha dues tradicions, aparentment contradictòries, relatives a la situació de la festa abans o després del solstici d'hivern. El refranyer se'n fa ressò: d'una banda, tenim: "Santa Llúcia, la Bisbal, tretze dies abans de Nadal", és a dir, el dia 13 de desembre tradicional; i, de l'altra, hi ha els refranys "Per Santa Llúcia, un pas de puça" (referint-se a l'allargament del dia) i "Per Santa Llúcia minva la nit i creix lo dia", que semblen en contradicció amb el primer.

"Aquesta contradicció va fer pensar als folkloristes que, arran de la reforma gregoriana del calendari el 1582, que va suprimir deu dies, la festa es devia avançar del 23 de desembre al 12, talment que d'aquesta manera passava de després a abans del solstici. Però això no és cert, atès el testimoniatge dels martirologis. La solució d'aquesta contradicció es troba, en efecte, en la reforma gregoriana del calendari, però no pas en la supressió dels deu dies, que, d'altra banda, foren del mes d'octubre, del 5 al 14. El calendari anterior, o julià, deixava sense resoldre un excés anual d'11 minuts i 14 segons, perquè l'any solar havia estat calculat com de 365,25 dies i és en realitat de 365,242.

"En anar-se acumulant aquesta diferència, passava que el calendari era més llarg que l'any, cosa que feia perillar la fixació de la data de Pasqua, fita cabdal en l'any litúrgic. En primer lloc l'equinocci ja no s'esqueia el 24 de març com quan es va estrenar el calendari julià, sinó el 21, i així i tot la diferència que s'anava acumulant, malgrat aquesta correcció, va arribar a desplaçar l'any real, respecte al del calendari, uns deu dies, de manera que l'equinocci real acabà anant deu dies abans i, així, totes les festes de l'any.

"És lògic, doncs, que el refranyer, que para etenció a les fites naturals i observades any rera any, recollís aquest fet, perquè el solstici real s'havia desplaçat fins a un dia o dos abans de Santa Llúcia. Després de segles d'estudis i indecisions, Gregori XIII, amb la butlla del 24 de febrer de 1582, suprimia deu dies del mes d'octubre d'aquell any i també el dia de l'any de traspàs que no fos múltiple de 400.

"Santa Llúcia és invocada per a la vista i la tenen per patrona tots els oficis que requereixen una bona visió. (...) com els dels matalassers o les modistes."³⁵⁴

³⁵⁴ ROMA, Josefina, 1989, "Santa Llúcia", a Calendari de festes de Catalunya, Andorra i La Franja, Barcelona: Alta Fulla / Fundació Serveis de Cultura Popular, pp. 546-547.

A Folgueroles d'honorava la santa assistint i encomanant la celebració de misses.

"Se diu Missa a la hora de Missa matinal."³⁵⁵

"Avui, dia 17 de desembre de 1961. (...). Misses a les 8 i a les 11 amb homilia i punt doctrinal. La primera s'aplicarà en honor de Sta. Llúcia per el taller de modistes de Dolors Serra C. Font, 7. La segona també a Sta. Llúcia per el taller de modistes de C. Rosario. C. Ricardera, 9."³⁵⁶

Quant al campaner, per Santa Llúcia "se fa lo Quart a la hora de missa matinal."³⁵⁷

Pels voltants del dia 13 de desembre, en els darrers anys, també podem trobar misses en honor de la santa:

"Dia 13, divendres, a La Damunt, a les 4: en acció de gràcies a Santa Llúcia."³⁵⁸

"Dia 23, dimarts, a La Demunt, a les 4: Missa per a les cosidores de Folgueroles."³⁵⁹

A Folgueroles, per Santa Llúcia, totes les modistes feien festa. Les mestresses de casa, aquell dia, tampoc no agafaven l'agulla per a cosir, perquè hi havia la creença que, en cas de fer-ho, podien perdre la vista.

Quan algú busca quelcom amb insistència i no ho troba, i al final resulta que ho tenia davant el nas i no ho veia, és freqüent l'exclamació: "Santa Llúcia!".

En invocar Santa Llúcia, també es diu: "Santa Llúcia ens conservi la vista tants anys com Déu la vida". O bé: "Santa Llúcia ens conservi la vista i la claredat tant com Déu la vida".

³⁵⁵ A.P.F., Consueta 1883, p. 40.

³⁵⁶ "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 17 desembre 1961.

³⁵⁷ A.P.F., Consueta 1883, p. 45.

³⁵⁸ La Veu de la Parròquia 8 desembre 1985.

³⁵⁹ La Veu de la Parròquia 21 desembre 1986.

12.2 RITUALS DE PROTECCIO

Anomenem rituals de protecció els que es fan per a defensar, de tota classe de perills i malvestats, el poble o terme i els seus habitants, junt amb les terres de conreu i els animals. Les calamitats de caràcter metereològic ocupen un lloc de primer ordre, sobretot secades i pedregades.

12.2.1 BENEDICCIO DE L'OLIVERA

La benedicció de l'olivera per Sant Pere Màrtir tenia l'objectiu principal de protegir les terres de conreu de possibles pedregades.

"(...) lo die de Snt Pera Martryr y en dit dia se fa la benedicció de la olivera y se fa antes de la Missa (matinal un quart lo sol alt) Professo rodant la Iglesia."¹

"Te de costum lo Rt. Rr. de dir Missa a la hora de Missa matinal en diferents dies del any, que no son de precepte, si sols de devoció, com son los següents: (...). Lo die de St. Pere Martir, y est die se fa la benedicció de la olivera, y professo rodant la Igl(esi)a, antes de la Missa."²

"Sn. Pere Martir. A la hora de Missa matinal se beneix las oliveres y luego se diu la Missa."³

A l'inici de la segona meitat del segle XX, encara es continuava beneint l'olivera.

"El 28 de Abril bendicimos "La Olivera" con explicación del acto; Procesión por el "Padró" y de retorno Missa."⁴

"Avui, 30 d'abril de 1961 (...) Missa a dos quarts de vuit i a les onze, amb homília i punt doctrinal. Abans de la primera Missa, Benedicció de l'olivera."⁵

Segons informació oral: "Per Sant Pere Màrtir també es beneia l'olivera. Es 'nava a Vic i es comprava un brot d'olivera. Anaves a missa i... com totes les benediccions, un cop de salpasser i una mica de llegir oracions i apa! I deien la missa. Marxaves, ia et 'vien beneit l'olivera. Tu te'n 'naves a.n als camps. I hasta a casa mateix, amb un brot d'olivera, com que hi possessis llor, com per Setmana Santa..., perquè Déu et gordés de cap mal esprit i de cap mala persona, de tota la casa. Que tinguessis una bona sort

¹ A.P.F., Consueta 1700, p. 2.

² A.P.F., Consueta 1764, p. 14.

³ A.P.F., Consueta 1883, p. 37.

⁴ A.P.F., Consueta 1954, p. 57.

⁵ "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 30 abril 1961.

i salut.

"També te'n 'naves als camps i plantaves un tros d'olivera a cada camp. Es deia un parenostre a: "Sant Pere Màrtiri Gloriós, gordeu-nos de cap pedregada i de cap xarvot". (...). Es 'via de dir tres vegades.

"Anar a plantar l'olivera als camps ho solia fer el pare, perquè tots els teníem cap a la vora Sant Jordi. Als camps que teníem prop de casa, de vegades, hi 'viem anat amb la padrina, a plantar l'olivera" (PE-10, p. 21).

"Per Sant Pere Màrtiri, pel maig, es portava l'olivera al camp. S'agafava un tros d'olivera i es 'nava a l'iclésia perquè la beneïssin. Un cop beneïda, se n'agafava un tros i es 'nava a clavar als camps. Io hi 'via anat amb la padrina. Con la clavaves, es 'via de dir un parenostre, almenos. I a cada camp, com que en tenies diferents, només n'hi clavaves un trosset i prou, perquè en tinguessis per a tots. Allò era contra les pedregades, per reservar els camps de les pedregades: "Sant Pere Màrtiri Gloriós pregueu per nosatres pecadors i gordeu-nos de cap pedregada" (PE-07, p. 154-155).

"Doncs, el que tenia un camp, plantar-la allà a la vora del marge, volguent dir que era una protecció pel mal temps" (PE-13, p. 1239). "Per aturar, també deien, les pedregades i que tinguessis bona anyada" (PE-01, p. 1483).

A les cases, es posava un brot d'olivera "al llindar de la porta. No veus que llavors hi havia aquelles portes (de fusta) veies, que tancaven amb clau i hi havia aquella anella grossa. Plantaves un clau a dalt, on també hi havia les creus de les palmes del Ram i, si més no, ficaves el brot d'olivera dintre d'aquella creu o bé en el costat del llindar de la porta. No a totes les cases. Això, qui hi tenia més fe, qui no n'hi tenia tanta. Que et fes marxar els mals esprits i no te n'entrés cap a casa. Els mals esprits, que abans ens deien sempre que n'hi havien, que te'n podien donar... que et volguessin mal i et fessin patir, deien. Veies aquest, en C., que feia màgica a can F., i aquella nena casibé en va morir d'això, de por. Ella sempre estava amb un nerviosisme, amb una mena de cosa, sempre estava malalta" (PE-10, p. 21).

Avui (1992) s'ha perdut la pràctica d'anar a beneir l'olivera i, en conseqüència, també de posar-la als camps i a les cases.

12.2.2 BENEDICCIO DEL TERME

La benedicció del terme es feia per tal que quedés protegit contra qualsevol inclemència o desgràcia. Des del maig fins al setembre es produïen diverses benediccions. Però el que ha quedat en la memòria popular són les "processons de les lletanies", més conegudes per les "lledànies". S'anava en processó a l'ermita de la Damunt i després, des

del Pedró de la Roca, es beneïa el terme, per tal que quedés protegit contra qualsevulla flagell. Heus aquí la relació que en fa la consuetat:

"(...) en lo día de St. Miquel de Maig en lo qual se fa la Professó se beneïx lo terme al mig de ella y se diuen en dit dia las Missas dels set Goigs."⁶

"En lo día de Sta. Creu de Setembre y antes de la Missa Professó al Padró y allí se fa la última Benedicció del terme, y despues de la Professó se diu la Missa matinal". Amb una altra lletra es ratllat i escrit al marge: "en lo Altar del St. Christo."⁷

"Lo dilluns de las Lladanias en dita hora se va ab professó a Nostra Sra. de la demunt y alla se diu lo offici o Missa Matinal y dita ab professó se va al Puix den Roca y arribant alla Ahont hi ha un Padro se fa la Benedictio del Terme y feta sen tornan a la Parroquial."⁸

"Del día de Sta. Creu de Maig fins al día de Sta. Creu de Setembre exclusiva (amb una altra lletra hi ha afegit: "inclusiva") tots los diumengas exclusive se fa Professó al Padró y alla se fa la benedixio del terme antes de entrar al offici cantant la litanía Major y feta aquella se antona lo tedeum laudamus y cantant aquell sen torna a la Iglesia y arribant a la Peanya del Altar Major dit lo Ultim Vers del Tedeum in te domine sperani se diuen los dos vercets y las dos collectas despues de ells segons mana lo ritual y ordinari, y luego consecutivamente se fan los sperges y se diu la Missa Major". Al marge amb una altra lletra hi ha afegit: "Lo die de la Sta. Creu de Maig se diu missa matinal a la Pa(rroquia)l y si fa antes la benedicció del terme."⁹

"En tots los Diumengas que median desde Sta. Creu de Maig, fins a Sta. Creu de Setembre, se cantan los Evangelis, y se fa la benedixio del Terme, conforme se prescriu en lo Ritual, y Ordinari del p(rese)nt Bisbat; y a estos fins se va a Professó al Pedró, que esta posat en lo Sementiri davant la Igl(esi)a, y tornats al Presbiteri se fan los Aspergas, y immediatament se diu Missa Major."¹⁰

"Lo Dilluns de las Lladanias va la Professó a N. Sra. de la Ademunt, y allí se diu offici, o missa matinal, y finida esta, va la Professó al Puig den Roca, y arribant a un Pedro, que allí es, se fa la benedixio del Terme, y conclosa sen torna ala Igl(esi)a Parr(oquia)l."¹¹

"En lo dia de St. Miquel de Maig se celebran las Missas ditas dels set goigs se fa Professó segons costum, al Pedró, se cantan los Evangelis, y se fa la benedixio del Terme, y despues se canta lo offici en lo Altar de N Sra. del Roser, y acabat se cantan los goigs de Maria SSma. del Roser."¹²

"Te de costum lo Rt. Rr. de dir Missa a la hora de Missa matinal en diferents dies del any, que no son de precepte, si sols de devoció, com son los següents: (...) En lo die de Sta. Creu de Maig, y en est die se fa professó, y benedixio del terme, segons costum. (...). En lo die de Sta. Creu de Setembre, y en est die se fa professó, y benedixio al

⁶ A.P.F., Consueta 1700, p. 2.

⁷ A.P.F., Consueta 1700, p. 3.

⁸ A.P.F., Consueta 1700, p. 3.

⁹ A.P.F., Consueta 1700, p. 4.

¹⁰ A.P.F., Consueta 1764, p. 12.

¹¹ A.P.F., Consueta 1764, pp. 12-13.

¹² A.P.F., Consueta 1764, p. 13.

Padró, y tornats ala Igl(ési)a se diu Missa en lo Altar del St. Christo."¹³

"Lletanías de la Ascensió. 1r. dia á la Damunt y evangelis al Padró de la Roca. 2n. dia Professó sens evang(elis) á la Plassa de la Rect(ori)a y lo 3 fins al Hostal sens evang(eli)s."¹⁴

"Lletanías. Lo dilluns se va á la Damunt ab professó, se cantan las lletanías y Rosari com lo dia de S. Sebastia, se diu Missa y despues se vá al padró del Serrat de la Roca a cantar los Evangelis y beneir lo terme y se regressa a la Iglesia com per Sn Sebastia.

"Lo dimars la professó va fins á la plassa de cal Fuster.

"Lo dimecres fins a la plassa."¹⁵

Obligacions del campaner per les lletanías: "Lo dilluns com las demes professons antes de Sol, lo dimars y dimecres fa lo quart y res mes."¹⁶

A mitjan segle XX, les processons de les lletanías encara se celebraven a Foigueroles:

"[...] Al día siguiente (al domingo 23 de maig) y en Procesión de Letanias se celebra en La Damunt Missa cantada, Bendiciendo luego el Término en el "Padró de la Roca" haciendo la explicación de lo que significa aquel acto. Asisten a estos actos muchos feligreses."¹⁷

"Lunes, Martes y Miércoles de la Ascensión: Procesiones de Rogativas: 1er. día: Missa a La Damunt y Bendición del Término al "Puig de la Roca". 2o. día: Procesión a la Ricardera y Misa - 3er. día: Procesión por el interior del pueblo y Misa."¹⁸

"Demà (8 de maig), a les 7, Processó de Lletanías al Santuari de la Verge de la Damunt. Missa i Benedicció del terme al Padró de la Roca, com de costum.

"Dimarts dia 9, a les 7, Processó de Lletanías. Itinerari, les dues piacetes, de retorn la Santa Missa.

"Dimecres dia 10, a la mateixa hora, igual que ahir. Itinerari, Ramba i C. Nou.

"Convé que ploqui, assistiu aquests dies a les processons de Lletanías com a pregària per obtenir el benefici de la pluja.

"Dijous, dia 11, festa de l'Ascensió del Senyor. Es festa de precepte amb obligació d'oír Missa i abstenir-se de treballar. Misses a dos quarts de vuit i a les onze, amb homília i punt doctrinal. A les dues Misses es farà una capta a favor de l'Església del Seminari."¹⁹

Segons informació oral:

"La benedicció del terme ara no sé si era 10 dies passat Cincogesma o el dia de l'Ascensió... Sí, el dia de l'Ascensió, con Déu Nostro Senyor se'n va pujar al cel. Diuen que va posar el peu damunt una farigoia.

"El dilluns, dimarts, dimecres i dijous començaven les lletanías. El dijous era l'Ascensió i després venia Cinco-

¹³ A.P.F., Consueta 1764, p. 14.

¹⁴ A.P.F., Consueta 1857, p. 21.

¹⁵ A.P.F., Consueta 1883, p. 37.

¹⁶ A.P.F., Consueta 1883, p. 44.

¹⁷ A.P.F., Consueta 1954, p. 57.

¹⁸ A.P.F., Consueta 1955, p. 66.

¹⁹ "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 7 maig 1961.

gesma... Em sembla que anaven a beneir el terme (...), el 'naven a beneir al Pedró de la Roca, on.t hi ha la creu. Deien la missa a la Damunt i després pujaven cap allà dalt, la deien a les 7 del dematí, la missa. Era aviat, però ja sortia el sol. Collíem farigola. Era el dia d'anar a collir la farigola.

"El terme es beneïa perquè Déu ens gordés de pedregades i ens donés bones anyades i de tot. Ho feien a per tot arreu, no només aquí a Fogroles, no!" (PE-10, p. 20-21).

"Con anaven a beneir el terme, aquí dalt a la Roca, aquell pedró que hi ha, deien la lletania dels sants. Les lledànies. El temps de les lledànies, però, cantaven la lletania dels sants. Io, les lledànies, no ho sé perquè ho deien, si és perquè volien dir "lletanies" i li fotien "lledànies" (riu). Marxaven de l'iclésia, anaven pel carrer Nou i cap al padró de la Roca" (PE-07, p. 286).

Algunes informants encara es recorden del pedró que hi havia a la Iera Nova, on avui hi han les escoles: "'Sí, era més cap al frente d'allà on.t hi ha la font, eh? Per 'llà era, eh? (...). era més a frente de la Casa de la Vila, sats?, i cap a can Non" (PE-09, p. 1863). No havia vist mai que hi beneïssin el terme, "però io ho 'via sentit a dir. Io, aquell pedró, amb la creu aquí al mig, sí que li 'via vist. Verge!" (PE-10, p. 1863).

Avui (1992), les processons de les lletanies són totalment perdudes, així com la que anava al Pedró de la Roca, per tal de beneir el terme de Folgueroles. La diada de l'Ascensió de Jesucrist al cel ja fa anys que ha deixat de ser festa.²⁰

12.2.3 CONSERVACIO DE L'ANYADA

En arribar la primavera, s'escollia un dia a fi de demanar protecció per a la collita, contra les inclemències del temps principalment.

"(...) se acostunava tots Anys en un dia de festa del Mes de Abril, Maig o Juny anar ab Professo a nostra Sra. de la Gleva y alla se deia un offici invocant a Maria Santissima nos conserves los fruits de la terra y per ell donavam lo sustento o refexio al Sacerdot o Sacerdote que asistien a la Professo los obrers y sino donaven onga sous al Rector y deu sous al Sacerdot o Vicari que assistia en dita Professo y offici."²¹

A començaments de la segona meitat del nostre segle, es continuava celebran, a Folgueroles, una missa per a la conservació de l'anyada o collita.

"El 9 de Mayo: Celebración de una Misa "per la conservació de l'anyada" a la Ermita de

²⁰ La Veu de la Parròquia 1983, 1985.

²¹ A.P.F., Consueta 1700, p. 6.

Sant Jordi."²²

"Un dia laborable del Mayo se celebra la Misa de l'Anyada a la Ermita de La Damunt."²³

"Dimarts, dia 11 a les 7'30, Missa a la Capella de la Damunt, suplicant a Maria Santíssima la conservació de la collita."²⁴

"Dimarts, dia 18 d'abril Missa a la Capella de Sant Jordi per la conservació de la collita. Hora 7'30."²⁵

Finalment, a l'estiu, un cop acabada la recol·lecció dels cereals, si tot anava bé, es feia un acte en acció de gràcies.

"Avui, dia 9 de juliol de 1961 (...). Misses a les 7 i a les 11 amb homília i punt doctrinal. En la primera es farà la Comunió General de cada mes en la que s'espera nombrosa assistència com acció de gràcies després dels treballs de la sega."²⁶

12.2.4. ANAR A MATAR LA CUCA (Dimarts de Pasqua Florida)

El Dimarts de Pasqua Florida o de Resurrecció s'acostumava anar en processó a l'església de la Pietat de Vic. Aquesta processó era coneguda popularment per "anar a matar la cuca".

"Lo dimars de Pasqua de Resurreccio del Sr. se acostuma anar ab Professó als sans martirs de Vich despres de aver dit lo Offici o Missa Major lo qual se diu a las cet oras y mitja del mati y los obrers pagan de diners de lobra deu sous per la cantoria ques canta en lo officí dels Martirs de la Iglesia de la Pietat."²⁷

"Lo die tercer de Pasqua de Resurrecció acostuma anar la Professó, a la Igl(ési)a de N. Sra. de la Pietat de la ciutat de Vich, a visitar los Sants Martirs Llucía, y María, y allí se canta lo officí ab la Cantoria, qual celebran los Rnts. Rrs. que allí concorren per son ordre, o torn, pagant los Obrers los deu sous que dona cada Parr(òqui)a per la Cantoria, y demes gastos, que se ofereixen."²⁸

"Dimarts de Pascua. Missa major a 7 hs. y a las 7 y 3/4 martxa la Professó a Vich."²⁹

²² A.P.F., Consueta 1955, p. 66.

²³ A.P.F., Consueta 1955, p. 67.

²⁴ "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 9 abril 1961.

²⁵ "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 16 abril 1961.

²⁶ "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 9 juliol 1961.

²⁷ A.P.F., Consueta 1700, p. 5.

²⁸ A.P.F., Consueta 1764, p. 12.

²⁹ A.P.F., Consueta 1857, p. 20.

"Dimars Pasqua. A cinch horas se diu la Missa matinal y a las set horas la Missa major, a tres cuars de vuit marxa la processó a Vich, al Pon del Brugú se uneix ab la de Tavérnoles, al sortir de la Iglesia canta el Ave maris estella y al sortir del cap del carré de la Font se comensa lo Sn. Rosari fins al Pon. lo color es vermell.

"A la Pietat se canta ofici y per la celebració se garde el orde seguent. lo Celebrant del añ anterior fa de Capé y las dos parroquias seguentes despues del Celebrant fan de assistens, al present añ 1883 ha celebrat el párroco de Vespella y ha fet de Diaca el párroco de Tavérnoles y de Subdiaca el de Folgarolas. Cuan per impedirlo el temps no pot anarce a Vich lo dimars de Pasqua se allarga per lo dimars vinent pero el celebrant per medi de Carta circular convida las demás parroquias.

"Se donan vuit rals als portadors de la Creu y ganfalons y quatre rals als tres escolans, això que se doná a cada un se paga del gra que plegan los Obrers per lo setembre. També se fá la limona de deu sous a la Pietat y se regala alguna cosa, tres o quatre rals, al Sagrieta de Sta. Clara. Lo añ 1885 tocará al párroco de Folgarolas celebrar l'Ofici."³⁰

El dimarts de Pasqua, els obrers de Folgueroles, segons la consuetat, tenien el deure de captar "en la prof(es)s(ó) de Vich."³¹

Pel que fa a les obligacions del campaner: "Lo vespre antes asseñala la processó a Vich voltán la Campana major y la posa al acen nou vegades, lo mateix farà lo mati despues de missa major y mentres la processó marcha se alsa la campana y se volta fins ques fora del poble, a la tarde en ser la processó al Cam dels penjats repica fins que es a la Iglesia."³²

La processó de dimarts de Pasqua a Vic es va celebrar fins a l'inici de la guerra civil (1936-1939). Posteriorment, es va deixar de fer conjuntament a Vic, però cada poble la feia dins el seu terme. Els de Folgueroles anaven a la Damunt.

"Dimarts. A les vuit sortida de la Processó de l'Eglésia parroquial vers al Santuari de la Damunt. Ofici, suplint aquella tradicional promesa de les 11 parròquies de la Plana que anaven a Vich amb les respectives processons, demanant la protecció del cel contra les plagues del camp."³³

Aquesta processó a Vic ha quedat en la memòria del folguerolencs de més edat, com un dia festiu i joiós.

"El dimarts de Pasqua, abans de la guerra, ia no sé pas els anys i panys que ho devien fer-ho, es 'nava a Vic a.m processó.

"Passaven cap a cal Tecla, aquells camps en avall, i cap al pont d'en Bruguer, cap a la Torre de Morgadès. El camí que es feia abans per 'nar a peu cap a Vic. El camí ral cap al pont d'en Bruguer i cap a Vic" (PE-07, p. 287).

"Les professons es trobaven al pont d'en Bruguer, la de Fogroles i la de Tavérnoles. Llavors l'un esperava a l'atre allà al pont d'en Bruguer i entraven totes plegades a Vic"

³⁰ A.P.F., Consuetat 1883, p. 36.

³¹ A.P.F., Consuetat 1784, p. 19 (full apart).

³² A.P.F., Consuetat 1883, p. 44.

³³ "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 2 abril 1961.

(PE-02, p. 1647).

"Hi anaven... Ui! no sé pas conts pobles d'aquí a la comarca. Dotze o tretze pobles. I tots plegats es trobaven a Vic. Aquí (Folgueroles, Tavèrnoles, Sant Julià, Santa Eugènia, Sant Bartomeu... i la Guixa. (...)). Sé que n'hi anàvem molts. Hi 'naven 12 pobles. Doncs, 12 pobles per 'quí la vora. N'hi devien haver que hi devien anar-hi lluny. I es congriaven tots a la Pietat. Io sé que hi 'via anat... Io era molt canaia abans de la guerra. (...). Sé que anaven a la Pietat" (PE-07, p. 287).

"I a Vic trebaiava tothom i deien: "Goita els pagesos! Els de matar la cuca!". Nosatres fèiem festa, els de pagès, i els de Vic tothom trebaiava. I ho deien: "Oita, els de mati la cuca!". Passàven per 'quí al carrer Sant Jordi, allà on dèiem la Fàbrica Nova (...) i sortien allà els trebaïadors i deien: "Goita els de mati la cuca!" (riu). I ells trebaiaven i nosatros fèiem festa, teníem un dia més de festa, perquè diumenge, dilluns, i nosatres teníem dimarts" (PE-02, p. 1647).

- N- Marxàvem (cap a Vic) a les 8 d'aquí (Folgueroles). Allà a les 8.
J- Llavorens devien dir la missa allà i llavorens deien...
N- Sí, la missa a la Pietat, em penso.
J- ... "A la tarda se sortirà a les 4". I llavores, con 'vien dit la missa, no se et anaven a dir cap rosari enlloc més a la tarda.
N- Les professons a la tarda... se sortia del Carme. Però, con arribaves (al matí) em sembla que 'vies d'anar a la Catedral o a la Pietat. A la Pietat, em sembla.
J- I llavorens durant el dia... Les fondes hi gonyaven molt, perquè tothom anava a dinar a la fonda! Es tiraven un dia de platxeri.
N- Oh, anar a dinar a la fonda!... N'hi 'vien... Anaves a cine també.
J- Feien cine, feien ball.
N- Anar a visitar les presons.
J- Oh, bueno, visitar les presons i els malaits... Això, hi anaven (riu) els veïes i els joves se'n 'naven a cine. I a les cases de pepes aque'l dia, si només hi tenien dugues dones, en portaven 4 o 5 o 6 de Barcelona, perquè hi 'via més concurrència (riu). Ia deia: "Anar a matar la cuca!" (riu).
N- Això era als radars anys.
J- Io llavorens era canaia (riu), però ia... Bueno, i després de sentir-ho de gran, lo que feien (riu). I la professó era molt llarga (al matí), ben plena (de gent); tornaven (a la tarda) amb quatre veïes (riu).
N- Tornàvem i llavores anar a brenar a la Torre de Morgadès, a la casa, que fins i tot de vegades ens 'vien donat vi" (N=PE-10 i J=PE-07, pp. 287-288).

"Es clar, perquè al dematí... Llavorens, en aquell temps, no hi 'vien cotxes i a Vic s'hi 'nava... El que hi volia anar-hi, hi 'nava a peu, però de cotxes no n'hi 'vien pas". Tothom aprofitava la processó per anar-hi aquell dia. "I el que no volia dir "ora por nobis", xarrava. Suposo que era aixís, perquè io tenia 11 anys con va esclatar la guerra. Aquell anys me'n recordo que hi vaig anar-hi. Devia ser l'únic any... Es clar, que me'n recordí una mica... i llavorens ia no m'hi devien deixar anar. Però conta que amb el pare, i la padrina... Això segur, amb el pare i la padrina. Es clar! 11 anys, què volies?, ui!, què vols que anés sol? En aquell temps!, sol no hi 'uria gosat anar-hi (riu). A Vic podé hi 'via estat dos cops o tres (riu).

"Con 'via d'allò... (anat a missa), tothom s'espergia. Ia procuraven de fer cine i fer ball i fer tot lo que podien, perquè, ia veràs, amb tants pobles es reunia molta gent

(riu). Això era el dimarts de Pasqua" (PE-07, p. 288).

"I tothom se'n 'nava pe' les seves a dinar. (...). Llavores ens passejàvem per 'llà al Passeig i per 'llà a la Plaça i goitàvem 'paradors i, mira, ens agradava" (PE-02, pp. 1647-1648).

"A les 4 (de la tarda) marxaven... Tornaven marxar a peu i, con eren aquí a la Torre (de Morgadès), descansaven i feien beguda. Mira, el que devia portar tiberi, en menjava, i, el que no en devia portar, es devia fer fotre. I llavorens, si més no, descansaven.

"(Al matí) marxaven amb els ganfarons, aquella barra llarga, que era com un pendó. Era un pendó, que era vermei, Eren els pendons de cada poble. Mira, per fer... les professons. (...). Doncs, a cada poble, n'hi 'vien.

"I llavorens la creu... com la creu que porten ara pels enteros. Però en tenien dugues, una creu pe' l'enterro i una atra de més maca, més grossa. Per 'nar aixís, sempre duien la maca. I llavorens el capellà havia de dur la Vera Creu. La Vera Creu era una relíquia de la Creu, deien. La Vera Creu encara la deuen tenir. (...). I llavorens se'n duien la Vera Creu cap a Vic. I les que quedaven aquí Fogroles, mentres la Vera Creu era fora del poble, diu que no es podia treballar. Com que llavorens, en aquell temps, només hi 'vien els pagesos i pocs homes més, no es podia... (treballar).

"Això era una prometença que 'via fet el poble, perquè hi 'via hagut una pesta, diu, de cuques. Per 'xò en deien: "Anar a matar la cuca". Hi 'via hagut una pesta i, que si aquella pesta passava, 'nirien sempre més a professó a Vic. Com una prometença. (...)

"Devia ser una pesta... o no sé si... oruga... -això no ho sé- o... llagosta... I, es clar, en aquell temps no la podien fer perdre, perquè no hi havien els insecticides que hi han ara. Era d'això. I mentres la Vera Creu era fora, els que anaven a Vic ia feien festa; però els que es quedaven aquí als camps, ningú treballava, també era festa" (PE-07, pp. 288-289).

"Es veu que antigament hi 'via hagut una cuca, que es va apoderar d'aquí, no sé quina, i varen fer això, i llavores ia... (va quedar) la cuca" (PE-07, p. 1648).

"La Vera Creu ia es treia un cop cada any pel dimarts de Pasqua, perquè diu que havia vingut (...) una pesta de llagosta, com una llagosta. Que també diu... Agoita, totes les pestes surten d'aquí dalt (el nord). Va començar cap aquí dalt a Sant Hipòlit, i es menjava... Ui! Allà on se posaven -un camp, per exemple, de fals ben maco. Es clar, a millions devien ser- ho deixaven arreu, eh!, ho mataven. El blat de moro i tot això. Diu que era com una llagosta.

"I per 'xò varen treure aquesta professó del dimarts de Pasqua, que en deien "a matar la cuca". S'hi anava amb molta devoció abans. En 'cabat, ia pots contar!" (PE-01, p. 1491).

"Abans de la guerra era això. Després de la guerra, sí

que es 'nava a matar la cuca, però s'hi 'nava aquí a la Damunt, llavorens. Llavorens cada poble hi anava a.n a la seva ermita" (PE-07, p. 287).

"I llavores com que els capellans ja varen veure que allò era un xou (show) (riu), després de la guerra, com que ja es 'via acabat (perquè durant la guerra no es va fer), varen dir: "Doncs, no, no es torni pas començar això. Cadascú, cada poble, el dimarts de Pasqua que se'n vagi a la seva ermita més a la vora". (...). Aquí anàvem a la Damunt. A Tavèrnoles anaven a Sant Feliuet. Sant Julià anaven a Puiglagüia (Puiglagulla). Hi 'vien tres o quatre pobles que anaven a Puiglagüia. Em sembla que eren: Sant Julià, Vilalleons i Sant 'Ugènia. I cadascú (cada poble) anava en el seu... (a la seva ermita). Marxaven a.m professó i se'n 'naven allà.

"Va durar uns conts anys que ho feien aixís. Anaven a "matar la cuca". Però llavores ja es va anar perdent... anar perdent... i es va deixar això. Ja va quedar mort. Es va anar morint tot sol això.

"(A Folgueroles) anaven a la Damunt, resaven... Marxaven cantant això (les lletanies) i deien la missa. El mateix que haurien dit a Vic. Deien la missa i tornaven amb la Vera Creu tornant cantar les lletanies, i au! Es clar, si marxaven d'aquí a les 8, a quarts de 10 ja estava llest. No es quedaven pas allà a la Damunt a... (fer platxeri).

"Els de Tavèrnoles sí, que, con anaven a Sant Feliuet, no tornaven fins a la tarda, feien un dia de camp. Al principi venien a la Damunt. Varen començar de venir a la Damunt, Tavèrnoles i Fogroles junts, però llavorens, es veu que, els de Tavèrnoles varen començar d'entusiasmar-se: "I si anem a Sant Feliuet nosatros sois? Anem a Sant Feliuet!?" I els varen dir: "Sí, és igual, tant és anar aquí com allà".

"Hi 'via un rector de Sant Martí, que era tot trempat... Els de Sant Martí d'aquí can Baixes (de Riudeperes) també hi anaven. I con tornaven de professó, el capellà diu que alguna hora els 'via dit: "Bueno, hem anat a matar la cuca, però no us descuideu d'ensofatar les patates, eh!" (riu). Aquests també hi anaven a Puiglagüia" (PE-07, pp. 289-290).

Avui (1992), la processó del Dimarts de Pasqua Florida o "anar a matar la cuca", és completament perduda.

Es pot suposar -tenint en compte que l'any 1700 la consuetud ja en fa esment- que aquesta processó tindria els seus orígens en la plaga de llagosta que va assolir Catalunya, entre 1686 i 1688, i que també va afectar la Plana de Vic.³⁴

³⁴ Per a més informació sobre aquest tema, vegeu l'apartat 2.12.4 d'aquest mateix treball.

12.2.5 VOT DE POBLE

S'enten per "vot de poble" "aquella prometença comunitària, solemne i pública, sovint realitzada davant de notari, mitjançant la qual els habitants d'un nucli de població, en un moment crític de la seva història, van decidir posar-se formalment sota la protecció i ampara d'un sant, santa o Mare de Déu. (...).

"Els motius que amb més freqüència han impulsat diferents pobles a estatuir els vots de vila (...) són o bé catàstrofes demogràfiques provocades per pestes, epidèmies, fams, guerres o setges, o bé, encara que menys nombrosos, casos de sequeres, pedregades, aiguats o altres disfuncions de caire natural o meteorològic."³⁵

El vot de poble, que hem trobat a Folgueroles, és conseqüència de l'epidèmia de còlera de l'any 1854, que, en envair gairebé tota Europa, va afectar també la Plana de Vic. "El primer cas que es presentà fou el d'una senyora arribada de Barcelona on regnava ja l'epidèmia; aquesta encomanà la malaltia als que visqueren amb ella i a la rentadora de roba. La qual ho trameté als seus familiars, després als seus veïns, extenent-se ràpidament per tota la ciutat (de Vic)".³⁶ No trigà a escampar-se pels pobles veïns; entre ells, Folgueroles.

La consuetada, l'any 1883, ja se'n fa ressó: "Se celebra un Ofici de gracies á La Demunt desd'el còlera lo diumenge següent (al "diumenje infraoctau de Ntra. Sra. de Setembre, que es lo Sn Nom de Maria y festa de La Demunt)".³⁷

Posteriorment, l'any 1954, tenim constància que se'n celebrà el centenari:

"El Domingo 31 de Octubre es el primer Centenario del "Vot de Poble" debido a la peste del Còlera que tantos estragos hizo en 1854. Se celebró Oficio cantado por los Padres de S. Tomás y se hace una colecta."³⁸

"Avui, dia 29 d'octubre de 1961 (...). Misses a dos quarts de vuit i a les 11 amb homília apropiada. (...). La segona (s'aplicarà) per aquell vot de poble que data del temps del còlera."³⁹

L'última referència, que ens ha arribat, és aquesta de

³⁵ PRAT, Joan, 1989, "Festa votada", a Calendari de festes de Catalunya, Andorra i La Franja, Barcelona: Alta Fulla / Fundació Serveis de Cultura Popular, p. 38.

³⁶ SALARICH i TORRENTS, Miquel S., 1964-1967, "Dades sobre el còlera de l'any 1854", Ausa, vol. V, Vic, p. 229.

³⁷ A.P.F., Consuetada 1883, p. 39.

³⁸ A.P.F., Consuetada 1954, p. 61.

³⁹ "Parroquia de Sta. Maria de Folgarolas", Hoja diocesana, 29 octubre 1961.

l'any 1961. Actualment (1992), aquest vot de poble s'ha perdut a Folgueroles.

Per acabar, i com a curiositat, podem dir que l'any 1854, a Folgueroles, es destaca per l'elevat nombre de defuncions, 56 en total: 17 homes, 16 dones i 23 albats.⁴⁰

12.2.6 PREGARIES EN CAS D'UNA NECESSITAT PUBLICA

Passats només quatre anys des de l'epidèmia de còlera de 1854, a Folgueroles es va decidí prendre determinats acords, per tal de regular les pregàries, que caldria fer, en cas d'esdevenir-se una altra calamitat com aquella:

"Dia 9 Juny de 1858 en junta plena de Obrers celebrada en la casa Rectoría ab unanime consentiment se ha acordat q(u)e en lo successiu quant, per rahó de alguna necessitat publica se hagen de fer pregarias y acudir á N. Sra. de la Demunt, se guarden las reglas següents:

1. Lo poble demanará las pregarias ab Obrers actuals, y aquestos conferirán entre si y alguns vehíns principals sobre la necessitat, y una vegada coneguda la necessitat, los Obrers se dirigirán al Sr. Rr. dos dias antes de publicarlas per convenir lo modo y horas de ferlas.
2. Si despres de alguns dias de pregarias no se ha conseguit lo objecte desitjat, se anirá ab professó publica, en q(u)e se portará lo St Christo de la Parr(oqui)al, á visitar á N. Sra. de la Demunt, allí se li celebrarà un ofici ab sermó ó sens ell per implorar la sua intercessió, y conclúit lo ofici, la professó sen tornarà, baixant per la carena del Godayol y travessant lo poble de la Ricardera, á la Parr(oqui)al.
3. En la parr(oqui)al continuarán las preg(aria)s, però si feta esta visita no ha cessat la calamitat q(u)e la haurà amotivat, se tornarà dintre un breu plás ab professó, com la primera vegada, á la Demunt, se li celebrarà altre ofici, y se pendrá la Sta. Imatge se venera en dita Capella y ab professó se portará á la parr(oqui)al, ahont per honrarla y venerarla degudam(en)t se li farà cremar devant dita Imatge una llántia de nit y de dia sens interrupció durant la necessitat, y 4 ciris devant la mateixa Imatge per tot lo tems durarán las preg(aria)s, però aquestes no cremarán sino en las funcions publicas de las pregarias, Missa y Rosari del vespre.
4. Obtinguda la gracia per la madiació de Maria Sma. de la Demunt, se tornarà luego la Imatge ab professó á la sua Capella y se celebrarà en ella un ofici de gracias, sino

⁴⁰ A.P.F., Llibre d'òbits.

se ha celebrat ya antes en la Igle. parroquial, en aquest cas se farà allí algun altra devoció, y deixada la Imatge en sa Capella sen tornarán la gen á sas casas. Esta professo, se farà al tornarse la Imatge, pertirá de la Igle. parral. á la Demunt sens dar volta sino per la plassa de Folgarolas.

5. Per sufragar los gastos de cera, oli, sermons y officis se hauran fet en obsequi de M(ari)a S(antissi)ma ú altre St. durant las pregarías, los Obrers captarán ab la bacina en las funciones publicas de las pregarías de la Igle. parral.; y si estas acaptas no son suficientes per satisfacer los sobredits gastos, los Obrers convocarán junta general per acordar los medis de satisfacerlos á la obra ó administració ó a qui los haze adelantat, per medi de altra acapta ó per medi de reparto entre los pudientes, segons determinará la junta.
6. En los officis de pregarías ó de gracias se celebrarán en la Capella de la Demunt, la dita Capella costejará la cera y se acaptará per la Mare de Deu.
7. En las professons de preg(arias)s á la Demunt si son per enfermedats i peste, arribant á la Ricardera la professó en lloch de atravessar per la plassa pujara per lo carrer de aquella.
8. No se variarà cosa alguna de las acordadas sens junta general de Obrers y Parroco."⁴¹

A l'últims terç del segle XIX, es tornaren a fer pregàries a Folgueroles, a causa d'una gran sequedat, de la qual n'és testimoni el següent document:

"Memorable sequedat que experimentá la major part de Catalunya, particularment la plana de Vich, y tots los pobles comarcans en los anys 1877 y 1878.

"Des del dia 14 de Octubre de 1876, fins al dia 19 inclusive del mateix mes, ploqué ab tanta abundancia, que las terras quedáren casi inundadas de agua, y desde aquest dia, cesá la pluja, quedant los núvols tan sechs y exhaustos de élla, que sempre mes se presentaren destilánt solament algunas gotas, alguna escassa ruxada, insuficient sempre per donar la producció, y fructificar la terra.

"En 1877 se comensaren las rogativas; y lo dia 17 de Juny del mateix any ploqué un poch. Lo dia 2 de Setembre del mateix se trasladá a Folgarolas N. Sra. de la Demunt; y ésta, y lo S. Cristo se porta á S. Jordi lo dia 17 del mateix, ahont predicà lo R. Dr. D. Ramón Nofrarias, y dita Imatge estigué en Folgarolas fins al dia 22 de Abril del any següent 1878, en qué per haber plogut un poch, se torná en

⁴¹ A.P.F., Consueta 1858, pp. 25-26.

sa propia Capella de la Demunt. Lo dia 30 de Janer de 1878, se aná á la Gleva, y lo dia 15 de Febrér del mateix any se aná á Torelló. Lo dia 26 de Maig del mateix any se celebrá un ofisi a S. Jordi; ahont predicá lo R. D. Jaume Llorens. Lo dia 28 de Juny proxim ploqué per assohanar un poch la terra per fer viandas y conruar las plantas; pero lo resultat de las feynas fetas amb dita saho fôu, que moriren totas las plantas ab lo rigor del Sol que féu després de aquesta pluja. Lo dia 7 de Octubre prop vinent vários pobles anáren ab profesó á Puiglagulla.

"Lo dia 8 de dit mes se celebrá altre ofisi a S. Jordi; pero lo resultat de ditas romerías era sempre un calor sufucánt y un sol abrasador. En tots los pobles se feyan las rogativas acostumadas en los seremonials de cada parroquia, y á mes de estas se anyadian moltas de nobas y extraordinarias; pero lo resultat de las sobreditas piadosas diligencias era sempre alguns núbols algunas gotas estérils, y en seguida un vent de ponent assecador; y axis no arribaba may lo desitjat benefisi de la pluja, fins que en lo mes de Febrer de 1879 ploqué y nevá un poch, per lo que se suspengueren las pregarias: en lo mes de Mars aná plovent ab molta parsimonia, fins el dia 10 de Abril, dia del Dijous Sant, en que caigué una abundansia de calamarsa y pluja ab la que la terra quedá regada, y socorreguda la necessitat. Lo dia 3 del mateix Abril ja alguns pobles tornaren á Puiglagulla á donar gracias per haber alcansat lo benefisi de la pluja que per tan llarch temps se esperaba, y en Folgarolas se cantá lo Té Deum lo dia 15 de Juny del mateix any."⁴²

Ja en el segle XX, i segons informació oral, tenim constància, d'una altra gran secada, que es produí durant l'any 1945.

"Io de secada tan forta com la de l'any coranta-cinc, no n'he pas vista. Els camps varen quedar... Io sé que a casa a.m un camp de cortera només hi vàrem fer una garbera. Un cas! Només un sac o dos de gra hi va haver. Primera, que no es collia el gra d'ara, perquè no anava tan abonat, però va ser un desastre. "L'any de la secada" ia en deien. L'any del centenari d'en Verdaguer. Aquell any és l'any que he vist a nevar més tard i haver-hi més secada. L'any 45, el dia 2 de maig va nevar. S'hi va posar dos dits de neu. Aquí dalt, a Collsacabra, se n'hi va posar un pam. No 'via plogut de tota la primavera i el dia que va venir... que deien: "Ara plourà", va nevar. Va ploure una mica i va nevar, i tu-rur-rut!, ia no va ploure més... fins... ui!, no sé pas con de l'istiu. I tot sec. I nevar el dia 2 de maig, ia és nevar.

"Es feien pregàries. L'any 45 varen agafar la Mare de Déu de la Damunt... Era la pregària que feien aquí Fogroles, agafar la Mare e Déu de la Damunt, portar-la cap a Fogroles, i passar per la Ricardera, per tots els carrers. Això sí que ho varen fer, perquè me'n recordo. Només l'he vista aquesta vegada i prou, eh!, aquesta pregària.

⁴² A.P.F., Documents, (1877-1878), sense numerar.

"I la gent..., Mare de Déu!, llavors. Era l'any 45! Feia sis anys que havia passat la guerra. Sí, la gent... ple! Uf! Tot Fogroles hi 'nava! (riu). De la manera que llavors es 'nava a missa. Un diumenge al dematí sé que es va portar. I, a vegades, deien que la tenien (...) a Fogroles fins que... No es tornava la Mare de Déu a la Damunt fins que havia plogut. Però (riu) li varen haver de tornar sense ploure. (...). I diu: "I no es trigava gaires dies, que plovia, perquè la tornessin allà (a casa seva)". Segons com t'ho miris, era com castigar-la d'alguna manera. "I si no... Mira, si no fas ploure, si no creus, no et tornarem a casa!". (...).

"Llavors, es clar. Si se sortia a.m professó de Fogroles, ja no me'n recordo, però segurament que sí. Com que per fer pregàries es té de resar el rosari i dir la lletania: "Santa Maria". "Ora pro nobis". "Santa Deigenitris", "Santa Petra", "Santa Micaela", "Santa Gertrudis", "Santa Andrea" (riu), i au!, i anar... (dient) "Ora pro nobis". I, sense la lletania, atres sants. El rector anava dient, i nosatres: "Ora pro nobis" (riu). (...). Em penso que els deien tots, tots els sants. És la Lletania dels Sants. (...). Invocaven tots els sants. (...). Mentres anàvem a la professó, el rector ja ho cridava alt, que ho sentíssim, i tothom quiet i anar (dient): "Ora pro nobis", "ora pro nobis". Tots en fila. Dugues files, un radera l'atre.

"Es 'nava a buscar la Mare de Déu, passàvem pel carrer Nou i cap a la Damunt. El camí d'ara. Però llavors, con es duia, llavors la passaven per la Ricardera. Cap a la Ricardera, passar tot Fogroles i la deixaven a l'iclésia de Fogroles." (PE-07, pp. 284-286).

A començaments dels anys 1960, es tornen a fer pregàries per a demanar el benefici de la pluja, però no ens consta que aquest cop es traslladés la imatge de la Mare de Déu de la Damunt a l'església parroquial.

"Demà, dilluns (de Pasqua de Pentecosta). (...). A dos quarts d'onze, Offici al Santuari de la Verge de la Damunt, cant de la Salve i dels Goigs. Es resaran les Lletanies dels Sants, demanant el benefici de la pluja.

"Dimarts i divendres, a les 7 pregàries a l'Església parroquial, per obtenir el benefici de la pluja.

"Dijous a la mateixa hora a la Capella de Sant Jordi."⁴³

"Dimarts i dimecres pregàries demanant el benefici de la pluja, a les 7."⁴⁴

Més recentment, l'any 1981, també es varen fer pregàries "per a demanar a Déu el benefici de la pluja". Varen consistir en una missa a la Damunt el divendres dia 4 de novembre.⁴⁵

⁴³ "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 21 maig 1961.

⁴⁴ "Parroquia de Sta. María de Folgarolas", Hoja diocesana, 28 maig 1961.

⁴⁵ La Veu de la Parròquia, 29 novembre 1981.

RECALL DE TEXTOS

12. COSTUMS I RITUAL EN EL CICLE COL·LECTIU I ANUAL

12.1 CORRANDES DE CARMELLES

(Diumenge de Pasqua Florida, 1990)

(per Josep Casadevall i Sanglas, en Carolino)

El grup de caramellaires recorre el poble de Folgueroles, tot cantant cançons adients a la diada. En Josep Casadevall i Sanglas, en Carolino, improvitza les corrandes i les dedica als veïns que surten als carrers i places a escoltar-los. L'acompanya el grup de l'Ateneu de Folgueroles).

a) Placeta de cal Turo

Oidà, oidà,
ompliu-nos la cistella,
oidà, oidà,
per poder fer un brenar.¹

Caramelles endarrera,
caramelles endavant,
des de baix a la Ricardera
fins a dalt al Passavant.

Tornada

Pel carrer Nou i la Rambla,
baixant al carrer de la Font,
els veïns d'aquí, aquest poble,
els farem passar la son.

De la plaça de l'església,
baixant pel carrer Major,
mirarem a tots de donà'ls-hi,
que en tinguin força corcó.

La placeta de cal Turo
de coneguda ho és prou,
els veïns, que aquí a.hi viuen,
estan al rovell de l'ou.

Aquests mateixos veïns
són planguts a tot arreu,
des de que han de suportar-ne
la gresca de l'Ateneu.

Els que aquí teniu comerços
i esteu ben situats,

¹ Aquesta estrofa es la tornada, que es va repetint després de cada corrande.

ia no cal pas que ho diguem,
que feu duros a grapats.

Ara amb els senyals de tràfic
no sé si remei hi trobeu;
està prohibit aparcar-hi,
però hi aparca tot Déu.

El qui la gorja tingui seca
o els llabis molt eixuts,
al bar Ernest de la plaça
n'hi pot fer forces xarrups.

A la gent de cal Campaner
una cosa ara els dic,
diu que n'han fet molts duros
despatxant el pa a Vic.

Qui vulgui anar per la vida
i amb el cigarro pipant,
un estanc hi ha aquí a la plaça
de la Nuri i en Joan.

De cal Turo, què hem de dir-ne?
La casa del tres Pepets,
que la Montse i la Maria
els cuiden com tres pollets.

El Mingo² i la seva dona
els xixanta ia han complert,
però ells es mantenen tendres
igual que dos jovenets.

Han tancat a can Crecenci,
que era un dels comerços bons;
en venien molts queviures
i ben cuits tots els cigrons.

Si la moto us fa figa,
pels Reis us falta un joguet,
si la bicicleta es trenca,
tot ho arrecla en Trompet.

b) Carrer de Dalt (Onze de Setembre)

Pels carrers de Folgueroles
nostres cants faran l'esclat;
després serà un miracle,
si cap paret s'ha esquerdat.

Carrer Onze de Setembre,
en diuen d'aquest veïnat.

² De cal Ferrer de Baix.

És potser de Folgueroles
el carrer, que n'és més llarg.

I fixeu-us a bé amb les cases,
que hi han per 'quí, 'quest veral;
es veu que aquí els veïns tenen,
són de força capital.

Les d'aquí, aquesta banda,
en són unifamiliars;
totes van uniformades,
igualment que els militars.

Escolteu nostres cantades,
perquè força bé ens plau;
als veïns volem cantà'ls-hi,
de can Putxener a can Grau.

D'ocellaires a la Plana,
n'hi han i no pas ben pocs;
però cap tan trempat i alegre
com aquí hi ha en Pep Focs.

Els pinsans i cadernereres
ell ensenya a refilar;
la Maria ja se'n cuida,
que refili el seu pinsà.

A can Focs els ocells canten
del més bo al més senzill,
però el que més en refila
segur que és el del pubill.

Qui sap si l'ocell de l'Àngel
ell el deixa molt volar,
però s'estima més tenir-lo
dins la gàbia de la Pilar.

Allà baix en Pablo Motos
una també n'hi cantaré;
doncs aquí, en aquest poble,
'via set un bon carter.

Allà baix hi ha en Vallejo,
que és un dels fusters molt bons;
n'ha de tenir moltes peles,
s'ha fet un taller amb milions.

Si de córrer per la vila,
ho podeu fer amb tó senzill;
allà baix fa assegurances
l'Antònio Abril.

Ara ell i la Maria Gràcia
en tenen un hereu
i ni amb deu matalassos

el cul no els hi tapareu.

Estofats n'estem força
de la panxa i de l'esquena,
perquè avui ens en filmen³
de la (sic) notícies, primera cadena.

Que passeu molt bona Pasqua
amb força mona i xampany.
Si la torradora és bona,
millor que duri tot l'any.

Caramelles endarrera,
caramelles endavent,
des d'aquí, la Ricardera,
fins a dalt al Passavant.

c) Carrer de la Ricardera

Con (com) que els veïns d'aquest barri
tan bé ens en escolteu,
en cantarem unes quantes,
ia que us ho mereixeu.

Si el cotxe us fa figa
o bé us fa el peterell,
us hi farà un bon remiendo
i en Jordi de cal Mercell.

Els de can Lluçà, dels duros,
no en saben pas què fer,
per 'xò es fan una altra casa
a l'atra banda del carrer.

La Maria Puig⁴ és modista,
fa uns vestits molt ben tallats.
Que les dones, que els porten,
els amagui els pecats.

De llauner, en fa en Lluís Roca⁵
per les cases i algun pis.
Si pot canviar una aixeta,
ell és un home feliç.

De duros aquí, aquest barri,
ia saben que n'hi han prou;
la gent d'aquí, a can Pipa,
en tenen per omplir un pou.

³ Els de les notícies de TV1 els estaven filmant.

⁴ És de cala Rosàrio.

⁵ També és de cala Rosàrio.

El' masovers de Puigelloses (sic)
ara ia viuen aquí;
un hereu els feia falta,
tot noies els van sortir.

Una casa amb tantes noies,
con totes festejaran,
cuideu-ne molt bé les portes
o aviat les podriran.⁶

A.us felicitem la Pasqua
talment i com és degut,
que tingueu salut i peles
i molta força al canut.

d) Placeta de la Ricardera

Barri de la Ricardera,
la Placeta ben bé al mig,
amb una Mosca⁷ ben grossa
que a.hi borina moltes nits.

Per 'xò els veïns d'aquest barri
a.us podeu ben divertir,
quan a la Mosca hi ha gresca
i a les cinc del dematí.

Ara vui cantar-li a un home,
que n'és a dalt del balcó;
que viu feliç i alegre
allà en Lluís Fabregó!

I és que us diré ara,
perquè n'és tan pistonut,
doncs l'agombola la Carme
i amb el pit tan revingut.

Aquí hi ha una parella,
que molt saben de ballar,
aquest' és la seva dona
i en Ramon del Xuclà.

Pel ribot i la garlopa
en Daniel⁸ n'és molt fi,
que ens digui la seva dona
com fa anar el filaberquí.

⁶ Ho diu pels pixa-portes, els nois que aniran a voltejar les noies.

⁷ És un bar. Els veïns es queixen del soroll que hi ha a altes hores de la nit.

⁸ És en Daniel de can Matalot. Fa de fuster.

Allà hi tenim a.n en Sistu
molt alegre i trempat,
que per molts anys li refili
amb la seva Montserrat.

En Jep Crinyol i l'Anita
treballen de dia i nit.
El resultat és a la vista,
doncs, quatre cops l'ha embotit.

I és que l'ocellet del Jimi⁹
molt pessiga, però va cec,
i lo que ha de fer l'Anita,
ha de ser escapar-li el bec.

De veïns nous a la Mosca
veiem que ara ia hi són,
per dormir sobre la Mosca
no ho faran quan tinguin son.

També n'hem de cantar una altra
n'en Pere del Godiol¹⁰,
que les viudes d'aquest poble
ell ens en fa anar al vol.

Aquí en Codina i la Lola
per jubilar-se ia estan;
però diu ell que no ho vol fer-ho,
si les vaques van rajant.

Aquí en Jordi¹¹ i la Pepi
un negoci s'han muntat,
en tenen una farmàcia
a Esplugues de Llobregat.

En Jordi obra la farmàcia
i la Pepa ia està a punt
d'agafar-ne el farmacèutic
i sotragajar-lo amb el puny.

A la Lola¹² què hem de dir-li?
Per ella no passa el temps.
Si el dit a.n'aixecava,
i en tindria pretendents.

⁹ és un sobre nom, que diuen a en Crinyol.

¹⁰ és de can Matalot.

¹¹ és en Jordi Vilamala de can Cinto.

¹² De can Segimon.

A la botiga de la Carme¹³
molts queviures trobareu.
Ella tot us ho voldrà vendre;
tot, menos l'Andreu.¹⁴

Que tingueu molt bona Pasqua
amb força mona i xampany.
Si la torradora és bona,
millor que duri tot l'any.

e) Font del Rector

Arribant a Folgueroles,
lo primer, que veu tothom,
són els veïns i les cases
d'aquí el carrer de la Font.

Lo que sí a primera vista
es veu i es nota prou,
el monument a mossèn Cinto,
que té la forma d'un ou.

Ara diu que aquí aquest barri
us el volen aixemplar,
hi faran una avinguda
igual que la Diagonal.

Aquí, a la font del Rector,
per l'esbarjo n'hi ha espai,
però l'Ajuntament opina,
que tot n'ha d'anar al carai.

La qüestió és fer una avinguda
a l'estil de gran ciutat
i qui vulgui esbargir-se,
que surti dalt del terrat.

Doncs, l'Ajuntament en pensa,
que, si la flors aulorem,
també hem d'acostumar-nos
a ensumar-ne el paviment.

Les dones d'aquí, aquest barri,
són guapes i cuinen,
revingudes de pitera
i a radera un bon paner.

I què n'hem de dir dels homes?
Tots en són molt collanuts (sic).
No creguem que aquí n'hi hagagi (sic),

¹³ De can Pelat.

¹⁴ El seu marit.

no n'hi hagagi (sic) cap de banyut.

Els de can Font vui cantà'ls-hi,
tant a.m ella com a.m ell;
la vida molt bé es gonyen,
remenant força la pell¹⁵.

I a.n en Ramon de can Til.lo
li canto ara, al moment,
doncs les gotlles en tenen
a radera d'ell un torment.

El jovent, que hi ha avui dia,
tot a.ho volen al seu punt,
tot sovint estrenar-ne roba
i una moto per cada un.

Què n'hem de dir de les noies?
De cuinar potser ho fan poc,
però no hi ha pas qui les gonyi
a l'hora de ballar el rock.

I dels nois què n'hen de dir-ne?
Avui tots en fan esports,
volen estar bé de tipo
i no se-ne cama-torts.

Que tingueu molt bona Pasqua
amb força mona i xampany.
Si la torradora és bona,
millor que duri tot l'any.

f) Plaça Verdaguer

Caramelles endarrera,
caramelles endavant,
des de baix la Ricardera
fins a dalt el Passavant.

El carrer Nou i la Rambla
fins al carrer de la Font,
els veïns d'aquí, aquest poble,
els farem marxar la son.

De la plaça de l'Església,
baixant pel carrer Major,
a.n els veïns d'aquest poble
ia els hem dat força corcó.

D'afinar, no afinem gaire;
però de cantar, cantem tots,
i ens.a surt una tonada

¹⁵ Són pellaires.

igualment que borinots.

I per 'xò no ha d'estrenyar-nos,
si després d'haver cantat,
sentim a dir que (a) algun puesto
hi ha passat algun aiguat.

Els carrers de Folgueroles,
nostres cants hi han fet l'esclat;
després en serà un miracle,
si cap paret s'ha esquerdat.

I tots els caramellaires,
que aquí ens hem aplegat,
en som gent de tots els oficis,
fem de tot menos bondat.

A.hi ha artesans i mestres,
arquitectes i pintors,
i entre tots fem una colla
d'un aspecte ben galdós.

Les dones de Folgueroles
obriu-ne els galliners,
perquè amb les nostres cantades
galls serà el que hi 'urà més.

Poseu dins a la cistella
llançonisses i pernil,
i no hem pas d'enfadar-nos,
si a.hi poseu bitllets de mil.

Dins la cistella gornida
de calers n'hi queben prou,
Si les dones no a.ho veuen,
els homes fiqueu-hi els ous.

Com que n'és Pasqua Florida
i avui el dia s'hi diu,
a.n els veïns de la Plaça
els en tocarem el viu.

Per a treballar en el ferro
n'és artista consagrat.
Li diem el Ferrer Sala,
si és que n'està llevat.

I parlant de cal Ferrer,
els cargols corren perill,
el Joan¹⁶ colla a la dreta,
cap a l'esquerra el pubill.

¹⁶ El vell de cal Ferrer Sala. La corrandà es refereix a tendències polítiques.

A can Torrents¹⁷ tenen molts duros
i un títol molt feixuc;
dels duros viuen de renda,
el títol és rei Faruc.

Ara per fi s'ha casat
el solter que hi havia aquí,
permeteu que en felicití
en Quico Torrents del Vi.

Doncs en fa ben pocs dies,
que els dos se'ns han casat;
ia se'ls nota per la cara,
que estan ben encarmelats.

Ia no els toco més el bòlit
i els felicito de pas,
que tingueu un llit ben ample
i no us foteu a daltabaix.

Els de cal Pasqual¹⁸ diu que obres
de misericòrdia es fa.
Donen menjar a qui té gana,
si després s'ho pot pagar.

De tres a quatre parròquies
porta ara el nostre mossèn,
tot i tenint tanta feina
ell gras i tendre se'ns manten.

I aquí, el bar de la Plaça,
de l'església està a l'enfront;
el vermut a hi podeu fer-hi,
tot sentint-ne oracions.

I a can Dachs i a la Sala
són dues cases menestrals,
que maneguen les cideres,
fa molts anys, per 'quests verals.

A can Dachs aquí, al poble,
de comprar-la ho hem provat,
els de la Sala amb l'aigua
de calers s'han amarat.

Els homes de Folgueroles
ia no són com els d'abans,
la dona els posa fandilles
i les calces els van grans.

Què en direm de nostres dones?

¹⁷ és a can Torrents del Pa.

¹⁸ La fonda-hostal de la plaça Verdaguer.

Volen viure i al moment.
En fan l'estofat de llauna,
l'escudella amb Avecrem.

I a (sic) la que agafa la ceba,
que se'n vol realitzar;
la dona¹⁹ és qui a la cuina,
el davantal ha de portar.

N'hi ha que volen aprimar-se
i perdre el greix a grapats,
allavors els homes troben
tots els globos desinflat.

N'hi ha que tant i tant s'aprimen,
fins que se n'han empassat
i els queden les pellariques
igualmente que camps llaurats.

El jovent de Folgueroles
té acudits, que fan estrall,
els tanquen dins de l'església,
quan van a missa del gall.

A Folgueroles hi ha pedra
de pedreres i enderrocs,
per 'xó es fàcil trobar-hi
algú que en mastegui rocs²⁰.

I escolteu el Roviretes
amb la flauta refilar,
qui sap si l'atra flauta
també la fa treballar tant.

L'una la pot tocar en públic,
per l'altra s'ha d'amagar
i li ha de tocar l'Antònia,
si la vol fer refilar.

Aquí tenim en Joan²¹,
l'acordiò ha tocat;
de música, n'ha set molt bó;
com a capellà, esguerrat.

El pedró²² d'aquesta plaça

¹⁹ Sembla que aquí té un lapsus, vol dir l'home i no la dona.

²⁰ Al rector del poble li diuen en Mastega-rocs.

²¹ Es refereix a en Joan Vilamala de Can Cinto.

²² El monument a Jacint Verdaguer. La corrandà fa referència a la notícia, que havia fet córrer l'alcalde del moment, que el rei d'Espanya aniria a Folgueroles a inaugurar un monument a Verdaguer.

diuen que aviat serà vei.
Un de nou en volen fer-ne,
que vindrà a inaugurarà el rei.

I a l'entrada del poble,
perquè el rei ho trobi com cal,
hi faran una avinguda,²³
l'estil de la Diagonal.

I allà, a la font del Rector,
per l'esbarjo, n'hi ha espai,
però l'Ajuntament aupina,
que n'ha d'anar al carai.

La qüestió és fer una avinguda
a l'estil de la gran ciutat
i qui vulgui esbargir-se,
que surti a dalt del terrat.

Doncs l'Ajuntament aupina,
que, si les flors aulorem,
també hem d'acostumar-nos
a ensumar-ne el paviment.

Per qüestió de la cultura
de nivell també hem pujat,
en tenim un Ateneu
i un alcalde literat.²⁴

L'Ateneu el trobareu
aquí, al carrer Major,
casibé tots els seus socis
en són del PMO.²⁵

I els veïns de Folgueroles
tenim els ulls capdellats
des de que el nostre alcalde
ens fa uns escrits tan florejats.

Però ara són els de Convergència,
que manen a l'ajuntament
i amb els del PMO
sempre se les estan fotent.

Que tingueu molt bona Pasqua
amb força mona i xampany.
Si la torradora és bona,
millor que duri tot l'any.

²³ Era el somni de l'alcalde d'aleshores. Projecte, que rebutjava l'oposició.

²⁴ En Miquel Masramon i Tenas.

²⁵ La coalició d'esquerres, que en aquell moment estava a l'oposició a l'ajuntament de Folgueroles.

Per la tele(visió) a *Bona cuina*
una recepta mai no han dit:
patata, ous i botifarra
barrejar-ho a dintre el llit.

Si la botifarra és testa
i els ous remeneu molt bé,
la patata ja es cou sola,
que la salsa és lo rader.

El jovent, que hi ha avui dia,
ja no és com el d'aquell temps;
els nois van amb arrecades,
les noies sense sostens.

Hasta costa sapiguer-ne,
si són mosca o vailet,
i si a dintre les calces
a. hi ha trumfa o hi ha siulet.

La gent avui tothom opina,
que el món és un desgavell
i que a.n els pobres, com sempre,
i ens estiren fort la pell.

Sempre n'hem de fer de dides,
no és estrany que ens queixem,
tenim les metes ben seques
de tant xumar-hi el govern.

Quan el govern en reposa,
perquè ha de fer el seu rot,
l'Ajuntament s'hi amorra
i un bon xarrup ens hi fot.

Per fer més bonic el poble
obres es farà a Déu do,
els veïns a fer de dida
prepareu-ne el mugaró (sic).

Us felicitem la Pasqua
talment i com és degut,
us desitgem salut i peles
i molta força al canut.

En la darrera corranda
tots plegats en cridarem,
que en visqui Folgueroles,
visquin els folguerolencs.

FONT: Informació oral. Caramelles. Diumenge de Pasqua
Florida, 1990. Lloc: Els carrers i places de Folguero-
les, pp. 1926-1947.

12.2 CORRANDES DE CARMELLES
(Diumenge de Pasqua Florida, 1991)
(per Josep Casadevall i Sanglas, en Carolino)

Oidà, oidà
ompliu-nos la cistella,
oidà, oidà,
per poder fer un brenar.²⁶

Tots sabem que avui és Pasqua
i com que un dia alegre és,
cantar quatre ximpleries
creiem que ens està permès.

Tornada

Si és que després de cantar-ne
s'espatlla aquest temps bó,
de bòlit farem anar-ne
i a.n en Rodrigues Picó.²⁷

Un altre any fent caramelles
els nostres cants fan estrall,
escampem per tot el poble
i el ressò del nostre galls.

De cançons que són boniques
(...) (?)
i si no ens en dem vergonya
i és perquè en són tots mesells.

Que ens 'neu omplint la cistella,
a.us ho agraiem, si's plau;
ia vereu quin goig pot fer-ne,
si els calers surten per dalt.

I la gent de l'Ateneu
de calers en volen molts,
han de pagar aquest pendó
i també aquests picarols.²⁸

I, si dintre la cistella
de calers no n'hi queben prous,
us agraiem als homes,
que no ens terrajeu els ous.

En canvi, aquestes noietaes
lo que sí us agrairan,

²⁶ Aquesta estrofa es la tornada, que es va repetint després de cada corranda.

²⁷ L'home del temps de TV3.

²⁸ Un alement nou que han afegit al vestuari.

és que pugueu oferir-los
de botifarra un bon pam.

No hi ha com la primavera
per poguer aulorar les flors;
i per alegrar la vista,
les dones amb el pit gros.

Tots volem la primavera,
no hi ha millor temps que aquest;
les dones la gàbia oberta,
els homes l'ocell ben dret.

I l'ocell dintre la gàbia
a. hi entra, i aixís, quan pot;
i un cop és ficat a dintre,
és quan refila més fort.

Quan és l'hora de sortir-ne,
si és que molt ha refilat,
el pobret en sol quedar-ne
pansit i ben esperrufat.

Unes corrandes a les dones
ara io els hi vui cantar;
segons diuen alguns homes,
és un feréstec bestiar.

El telèfen (sic) per les dones
és lo pitjor que ha sortit;
quan cuinant truca l'amiga,
deixen cremar el sofregit.

Les dones, que són modernes,
diuen, que això tant se val;
si no vol cremeions l'home,
que es posi ell el davantal.

I per 'xò no ha d'estrenyar-nos,
si volen un plat gustós,
avui dia hi ha molts homes,
que s'han de fer ells l'arròs.

I és que les pobres dones
de treball en tenen prou,
a mirar de no engreixar-se
perquè els entri el vestit nou.

I allavors vinga a fer règim
i a menjar-ne ben poquet,
i els queden les barbicanes
igualmente com un xiclet.

I allavors són els homes
els que paguen el pecat,
només troben pelleriengues

i els globos ben desinflatats.

Les noies més grassonetes
el seu goig en saben fer;
bé se les veu bofonetes,
si la faixa es collen bé.

I què em de dir de les seques?
Que en tenen el seu encís.
Si es volen omplir algun puesto,
ia s'ho posen tot postís.

Els homes aquí, aquest poble,
ia ens va força malament;
i ho demostra el que hi hagagi,
de viudes, un fotiment.

I si els pocs viudus que queden
les 'guessen d'agombolar,
la feina seria seva
per poguer l'abast donar.

Ia n'és costum de les dones
anar sempre gemegant,
però per estirar la pota
els homes van al davant.

Si hi ha una plaça a Folgueroles
que en té força desnivell,
aquesta és, ia no cal dir-ho,
la placeta de cal Rei.

Segons diu el nostre arcalde,
arreclar-ho va convenint;
doncs es veu que, quan a hi passa,
s'hi entrebanca tot sovint.

Diu que s'ha de pujar el terra,
també fer-hi algun jardí,
encara que per lograr-ho
se n'hi colgui algun veí.²⁹

Però els veïns s'hi rebitllen,
d'engabanys, no en volen pas;
si els posen la barbacana,
no podran ni treure el nas.

I, si el nas no el poden treure,
no veuran pas gota bé,
quan vinguin a inaugurar-ho

²⁹ El projecte de l'arcalde d'aleshores era anivellar la placeta de cal Rei, de forma que els veïns de la part baixa tindrien un mur davant de casa seva.

en Carreres i la Caballé.³⁰

Hi volen fer un tablao,
segons per 'quí van dient;
a l'istiu, prenent la fresca,
s'hi podrà ballar el flamenc.

Tots vivim a.m democràcia,
que és un sistema avançat:
és més fina la manera,
en què ens en donen pel sac.

Per tot hem de pagar impostos,
tot a.ho hem de declarar;
només falta que ens controlin
els cops que anem a cagar.

I, si hasta això ens controlaven,
el govern segurament
cobraria més tarifa
i a la tifa més pudent.

I els vividors d'avui dia
els preus tots van apujant,
que allavors el mort carreguen
a.n el Golf i a.n en Sadam.

La gasolina és molt cara,
mentenir el cotxe és feixuc;
no hi ha com les esperdenyes,
que mai s'hi ha de posar suc.

En Sabastià i en Pep Vila
la guitarra rasquen fort,
igualmente com si es gratessen
la punta del seu ninot.

És en Joan de cal Cinto,
quí toca l'acordeó;
per músic a.ho va encertar-ho,
però feu caixa per rector.

Què hem de dir a.n en Roviretes,
que altres cops no li haguem dit?
No trobareu avui dia
un flabiol tan ben parit.

Fixeu's.a que per tocar-lo
la solfa ell no vol,
lo que li entra per la (sic) orella
ia li surt pel flabiol.

³⁰ A més de la vinguda del rei d'Espanya, l'alcalde també havia anunciat la de Josep Carreres i Montserrat Caballé.

Per tocar-lo en Roviretes
sempre n'ha set molt valent,
i és per 'xò que a.n a les dones
agrada el seu instrument.

Els demás en fem de coro,
tant els petits com els grans,
i ens.a surt una tonada
de (sic) ases con (quan) fan el bram.

Diu que es fa molt bona teca
i a la fonda cal Pasqual;
però en Josep us cobra doble,
si del Barça en dieu mal.

En diu en Ramon Lluçà
que el bufec el té molt fluix,
però segurament que bufa
el flosti de l'entreuix.

Què hem de dir-ne d'en Pep Roca,
que és benplantat i elegant?
Tot i aixís, ell va quedar-ne
aquest cop per vestir sants.

En Ramon Til.lo a les gotlles
sempre els hi fa l'ullet;
però segur que a.m ell la Tresa
també li toca el botet.

Aquí hi ha l'Antònia Planes,
li vui cantar a poc a poc,
que casibé ella té el tipo
com la Brigit Bardot.

Aquí hi ha en Jordi Codinoies,
que és pagès amb molts calers,
i és perquè ell de les vaques
escorre molt bé els braguers.

La muller Maria Tresa
li ajuda en aquest fet,
ell escorre la mamella
i ella reparteix la llet.

Aquesta vui dedicar-la
al meu amic Joan Bové,
qui toca la bateria
pic i pala, si convé.

I en Ramon Tei amb el saxo
és de lo millor que hi ha;
si en fa les galtes grossetes,
és perquè és de tan bufar.

La Maria de la Sala

pleneta ho està bastant;
si es cansa de caminar-se'n,
en pot marxar rodolant.

I ara a aquella senyora,
que en sap fer un brodat molt bó;
i també s'ha de dir-ne,
que és la mare del rector.

La Maria de can Mariano
amagar-se ara ha fet,
ella no vol venir a ajudà'ns.a
amb el seu bó espignet.

I en Francisco del Pou,
si fa cara d'atabalat,
és perquè ha hagut d'estar-ne sempre
al mig de dones ficat.

I ben segur que la Lola
de cuidar-lo ha sabut,
ben segur que l'agombola
amb el seu pit tan revingut.

Camioner és en Ramon Orra,
tot el dia i al volant,
per remenar la seva dona
no ha de maniobrar tant.

Aquí hi tenim la Pepa³¹,
estar malalta tant s(e) (l)i em fum,
ella té el farmacèutic
sempre a punt.

Si ella agafa gaire febre,
en Jordi, que és molt galant,
té a punt el supositori,
que li posa per davant.

Si és que algun dia els duros
es tornessen escarbats,
segur que de can Barrina
hi sortirien a grapats.

I la gent del Tamborí
no sé si estaran farts,
ara que aquests dies
els godais s'han apujat.

I aquest home de la boina
avui pot tenir repòs,
és que el pobre els altres dies
sempre ha de passejar el gos.

³¹ La dona d'en Jordi Vilamala de can Cinto, que és farmacèutic.

És la darrera corranda,
la dedico a tots plegats,
que tingueu molt bona festa
i que la passeu ben plegats.

La darrera corranda
la dedico a.n a tothom,
bon tiberi a la taula
i un bon llit quan tingueu son.

FONT: Informació oral. Caramelles. Diumenge de Pasqua
Florida, 1991. Lloc: Plaça Verdaguer de Folgueroles,
pp. 1971-1979.

12.3 CORRANDES DE CARMELLES A LA DAMUNT
(Dilluns de Pasqua Florida, 1991)
(per Josep Casadevall i Sanglas, en Carolino)

Oidà, oidà
ompliu-nos la cistella,
oidà, oidà,
per poder fer un brenar.³²

De moment en fa bon dia,
però tal com avui hem cantat,
ben segur que aquesta tarda
hi apretarà algun ruixat.

Tornada

Cantarem quatre corrandes,
si és que tots esteu apunt;
se senten de més enlaire,
cantades de la Damunt.

A la Damunt a.hi ha la Verge,
que tot el poble venerem;
tot i aixís, no ens en deslliure
de pagar a l'Ajuntament.

I la gent d'aquí, al poble,
a.hi pugem aquí a passeig;
i sobretot les padrines,
que pel camí hi fan safreig.

I aquí aquestes padrines
a.hi resen amb molt anhel,
com si a plaços compressen
el bitllet per anar al cel.

La Damunt van arreclar-la
uns veïns amb molt treball
i el mossèn amb una capta,
que no s'acabava mai.

Vist d'aquí, el nostre poble,
i que tranquil que el veiem!
però, un cop són ficats a dintre,
els merders que hi (sic) a.hi fotem!

Les municipals s'acosten,
ia cal que tots en preguem;
si l'altre cop s'escaufaren,
aquest cop pot ser un infern.

Els polítics d'aquest poble,

³² Aquesta estrofa es la tornada, que es va repetint després de cada corrande.

si no s'entenen entre ells,
ho arreclen com les dones,
a estirades de cabeis.

Tots volen remenar l'olla
i estiren com valents.
Sort que ia tenim el poble
més elàstic que uns sostens.

Fixeu's.a aquí, al voltant nostre,
quanta canaia a.hi veiem;
sóm dels pobles de la Plana
dels que potser més criem.

I més canaia a.hi hauria,
però la gent se n'ha avesat
a anar amb les trompes lligades
i els pitos espatllats.

En canvi, a.hi ha parella
que atura el ruixat com pot,
i per 'xò el govern recomana
els xubasqueros pel ninot.³³

Però a radera el xubasquero,
batejos n'hi han més pocs;
per 'xò els capellans en diuen,
que és millor quedar ben xop.

Al mossèn del nostre poble
segur que el que més li cal,
és tenir, totes les captes,
l'assafata fins a dalt.

I con (com) que el nostre mossèn
cada dia es van engreixant,
a la fi haurem de fer-li
una trona molt més gran.

Aquesta vui dedicar-li
al Cinto de cal Torrents,
ell a puesto ens posaria
a.n el clero i el govern.

Per conèixer algú amb duros,
només cal que a.hi mireu,
i agoiteu's.a quina planta
que aquí en té l'Amadeu.

A.hi ha algú, que està al tanto,
si del Barça en dieu mal,
com podria enfristolat-se

³³ Es refereix a la campanya endegada pel govern central, tot recomenat l'ús del preservatiu, per a prevenir la SIDA.

i en Pepet de can Muntal.

Si aneu a collir bolets
i allà on.t eren no en trobeu,
és perquè primer ha passat,
aquí teniu en Mateu.

Si un bon partit en busquen,
que no badin els solters,
la Dolors de cala Sara
és pubilla amb molts calers.

Bon fuster és en Lluís Manya,
la muller amb els uis blaus;
ell per arreclar-li els prestatges
sempre té a punt els claus.

Aquí hi ha la meva dona,
que ha set sempre el meu torment;
la vaig conèixer amb cinquanta
i ara casibé en fa cent.

La Pilar de can Parés
aquí bé hi riu prou.
Que content que està en Manel!
Ell, que sempre hi pot tocar tou.

Bomber n'és en Pere Blasi,
casat amb Fina Pujol.
Si a.n ella res se li soquera,
ell fa anar la manguera al vol.

I aquí també a.hi tenim
en Pere del Godiol,
que ell, caritatiu com sempre,
de les viudes n'és consol.

Si voleu gent dicidida,
aquí teniu a.n en Parés,
que ell tot sempre ho arrecla
amb algun mecagomsés.

És la darrera corrandà
i la dedico a.n a tothom,
que tingui teca a la taula
i un bon llit, si a.hi ha son.

FONT: Informació oral. Caramelles. Dilluns de Pasqua
Florida, 1991. Lloc: L'ermita de la Damunt de Folgue-
roles, pp. 1980-1983.

12.4 CANÇONS DE CARMELLES³⁴

(Diumenge de Pasqua Florida, 1990 i 1991)

(Canten el grup de l'Ateneu de Folgueroles. Els acompanya en Roviretes amb el flabiol i el tambor)

Cançó: Ia ha arribat la primavera

Ia ha arribat la primavera,
tota galana de flors.
Tot respira, respira alegria
i alegra nostres cors.
Tot respira, respira alegria
i alegra nostres cors.

I els ocellets molt alegres
tornaran als seus niuets
per entremig de brancatges,
per emparar-ne els seus fillets.
Per entremig de brancatges,
per emparar-ne els seus fillets.

I el rossinyol a la serra,
si s'ha armat un hermós cant,
com que ell, que ell també s'alegra,
per 'xò canta, canta tant i tant.
Com que ell, que ell també s'alegra,
per 'xò canta, canta tant i tant.

I vosaltres donzelletes,
que aquí ens esteu escoltant,
sigueu-ne ben generoses
i allargueu les vostres mans.
Sigueu-ne ben generoses
i allargueu les vostres mans.

Poseu dins a la cistella
ous, pollastres i coloms,
botifarra, llançonissa,
cansalada i un tallet de llom.
Botifarra, llançonissa,
cansalada i un tallet de llom.

Que ha arribat la primavera,
tota galana de flors.
Tot respira, respira alegria
i alegra nostres cors.
Tot respira, respira alegria
i alegra nostres cors.

³⁴ No s'ha transcrit la música de les cançons de caramelles, perquè generalment són d'autor conegut. Són cançons que canten l'amor i la primavera.